ŽEMAIČIŲ
žemė
2015/3 (97)

LUOKĖ: kraštas, kuriame gera gimti, gyventi ir kurti

Luokės miestelis (Telšių r.) iš paukščio skrydžio. Arūno Šimkaus nuotrauka

9 771392 261003

Luokės miestelis (Telšių r.) iš paukščio skrydžio. Arūno Šimkaus nuotrauka

Luokės miestelis (Telšių r.) iš paukščio skrydžio. Arūno Šimkaus nuotrauka

KULTŪRA
ASMENYBĖS
LITERATŪRA
PAVELDAS
KALBA
ISTORIJA

ŽEMAIČIŲ žemė

Regėjuonu kultūrėniu inicetīvu cėntra, Žemaitiu akademėjės, Žemaitiu akademėnė jaunima korporacėjės „Samogitia“ leidėnīs

Žemaitiu žemė

2015/3(97)

3–14 p.

20–26 p.

20–26 p.

20–26 p.

14–19 p.

2 / Redaktorės skiltis; Luokės herbas
3–9, 11–14 / JURGIS ŽELVYS, SOFIJA GEDMINIENĖ, EGLĖ KUČIKIENĖ. Luokė seniau ir dabar: įvykiai, skaičiai, datos
10–11 / Užgavėnių persirengėliai Luokėje
14–19 / JURGA ŽEMAITYTĖ, LORETA SUNGAILIENĖ. Loukės etnuograpėnis ansamblis „Šatrėjė“
20–26 / MARYTĖ BELECKIENĖ. Mums gera Luokėje gimti, gyventi ir kurti
27 / DALIA GRUBLIAUSKIENĖ. „Ne veltui bočiai tave taip gynė“...
27 / GINTARĖ JONKUTĖ. Jubiliejui – 22 dienas trukęs žygis dviračiais: nuvažiuota 1713 km
28 / MARTYNA KVEDERAITĖ. „Atverkime širdis gerumui“
29, 95 / MINDAUGAS MINGĖLA. Luokės sporto klubas
30–41 / REGINA STONKUTĖ-ŽUKIENĖ. Senosios Luokės istorijos
33, 35, 37, 39, 41, 43, 45, 47, 49, 51, 53, 55, 57, 59, 61, 63, 65, 67 / Kazimieras Prušinskas. Iškilūs Luokės krašto žmonės
42–46 / REGINA STONKUTĖ-ŽUKIENĖ. Kuo vertėsi Luokės valsčiaus gyventojai tarpukario metais?
47 / REGINA STONKUTĖ-ŽUKIENĖ. Tarpukario mokykla Luokėje
48–50 / REGINA STONKUTĖ-ŽUKIENĖ. Luokės parapija tarpukaryje
51–52 / REGINA STONKUTĖ-ŽUKIENĖ. Valdžios įstaigos, nusikaltimai ir nelaimės
53–56 / REGINA STONKUTĖ-ŽUKIENĖ. Luokės visuomeninės organizacijos (1918–1940 m.)
56–63 / REGINA STONKUTĖ-ŽUKIENĖ. Laidotuvės, kalendorinės, šeimos ir kitos šeimos šventės Luokėje
64–67 / REGINA STONKUTĖ-ŽUKIENĖ. Sovietų okupacija (1940–1941 m.)
68–69 / REGINA STONKUTĖ-ŽUKIENĖ. Luokė: vokiečių okupacija ir sovietų sugrįžimas
70–71 / REGINA STONKUTĖ-ŽUKIENĖ. Istorija, kurią pasakoja vestuvių nuotrauka...
72–73 / SOFIJA GEDMINIENĖ, EGLĖ KUČIKIENĖ, KONSTANTINAS PRUŠINSKAS. 1934-ųjų metų gaisras Luokėje
74–77 / GINTAUTAS ČIŽIŪNAS. Jie platino lietuvišką žodį
78 / Mes – iš Luokės krašto
79 / Tai mūsų istorija ir mūsų gyvenimas
80–85 / SOFIJA GEDMINIENĖ, EGLĖ KUČIKIENĖ, RAMUNĖ LENKIMAITĖ. Luokės Visų Šventųjų bažnyčia
86–89 / SOFIJA GEDMINIENĖ, EGLĖ KUČIKIENĖ. Luokės mokyklų istorija
90–93 / D. JAGMINAS. Luokės valsčius 1919-1927 metais
94 / SOFIJA GEDMINIENĖ, EGLĖ KUČIKIENĖ. Tadas Blinda: didvyris ar razbaininkas?
96–97 / ŽIVILĖ SIMUTYTĖ. Sakmėmis apipinta, poetus įkvepianti Šatrija
98–100 / GIEDRĖ PETREIKIENĖ. Žemaičių tarminės literatūros vertė
101–102 / Loukės anekduotā
103 / Loukiškiu oracėjės
104 / Padavimai apie Šatrijos kalną

REGĖJUONU KULTŪRĖNIU INICETĪVU CĖNTROS.
LEIDĖNI SODARĖ REDAKTUORĖ
Mukienė Danutė.

ŽORNALA REDAKCĖNĖ TARĪBA: prof. Butrėms Aduoms, prof. Daujuotītė Vėktuorėjė, dr. Jolanta Skurdauskienė, dr. Sungailienė Loreta, Mukienė Danutė.
Žornals prenumeroujems.

Žornals parėngts igīvendėnont kultūrėni pruojekta „ŽEMAITĖJĖ – KRAŠTS, KATRAMĖ ĪR GERĀ GIMTĖ, GĪVENTĖ ĖR KORTĖ“ Pruojekta rem LIETUVUOS SPAUDUOS, RADĖJĖ ĖR TELEVIZĖJĖS RIEMĖMA FONDS.
2015 m. pruojekta vīkdīmou Fonds skīrė 7 tūkst. euru.

ISSN 1392–2610.
Regėjuonu kultūrėniu inicetīvu cėntros,
Gerbutavičiaus g. 10–213, LT–04217 Vilnius.
Tel. 8 687 47 550
Tel./faksos (8 5) 261 9670,
El. p. zemaiciu@gmail.com.
http://www.samogit.lt.
Spausdėna AB „Lietuvos ryto spaustuvė“.
Tiražos 1 000 egz.

Redaktorės skiltis

Šiais metais žurnalo „Žemaičių žemė“ redakcija (VO „Regionų kultūrinių iniciatyvų centras“) įgyvendina regioninės kultūros sklaidos projektą „Žemaitija – kraštas, kuriame gera gimti, gyventi ir kurti“.

Pagrindinis projekto rėmėjas – Lietuvos spaudos, radijo, televizijos rėmimo fondas. Įgyvendinant projektą bendradarbiaujama su Akademinio žemaičių jaunimo korporacija „Samogitia“.

Idėja vykdant šį projektą išleisti vieną žurnalo numerį, skirtą Luokei, gimė jau senokai. Šis netoli gražuolės Šatrijos kalno įsikūręs miestelis visus žavi savo žmonėmis, čia jau keletas metų gražiai plėtojama bendruomenės veikla, puikiomis kultūrinėmis ir pilietinėmis iniciatyvomis, išskirtinai aktyviu jaunimu. Kiekvieną, kas čia atvyksta, sužavi įspūdingas kraštovaizdis, miestelio architektūra.

Luokiškiai renka savo krašto istoriją ir planuoja išleisti monografiją apie miestelį. Šiame leidinyje paminėtos Luokės istorijos svarbiausios datos, faktai, pateikti trumpi pasakojimai apie iškiliausius Luokės krašto žmones ir paskutiniais metais čia vykusių, vietos gyventojams atmintin labiausiai įstrigusių kultūrinių renginių pynė.

Leidinio apimtis ribota, tai ne viską, ką ir patys norėjome, pavyko į jį sudėti. Dėkojame didžiajai šio leidinio globėjai ir talkininkei – Luokės bendruomenės pirmininkei ir Luokės seniūnijos kultūrinės veiklos vadybininkei Marytei Beleckienei. Maloniai buvome nustebinti žurnalui pateiktais puikiais, įtaigiai parašytais Reginos Stonkutės-Žukienės prisiminimais apie savo vaikystę Luokėje. Nudžiugino Sofijos Gedminienės bei Eglės Kučikienės tekstai, kuriuose pateikta daug įdomių faktų apie miestelio istoriją. Šiuos tekstus iliustravome S. Gedminienės ir E. Kučikienės surinktomis, suskaitmenintomis ir mums atsiųstomis senomis nuotraukomis. Dėl objektyvių priežasčių ne visų jų autorius pavyko išaiškinti, ne visus ir nuotraukose užfiksuotus asmenis identifikavome.

Tikimės, kad tie, kurių vardų ir pavardžių nepaminėjome, neįsižeis, kad sulauksime jų laiškų, naujų tekstų, daugiau žinių apie Luokę ir jos žmones, informacijos, kurią galėsime panaudoti kituose leidinio numeriuose.

Luokės herbas

2007 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos Heraldikos komisija (Komisijos posėdžio protokolas Nr. 362) aprobavo Luokės herbą. Jį 2007 m. rugpjūčio 14 d. dekretu patvirtino Lietuvos Respublikos prezidentas. Herbo etaloną sukūrė dailininkas Rolandas Rimkūnas.

Pažymoje, kurią parengė Heraldikos komisijos atsakingoji sekretorė Birutė Šilinienė, trumpai yra apžvelgta Luokės gyvenvietės ir jos apylinkių istorija, pažymėta, kad Luokė istorinio herbo anksčiau nėra turėjusi. Heraldikos komisijos posėdyje svarstant naujo herbo idėjas kartu su seniūnijos atstovais, buvo pritarta luokiškių norui savo herbe pavaizduoti Šatrijos kalną, kuris yra apie 2,7 km į pietvakarius nuo Luokės. Jo aukštis – 228,7 m. virš jūros lygio. Kalnas, arba tiksliau Pašatrijos piliakalnis, datuojamas II tūkstantmečio pradžia. Manoma, jog prieš Žemaičių krikštą Šatrijos kalne buvo viena svarbiausių pagonių šventyklų. Sklinda legendos ir pasakojimai, jog Šv. Jono naktį čia ant šluotų suskrenda raganos. Jos šoka, linksminasi iki tol, kol pragysta gaidžiai.

Pašatrijos piliakalnis nuo kurio matosi Moteraičio, Girgždutės ir kiti piliakalniai, buvo sudėtinė Žemaičių gynybos sistemos dalis, saugojusi nuo Kryžiuočių ordino puolimų. Vienos pilies signalai apie gresiantį pavojų, uždegant laužus, perspėdavo kaimynus, leisdavo pasiruošti priešo puolimui.

813 ha ploto užimantis Šatrijos kraštovaizdžio draustinis yra 1992 m. įsteigto Varnių regioninio parko dalis. Jo tikslas – išsaugoti vieną ryškiausių Lietuvoje moreninių masyvų kraštovaizdį su vertingu archeologiniu kompleksu.

Simbolių kalboje kalnas visose pasaulio kultūrose reiškia ryšį tarp dangaus ir žemės, dievybės artumą, amžinybę, tyrumą, pastovumą, tikslo siekimo įsikūnijimą. Beveik visuose tikėjimuose buvo teigiama, kad dievai gyvena kalnuose, nes virš jų – tik dangus. Dievas Mozei apsireiškė ant Sinajaus kalno ir paskelbė 10 Dievo įsakymų. Antikos laikais graikams vadovavę dievai buvo įsikūrę Olimpo kalne. Lietuvoje maldos namams statyti taip pat dažniausiai yra parenkama aukštuma, kalva ar kalnas.

Simbolių kalboje liepsną įprasta tapatinti su ugnimi, kuri heraldikoje vaizduojama liepsnomis. Viduramžiais liepsna reiškė sielos apsivalymą, bažnyčios vaidmenį, jos galią. Trijų liepsnos liežuvių vaizdavimas yra pats seniausias. Kalbos ar žvilgsnio ugningumą, parodant jų ypatingą jėgą ar naikinamąjį poveikį, atspindi liepsnų liežuviai, besiveržiantys iš akių ar burnos.

Luokės herbo sidabriniame lauke virš žalio trikalnio yra pavaizduotos trys raudonos liepsnos.

Sidabrinė skydo spalva heraldikoje reiškia turtą, dorą, skaistumą ir nekaltybę. Žalia – laisvės, grožio, džiaugsmo, sveikatos ir vilties spalva.

Šventė ant Šatrijos kalno. Centre – Luokės etnografinio ansamblio „Šatrija“ dainininkai. Vilijos Benešienės nuotrauka

LUOKĖ SENIAU IR DABAR: įvykiai, datos, skaičiai

PARENGĖ JURGIS ŽELVYS, SOFIJA GEDIMIENĖ, EGLĖ KUČIKIENĖ

Luokės miestelis įsikūręs vaizdingose kalvotosios Žemaitijos apylinkėse, apie 21 km į rytus nuo Telšių, netoli dešiniojo Virvytės intako Vaidžio upelio. 2,7 km nuo gyvenvietės – vienas didžiausių Žemaitijos piliakalnių Šatrija, nuo kurio atsiveria įspūdingos žemaičių krašto panoramos. Šio kalno, kurį archeologai dar vadina ir Pašatrijos piliakalniu su gyvenviete, o gyventojai dažnai – tiesiog Luokės piliakalniu, aukštis yra 228,7 metrų.

Luokės gyvenvietės koordinatės – $55^{0}53'$ šiaurės platumos ir $22^{0}31'$ rytų ilgumos.

Svarbiausias Luokės miestelio architektūrinis akcentas – XVIII a. antroje pusėje pastatyta (gali būti kad perstatyta) medinė Visų Šventųjų bažnyčia. Ji valstybės saugoma kaip architektūros vertybė. Na o autentiška miestelio planinė-erdvinė struktūra su senaisiais pastatais – urbanistinis draustinis.

Istoriniuose šaltiniuose Luokė pradedama minėti jau XIV a. pabaigoje. Yra pagrindo teigti, kad XIV a. čia, prie kelių, vedusių į Tilžę, Viekšnius, Šiaulius, Liepoją, buvo gyvenama vietovė, o XV a. Luokėje buvo to paties pavadinimo valsčiaus ir dvaro, gal net ir apskrities centras.

Senuosiuose rašytiniuose šaltiniuose Luokė vadinama *Lukki, Lukny, Luknyk, Luoka,* lenkai rašydavo *Łukniki.* Plačiai paplitusi versija, kad Luokės pavadinimas – sulietuvinta žemaitiško žodžio *loukė* (liet. *lokė)* forma, bet tai kelia abejonių, nes žemaičiai lokius vadindavo meškomis. Kalbininko K. Būgos nuomone, miestelio vardas kilęs nuo žodžio *laukas,* kuršių *luoka* vadinamo.

Šiandien miestelyje veikia gimnazija, biblioteka, kultūros centras, jaunimo sporto klubas, paštas, keletas parduotuvių, nemažai kitų socialinės paskirties įstaigų, nedidelių verslo įmonių, aktyvi yra vietos bendruomenė.

Luokėje nuo seno buvo palankios sąlygos vystytis prekybai ir amatams. Nuo 1471 m. kai kuriuose išlikusiuose dokumentuose gyvenvietė jau vadinama miestu ir miesteliu. Dabar iš Luokės atsišakoja keliai Ramučiai–Vidsodis–Luokė, Užventis–Žaduvėnai–Luokė, Viešvėnai–Luokė–Upyna–Dirvonėnai, Luokė–Janapolė, tad iš čia nesunkiai pateksi į Kuršėnus, Šiaulius, Telšius, Varnius, Janapolę, Užventį, Upyną,

(Nukelta į 4 p.)

Arūno Šimkaus nuotraukoje – Luokė iš paukščio skrydžio

„Raganaitės" ant Šatrijos kalno. Marytės Beleckienės nuotrauka

(Atkelta iš 3 p.)

Viekšnalius, pasieksi ir didžiausias šio Žemaičių krašto magistrales.

Nemažo turisto dėmesio sulaukia netoli miestelio esančioje Byvainės girioje auganti Tado Blindos pušis, netoli Luokės seniai garsėjanti Biržuvėnų gyvenvietė, čia esantis unikalus medinis Biržuvėnų dvaro kompleksas.

Luokė šiandien – to paties pavadinimo Telšių rajono seniūnijos centras. Ji užima 132 km² teritoriją. Seniūnijai priklauso 1 miestelis (Luokė) ir 59 kaimai (Baltakiškė, Baltininkai, Baltlaukis, Bargainiai, Barvydžiai, Beiriškė, Biržuvėnai, Briedpjaunis, Dulkiniškė, Gaušynai, Gelsodė, Geruliškė, Giralė, Gudiškė, Guivėnai, Jakšteliškės, Jokšai, Jonaičiai, Jonavingis, Juciai, Kentraliai, Kietkalnis, Kinčiuliai, Kiškelviečiai, Kūlio Dauba, Kulšikai, Kuršai, Leinartiškė, Mataičiai, Mižikai, Pabunginė, Paliepiai, Paramotis, Pašatrija, Petraičiai, Pėtrikiai, Purviai, Rapaliai, Raudiškė, Ražiukai, Senieji Kalniškiai, Simutiškė, Skliausčiai, Skruzdynė, Smalka, Smilgiai, Soblaukis, Spukaičiai, Staniškė, Stygariai, Šloviai, Talainiai, Traulėnai, Užmiestis, Užsmilgiai, Venckiškiai, Viekšnaliai, Žaduvėnai, Žąsūgalas, Žiliškiai). Didžiausios gyvenvietės – Luokė, Biržuvėnai, Kuršai, Viekšnaliai ir Smilgiai.

Akademikas Algimantas Miškinis, kurio teiginiais, paskelbtais 2004 m. leidyklos „Savastis" Vilniuje išleistoje knygoje „Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai: I knyga, remiamasi daugelyje šios publikacijos vietų, rašo, kad XIX a. pradžios kartografinėje medžiagoje Luokės apylinkėse pažymėta nemažai kalvų, kurias galima būtų įtarti karų laikotarpiu buvus piliakalniais. Viena jų – rytų pusėje – net vadinama Pilies kalnu, tačiau nėra duomenų, kad ji ar kuri nors kita galėjo būti pritaikyta gynybai. Todėl manyta, jog vietovė anuo metu veikiausiai tebuvo komunikacinis punktas, į kurį suėję keliai jungė aplinkinius įvairaus masto ir reikšmės gynybinius centrus su pilimis. Sprendžiant ne tik pagal gretimų, bet ir pagal tolimesnių Žemaitijos vietovių, kurias vėliau siejo keliai su Luoke (Viekšnių, Šaukėnų, Kurtuvėnų, Dirvėnų, Šiaulių, Kražių, Pavandenės, Užvenčio, Varnių, Telšių, Viešvėnų), pirmojo paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose laiką, spėjama, kad galbūt dar prieš susikuriant Luokės gyvenvietei, čia kirtosi dviejų skirtingų krypčių keliai. Vienas jų ėjo iš pietų (nuo Tilžės ir Batakių) – į šiaurę (per Kražius link Viekšnių). Antrasis kelias ėjo iš rytų į vakarus – nuo Šiaulių ir Kurtuvėnų link Telšių, Kretingos ir lietuviškojo pajūrio. Į šiaurę nuo kryžkelės, kuri galėjo susidaryti XIII a. ar net anksčiau, formuojantis centrinės Žemaitijos gynybinei sistemai, tikriausiai dar iki XIV a. pab. – XV a. pradžios vietovėje atsirado linijinio plano gyvenvietė, netrukus įgijusi prielaidas plėtotis pagal radiališkai sueinančius jos gale kelius. Gyvenvietė, matyt, susidarė į rytus nuo dvaro sodybos, kuri išsidėstė Šiaulių–Telšių–Kretingos kelio pietų pusėje; joje galbūt buvo ir Luokės valsčiaus centras.

XVI a., bent jau jo viduryje, Luokė buvo valsčiaus administracinis centras. Jame saugodavo LDK iždui skirtus mokesčius ir kalindavo mokesčių nesumokėjusius valstiečius (Saviščevas Eugenijus, *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409–1566 metais,* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010). Luokėje to paties pavadinimo valsčiaus centras buvo iki pat 1950 m., o 1950–1995 m. – Luokės apylinkės, nuo 1995 m. – Luokės seniūnijos centras.

Po Žemaičių krikšto Luokėje Vytauto pavedimu pastatyta viena iš pirmųjų katalikų bažnyčių Žemaitijoje. Ji konsekruota Visų Šventųjų vardu. Pastačius bažnyčią įkurta parapija, gyvenvietėje suformuotas vyskupo dvaras.

1421 m. Luokę kartu su kitomis Žemaitijos vietovėmis Vytautas priskyrė dabartiniuose Varniuose 1417 m. įsteigtai Medininkų (Žemaičių) vyskupystei.

Spėjama, kad daugelį metų viena iš pagrindinių Žemaičių krašto pagonių šventyklų buvo ant Šatrijos kalno. Apkrikštijus Žemaitiją, didelė dalis žemaičių ir toliau išpažino katalikybę, sukilo prieš katalikų kunigus. Vincentas Juzumas knygoje „Žemaičių vyskupijos aprašymas" (Varniai: Žemaičių vyskupjos muziejus, 2013, p. 517) aptardamas negandas, kurias patyrė Luokės krašto žmonės, pažymi, kad „Kartą kryžiuočiai, neva atvykę sunaikinti visoje Žemaitijoje garsią šventovę (pagonių, buvusią ant Šatrijos kalno – red. p.), gretimo Luokės kaimo gyventojus iki paskutinio apiplėšė, jų trobas padegė, o pagautuosius kartu į nelaisvę išsivedė."

Luokės miestelis ilgą laiką Žemaitijoje buvo vienas iš didžiausių. Jame yra rezidavę Žemaičių vyskupai. Jie 1425–1842 m. valdė Luokę ir čia buvusį dvarą.

1526 m. Luokės gyvenvietė neryškiai pažymėta B. Vapovskio Žemaitijos žemėlapyje.

Pasak A. Miškinio, XV a. antroje pusėje ar pabaigoje, Luokėje rinkosi turgus; tai galėjęs būti gana reikšmingas centrinės Žemaitijos prekybos centras. XVI a. pabaigoje apie Luokės turgus, vietinių jomarkais vadinamus, čia vykstančius prekymečius garsas jau buvo plačiai paėjęs. Daugelį dešimtmečių Luokėje keturis kartus per metus vykdavo mugės, į kurias suvažiuodavo gyventojai iš tolimiausių apylinkių. Čia itin daug būdavo parduodama galvijų.

Išlikusiuose istoriniuose šaltiniuose nurodoma, kad Luokei prekymečių privilegija suteikta 1790 m., bet dokumentai rodo, kad dideli prekymečiai čia vykdavo jau ir XVII a. viduryje. Pvz., iš mus pasiekusių dokumentų žinome, kad 1649 m. Luokės turguje buvo apiplėštas audeklais prekiavęs Kėdainių pirklys Dovydas Livinstonas. Tais pačiais metais Didžiųjų Dirvėnų tijūnė Kotryna Šemetienė čia prekiavo avižomis. Taigi arba prekymečių privilegiją miestelis turėjo ir anksčiau, arba ilgą laiką čia prekiauta be jos ir tik 1790 m. įteisinta esama padėtis.

„Žemaičiuose, rodos, buvusios tuose amžiuose didžios mugės pilyse (?) Plungėj ir Luokėj, nesgi iki šiai dienai senu įpratimu Plungės ir Luokės jomarkai mugėmis vadinas. [...]“, – rašo Simonas Daukantas. (Daukantas S., *Raštai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993, t. 1, p. 633).

Luokė turėjo net savo matą. Tai buvo *statinė* – birių ir skystų produktų tūrio vienetas. Viduramžiais analogiški vienetai buvo naudojami daugelyje Europos šalių. XIV–XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (LDK) didesni miestai ir kai kurie miesteliai, matyt tokie, kuriuose vykdavo dideli prekymečiai, turėjo savo statines, savo saiką ir įvairiuose vietovėse jie skyrėsi dydžiu, todėl 1766 m. buvo įvesta vieninga Lietuvos statinė – 403 litrai. Statinėmis buvo matuojami javai, sėmenys, aliejus, lajus, agurkai, aguonos, kopūstai, burokai, česnakai ir kiti produktai. Statinė buvo ir dirbamos žemės ploto matas. Tai – viena statine grūdų apsėtas sklypas. Vėliau šis žemės plotas vadintas margu. Turguje buvo parduodami labai įvairūs produktai.

XVIII a. rašytiniai šaltiniai nurodo, kad Luokės turguje buvo parduodami ne tik galvijų bet ir arklių, avių bei ožkų pieno produktai, tarp jų ir rūgpienis bei raugpienis, gaminamas su specialiu raugu, grietinėlė, grietinė, smetona, kuri savo skoniu, kvapu, konsistencija ir išvaizda skyrėsi nuo grietinės. Iš smetonos žemaičių pagamintą sviestą nusipirkę užsienio šalių pirkliai juo aprūpindavo karališkas Europos šeimas. (Sakas A., „Seniau lietuviai mokėjo skaniau valgyti“, *Straipsniai.lt*, http://www.straipsniai.lt/en/Lithuanian_viands/page/7891).

Tikėtina, kad Luokės miestelio turgaus aikštė susiformavo XVI a. pirmoje pusėje. Tuo laikotarpiu, pasak A. Miškinio, „miestelio planas iki tol greičiausiai menkai tepakito – jame vyravo Kražių–Viekšnių kryptimi į šiaurę nuo kryžkėls išsidėsčiusios sodybos.“

1624 m. Luokės dvarui buvo paskirta papildomos žemės.

V. Juzumas jau minėtoje knygoje „Žemaičių vyskupijos aprašymas“ pažymi, kad Karalius Augustas, vyskupo Jono Krišpino prašomas, 1703 m. suteikė vyskupo miesteliams Varniams, Alsėdžiams, Mosėdžiui, Kaltinėnams, Surviliškiui, Papilei, Pašvitiniui ir Luokei privilegijas įvesti prekymečius, Mugia vadinamus.“ Toje pačioje knygoje pažymėta (p. 515), kad Luokėje „Mugės rengiamos keturis kartus per metus, būtent: 1) šv. Jurgio dienos išvakarėse, 2) Viešpaties Dangaus žengimo šventės išvakarėse, 3) Dievo Kūno dienos išvakarėse, 4) šv. Mato dieną. Vieną kartą, ketvirtadienį prieš Užgavėnes rengiamas kermošius, vadinamas *mugia*.“

Visų Lietuvos miestelių ir miestų prekymečių sąraše matyti, kad vadinamosios mugės kitose vietovėse būdavo gana retos.

Iš kartografinės medžiagos aprašymų sužinome, kad XVI a. pabaigoje, t. y. 1582 m., Luokėje galėjo stovėti apie 35 namai, čia jau buvo susiformavusi aikštė, kurioje vykdavo turgūs (prekymečiai), dirbo amatininkai. A. Miškinis nurodo (p. 375), kad „1582 m. Luokės gyventojai mokėjo mokesčius už 1 „turgaus namų“ ir 24 „gatvių“ namus bei 32 daržus; miestu vadintame miestelyje buvo 8 „prasti“ amatininkai, 6 kepėjai ir mėsininkas, 4 samdiniai; miestelėnai dirbo 75 valakus [...]“. Tokią gyvenvietę jau yra pagrindas vadinti nedideliu vietos prekybos ir amatų centru.

Laikotarpį nuo XVI amžiaus iki XVII amžiaus vidurio galima vadinti Luokės klestėjimo metais. Būtent tada jis tapo vienu iš stambiausių miestelių Žemaitijoje. Tada Luokėje gyveno nuo 800 iki 1 000 gyventojų. Tarp jų buvo 4 puodžiai, malūninkas, virvininkas, 3 batsiuviai, ginklininkas, kalvis, kepurininkas, pyragių.

Šatrijos kalnas XX a. 4 dešimtmetyje. Fotografas Juzefas Perkovskis. Stiklo negatyvas saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“, ŽAM P-FN 15697. Iliustracijos šaltinis: www.limis.lt

1599 m. istoriniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėtas Luokėje gyvenęs žydas. Tačiau tuo laikotarpiu Luokėje žydų daug nebuvo. Jų ženkliai ėmė gausėti apie XVII a. vidurį.

XVII a. pirmoje pusėje Luokėje veikė špitolė, kuriai Dirvonėnų savininkas Kristoforas Volodkevičius buvo užrašęs kasmet išmokėti po 50 auksimų.

Luokė gana ryškiai (ryškiau negu Telšiai) pažymėta 1613 m. sudarytame LDK žemėlapyje. Tai rodo, kad XVI–XVII a. Luokė buvo viena iš svarbiausių Žemaičių krašto gyvenviečių.

1638 m. Luokės miestelio inventoriuje yra surašyti 106 sklypai. Tais metais Luokėje buvo 816 gyventojų, iš jų 4 puodžiai, malūninkas, virtuvininkas, 3 batsiuviai, ginkininkas, kepurininkas, kalvis, malksninkas, keletas pyragių – iš viso 15–20 amatininkų.

1648 m. spalio 18 d. pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose (Luokės bažnyčios generalinės vizitacijos ataskaitoje) paminėta Luokės mokykla.

1650 m. Luokė turėjo miesto statusą.

XVII a. prasidėję karai su Švedija ir Rusija pablogino ūkinę ir demografinę situaciją visoje Žemaitijoje. Iš 1662 m. Luokės inventorių matyti, kad gyventojų skaičius gyvenvietėje sumažėjo daugiau negu dvigubai – jų liko tik apie 370. 1655 m. Luokėje buvo 141 dūmas, iš jų 67-iuose gyveno žmonės. 1662 m. Luokėje jau buvo 74 apgyventi dūmai (juose iš viso galėjo gyventi apie 370 žmonių. Tada miestelyje buvo 46 sodybos iš kurių 18 priklausė žydams. Vienas žydas nuomojo malūną. Luokėje buvo Turgaus aikštė ir 4 gatvės – Dvaro, Užvenčio, Dirvėnų bei Telšių. Dalis anksčiau jose stovėjusių pastatų buvo sunaikinti (sudegė) XVII a. viduryje vykstant karui.

XVII a. pab. – XVIII a. pr. Luokės apylinkės gyventojai dar buvo teisiami už raganavimą.

1690 m. Luokėje buvo 121 dūmas, 1655 m. – 141.

Yra pagrindo manyti, kad per Šiaurės karą ir 1708–1711 m. badą bei marą Žemaičių vyskupo valdose išmirė trys ketvirtadaliai gyventojų, ne išimtis tikriausiai buvo ir Luokė. Po šių sukrėtimų miestelis atsiga-

(Nukelta į p. 6)

Luokės sinagoga. Dailininkas Mstislavas Dobužinskis. Kūrinys saugomas Lietuvos dailės muziejuje, MsLDM G 29776

(Atkelta iš 5 p.)

vo labai lėtai. Daugelį metų gyventojų čia buvo vos 200–300. Tuo laikotarpiu Luokėje greitai didėjo čia įsikuriančių žydų skaičius.

1712 m. Luokėje buvo 45 dūmai, 305 gyventojai, iš kurių 225 krikščionys, 80 žydų (16 šeimų),1713 m. – 47 dūmai, 315 gyventojų, iš jų 235 krikščionys, 80 žydų, 1718 m. – 43 dūmai, 290 gyventojų, iš jų 215 krikščionių, 75 žydai,iš kurių vienas buvo daktaras, 1720 m. – 40(?) dūmų, 270 (?) gyventojų, iš jų 200 (?) krikščionių, 70 (?), žydų, 1721 m. – 46 dūmai, 295 gyventojai, iš jų 230 krikščionių, 65 žydai, 1723 m. – 43 dūmai, 275 gyventojai, iš jų 210 krikščionių, 65 žydai,1725 m. – 42 dūmai, 275 gyventojai, iš jų 210 krikščionių, 65 žydai, 1726 m. – 41 dūmas, 265 gyventojai, iš jų 205 krikščionys, 60 žydų, 1727 m. – 43 dūmai, 275gyventojai, iš jų 215 krikščionių, 60 žydų, 1732 m. – 54 dūmai, 468 gyventojai, iš jų 356 krikščionys, 112 žydų, 1733 m. – 50 dūmų, 469 gyventojai, iš jų 330 krikščionių, 139 žydai. 1733 m. činčo mokėtojų sąraše yra paminėtaos 46 Luokės miestelėnų sodybos.

1740 m. žydai sudarė apie 44 proc. visų miestelio gyventojų.

Yra išlikęs 1740 m. sausio 20 d. surašytas Žemaičių vyskupo valdų inventorius, kuriame Luokė vadinama miestu, pažymima, kad į jį įvažiuojama pro vartus, kad pastatai yra išsidėsstę prie dviejų gatvių – Dvaro ir Užvenčio. Dvaro gatvės abiejose pusėse tada buvo 32 apgyvendinti sklypai, iš kurių 11 žydų, Užvenčio gatvėje buvo 14 apgyvendintų sklypų, iš jų 10 priklausė žydams ir dar gyveno 2 šeimos, dirbusios margus. Iš viso tais metais Luokėje buvo 48 šeimos, iš jų 24 mokėjo činčo mokesčius. 20 žydų laikė krautuves, 2 šeimos buvo laisvos nuo mokečių, 2 šeimos nuomojo kahalo (žydų bendruomenės vietos savivaldos institucijos) valdomą žemę (Luokės kahalo būstinės pastatas buvo Užvenčio gatvėje, prie Turgaus aikštės).

1744 m. vyskupo Jono Lopacinskio iniciatyva atstatyta (o gal ir pastatyta nauja) medinė Luokės Visų Šventųjų bažnyčia, kuri čia tebestovi iki šiol. A. Miškinis teigia (p. 377), kad tai buvo jau trečioji Luokės bažnyčia. Jos šventorių parapijiečiai apjuosė akmeniniu zomatu (tvora).

Tais metais Luokėje buvo 539 gyventojai, iš jų 369 krikščionys ir 161 žydas. 1757 m. miestelyje gyveno 56 šeimos, iš jų 30 žydų, 1760 m. – 56 šeimos, iš jų 29 – žydų, 1760 m. – 56 šeimos, iš jų 29 žydų. 1761 m. Luokėje buvo 48 šeimos, iš jų 29 – žydų. Tada miestelyje gyveno klebonas, vargonininkas, rabinas (Luokės rabinas rašytiniuose šaltiniuose pradedamas minėti tik nuo 1750–1760 m.). 1761 m. Luokėje vienas krautuvininkas, 5 žydai amatininkai, iš kurių 3 siuvėjai, kailiadirbys ir kalvis.

1762 ir 1763 metais šeimų Luokėje padaugėjo tik po vieną. 1778 m. miestelyje iš viso buvo 459 gyventojai, iš jų 269 – žydai (daugelis jų buvo smuklininkai, smulkūs prekybininkai ir amatininkai).

1764 m. Luokėje buvo apie 50–58 šeimos, iš jų apie 28–32 – žydų. Miestelyje gyveno rabinas, 2 krautuvininkai, 4 žydai amatininkai, tarp kurių buvo kubilius, kailiadirbys ir du siuvėjai.

1765 m. miestelyje gyveno apie 51–60 šeimų, iš jų apie 22 galėjo būti žydų. Išlikusiuose istoriniuose šaltiniuose pažymima, kad miestelėnai (tiek žydai, tiek ir krikščionys) nuo seno daro alų ir degtinę, kad čia vyksta turgūs, juose prekiaujama riestainiais, duona, tabaku ir kt. prekėmis, kad iš gyventojų imamas mokestis už prekybą mišku, geležimi, druska. Turgaus rinkliava tais laikais buvo išnuomota žydui. Veikė kahalas, du bravorai.

1766 m. Luokėje gyveno 22 krikščionių šeimos, 1768 m. čia iš viso buvo 60 šeimų. Tais metais pagalvį mokestį mokėjo 556 Luokės žydai.

1769 m. 6 miestelėnai gamino alų ir degtinę, 5 iš jų buvo laisvi, vienas nuomojo bravorą.

1778 m. Luokėje buvo 52 dūmai (kai kurie istoriniai šaltiniai nurodo, kad 62), iš jų 27 ar 32 – žydų. Miestelyje tais metais jau gyveno stiklintojas ir daktaras, didelę įtaką turėjo kahalas. 1786 m. jis buvo didžiausias, gali būti, kad ir turtingiausias Žemaitijoje. 1784 m. Luokėje gyveno 31 žydų šeima. Jose iš viso buvo 123 žmonės.

Medinį Luokės miestelį dažnai niokodavo gaisrai. Keletas jų čia kilo ir XVIII–XIX amžiuje. 1786 m. liepos 16 d. ugnis sunaikino miestelio centrą – sudegė 19 sodybų, iš jų 16 – žydų, kuriose, be šeimininkų, gyveno dar ir 20 žydų kampininkų šeimų. 1787 m. vasario 20 d. Luokės krikščionys ir žydai kreipėsi į LDK iždo komisiją, prašydami pagalvės, gėrimų ir padūmės mokesčių lengvatų. Komisija, atsižvelgusi į tai, kad 1786 m. sudegė daugiau negu pusė miestelio, iš dalies šį prašymą patenkino.

1789 m. miestelis po gaisro jau iš dalies buvo atstatytas – čia buvo 62 dūmai, iš jų 3 užvažiuojamosios karčemos.

1790 m. rugsėjo 7 d. Stanislovas Augustas suteikė (tikėtina, kad atnaujino) Luokei turgaus ir prekymečių privilegiją. Pagal ją turgus čia vykdavo ketvirtadieniais, o 4 prekymečiai – balandžio 23 d., nuo balandžio 30 d. iki gegužės 2 d., nuo gegužės 21 d. iki birželio 23 d. ir rugsėjo 21 dieną.

Carinės Rusijos laikais Luokė priklausė Telšių apskričiai. XIX a. pr. Luokė buvo valsčiaus centras, didikų Oginskių valda.

1804 m. Luokėje buvo 62 dūmai, iš jų 31 – žydų. 12 savininkų turėjo dar ir papildomų skypų. Veikė žydų sinagoga, buvo žydas daktaras ir krautuvininkas.

1807 m. Vilniaus gubernijos valdininkai, tikrinę, ar Luokė turi teisę vadintis miesteliu, pažymėjo, kad šis vietos prekybos centras ir teisiškai, ir faktiškai atitinka miestelio statusą.

1812 m. Luokėje buvo surašytos 78 šeimos, iš jų 49 – žydų.

1819 m. Luokės kapinėse pastatyta nauja koplyčia.

XIX a. miestelio geografinė padėtis buvo patogi (pats Žemaitijos vidurys), čia, kaip ir anksčiau, vykdavo plačiai garsėjantys ir dideli turgūs. Tai traukė žydus. Luokės žydų kahalas tuo laikotarpiu, kaip ir XVIII a. paskutiniais dešimtmečiais, buvo pats gausiausias tarp visų Žemaitijos vyskupo stalo valdų miestelių.

XIX a. pradžioje miestelio gyventojų skaičius beveik nesikeitė, kito tik jų tautinė sudėtis. 1820 m. vykusio gyventojų surašymo metu Luokėje buvo 77 šeimos, iš jų 56 žydų. Tuo laikotarpiu žydų skaičius miestelyje padidėjo dėl to, jog Rusijos senatas priėmė nutarimą dėl privalomo žydų išsikėlimo iš kaimų.

XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais ūkinė veikla Luokėje tuo laikotarpiu tapo intensyvesnė, nes buvo suremontuotas, patiesintas ir po to pašto traktu tapo pro Luokę ėjęs prekybinis vieškelis iš Šiaulių į Telšius.

Apie 1819–1821 m. sudarytame Žemaičių vyskupo valdos dalies plane yra pažymėta Luokė ir sąlygiškai pavaizduoti miestelio namai, išsidėstę palei Turgaus aikštėje besikertančius 4 kelius, iš jų 2 (Šiaulių–Telšių kryptyje) buvo paryškinti. Du kiti keliai ėjo pro dvaro sodybą link bažnyčios, įsijungė į Telšių–Šiaulių gatvę. Žemėlapyje senosios kapinės pažymėtos kalvoje, ant kurios, kaip spėjama, stovėjo pirmoji Luokės bažnyčia. XIX a. pradžioje miestelio katalikų kapinės buvo į pietus nuo Turgaus aikštės, o žydų – prie kelio į Užventį, tuoj už kahalo kiemo, kuriame stovėjo ir sinagoga.

XIX a. pradžioje Luokėje veikusioje parapinėje mokykloje mokytojavo poetas Juozas Varkulevičius. Jis rašė žemaitiškus eilėraščius.

1824 m. Luokės mokyklą lankė 82 vaikai, iš jų 61 berniukas ir 21 mergaitė.

Luokės istorijoje ryškia eilute įsirašė 1831 ir 1863 metų sukilimai. Pasak A. Miškinio (p. 379), „Dėl komunikacinės Luokės reikšmės 1831 m. apylinkėje vyko gana intensyvus sukilėlių ir juos persekiojusios kariuomenės judėjimas. Gegužės mėnesį miestelio ir Šaukėnų apylinkėse veikė F. Širmano kariuomenės dalinys; gegužės 10 d. jis užėmė Luokę; gegužės 11 d. tarp šio miestelio ir Varnių įvyko sukilėliams nesėkmingos kautynės (nemažai jų žuvo, 135 pateko į nelaisvę). Gegužės 12 d. Luokėje stovėjęs M. Paleno kariuomenės „korpusas“ iššygiao ir užėmė Telšius. 1831 m. gegužės 27 d. miestelio apylinkėse dar veikė F. Širmano dalinys; birželio 26 d. kelią iš Telšių į Luokę saugojo A. Juocevičiaus ir F. Eidimto sukilėlių būriai; liepos 9 d. miestelio ir Varnių apylinkėse veikė A. Chlapovskio ir F. Rolando vadovaujami sukilėliai, prie kurių netrukus prisijungė A. Gelgaudo daliniai.“

Po Tado Kosciuškos sukilimo, Trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo, 1831 m. sukilimo caro valdžia sekvestravo Žemaičių vyskupo valdas, o Luokė 1842 m. tapo valstybinio dvaro centru.

1833 m. Luokėje buvo 534 gyventojai, stovėjo 62 mediniai namai, medinė bažnyčia, 6 krautuvės, 6 smuklės.

1837 m. pradėta ruoštis Luokę „perduoti Žemaičių vyskupijos katedros vikarijatui. Tuo laikotarpiu buvo sudaryti beveik du identiški valdos („rakto“) su miesteliu planai (matininkas Butovičius); antrąjį planą aprobavo Šiaulių pavieto matininkas Foma Paškovskis. (A. M., p. 379). Šiame plane matyti, kad į miestelio Turgaus aikštę sueina ne tik 4 pagrindinės gatvės, bet ir keletas šalutinių.

1838 m. Luokės parapija buvo viena turtingiausių Žemaitijoje. Luokės bažnyčios klebonai dažniausiai būdavo Varnių prelatai.

1839–1842 m. Luokėje galėjo būti daugiau negu 600 gyventojų.

1841 m. Luokėje buvo 539 gyventojai. 1842 m. Luokės bažnyčios vizitacijos akte pažymėta, kad miestelyje yra 270 krikščionių.

1842 m. sekvestravus Žemaičių vyskupo valdas, Luokė tapo valstybinio dvaro centru. 1850 m. vykdant žemės liustraciją, buvo sudarytas šio dvaro planas [90] (matininkas Francas Andžejevskis), jame schematiškai pavaizduotas ir miestelis. Tada Luokėje buvo 81 miestelėnų sklypas, gyveno 21 krikščionių ir 60 žydų šeimų.

1847 m. Luokėje gyveno 949 žydų tautybės žmonės, 1897 m. – 798 (tai sudarė 49 proc. visų miestelio gyventojų), 1923 m. – 513 (atitinkamai 40 proc.), 1941 m. – apie 300.

XIX a. 5 dešimtmetyje Luokėje buvo 81 miestelėnų sklypas, gyveno 21 krikščionių ir 60 žydų šeimų.

1853 m. Luokėje veikė 2 mokyklos – parapinė, kurioje mokėsi du auklėtiniai, ir valdžios, kurią lankė 41 mokinys.

1854 m. Luokės valdiško dvaro inventoriuje nurodyta, kad miestelyje gyvena 78 šeimos, iš jų 17 – valstiečių ir dvarininkų, 61 – žydų.

Luokės valdžios mokykloje 1854 m. mokytoja dirbo bajorė Marijona Šarnelytė. Mokytojų moterų tuo laikotarpiu Lietuvoje buvo labai mažai, tai Luokės atvejis šiuo požiūriu yra išskirtinis.

1863 m. sukilime dalyvavo nemažai luokiškių. Vikaras kun. Justinas Siesickis 1863 m. birželio 12 d. bažnyčioje lietuviškai perskaitė sukilėlių manifestą ir prisidėjo prie Tryškių mieste buvusių sukilėlių. (Valančius Motiejus, *Namų užrašai*, Vilnius: Baltos lankos, 2003). Šiaulių pavieto sukilėlių vienas iš būrių (vadas Piskarskis) balandžio mėnesį Luokėje paėmė valdžios pinigus ir sunaikino valsčiaus raštus. Žmonėms buvo atiduotas grūdų magazinas.

Pasak A. Miškinio (p. 381), „Nors miestelis buvo aktyvių veiksmų zonoje, tačiau didesnių sukilėlių susirėmimų su kariuomene prie jo neužfiksuota. Gegužės mėnesį per miestelį į Biržų pusę pražygiavo Boleslovo Dluskio sukilėlių dalinys. Kiek vėliau prie Luokės sukilėlius užpuolė majoro Azovskio dalinys, bet, patyręs nuostolių, pasitraukė į Telšius. Rugpjūčio mėnesio pabaigoje miestelio apylinkėse veikė Kleofo Žadeikos sukilėlių būrys, rinkęs savanorius.

1825 m. gimusį bežemį Šiaulių apskrities bajorą K. Žadeiką, vadovavusį P. Šimkevičiaus būrio raiteliams, spalio mėnesį, jau blėstant sukilimui, rusams išdavė Luokės seniūnas Antonas Ivanovskis, kurį rusų valdžia už tai pristatė apdovanoti sidabro medaliu. K. Žadeiką suėmė spalio 3 d. ir nuteisė sušaudyti. Vėliau ši bausmė jam pakeista katorgos darbais.

Numalšinus sukilimą, Luokės kunigai J. Siesickis, K. Chromauskis, V. Lukoševičius ir D. Kozickis buvo ištremti, o bažnyčios žemėje įkurdintos aštuonios rusų stačiatikių kolonistų šeimos.

Po 1863 m. sukilimo caro valdžia Luokės parapinę mokyklą uždarė, bažnyčiai priklausiusias žemes atėmė ir jose įkurdino 8 rusų kolonistų šeimas. Jos žemę nuomodavo žydams, o patys eidavo dirbti padienininkais.

1865 m. žymint Luokės valstybinio dvaro ribas, buvo sudarytas visos valdos, o kartu ir miestelio planas. Tais metais Luokėje gyveno 110 šeimų, iš jų 64 – žydų. Padidėjęs miestelio gyventojų skaičius rodo, kad daug valstiečių, 1861 m. panaikinus baudžiavą, persikėlė gyventi į miestelį.

1866 m. Luokėje veikė malūnas, dvi alaus daryklos, dvi amatininkų dirbtuvės, gyveno keliolika batsiuvių ir siuvėjų, veikė apie 20 parduotuvių (nė viena jų nepriklausė krikščionims), keliolika smuklių.

XIX a. 7 dešimtmečio dokumentuose įamžinta Luokės sinagoga. Ji vienatūrė, frontonas – barokinis, pagrindinis fasadas simetriškas,

(Nukelta į 8 p.)

Luokės Švč. Mergelės Marijos Maloningosios skulptūra. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 7 p.)

piliastras padalytas į 3 plokštumas. Tikėtina, kad šis pastatas galėjo būti pastatytas XVIII a. viduryje – XVIII a. 8 dešimtmetyje.

1877 m. Luokėje gaisro metu apie 170 šeimų neteko savo turto, sudegė daug namų tarp jų 70 priklausiusių žydams.

XIX a. pabaigos rašytiniuose šaltiniuose minima Luokės bažnyčia, sinagoga, mokykla, špitolė. Sinagoga įamžinta dailininkų J. Perkovskio ir M. Dobužinskio piešiniuose.

XIX a. paskutiniame ketvirtyje Luokėje buvo apie 1 000 gyventojų (apie pusė jų – žydai). Miestelyje veikė valsčiaus valdyba, bažnyčia, sinagoga, špitolė, mokykla, buvo 2 alaus daryklos, 2 odų dirbtuvės, 2 malūnai, vykdavo 4 prekymečiai, dirbo keliolika batsiuvių ir siuvėjų, veikė apie 25 krautuvės (nė viena jų nepriklausė krikščionims), keliolika smuklių (tarp jų apie 10 aludžių). Per miestelį maršrutu Šiauliai–Telšiai kursuodavo diližanai, veikė Liepojos–Tilžės trakto pašto stotis.

1887 m. Luokę vėl nusiaubė didelis gaisras. Jo metu sudegė apie 100 gyvenvietės centre buvusių pastatų, apie 200 žmonių liko be pastogės.

1892–1893 m. akmenimis išgrįsta Luokės Turgaus aikštė ir pagrindinės miestelio gatvės – Tryškių, Kuršėnų bei Telšių.

1897 m. Luokėje buvo 1 626 gyventojai, iš kurių 798 – žydai.

1899 m. šalia Luokės bažnyčios pastatyta medinė varpinė.

XIX a. pab., plečiantis tautiniam atgimimui, draudžiamą lietuvišką spaudą Luokės apylinkėse platino, slėpė daugelis kunigų, samdinių, smulkių prekybininkų, ūkininkų, daraktorių, eigulių. Kazio Misiaus ir Benjamino Kaluškevičiaus knygoje „Lietuvos knygnešiai ir daraktoriai 1864–1904“ (Vilnius: Diemedis, 2004, 2014) yra paminėtos 23 pavardės žmonių, gyvenusių Luokėje bei jos apylinkėse ir dirbusių šį gana pavojingą darbą. Įdomu tai, kad kai kurias iš tų pavardžių galima pamatyti ir šių dienų Luokės gyventojų sąrašuose. Kaip ir visais laikais, taip ir tada, buvo ir tokių, kurie pataikavo esamai valdžiai ir iš pavydo, norėdami pasipelnyti ar tiesiog įsiteikti esamai valdžiai, skundė uždraustą lietuvišką spaudą platinusius kaimynus, slapta vaikus mokiusius daraktorius, knygnešių globėjus, net savo šeimos narius. Tilžėje leistas katalikiškas laikraštis „Szemaiczių ir Lietuvos apžvalga“ (*Žemaičių ir Lietuvos apžvalga*) 1890–1892 m. spausdino korespondencijas iš Luokės. Laikraštis paskelbė, kad taip „gyvenąs Lerenczių sodžiuje Jonas Prespalevskis (plikbajoris) su savo sunumi Fliorijonu naktį nuvažiavo į Telszių paliciją ir pritraukęs dar kitą miesczionį (bagamazninką) Antaną Posmą paduda ant raszto daneszimą (donosą) palicijai, kad isz jo sodžiaus Domininks Bubins ir Feliksas Petravycze szią naktį parvež po pilną vežimą knigų isz Prusų [...]“. Kitame numeryje buvo pranešta, kaip „pono Gurskio medininkas L. Navickis (iš Guivėnų sodžiaus) [...], gavęs kokias naujas kningeles, pats parskaitęs dudavo ir kitiems dar pasiskaityti, arba kartais ir už piningus parduodavo“. Jį neaišku kodėl apskundė pati jo motina ir „iszgirdęs apie viską girios ponas Gurskis, atėmė nu medininko tarnystę ir pavarė sunų su motina isz savo namo“. 1895 m. laikraščio trečiame numeryje parašyta, kad „Jonas Bakszinskis isz Baltikiszkės sodžiaus“ apskundė škaplierninką, slaptai pardavinėjusį lietuviškas maldaknyges. Pastarasis tikriausiai buvo pakankamai apsukrus ir atsipirko 4 rublių kyšiu uriadninkui.

1905 m. revoliucijos atgarsiai nuvilnijo daugelyje Lietuvos ir Žemaitijos miestelių, tarp jų ir Luokėje. Čia buvo rengiami mitingai, sakomos kalbos, platinami lapeliai ir brošiūros. Kalbos būdavo nukreiptos prieš ir už „socialistus“, veidmainišką caro valdžią, manifestus, juodašimčius ir kt. Didžiausią propagandos srautą išvystė socialdemokratai. Jų programos pagrindinės tezės buvo šios: imtis ginklų, nuversti caro valdžią, neduoti jai pinigų ir žmonių, t. y. nemokėti mokesčių, neiti į kariuomenę, neleisti vaikų į rusiškas mokyklas, negerti degtinės.

1905 m. Luokės apylinkėse veikė baudžiamieji būriai.

Buvęs socialdemokratas Kipras Bielinis prisiminimuose apie 1905 m. revoliuciją aprašo savo agitacinę kelionę po Žemaitiją, tuo pačiu ir apie Luokėje vykusį mitingą, kuriame jis sakė kalbą. Į tokius mitingus anuomet rinkdavosi minios žmonių, norinčių suprasti, kas vyksta pasaulyje, ypač Rusijoje ir Lietuvoje. Visiems buvo aišku, kad laikai keičiasi, bet daugumai jų nebuvo aišku, kaip ir kodėl. Ugninga revoliucinė K. Bielinio kalba luokiškiams tada padarė įtaką – jie greitai po to apvogė ir sugriovė monopolį. (*Kultūra*, 1931 m., Nr. 1).

1909 m. rudenį Luokėje vyko arklių ir karvių paroda. Gražiausių gyvulių savininkai buvo apdovanoti. Deja, patys luokiškiai joje nedalyvavo – gyvuliai buvo suvesti iš aplinkinių kaimų ir miestelių. (*Žemė,* 1909-10-07).

1909 m. Luokės valstybinę mokyklą lankė 80 vaikų.

Lietuviškos spaudos draudimo laikotarpiu rusinimo politika Lietuvoje buvo vedama ne tik draudžiant lietuvišką spaudą lotyniškais rašmenimis, per mokyklas, bet ir Lietuvoje apgyvendinant rusakalbiais. Luokės parapijoje rusų buvo apgyvendinta daug, jiems atiduoti trys dvarai – Dubinių, Dirvonėnų ir Kaunatavo. Vietiniai žmonės labai norėjo

gauti žemės, bet retas jos gavo, o jei ir gavo, tai pelkes bei kitą nederlingą žemę. (*Lietuvos Ūkininkas*, 1910-11-18).

1911 m. Luokėje vėl kilo gaisras. Jo metu sudegė apie pusė viso miestelio pastatų (gaisras sunaikino visą miestelio vakarinę dalį). Iki Pirmojo pasaulinio karo šioje gyvenvietės dalyje sodybos buvo atstatytos.

Luokė kaip svarbi gyvenvietė yra pažymėta 1912–1914 m. Vokietijos kariuomenės generalinio štapo sudarytame žemėlapyje.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, dalis Luokės gyventojų buvo evakuota į Rusijos gilumą (didelė dalis jų po karo į miestelį nesugrįžo). Luokę Vokietijos kaizerinė kariuomenė užėmė 1915 m. vasarą. Karo metais žmones vargino rekvizicijos, asmeninio gyvenimo suvaržymai, prievartiniai darbai, savivalė ir plėšikavimai.

1918 m. vasario 16 d. Lietuvą paskelbus nepriklausoma valstybe, ir 1918 m. lapkričio 13 d. išleidus atsišaukimą, raginantį sudaryti vietos valdžios organus, Luokėje buvo suformuotas valsčiaus komitetas.

1919 m. vasario 26 d. į Luokę įžygiavo Raudonosios armijos Internacionalinės (Latvių) divizijos Žemaičių pulko 4-asis batalionas. Tomis dienomis miestelyje jau veikė vietinių bolševikų sudarytas revkomas. Vasario 27 d. vokiečių majoro Schlenterio rinktinė užėmė Luokę ir išstūmė bolševikus iš miestelio.

Pasibaigus nepriklausomybės kovoms, dalis Luokės žydų persikėlė gyventi į Telšius ir Plungę.

1919 m. liepos 26 d. priimtame Apskričių sienų ir jų centrų įstatyme Luokė buvo priskirta Telšių apskričiai.

Tarpukario metais Luokėje buvo įrengtas gatvių apšvietimas, iškilo nemažai naujų mūrinių pastatų. Tuo laikotarpiu čia veikė pradžios mokykla, biblioteka, paštas, policijos nuovada, girininkija, plytinė, elektrinė, daug parduotuvių.

1920 m. per Steigiamojo Seimo rinkimus 1 147 Luokės apylinkės gyventojai balsavo už kairiuosius, o už dešinės pakraipos partijas ir asmenis (tarp jų buvo Stanislovas Narutavičius) – 1 699. Žydų tautybės žmonės tais metais balsavo pagal atskirą sąrašą. („Sietynas“, 1920-07-01).

1921–1922 metais „Žemdirbių balsas“, „Lietuvos Žinios“, „Žinios“ išspausdino nemažai žinučių apie Luokės apylinkėse siautusią Reikauskio plėšikų gaują, kuri save vadino „Svieto lygintoja“. Tikėtina, kad ji savo stovyklą buvo įsirengusi Ilgšilės miške. Tais metais reta kuri naktis praeidavo be apiplėšimų. Buvo ir sužeistų ir sužalotų žmonių. Ūkininką Borusevičių iš Barvydžių nušovė vidury dienos smuklėje. Žmonės buvo įbauginti. Visi kaltino miliciją už neveiklumą. Kiek vėliau pasirodė žinučių apie suėmimus. Viekšnelių kaime buvo sugautas plėšikas Liepa, kuris suimamas bandė nusižudyti, bet to jam padaryti nepavyko.

1921 m. miestelyje gyvenusios 47 šeimos pareiškė norą persikelti gyventi į vienkiemius. Tais metais buvo sudarytas Luokės parceliavimo planas (matininkas T. Radvilavičius), pagal kurį 48 šeimoms vietoje iki tol naudotų rėžių buvo skirta žemės Luokės apylinkės laukuose.

Daug problemų miestelyje ir apylinkėse tarpukario metais kildavo dėl alkoholio vartojimo didžiųjų sambūrių dienomis. 1922 m. „Lietuvos Žinos“ pranešė, kad Luokės valsčiaus taryba svarstė klausimą dėl smuklių uždarymo šventadieniais, turgadieniais ir prekymečiais. Galutinio sprendimo tada nebuvo priimta.

1923 m. vykusio pirmojo visuotino Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, Luokės miestelyje gyveno 1 287 žmonės, buvo 197 miestelėnų kiemai (ūkiai).

Luokės turgaus aikštė 1930 metais. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Stasio Kasparavičiaus rinkinio

Kada Luokėje pradėjo veikti pirmasis telefonas, žinių neturima, bet 1923 m. telefono linija Kuršėnai–Luokė–Telšiai buvo jau remontuojama ir vedama nauja – Biržai–N. Radviliškis–Luokė–Telšiai („Viltis“, 1923-03-15).

1924–1925 m. spaudoje padaugėjo straipsnelių apie politinio-agitacinio pobūdžio susirinkimus, paskaitas, pasisakymus. Kairieji kaltino dešiniuosius ir atvirkščiai. Dabar kai kurių kairiųjų (socialistų) pasisakymai atrodo kaip tuo metu jau galutinai parengto plano deklaravimas. Valstiečių liaudininkų susirinkime Seimo narys Radys kalbėjo, kad „skaudu buvo socialistams klausyti karčių žodžių dėl nuosavybės griovimo ir katalikų tikybos naikinimo. Jų šnipai, kurie atsilankė ir į katalikų susirinkimą: Stonkus, Šutkus ir dar keletas, akis nudūrę į žemę stovėjo. Radys visą laiką šmeižė kunigus, peikė valdžią ir išrodinėjo naudą Lietuvos susidėjimo (susijungimo) su Rusija. Ir mes, luokiškiai, pamatėme Radžio asmenyje tikrą Rusijos „rojaus“ garbintoją ir bolševikų draugą. Gėda Lietuvos seimo atstovui skleisti mintį mūsų susijungimo su Rusija.“

1925 m. Luokėje buvo įsteigti Ūkininkų banko ir Smulkaus Kredito banko filialai. Įstaigos tarp savęs konkuravo ir stengėsi suvilioti klientus įvairiomis lengvatomis. („Talka“, 1925-11-08; „Vienybė“, 1925-04-24). Smulkaus kredito bankas gyvavo tik iki 1928 metų. („Žemaitis“, 1928-01-29).

„Tarpukaryje Luokėje vyko trijų kategorijų prekymečiai. Turgai: – Ketvirtadieniais. Prekymečiai: 1) Balandžio 21 d., 2) pirmą šiokiadienį po Šeštinių, 3) po Devintinių, 4) po Šv. Mateušo (21. IX); Mūgė: paskutinį ketvirtadienį prieš užgavėnias.“ („Savivaldybė“, 1923 m., Nr. 5).

1929 m. gruodžio 15 d. „Žemaitis“ pranešė, kad „Luokės miestelis brukavotas akmenimis, šaligatviai cementiniai, elektros šviesa žiba iš Jučių malūno. Nutarta Luokės Šaulių būrio valdybos statyti salę, Žemės ūkio kursai pradžios mokykloje veikia, pieninė su nugrėbimo punktais taip pat veikia. Tik didžiausias vargas su tais mėšlais, kurie gatvėse kiukso kaip šieno kūgiai, kaip dirvos įkrėstos gero ūkininko.“

1925 m. Luokėje gyveno ir dirbo du žydų tautybės gydytojai ir vienas stomatologas (taip pat žydas). 1931 m. Luokėje savo verslą vystė šie žydų tautybės žmonės: Faivelis Beras (vertėsi ūkio produktų prekyba, gyveno Telšių g. 29), Elijas Blochas (turėjo kirpyklą Luokėje), Libė Citronaitė (Luokėje pardavinėjo manufaktūros prekes), Chaimas Goldšteinas (Luokėje turėjo saldainių ir šokolado įmonėlę),

(Nukelta į 11 p.)

UŽGAVĖNIŲ PERSIRENGĖLIAI LUOKĖJE

Luokės miestelis (Telšių r.) nuo seno garsėja ne tik jomarkais, bet ir Užgavėnių švenčių tradicijomis, persirengėlių kaukėmis, Užgavėnių valgiais – mieliniais blynais, žemaitišku šiupiniu ir kitais patiekalais, skambiomis Žiemos išvarymo šventėmis, ūkininkų sodybų lankymu ir linksmybėmis iki paryčių.

Nuotraukose – luokiškiai persirengėliai ir jų šėlionės XX a. 8 dešimtmetyje vykusiose Užgavėnių šventėse. Fotografai nežinomi. Nuotraukos iš Joanos Vaigauskaitės-Misiūnienė ir Jurgos Gustytės-Ivinskienės rinkinių

Iš kairės į dešinę: nerežisuotas Užgavėnių švenčių vaidinimas Luokės vidurinės mokyklos salėje. Siaučia persirengėliai: raganos, Žemės karalius, giltinės. 1974 m.; persirengėliai „Ponai Gorskiai" – Ona Limontienė ir Zofija Kondrotienė. 1972 m.; Persirengėlių kaukė „Aš iš paties pragaro" (mokyt. Sofija Gedminienė). 1972 m.

Viršuje iš kairės: Kanapinis ir Lašininis; Užgavėnių persirengėliai. Priekyje – ragainaitės (Zita Žarytė ir Danutė Jonavičiūtė); spragilais švaistosi Morė (Kuotrė).
Apačioje (dešinėje) – Užgavėnių muzikantų vežimas (Rogių-vežimo kaukė). 1974 metai

Tradiciniai Užgavėnių blynai. kairėje pusėje – Žemės karaliaus kaukė. 1972 metai

Luokės Užgavėnių persirengėliai ruošiasi šventės eisenai ir linksmybėms Zofijos Kochienės namo kieme (Luokė, Telšių gatvė)

Kairėje – luokiškių Užgavėnių persirengėliai 1972 m. vasario 6 d. Telšiuose vykusioje Užgavėnių šventėje. Priekyje – luokiškių Užgavėnių „čigonai" ir jų trobelė ant rogių (padarė J. Butautas)

Persirengėlės „gražuolės čigoniukės" – Danutė Jonavičiūtė, Genovaitė Slavinskaitė ir Zita Žarytė. 1978 metai

Užgavėnių persirengėliai prie laužo. 1972 metai

(Atkelta iš 9 p.)

Chaimas Kirzneris (Luokėje prekiavo kiaušiniais), Jankelis Lazaris (turėjo vėjo malūną Luokėje), Jankelis Lesimas (Luokės elektros stoties savininkas), Faivelis Noikas (Luokėje pardavinėjo manufaktūros prekes), Cilė Vainerienė (Luokės miestelio Turgaus gatvėje turėjo kolonialinių prekių parduotuvę), Chaimas Zifas (buvo Luokės vaistinės savininkas), Nosenas Glazas (turėjo vandens malūną Luokės valsčiaus Jucių kaime) Nosenas Glazas (jam priklausė vilnų verpykla Luokės valsčiaus Jucių kaime).[1]

1930 m. Luokėje jau buvo elektra. „Žemaitis" rašė: „Šį rudenį Luokėj įvestas elektros apšvietimas. Įvesta apie 600 lempučių. Apšviesta turgavietė ir kai kurios gatvės, tačiau jis ne visiems teprieinamas ir laikomas prabangos dalyku. Valsčiaus taryba, atiduodama p. Glajui koncesiją (išimtinę teisę) stočiai pastatyti, nenustatė kainų už energijos naudojimą ir abelnai jokių reikalavimų koncesininkui nestatė, tik už suteikimą 10-čiai metų koncesijos išsiderėjo 2 lempas valsčiaus raštinės apšvietumui nemokamai. Koncesininkas, turėdamas laisvas rankas, už šviesą lupa negirdėtai aukštas kainas: už 25 žvakių lempą mėnesiui ima 5 litus ir už kw 2 lt. (?), nors stotis teveikia tik nuo saulės nusileidimo iki 24 val. Iš ryto visai šviesos neduoda. Šviesa tai jau irgi – nuo danties gėlimo – nepaprastai mirga, nuolat genda ir kol sutaiso ilgas valandas reikia laukti tamsoje, o gedimų pasitaiko beveik kas vakaras. Visą stoties veikimą veda p. Lesemas, bet motorui prižiūrėti samdomas nuola-

(Nukelta į 12 p.)

Tradicinė senųjų žemaičių susisiekimo priemonė . Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Elenos Viktoravičiūtės-Saukienės rinkinio (gauta iš jos marčios Laimos Leinartaitės-Saukienės)

(Atkelta iš 11 p.)

tinis darbininkas, kuris temoka tiktai motorui vandens pristatyti. Atsiradus mažiausiai kliūčiai, tuojau turi kviesti p. Lesemą, kuris stoty nebūna, bet špaciruoja su panomis. Tam tikslui naudojamas toks signalas: kai šviesa užgęsta, p. Lesemas, kur tik jis nebūtų, turi šį signalą pastebėti. Jei nepastebi, tai šviesos ir nėra per visą vakarą.

Girdėti, kad valsčiaus valdyba nepatenkinta, nes suprato, kad galėjo daugiau gauti negu dvi lempas, bet kad jau prakišo, tai sunku ką bepadaryti[...]." („Žemaitis", 1930-01-12; 1930-10-12; 1930-11-02). Matyt, kad tas elektros tiekimas nutrūko arba buvo labai jau apgailėtinas, nes 1938 m. „Žemaičių prietelius" džiaugiasi kad „pieno perdirbimo bendrovė deda pastangų Luokėje įsteigti nors ir nedidelę elektros stotį ir apšviesti miestelį. Jeigu tikrai Luokėje sušvistų elektra, reikėtų tik džiaugtis." („Žemaičių Prietelius", 1938-08-31).

Luokėje Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio proga paminklą sukūrė ir jį miestelio centre pastatė čia gyvenęs auksarankis šviesuolis Kostas Vaigauskas (paminklas atidengtas 1929 m. rugpjūčio 15 d.). 1951 m. sovietų valdžia paminklą nugriovė ir čia pat užkasė. Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę, paminklą atkasė, bet paaiškėjo, kad jis labai suniokotas. Tada buvo pagaminta granitinė pirmojo paminklo kopija ir pastatyta toje pačioje vietoje, kur paminklas stovėjo anksčiau.

Tarpukario metais Luokės valsčiuje buvo 8 418 gyventojų. Tuo laikotarpiu jam priklausė 2 bažntykaimiai, 79 kaimai, 26 viensėdžiai, 9 dvarai ir 3 palivarkai.

1933 m. Luokės šventoriuje pastatyta Švč. Mergelės Marijos statula, kuri čia tebestovi iki šiol.

1934 m. Luokėje vėl siautėjo gaisras. Jis tęsėsi visą parą ir sunaikino didelę dalį miestelio medinių pastatų.

1936 m. Luokės valsčiuje veikė keturios mokyklos. Iš jų viena buvo žydų ir trys lietuvių. Vienai iš Luokės lietuvių mokyklų vadovavo P. Rimeika.

1937 m. Luokėje buvo 10 žydų amatininkų: 6 siuvėjai, 2 batsiuviai, kepurininkas bei kirpėjas.

1938 m. Luokės katalikų parapijoje, kuri priklausė Varnių dekanatui, buvo 5 150 parapijiečių.

1938 m. duris atvėrė naujas, didelis mūrinis lietuvių 6 komplektų mokyklos pastatas, kurio statyba kainavo 126 tūkst. litų. Tuo laikotarpiu tai buvo pats moderniausias mokyklos pastatas Telšių apskrityje. Čia buvo erdvios klasės, didelė rūbinė, aktų salė, veikė centrinis šildymas. Projektą parengė ir statybas prižiūrėjo inžinierius architektas Steponas Stulginskis (1908–1995), kuris buvo prezidento Aleksandro Stulginskio (1885–1969) brolis. Šis pastatas, vadinamas senuoju mokyklos pastatu, išliko iki mūsų dienų.

1938 m. balandžio 1 d. maršrutu Telšiai–Šiauliai pradėjo kursuoti autobusai. (*Žemaičių Prietelius*, 1938 m. kovo 31 d.)

1939 m. 22 Luokės gyventojai turėjo telefoną, iš jų 7 buvo žydai.

Tarpukario metais Luokėje veikė pradinė tinklo „Javnė" hebrajų mokykla, žydų biblioteka, dvi sinagogos (viena jų atstatyta 1939 m.). Viena Luokės sinagoga buvo minima tarp gražiausių Lietuvos sinagogų. Luokės vyr. rabinai buvo: Samuelis ben Juozapas (jis komentuodavo Vilniaus Gaono knygą apie geometriją), Saliamonas Zalmanas Zaksas (1814–1876), Saliamonas Natanas Kotleris (1855–1945), emigravęs į JAV ir tarnavęs Niujorke bei Detroite, apie 1922 m. grįžęs į Luokę, čia vėl buvęs Luokės rabinu ir religinio teismo vadovu, vėliau išvykęs gyventi į Jeruzalę. Paskutiniuoju Luokės rabinu buvo Saliamonas Kravickis (žuvo nacių okupacijos metais).

XX a. 4 dešimtmetyje Luokėje veikė „Šatrijos" knygynas. Jis leido ir knygas.

1940 m. Luokėje veikė septynių skyrių lietuvių mokykla.

XX a. 4 dešimtmečio antroje pusėje Luokėje veikė valsčiaus valdyba, buvo bažnyčia, pradinė mokykla, knygynas, valstybinės bibliotekos skyrius, paštas, policijos nuovada, girininkija, pieninė, malūnas su lenpjūve, kelių dirbtuvė, karšykla, kooperatyvas, smulkaus kredito draugija, keliasdešimt krautuvių.

1941 m. Luokėje buvo apie 1 800 gyventojų.

Sovietams 1940 m. okupavus Lietuvą, Luokėje, kaip ir visoje kitoje Lietuvos teritorijoje, buvo uždrausta tautinių ir religinių visuomeninių organizacijų veikla.

1940 m. rugsėjo 27 d. nacionalizuotos 3 didesnės Luokės krautuvės (viena priklausė B. Dambrauskienės ir M. Maušovičienės manufaktūrai, kitos dvi (grūdų ir miltų) – Ch. ir J. Kirzneriams). Mažosios krautuvėlės buvo sujungtos į kooperatyvą. Amatininkai pradėjo dirbti sovietų valdžios įsteigtoje artelėje. Tais metais buvo pradėta vykdyti ir sovietinė žemės reforma.

1941 m. birželio 22 d., Vokietijos nacistinei kariuomenei įsiveržus į Sovietų Sąjungos teritoriją, buvo sugadinta Žarėnų–Alsėdžių–Luokės telefono linija.

1941 m. birželio 23 d. partizanai užėmė Luokės valsčiaus pastatą, suėmė buvusius valsčiaus darbuotojus ir juos uždarė į daboklę, dalis jų vėliau buvo sušaudyta. Ten kulka pakirto ir Naujikų dvaro nuomininką Šalkauską.

Jau pirmisiais nacių okupacijos mėnesiais Luokėje gyventi likę žydai buvo suimti ir įkalinti netoli Telšių buvusio Rainių dvaro teritorijoje įrengtoje stovykloje bei Prišginto dvare (iš pastarojo jie vėliau buvo perkelti į Viešvėnus). Dauguma į Rainių stovyklą patekusių žydų buvo nukankinta liepos 20–21 dienomis. Viešvėnų stovykloje buvę žydai sušaudyti taip pat liepos mėnesį. Iš viso per Antrąjį pasaulinį karą naciai sunaikino apie 200 Luokės žydų.

Sovietų kariuomenė Luokę užėmė 1944 m. spalio 8 d., kaip ir Telšius, Žarėnus, Šaukėnus, Užventį.

1940–1941 m. ir 1944–1952 m. sovietų valdžia iš Luokės ir jos apylinkės kaimų ištrėmė 409 gyventojus.

Pokario metais Luokės apylinkėse iki 1953 m. veikė lietuvių partizanų „Šatrijos“ apygardos kovotojai. Jie 1945 m. gegužės 10 d. buvo užpuolę Luokę.

Sovietmečiu Luokė buvo tarybinio ūkio centrinė gyvenvietė. Čia tuo laikotarpiu veikė vidurinė mokykla, biblioteka, kultūros namai, ligoninė, paštas, pieninė, malūnas.

1952–1960 m. Luokės vidurinės mokyklos direktoriumi dirbo Jonas Žilinskas, 1960–1975 – Jonas Savickas, 1975–1978 m. – Algirdas Kleiva, 1978–1980 m. – Albertas Vaišvila, 1980–2009 m. – Edmintas Limantas. Nuo 2009 m. Luokės mokyklai vadovauja Renata Buivydienė. Luokės mokyklos direktoriaus pavaduotojais ugdymui yra dirbę: Janina Pamerneckienė, Stasė Buzienė Ramutė Pudžiuvelienė, Dalia Šimkutė-Soltanienė, Renata Buivydienė, Rosita Petkuvienė, Dangirutė Štramaitienė, Dalia Jonauskienė.

1959 m. Luokėje buvo 700 gyventojų, 1970 m. – 734.

1972 m. vasario 15 d., po miestelyje įvykusios Užgavėnių šventės, veiklą pradėjo Luokės etnografinis ansamblis „Šatrija“, kuris šį kraštą garsina iki šiol. Pirmoji jo vadovė buvo Joana Vaigauskaitė-Misiūnienė. Nuo 2001 m. ansambliui vadovauja Vilija Benešienė.

1978 m. pradėtas statyti Luokės mokyklos priestatas.

1979 m. miestelyje buvo 848 gyventojai, 1980 m. – 780, 1985 m. – 807.

1987 m. vasario 27 d. Luokės etnografiniam ansambliui suteiktas liaudies kolektyvo vardas.

1989 m. Luokėje buvo 832 gyventojai, 2001 m. seniūnijoje – 2 383, 2001 m. Luokėje – 777, 2003 m. seniūnijoje – 2 422.

2003 m. įkurta Luokės kaimo bendruomenė. Ji puoselėja šio krašto etnografines tradicijas ir papročius.

2005 m. Luokėje veikė vidurinė mokykla, muzikos ir dailės mokykla, pirminės sveikatos priežiūros centras, paštas, vaistinė,

(Nukelta į 14 p.)

Luokiškiai rugiapjūtės talkoje tarpukario metais. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Evaldo Kazlausko rinkinio

Rugiapjūtės talka Luokės klebonijos ūkyje apie 1935-uosius metus. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Reginos Stonkutės-Žukienės rinkinio

Luokiškiai rugiapjūtės talkoje tarpukario metais. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Evaldo Kazlausko rinkinio

(Atkelta iš 13 p.)

kirpykla, kultūros centras, Telšių rajono savivaldybės Karolinos Praniauskaitės bibliotekos Luokės filialas, kredito unijos kasa, Telšių rajono Luokės žemėtvarkos skyrius, priešgaisrinė gelbėjimo tarnyba, 5 parduotuvės, du pieno supirkimo punktai, degalinė, automobilių remonto dirbtuvės, žemės ūkio paslaugų tiekimo įmonė, miško ruošos ir medžio apdirbimo įmonė. 72 ūkininkai turėjo daugiau negu po 15 ha žemės. Daugiau negu 100 bendruomenės narių buvo baigę kompiuterinio raštingumo kursus Luokės vidurinėje mokykloje, apie 40 bendruomenės šeimų turėjo kompiuterių savo namuose. Ypatingą dėmesį vietos bendruomenė, valdžios įstaigos skyrė bendruomenės teritorijoje gyvenusiems neįgaliems žmonėms, vienišiems seneliams, daugiavaikėms šeimoms, kurių čia buvo atitinkamai 111, 17 ir 95.

Daugiausia rūpesčio vietos bendruomenei kėlė menkas žmonių užimtumas, didelis nedarbas, žalingi gyventojų įpročiai, didelis atotrūkis tarp miesto ir kaimo, neefektyvi gyventojų informavimo sistema, silpnas bendruomenės ir rajono valdžios įstaigų bendradarbiavimas.

2007 m. Luokės miestelyje buvo 821 gyventojai, 2008 m. seniūnijoje – 2 380.

2008 m. rugpjūčio 14 d. Lietuvos prezidento dekretu patvirtintas Luokės herbas. Sidabriniame skydo lauke pavaizduotos trys raudonos triliežuvės liepsnos virš pakelto žalio trikalvio – Šatrijos kalno. Herbo etaloną sukūrė dailininkas Rolandas Rimkūnas. Istorinio herbo Luokė neturėjo.

2011 m. rekonstruotame darželio pastate įsikūrė Luokės kultūros centras, biblioteka, vaikų lopšelis-darželis ir bendruomenės namai.

2012 m. paminėtas Luokės vidurinės mokyklos 60-ies metų jubiliejus. Tais metais ją baigė 57-oji abiturientų laida.

Nuo 2012 m. pabaigos Luokės seniūnu dirba Česlovas Ubartas. Jis pakeitė prieš tai šiose pareigose dirbusią Genovaitę Linkuvienę. Seniūnija veikia Kuršėnų gatvėje.

2013 m. Luokės kaimo bendruomenė buvo Žinių radijo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos organizuojamo bendruomenių konkurso „Tai mes!“ dalyvė.

Įgyvendinant bendruomenių kūrimąsi Lietuvoje skatinantį projektą „Tai mes!“ jo iniciatoriai aplankė šauniai Lietuvoje veikiančias 25 bendruomenes, tarp jų – ir Luokės. Čia buvo parengta laida apie Luokės kaimo bendruomenę kuri Žinių radijo eteryje buvo transliuojama 2015 m. liepos 10 dieną. Vaizdo įrašą galima rasti internetinėje svetainėje www.ziniuradijas.lt.

Plėtojant Luokės bendruomenės veiklą Luokės miestelyje buvo įkurtas Amatų kiemelis, kuriame įrengta duonos ir bandelių kepyklėlė bei patalpos, pritaikytos edukacinei veiklai.

Luokės bendruomenė yra aktyviai įsijungusi į etnoprogramą „Raganų kerai“. Renginiai, kurie yra įtraukti į šią programą, organizuojami ir ant Šatrijos kalno. Jų metu verdama žemaitiška kiunkė, koncertuoja, su šio krašto tradicijomis, senaisiais žaidimais supažindina Luokės etnografinis ansamblis „Šatrija“

2014 m. Luokės vidurinė mokykla reorganizuota į gimnaziją. Ji veikia Mokyklos gatvėje ir savo istoriją skaičiuoja nuo 1951 metų.

LOUKĖS ETNUOGRAPĖNIS ANSAMBLIS „ŠATRĖJĖ“

PARĖNGĖ ŽEMAITĪTĖ JURGA,
SUNGAILIENĖ LORETA

Loukės etnuograpėnis ansamblis „Šatrėjė“ gīvuo jau daugiau nego 43 metā ėr īr vėns iš seniausiu etnograpėniu ansambliu Žemaitėjuo ėr vėsuo Lietovuo. Prīš kelis metus jau bovuom sorinkė nemažā inpormacėjės aple tuo kolektīva pėmūsius veikluos metus ėr parėngė strapsnieli „Loukės etnuografinis ansamblis „Šatrėjė“ (žemaitėškā)“. Ons bova paskelbts internetė[1].

„Šatrėjė“ sava veikla pradiejė 1972 metu vasarė mienesie – par Ožgavienės. Tumet ansamblė dā nebova, bet tuos Ožgavienies jau viešā dainiava būrielis tuo krašta senoujė kultūra besėiduomaujėntiu Loukės ėr anuos apīlinkiu žmuoniū. Loukėškems tas tradicinis dainiavėms patėka ėr bova sotarta pradietė rinktėis i repeticėjės: „Gal kas nuors ėr išės“...

Daunienė Zuopėjė, Andriuškevičienė Uona, Jocienė Marijuona, Balčiūnienė Snieguolė, Ukaitienė Vanda, Misiūnienė Joana bova pagrindėnės ansamblė dainū ožvediejės. Kraštuotīrėninks Juonošos Ontuons bova vėns ės pėrmūju ansamblė dainininku vīru. Anou kāp gera senūju žemaitėšku dainū pateikieji jau tās laikās poikė žėnuojė ė daug kas ės fuolkluora rinkieju. Vuo Juonika Zenuona vėsė atmėn ne tik kāp truopni mozėkonta, bet ėr kāp nuotaikinga dainininka, katros dėdlė ėišraiškingā ėr energingā liuob vestė šėinapjūtės dainas.

1975–1976 m. Vėlniaus pluokštieliu studėjė ėšleida dvė kuolektīva pluokštelės: „Patalkių vakaronė“ ėr „Luokės muzikantai“. Kolektīva repertuarė daugiausė īr darba, vestoviu, šeimuos, karėniuėstuorėniu dainū, žaidėmu, instrumėntėnės mozėkas.

„Šatrėjės“ dainas – dėdlė gražės. Ka anū klausās, patem nuorės dainioutė. Loukės ansamblė repertuara dainuos īr ėšlaikīts īpatings žemaitšku dainū daugebalsoms, vo ka anas loukėškė atlėikt, gėrdas sunkos, bet dedlė tvėrts, skombos ėr ėšraiškings dainiavėma būds.

1986 metās ansamblis pavadints Šatrėjės kalna vardo – „Šatrėjė“.

Pėrmuoji ansamblė vaduovė bova Loukės vėdorėnės muokīklas lietoviu kalbuos muokītuojė Vaigauskātė-Misiūnienė Joana. Ana ne tik vaduovava kolektīvoiu, bet ėr rašė anuo metrašti, ėlga laika rinka portėgrapėjės, katruos bova īomžinta ansamblė veikla.

Pateikam ėštraukas ės anuos atsėmėnėmu ėr pasakuojėma aple „Šatrėjės“ žmuonis (Misiūnienė J., „Dainioudami lėnksmi būsma“, *Aš išdainavau visas daineles* [sudarė ir parengė D. Krikštopaitė], Vilnius, 1988, p. 425-447.)

[...] Tą dieną, o buvo 1972 m. vasario 15, po Luokę ant gražaus

Loukės etnografėnė ansambė „Šatrėjė“ narė kolektīva veikluos pradiuo. Sied: Kondrotienė Zuopėjė, Kaulavičiūtė Bruonislava, Stuonienė Jedvīga, Daunienė Zuopėjė, Žilevičienė Stanislava, Mendelienė Marītė, Andriuškienė Uona, Bagočiūtė Eugenėjė, neatpažinta ansamblietė, Lukšienė Zuopėjė. Stuov: Baltrušis Vids, Mikuta Juozos, Laurinavičė Tamuošios, Mendelītė Sigita, do neatpažintė ansamblietė, Misiūnienė Joana, Juonušos, Juonika Zenuons , Borusevičė Vacluovs, Kleiva Vītauts. Potuograps nežėnuoms. Portėgrapėjė iš Andriuškātės-Auškalnienės Zitas archīva

arklio, papuošto žvangučiais ir kaspinais, lakstė toks pat pasipuošęs šauklys, kviesdamas visus visus į gatves „žeimos išlīdieti, dīvu paveizieti“. „Dyvai“ susispietė mokyklos kieme, o paskui ilga eisena nulingavo per visą miestelį. Visko čia buvo! Baltas arklys traukė pavažą su ratu, ant kurio sukosi spragilais besišvaistanti Kotrė, už jos stypčiojo aukštas plonas Kanapinis, turseno baisiai storas Lašininis, iš paskos tipeno keistas neūžauga didžiule galva. [...] Gerokai pagąsdinę žiemą triukšmu, prajuokinę visus iki pilvo skaudėjimo, eisenos dalyviai, greitosiomis nusimetę „štukorių“ rūbus, apsiprausę, sugužėjo į mokyklos salę, kur prasidėjo „keturių kampų“ vakaronė. Tuose kampuose stovėjo Luokės miestelio, Staniškės, Viekšnelių ir Žylakių kaimų dainininkai, šokėjai, muzikantai, visi jau pagyvenę žmonės, ir tarsi rungtyniavo, kas gražesnę dainą padainuos, smagesnį šokį pašoks, linksmesnę polką sugros.

Vakaronėje dalyvavo daugiau negu aštuoniasdešimt svečių iš Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Klaipėdos. [...] Vilniaus universiteto profesorius vėliau rašė, kad Luokės Užgavėnių šurmulys buvęs įspūdingiausias iš visų, kokius jam tekę matyti mūsų kraštuose. Prisiklausiusios daugybės šiltų žodžių, karščiausiais plojimais sutiktos ir dėl to gerokai nustebusios „Luokės kampo“ dainininkės su didžiausiu noru pritarė mano pasiūlymui rinktis nors kartą per savaitę ir prisiminti jaunystės dainas. [...]

Pamažu susiformavo stabilus ansamblis, kurio pagrindą sudarė luokiškiai: Marijona Jocienė, Izabelė Jakavičienė, Zofija Daunienė, Zosė Lukšienė, Bronė Kaulavičiūtė, Zofija Kondrotienė, Zenonas Jonika, Juozapas Kvietkus, Marytė Mendelienė. Iš Biržuvėnų kaimo ilgus metus važinėjo Aleksandra Domeikienė, Stasė Žilevičienė, Ona Vozgirdienė, Antanina Pocienė ir Marė Banienė. Pastarosios trys bet kokiu oru pėsčios ateidavo iki Biržuvėnų, iš kur jas visas keturias su sanitarine mašina, suspaustas kaip silkeles, atveždavo į Luokę. O Antanas Jonušas iš Žylakių kaimo visada tik pėsčias atkulniuodavo beveik po penkis kilometrus. [...]

Koncertų vis daugėjo. 1973 metais nuvykome į Šiaulių pedagoginį, Vilniaus universitetus. Tada pirmą kartą išgirdome, kad mūsų dainos labai gražios. 1974 m. laimingi sugužėjome į Rumšiškes, į Liaudies buities muziejaus atidarymo koncertą. [...] Tų pačių metų pabaigoje pirmąją mūsų programą „Patalkių vakaronė“ įrašė televizija. „Šaunūs jūsų žmonės“,– įrašo metu kalbėjo režisierė J. Černiauskienė, gėrėdamasi labai natūraliais „gaspadoriais“ Marijona Jociene ir Antanu Jonušu, artistiška Zofija Lukšiene ir kitais rugiapjūtės pabaigtuvių vainiką atnešusiais ansambliečiais. [...]

Štai į Meno darbuotojų rūmuose įvykusį mūsų koncertą ne visi norintys galėjo patekti, o padainavus baigiamąją „Lek gerves“, atlikėjų ilgai nenorėjo paleisti, vis prašė ir prašė dainuoti; „Lietuvos“ viešbutyje su didžiausiu susidomėjimu mūsų klausėsi užsienio turistai, nors nesuprato nė vieno žodžio; Rumšiškėse prie ansamblio moterų prieidavo žiūrovai su ašaromis akyse, dėkodavo, vaišindavo saldainiais. [...] Ir I. Jakavičienė, ir M. Jocienė, ir Z. Daunienė, ir S. Žilevičienė, ir A. Jonušas buvo ne tik dainininkai, bet ir mokytojai. Prigijo paprotys, kad kiekvienas ansamblietis turėjo išmokyti draugus bent po vieną dainą, šokį ar žaidimą. [...]“

Skaitont Misiūnienės Joanas atsėmėnėmus priš akis stuojės

(Nukelta į 16 p.)

Loukės etnuograpėnis ansamblis „Šatrija“ sava veikluos pradiuo. Pėrmuo eilie sied: Gelžinis, Lileikis Duoms, Kvecienė Vanda, neatpažints svetīs iš Vilniaus, Maceikienė Danutė, Juonika Zenuons, Sauka Fortūnats. Ontruo eilie sied: Juonušienė, Daunienė Zuopėjė, Lukšienė Zuopėjė, Žilevičienė Stanislava, Jocienė Marijuona, Stuonienė Jedvīga, Danelienė. Stuov: Grikštienė Stanislava, neatpažinta muotrėška, Kaulavičiūtė Bruonislava, Želvīs Pranis, Daunīs Petros, Juonušos, Andriusevīčė Juons, Kondrotienė Zuopėjė, Vozgirdienė. Puotuograps nežėnuoms. Portėgrapėjė ėš Gaulienu muziejaus rinkiniū

(Atkelta iš 15 p.)

ansamblė vaduovė šėltiausius atsėmėnėmus palėkė „Šatrėjės“ dainininkā.

VAIČKĀTĖ-DAUNIENĖ ZUOPĖJĖ gėmė 1907 metās. Ansamblie ėšdainiava daugiau nego dešimti metu, ėšmuokė ansamblietius dainioutė „Uona Pelecėjuona“, „Apīnieli žaliasis“, padiejė atgaivintė sena žemaitėška šuoki „Šeinas“. Valog J. Misiūnienės, nieks tėp nemuokiejė džiaugtėis, ka priklausa ansambliou, kap ana.

Vėina ėš pagrindiniu dainininkiu ansamblė gīvavėma pradiuo bova ėš Alsiediu (Plungės rajuons) i Loukė gīventė atsėkielusi SMILGEVIČIŪTĖ-ANDRIUŠKIENĖ UONA. Ana gėmė 1915 metās. Uonā daugiausė liuob patėktė dainioutė laukūs. Ana liuob sakīs: „Paleidi balsa – kāp gražė skomb!“ Balsos bova platos. Ana geriausė liuob dainioutė pėlno balso rogepjūtės ėr šėinapjūtės dainas. Liūdnas, skausma pelnas dainas neliuob patėktė. Uonā liuob būtė lėngvė tartė. Dėdėlė jautė dainuos dvasė. Rogepjūtės daina „Eisme i kalna“ liuob dainioutė džiaugsmingā, platė. Vėsā kėtėp rīpuojė sielvarta pėlna „Oi dīvaliau mona“.

JUONOŠOS ONTUONS (1912–1979) bova neeilėniu gabomu žmuogos. Jau tarpukarė metās daug kas anou žėnuojė kāp liaudės arkitekta, kraštuotīrininka. Ons bova parašės sava atsėmėnėmus aple gimtuojė kaima arkitektūra, suodības, papruotius. Gražė paišė, bova gers dainininks. Balsos, ka ė nestėpros, bet švelnos – už šėrdėis liuob sojimtė, ka anuos klausės. Daugiausė Ontuonou liuob patėktė daina „Auga kėimė klevelis“ ėr aple lėipas vėršūnelie, varė luopėšelie lingoujema mergelė. Liuob dainioutė melizmėškā (retā kuoks vīrs tūs kraštūs tėp beliuob tās laikā dainioutė).

JUONĖKAS ZENUONS gėmė 1931 metās Viekšneliu kaimė, katros netuolėj Loukės. Anuo tievū nomūs vėsė liuob dainiuoutė – muotina, tievs, seserīs. Zenonuons nu pat mažėns bova dėdėlė jautros mozėkonts. Dvīlėkas buosu akardėjuono ėšmuoka grajītė par nedielė ėr pradiejė eitė grajīdams par veselės. Smuiko grajītė ėšmuoja savaronkėškā, pramuokė dar kelis sava draugus – ėr jau vėsa kapelėje. Zenuons ėš vīru ansamblie bova pagrindinis dainū ožvedies. Be anuo nieks neliuob pradietė „Lek gervės“. Patem Zenuonou daugiausė liuob patėktė „Išdyga daržė gielelė“.

***

1974 m. par Lietovuos televizėjė bova transliioujema vakaruonė, katruo „Šatrėjė“ paruodė sava pėrmoujė pruograma „Patalkių vakaronė“.

1976 m. ansamblė pruograma bova transliioujema par Lietovuos radėjė.

1982 m. ansamblis gražė pamėnavuojė sava veikluos dešimtmeti, 1986 m. groudė mienesie dalīvava sājungėnemė folkluora festivalie Maskvuo, tās metās anuo dainės bova transliioujemas ėr par Maskvuos radėjė.

1987 m. vasarė 27 d. „Šatrėjė“ iškilmingā bova soteikts liaudės kolektīva vards, katros anam paskėrts 1986 metās. 1988 m. ansamblis dalīvava koncertėnie keliuonie bovosiuo Vuokītėjės Demuokratėnie Respublėkuo – koncertava Berlīnė, Drezdenė, Leipcigė.

1994 m. ansamblis daīvava Pasaulė lietoviu dainū švėntie Vilniou.

1996 m. šatrijietė pradiejė dainiuotė sava vaduovės J. Misiūnienės sokorta daina „Mas iš Loukės nu Telšiū“, katrou vėsė pripažėna kāp ansamblė ėr vėsuos Loukės himna, anou lig pat šiuol dainiou.

Nu 1996 m. ansamblis mažne kuožnās metās dalīvaun unt Šatrėjės vīkstontiuos ognelės Gabėjės garbėnėma šventies. Tā švėntė bovusi kolektīva vaduovė īr sokūrusi daina, katrou dainioudami žmuonis garbėn ognelė Gabėjė.

1997 m. ansamblis īrašė sava pėrmoujė kasetė – „Šatrija“, 1998 m. – ontroujė („Eisma į kalną“), 2002 m. – tretioujė („Oi, gydra gydra“), 2008 m. – kompaktėnė pluokštelė „Pruociavuoja tuos bitelės“.

2002 m. Loukie bova gražė pamėnieta kolektīva veikluos 30 metu sokaktės. Nu sava veikluos pradiuos ansamblis jau bova parėngės devīnės koncertėnės pruogramas: „Patalkiū vakaruonė“ (1973), „Vestovės“ (1977), „Dainioujem ė šuokam ėštėsus metus“ (1979), „Ba dainuos – ni dėinuos“ (1986), „Joj bernelis pas mergelė“ (1991), „Išsišakuojė žalia rūtelė“ (1996), atnaujinta „Patalkiū vakaruonė“ (1998), „Magdelė atvažiava“ (1996), „Ir iš kaima, ir iš dvara“ (2000).

Tās patės 2002 metās Žemaitiu etnuosa bėndrėjė „Insula“ (Telšė) sodarė „Šatrėjės“ ansamblė koncertėnės pruogramas itrauktū kūreniū rinkini. Anamė iš vėsa īr pateikta 116 dainū, 19 žaidėmu ėr ratieliu, 9 šuokė, 5 oracėjės, 12 instrumėntėniu kūrėniū, 14 anėkduotu.

Par tus 30 metu ansambli lonkė aple 120 dalyviu, ivīka aple 200 koncertu. 2002 m. (tumet ansamblou vaduovava Loukės mozėkas muokīklas muokītuojės Benešienė Vilėjė ėr Kairienė Diana), kolektīva narė bova: Pstīgienė Danutė, Glebavičienė Birutė, Šimkienė Adelė, Ukaitienė Vanda, Stasiulienė Zuosė, Zakienė Danutė, Čegienė Zuopėjė, Valantinienė Teresė, Šilanskienė

Snieguolė, Pudžiuvelienė Romutė, Vaišvėlātė Irutė, Kasparavičienė Lina, Šikštienė Jedvīga, Beleckienė Marītė, Paulauskienė Jedvīga, Bogužienė Birutė, Misiūnienė Joana, Želvienė Valerėjė, Šikšta Vītauts, Stiliks Aleksos, Linkos Stanisluovs, Balčiūns Drāsutis, Lukuošios Algis, Benešos Egidėjos, Kasparavičė Justīns.

„Šatrėjė“ lig pat šiuol dalīvaun Loukės ėr vėsa krašta kūltūrėnėmė gīvenėmė. Ansambli gali pamatītė ėr respublėkėnies dainū šventies. Šėndėin, kāp ėr onkstesnės metās, ansamblė repertuara daugiausė sodara Loukės krašta dainas. Anū dėdlioujė dali īr sorinkusi ėr ožrašiusi J. Misiūnienė. Karto so senuosiem sava krašta dainuom ansamblis trauk ėr 2006 m. ėšmuokta žemaitiu Elekšė Jūzapa ėr Petruošiaus Ipuolita sokorta „Žemaitėška vuotīva.

Nu 2001 metu lig šiū dėinū ansambliou vaduovaun pėrmuosės ansamblė vaduovės bruolė doktie Vaigauskātė-Benešienė Vilėjė. Ana īr gėmusi Telšiūs, augusi Loukie.

2011 m. „Šatrėjė“ dalīvava Šiauliūs vīkosemė tarptautėnemė folkluora konkursė-festivalie „Saulės žiedas“ ėr tradicėnė dainiavėma grupie tarp 6 kolektīvu iš ivairiū pasaulė kraštū laimiejė pėrmoujė vėita. Tas ruoda, ka ansamblis nesok ėš tuo kelė, katrou ons pradiejė daugiau nego priš 40 metu.

2012 m. Loukie gražė bova pažīmieta „Šatrėjės“ ansamblė 40 metu veikluos sokaktės.

Šėndėin repeticėjės lonka daugiau nego 20 dainininku. Ėr jaunū, ėr vīresnė omžiaus dainininku, pasakuoriu, šuokieju ansamblie īr. Koncertu šimtā atėdainiouta ėr atšuokta. Ansamblis sava dainiems īr džiogėnės ne tik Lietovuos, bet ėr Latvėjės, Estėjės, Rusėjės, Vuokītėjės, Austrėjės, Italėjės folkluora miegiejus.

Ansamblie īr dainiavės ėr bovės Telšiū rajuona mers Kleiva Vītauts. Daug kartu klausītuojė ož nuošėrdoma, dainiū skomboma īr pluojė Baguškienė Danutė, Balčiūnou Drasotiou, Bražou Vacluovou, Čegienė Zuopėjė, Paulauskienė Jedvygā, Staniulienė Zuosė, Stilikā Aleksou, Šikštienė Jedvīgā, Šimkienė Adelė, Ukaitienė Vandā, Vaišvėlātė Irenā, ėr kėtėms.

[1] Loreta Mukaitė, „Loukės etnuografinis ansamblis „Šatrėjė“ (žemaitėškā)“, *Žemaitija* http://samogitia.mch.mii.lt/TAUTOSAKA/Luokesetno.htm

LEK GERVĖLĖ

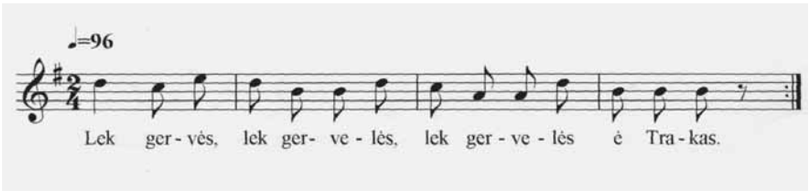

1. Lėk gervės, lėk gervelės,
Lėk gervelės i Trakus.
O jo jo jo jo jo,
Lėk gervelės i Trakus.

2. Sok gervės, sok gervelės,
Sok gervelės lizdielius.
O jo jo jo jo jo,
Sok gervelės lizdielius.

3. Ded gervės, ded gervelės,
Ded gervelės kiaušelius.
O jo jo jo jo jo,
Ded gervelės kiaušelius.

4. Per gervės, per gervelės,
Per gervelės vaikelius.
O jo jo jo jo jo,
Per gervelės vaikelius.

5. Ved gervės, ved gervelės,
Ved gervelės gervukus.
O jo jo jo jo jo,
Ved gervelės gervukus.

6. Lėk gervės, lėk gervelės,
Lėk gervelės ėš Trakų,
O jo jo jo jo jo,
Lėk gervelės ėš Trakų.

Užrašīta Telšiū rajuona Biržuvirnu kaimė. Pateikėjė Domeikienė Valė, 65 m. omžiaus. Užrašė ėr transkribava E. Žirgulienė 1998 metās. Žemaitėjės kolegėjės Telšiū menū ėr pedaguogikas fakulteta archīvs

PRUO VĪŠNIELIU SUODNIELI

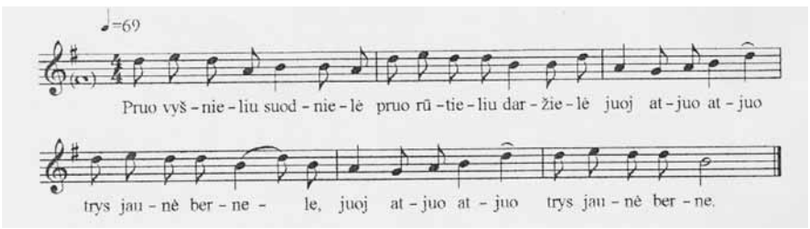

1. Pruo vīšnieliu suodnieli,
Pruo rūtieliu daržieli
Juoj atjuo atjuo
Trīs jaunė bernelė. 2x2

2. Ėr išėjė muotinėlė,
Ėr ožkielė kėima vartus.
–Prašuom pruo šali,
Trīs jaunė bernelė. 2x2

3. Neožauga dukrelė,
Nesokruovė kraitelė.
Dar mon nečiesas
So jomis šnekietė.

4. Pruo vīšnieliu suodnieli,
Pruo rūtieliu daržieli
Ėr viel jau atjuo
Trīs jaunė bernelė. 2x2

5. Ėr išėjė muotinėlė,
Ėr atkielė kėima vartus:
– Prašuom i kėima,
Trīs jaunė bernelė. 2x2

6. Jau ožauga dukrelė,
Jau sukruovė kraitelė.
Dabā mon čiesas
So jomis šnekietė. 2x2

Dainuos teksts ėr natas – iš rinkėnė „Luokės etnografinis ansamblis „Šatrija“ [sodarė Žemaitiu etnuosa bėndrėjė „Insula“], (Telšė, 2002)

(Nukelta i 18 p.)

OI, STRAZDELI, STRAZDELI

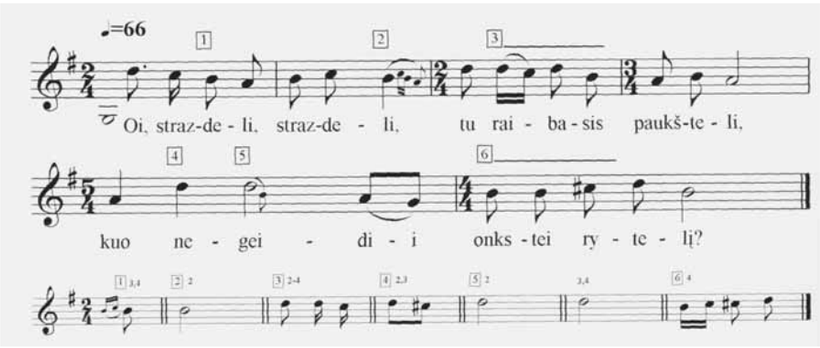

1. Oi, strazdeli, strazdeli
Tu raibasis paukšteli,
Kuo negeidi onkstei rīteli?

2. Ar lazdīnus auginā,
Ar riešutus brondinā?
Ar kalni ūgas sirpinā?

3. Nei lazdīnus auginau,
Nei riešutus brondinau,
Nei kalni ūgas sėrpinau.

4. Aukštam medī tupiejau,
Apie save žiūriejau,
Leidau balsa per žalės girės.

Užrašīta Telšiū rajuona Loukės apīlinkės Žaduvienu kaimė. Pateikiejė T. Klaišītė-Paulauskienė, gėmusi 1903 metās. Užrašė ėr transkribavo R. Macijauskienė 1997 metās

VIŠTA VIŠTA, DUOK MAN ŠLIŪBEL'

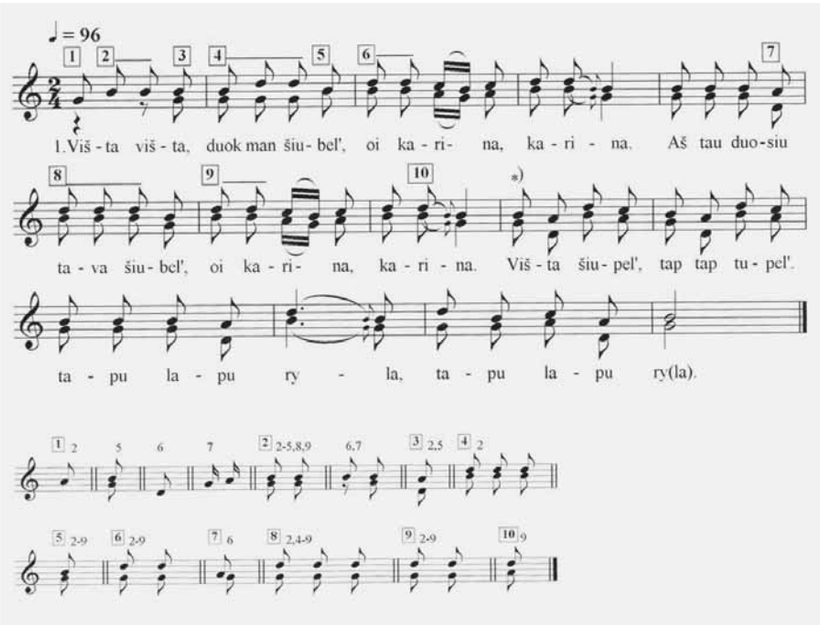

– Višta višta, duok man šiūbel‘,
Oi karina karina.
– Aš tau duosiu tava šiūbel‘,
Oi karina karina.
Višta – šiūpel’,
Tap tap tupel‘,
Tapu lapu rīla,
Tapu lapu rīla.

– Antė antė, duok man tūpel’,
Oi karina karina.
– Aš tau duosiu tava tupel‘,
– Oi karina karina.
Antė – tupel‘,
Višta – šiūpel’,
Tap tap tupel‘,
Tapu lapu rīla,
Tapu lapu rīla.

– Žansė žansė, duok man sparna,
Oi karina karina.
– Aš tau duosiu tava sparna,
Oi karina karina.
Žansins – sparna,
Antė – tupel‘,
Višta – šiūpel’,
Tap tap tupel‘,
Tapu lapu rīla,
Tapu lapu rīla.

– Šeškė šeškė, duok man žarna,
Oi karina karina.
– Aš tau duosiu tava žarna,
Oi karina karina.
Šeškus – žarna,
Žansins – sparna,
Antė – tupel‘
Višta – šiūpel’,
Tap tap tupel‘,
Tapu lapu rīla,
Tapu lapu rīla.

– Zuiki zuiki, duok man ausi,
Oi karina karina.
– Aš tau duosiu tava ausi,
Oi karina karina.
Zuikis – ausi,
Šeškus – žarna,
Žansins – sparna,
Antė – tupel‘,
Višta – šiūpel’,
Tap tap tupel‘,
Tapu lapu rīla,
Tapu lapu rīla.

– Bridi bridi, duok man raga,
Oi karina karina.
– Aš tau duosiu tava raga,
Oi karina karina.
Bridis – raga,
Zuikis – ausi,
Šeškus – žarna,
Žansins – sparna,
Antė – tupel‘,
Višta – šiūpel’,
Tap tap tupel‘,
Tapu lapu rīla,
Tapu lapu rīla.

– Vilki vilki, duok man donti,
Oi karina karina.
–Aš tau duosiu tava donti,
Oi karina karina.
Vilks – donti,
Bridis – raga,
Zuikis – ausi,
Šeškus – žarna,

Žansins – sparna,
Antė – tupel‘,
Višta – šiūpel’,
Tap tap tupel‘,
Tapu lapu rīla,
Tapu lapu rīla.

– Meška meška, duok man aki,
Oi karina karina.
– Aš tau duosiu tava aki,
Oi karina karina.
Meška – aki,
Vilks – donti,
Bridis – raga,
Zuikis – ausi,
Šeškus – žarna,
Žansins – sparna,
Antė – tupel’,
Vista – šiūpel’,
Tap tap tupel’,
Tapu rapu rīla,
Tapu lapu rīla.

– Levė leve, duok man sīla,
Oi karina karina.
– Aš tau duosiu tava sīla,
Oi karina karina.
Levė – syla,
Meška – aki,
Vilks – donti,
Bridis – raga,
Zuikis – ausi,
Šeškus – žarna,
Žansins – sparna,
Antė – tupel‘,
Višta – šiūpel’,
Tap tap tūpel’,
Tapu lapu rīla,
Tapu lapu rīla.

Užrašīta Telšiū rajuona Loukės apīlinkės Soblaukė kaimė. Pateikiejė M. Miežetienė-Potockātė, gėmusi 1904 metās. Užrašė Četkauskātė, J. Baltramiejūnātė 1973 metās

OI AISO AISO

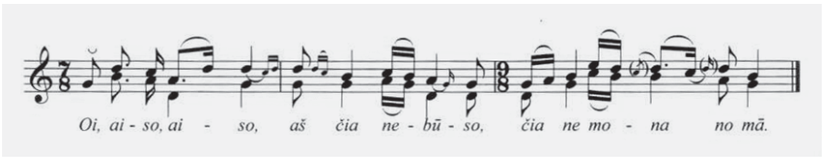

1. Oi, aiso aiso,
Aš čia nebūso,
Čia ne mona nomā.

2. Čia jūda dūna,
Ne tuos nedūda,
Nuor bado numarīnt.

3. Puo raktās laika,
Rīkeliems raika,
Skaudė mona šėrde(lė).

4. Ėlgiau pabūso,
Dėdžiau sodžiūso,
Kap lėndrelė svīrū(so).

5. Svīrū lėndrelė
Ont ažerelia,
Ont čīsta ondėne(lia).

Padainava Teresė Klaišītė-Paulauskienė, g. 1903 m., gīv. Žaduvienu kaimė (Loukės apīlinkė, Telšiū rajuons. Užrašė G. Četkauskātė ėr J. Baltramiejūnātė 1973 metās. MI. transkribavo G. Razmukātė. KTR 166(95)

PLAUKĖ PĪLELĖ

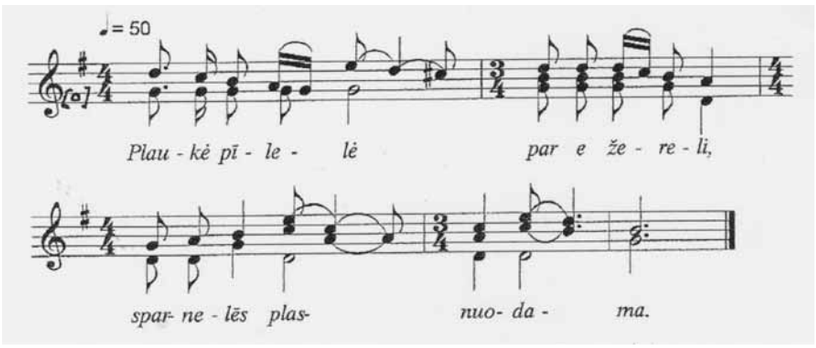

1. Plaukė pīlelė
Par ežerelė
Sparnelės plasnuodama.

2. Neplauk, pīlelė,
Margas paukštelė,
Tīka tavė nušautė.

3. Nei jūs tīkuojet,
Nei jūs sugauset,
Nei jūs monė nušauset.

4. Patė pabiegso,
Vākus pasliepso
Ežera lėndrīnelie.

Dainuos teksts – iš rinkėnė „Luokės etnografinis ansamblis „Šatrija“ [sodarė Žemaitiu etnuosa bėndrėjė „Insula“], (Telšė, 2002). Natas surinko Sungailienė Loreta

ŠARKA ŠARKA (ŽAIDIMAS)

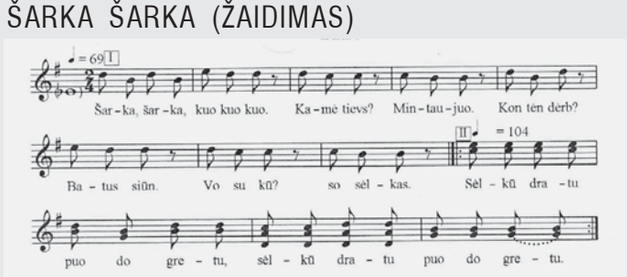

1. Šarka šarka. Ko ko ko.
Kamė tievs? Mintaujuo.
Kon tėn dėrb? Batus siūn.
Vo su kū? So sėlkās.
Sėlku dratu puo du gretu,
Sėlku dratu puo du gretu. 2x2

Šį žaidimą žaidžia ne tik vaikai, bet ir suaugusieji. Žaidžiama dainuojant. Muzika dviejų dalių, metras 2/4.

Žaidimo eiga: Pirmoji muzikos dalis (8 tk.): žaidėjai pasiskirsto į dvi lygias dalis. Vieni tupi viename kambario gale, kiti – kitame ir kalbasi tarpusavyje kas taktą.

Antroji muzikos dalis (8 tk.): dainuodami „Sėlku dratu”, šokuoja vienas prieš kitą, plodami rankomis prieky ir už nugaros. Jeigu šokuodami laimingai prašoka pro vienas kitą ir atsiduria priešingose kambario galuose, tai tuoj apsisukę turi tuo pačiu būdu grįžti atgal į savo vietą.

Teksts ėr natas – iš rinkėnė „Luokės etnografinis ansamblis „Šatrija“ [sodarė Žemaitiu etnuosa bėndrėjė „Insula“], (Telšė, 2002)

MUMS GERA LUOKĖJE GIMTI, GYVENTI IR KURTI

TEKSTŲ AUTORĖ
MARYTĖ BELECKIENĖ

Vasario 16-osios dienos dalyviai Luokės Visų Šventųjų bažnyčioje. 2010 m. Simono Baliutavičiaus nuotrauka

Mūsų šventė

2010 m. Luokėje prasmingai paminėta Lietuvos Nepriklausomybės diena. Šventė prasidėjo iškilmingomis Šv. Mišiomis mokytojos Ingridos Kasmauskienės skoningai papuoštoje bažnyčioje. Parapijos klebonas Virginijus Palionis susirinkusiesiems įtaigiu žodžiu priminė, jog 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas buvo pasirašytas ir niekas nepajėgė Lietuvos sunaikinti dėl to, kad lietuviai tikėjo savo jėga ir tikslu, kurio jie siekė. Po Šv. Mišių bendruomenės nariai, vadovaujami Sofijos Čegienės, sugiedojo Lietuvos tautinį himną. Bendruomenės vyrai šios šventės proga surengė tinklinio turnyrą. Jame jėgas išbandė net šešios komandos. Nugalėtojo vardą iškovojo vyriausiųjų komanda „Liūtai“.

Užgavėnių švenčių persirengėliai Luokėje. 2010 m. Simono Baliutavičiaus nuotrauka

Po pietų miestelyje prasidėjo kita šventė – „Čeverīkā nauji, užkulnė kiauri“, po miestelio gatves pasipylė Užgavėnių persirengėliai, vežini More ir pasirengę išvaryti žiemą. Šį kartą kaip niekados anksčiau į šventę susirinko daug žiūrovų ir persirengėlių. O koks buvo jų kaukių gražumėlis ir įvairovė, koks margumas!.. Luokiškių būta ne vienų. Tarp jų sukiojosi ir neaiškios kilmės Raseinių Magdės bei jų išrinktaisiais tapę Luokės dešimtokai ir jų bendraamžiai iš Viekšnalių. Na o kokios Užgavėnės Luokėje be blynų, Karolinos Šežikienės nepakartojamo skonio šiupinio, S. Čegienės sudirguotų gardžių kirkliškių kleckų!

Šventėje netrūko šurmulio. Tie, kas bent kiek užsižiopsojo, buvo ir vandeniu aplaistyti. Be to nė vienos Užgavėnės negali praeiti, nes laistymasis vandeniu simbolizuoja gyvybės žadinimą, jos skatinimą gausesniam derliui. Tai ir krikšto, naujos pradžios simbolis.

Buvo kur pasirodyti ir Luokės vyrams. Juos varžybose išbandyti jėgas pakvietė Gražvydas Benešas ir Daiva Pociūtė. Rungtys – tradicinės, nuo seno žemaičių pamėgtos: virvės traukimas, kaladės metimas, gyros rovimas, rogių slalomas ir kt. Nugalėtojai: Edmundas Limontas, Romualdas Sudintas, Kazys Pašakarnis ir kt. Apdovanojimai – vertingi prizai. Buvo išrinktos ir gražiausios kaukės – luokiškių Gandras, Varna, Jaunoji čigonė, Viekšnalių Ragana, Kirklių Meška, Velnias, Asiliukai.

Šventė tęsėsi iki sutemų – kol sudegino Morę. O tada suaugusiųjų persirengėlių būrys klegėdamas pasuko į ūkininkų sodybas, kad gero derliaus, sočių metų palinkėtų.

Jubiliejų šventėme kartu

Gražią 2011 m. spalio pavakarę į Luokės Visų Šventųjų parapijos bažnyčią parapijiečiai rinkosi, kad iškilmingų pamaldų metu kartu su į Luokę atvykusiais dvasininkais pagerbtų savo 40-ąjį gimtadienį ir 13 metų kunigystės sukaktį švenčiančio parapijos klebono Virginijaus Palionio pašaukimą sielovadiniam darbui ir palinkėtų jam stiprybės bei Dievo palaimos.

Per visus atkurtos Lietuvos Nepriklausomybės metus Luokės bažnyčioje dar niekada nebuvo tiek svečių kunigų, kaip tąsyk. Pagerbti Luokės parapijos ganytojo čia atvyko Gargždų dekanas kanauninkas Jonas Paulauskas, Telšių kurijos kancleris kan. Remigijus Saunorius, Telšių katechetinio centro vadovas monsinjoras Rimantas Gudlinkis, Naujosios Akmenės klebonas g. kan. Juozas Vaičius, Gargždų kunigai Kęstutis Vainorius ir Vytautas Vaidila, Viekšnių klebonas Kęstutis Zybartas, Tverų klebonas Darius Povilaitis, Endriejavo klebonas Stanislovas Anužis, Viešvilės klebonas Kazys Žutautas, Batakių klebonas Aloyzas Žygaitis, Telšių katedros klebo-

nas Tadas Šeputis, Užvenčio klebonas Eimutis Marcinkevičius, Klaipėdos Marijos, Taikos karalienės klebonas Vilius Viktoravičius, Skaudvilės klebonas Gintaras Lengvinas, Sedos klebonas Olijandas Jurevičius, Žarėnų klebonas Kęstutis Balčiūnas, Mažeikių parapijos kunigas Pranas Bartasūnas ir Telšių kurijos sekretorius kun. Modestas Ramanauskas.

Šv. Mišioms vadovavo Telšių kurijos kancleris kan. R. Saunorius. Jam padėjo Luokės klebono V. Palionio gimtosios Gargždų parapijos dekanas kanauninkas J. Paulauskas, savo pavyzdžiu V. Palionį paskatinęs gyvenimą paskirti kunigystei, bei Naujosios Akmenės klebonas g. kan. J. Vaičius, kurio parapijoje V. Palionis ėjo vikaro pareigas pirmuosius šešerius metus. Sveikinimo pamokslą pasakė Endriejavo klebonas S. Anužis. Luokiškius maloniai nudžiugino svečio prisiminimai apie mūsų krašto istorines ir kultūros vertybes: Maironio apdainuotą Luokę, mitologinę Šatriją, turtingą Biržuvėnų dvaro rūmų istorinį palikimą, svieto lygintojo Tado Blindos legendas. Klaipėdiškis kolega pasidžiaugė, kad jubiliatas ilgam „sustabdė arklius Luokėje“ ir palinkėjo jam nuolat kaupti savyje mažus kasdienio gyvenimo stebuklus, paragino visada dalinti žmonėms gėrį ir grožį, nepritrūkti jėgų net ir tais atvejais, kai reikia pakilti virš purvinos kasdienybės.

Šventinis laukimas prisipildė šviesa ir džiaugsmu

Luokėje 2011 m. šventinis Kalėdų laukimas prisipildė šviesa ir džiaugsmu, kai prieš šventes Luokės vidurinės mokyklos moksleiviai kartu su būreliu kitų bendruomenės narių aplankė vienišus senelius ir pasveikino bendruomenės narius, įteikdami jiems po šventės simbolį.

Luokės Visų Šventųjų parapijos bažnyčioje jau tampa tradicija, kad Kūčių naktį tikintieji renkasi į Bernelių Mišias pasimelsti Betliejuje žmogumi gimusiam Išganytojui. Šiose Kalėdų iškilmėse Kūčių naktį gausiai susirinkę parapijiečiai taip pat liudijo Kristaus užgimimą. Čia susirinkusius parapijiečius nuoširdžiai su švente pasveikino kunigas Virginijus Palionis, palinkėdamas visiems leistis į Tikėjimo, Meilės ir Vilties kelionę... Nuostabi Kalėdų dvasia suvirpino kiekvieno Šv. Mišiose dalyvavusio širdį. Visi jose dalyvavę buvo apdovanoti. Tuo pasirūpino rėmėjai – Virginijos ir Vytauto Kondratų bei Zitos ir Antano Kvederų šeimos. Dovanas žaismingai išdalijo į bažnyčią atskubėjęs Kalėdų senelis. Tą dieną bažnyčia visus džiugino savo puošnumu. Tai, kad visada gražu, daug kuo prisideda parapijiečiai, o ypač nuolatiniai jos rėmėjai ir talkininkai – Daivos ir Ramūno Gužauskų šeima, Genovaitė Šarkūnienė, Danutė Šimkienė, Audrius Janušas ir daugelis kitų luokiškių.

Sužibo Kalėdų eglė

Adventas toks metas, kai gerumo lietus suvilgo mūsų kasdienybės sukietintas sielas, kai esame kviečiami nusikratyti nerimo ir baimės, pasijusti esą Aukščiausiojo mylimi ir saugomi vaikai. Tokiomis dienomis rengiamės Kalėdoms. 2014 metais puikią idėją

Kalėdos Luokės Visų Šventųjų bažnyčioje. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Luokės bendruomenės archyvo

gražiai papuošti Kalėdų laukiantį miestelį iškėlė Luokės gimnazijos mokinių prezidentūra, kuruojama mokytojos Dalios Jonauskienės. Buvo pasiūlyta įtraukti į advento laukimą ir pasirengimą šventėms visas miestelio įstaigas ir įmones – Luokės muzikos ir dailės mokyklą, Luokės PSPC, Luokės bendruomenę, kultūros centrą, UAB „Luokė“, A. Kvedero firmą, asociaciją „Devynios mūzos“, „Luokės bočius“, Luokės sporto klubą ir kt. Savo eglutę papuošė net bohemiškai nusiteikusių luokiškių būrelis.

Į Kalėdų eglės įžiebimo šventę susirinko didžiulis Luokės bendruomenės narių būrys. Visi pasidžiaugė energingo ir veiklaus seniūno prasmingais darbais, renginio organizatoriams dėkojo už Luokėje sukurtą švento laukimo paslaptį.

Į šventę atkeliavęs Kalėdų Senis su svita įžiebė eglę, įsuko į ratelį vaikus ir kartu su snieguolėmis kalėdinėmis giesmėmis pasveikino visus susirinkusiuosius.

Seniūnas Česlovas Ubartas padėkojo luokiškiams, institucijų vadovams, puošusiems savo Kalėdų egles, pakvietė sušilti – išgerti karštos arbatos ir palinkėjo atrakinti savo sielos duris, parnešti namo įžiebtos Kalėdų eglės šilumą ir meile bei gerumu – ne trupiniais, bet kepalais – dalintis ne tik su savo artimaisiais, bet ir su visais kitais, kuriuos sutinkame advento kelyje.

Atlaidai Luokėje

Gražius atsiminimus paliko 2012 m. liepos 1 d. Luokėje vykę Švč. Mergelės Marijos apsilankymo /Kalvarijos/ atlaidai. Jų metu Šv. Mišias aukojo ir simbolinius bažnyčios šventoriuje įrengtus Kalvarijos kalnus vaikščiojo, giedojo į svečius atvykęs Gargždų parapijos kunigas Mindaugas Šlaustas, labai įtaigiai ir nuoširdžiai pasidalinęs mintimis apie Meilę, kaip vienintelį turtą, kuris auga tada, kai juo pasidalijama. Anot kunigo, tai vienintelė dovana, didėjanti dovanojant.

Atlaidų metu džiaugėmės Luokės parapijos klebono Virginijaus Palionio prie bažnyčios buriamu jaunimu. Čia veikia jaunimo choras (vadovė Kristina Bagdonienė). Šie giesmininkai buvo pakviesti giedoti Votyvos Mišias ir Žemaičių Kalvarijoje.

Yra bažnyčioje ir jaunimo būrelis, patarnaujantis Šv. Mišioms. Ūkininkų Daivos ir Ramūno Gužauskų atžala Vitalija bažnyčioje skaito sekmadienio skaitinius, būrelis mergaičių adoruoja. Bendram darbui nemažos bendruomenės pajėgos buvo sutelktos kunigo iniciatyva tvarkant miestelio bažnyčią bei jos šventorių.

„Antaluokė“ – projektas, vienijantis bendruomenes

Ankstyvą 2012 m. rugpjūčio 13-osios rytą Antanavo bendruomenės centro „Draugai“ mažieji bičiuliai atvyko į Luokę, kur jų laukė šiame miestelyje gyvenančių bendraamžių būrelis. Tokia šių dviejų bendruomenių bičiulystė prasidėjo prieš metus laiko, kai Luokėje Žolinių šventės renginiuose dalyvavo būrelis Antanavo bendruomenės narių. Jie, vykdydami Kaimo tinklo projektą, surengė bendrą konferenciją. Na o po metų susitiko šių dviejų bendruomenių jaunieji nariai.

Greitai buvo įkurta stovyklavietė ir nutarta ją pavadinti Antaluoke – tai buvo simbolinis Antanavo ir Luokės bendras pavadinimas. Stovyklautojai kartu parengė ir patvirtino stovyklos taisykles ir programą.

Luokės bibliotekininkė Diana Šimkuvienė stovyklautojus mokė pasigaminti lėles, mokytoja keramikė Daiva Pociūtė – kurti molio dirbinius, mokytoja Ingrida Kasmauskienė su vaikais apipavidalino stovyklos simbolinį skėtį, ant kurio buvo užrašas „Antaluokė“.

Antanavo Vaikų dienos centro darbuotojos Nijolė Liutkuvienė ir Virginija Brazinskaitė stovyklos dalyvius mokė verti iš karoliukų, o jaunimo klubo nariai suorganizavo sportines varžybas. Pirmąjį vakarą vyko visose palapinėse gyvenusių stovyklautojų kolektyviniai prisistatymai. Šis renginys buvo užbaigtas bendra daina ir žaidimu. Antrosios dienos pabaigoje vykusiame talentų vakare bei dainų ir šokių konkurse išradingumu nustebino vaikai.

Birželio 14 d. stovyklautojai dalyvavo Luokės bendruomenės tvenkinio atidarymo iškilmėse ir drauge su bendruomenės nariais įsijungė į draugystės žiedą, kuriuo buvo apjuostas tvenkinys. O vėliau... Kokia tvenkinio atidarymo šventė be maudynių?! O kur dar žygis į legendomis apipintą Šatrijos kalną, vaizdai nuo jo, kurie įsimena ilgam ir kviečia čia vėl ir vėl sugrįžti. Rugpjūčio 15 d. visi stovyklos dalyviai nuo anksto ryto kūrė Žolinių puokštes. Jos buvo nuneštos į miestelio Visų Šventųjų bažnyčią, kur tą dieną Šv. Mišias aukojo vienas iš

Nuotraukose – stovyklos „Antaluokė“ dalyviai ir jų kūriniai, įsimintinos stovyklos akimirkos. Redos Kneizevičienės nuotraukos

stovyklos vadovų – parapijos klebonas Virginijus Palionis. Paskutinį stovyklos vakarą visi jos dalyviai iš žvakučių sukūrė stovyklos uždarymo simboliu tapusį užrašą „Antaluokė“. Šio vakaro metu stovyklautojai pasikeitė dovanėlėmis su savo „angelais“, kuriems kas vakarą rašė laiškus, patys išsirinko stovyklos nominantus. Kaip padėka už rūpestį ir gerumą simbolinės dovanėlės buvo įteiktos stovyklos vadovams bei savanoriams Dainui Večerskui ir Eglei Gečaitei.

Rengiantis stovyklai Luokės bendruomenei nuoširdžiai talkino Kazlų Rūdos savivaldybės Antanavo bendruomenės pirmininkė Reda Kneizevičienė. Kūrybingai stovykloje dirbo būrelių vadovės Diana Šimkuvienė, Ingrida Kasmauskienė, Daiva Pociūtė, Virginija Brazinskaitė, Nijolė Liutkuvienė, parapijos klebonas Virginijus Palionis.

Prisiminėme garbius krašto žmones

2012 m. vieną gražią spalio mėnesio pavakarę Luokės Visų Šventųjų parapijos bažnyčioje vyko neįprastos iškilmės. Jų metu parapijos klebono Virginijaus Palionio iniciatyva buvo aukojamos Šv. Mišios už Luokės istorijoje ryšką pėdsaką palikusius garbius bažnyčios kunigus. Širdinga malda, kuriai vadovavo Gargždų dekanato dekanas, kanauninkas Jonas Paulauskas, prisiminėme profesorių prelatą kunigą Blažiejų Česnį, kanauninką kunigą Jurgį Daniusevičių, tremties kankinį, prieš tris dešimtmečius nužudytą Leoną Šapoką, Dievo palaimos visiems linkėjusį, ypatingu gerumu pasižymėjusį kunigą Joną Gaidelionį bei kitus, besiilsinčius šventoriaus kalnelyje. Luokiškiai su didele pagarba taria daugelio čia Šv. Mišias aukojusių ir aukojančių kunigų vardus, tarp jų ir klebono V. Palionio, jo gimtųjų Gargždų parapijos klebono Jono Paulausko bei diakono Vytauto Liesio, Tverų klebono Dariaus Povilaičio, Viekšnių klebono Kęstučio Zybarto, Žarėnų klebono Kęstučio Balčiūno, Užvenčio klebono Eimučio Marcinkevičiaus, Sedos klebono Olijando Jurevičiaus, Skaudvilės klebono Gintaro Lengvino, Endriejavo klebono Stanislovo Anužio.

Nuotraukose (iš kairės): 2013 m. minint Laisvės dieną Luokės Visų Šventųjų bažnyčioje per Šv. Mišias giedojo ir šventės meninę programą užbaigė Luokės etnografinis ansamblis „Šatrija“; Laisvės dienos renginiuose aktyviai dalyvauja ir Luokės vaikai bei jaunimas. Daivos Gužauskienės nuotraukos iš Luokės bendruomenės archyvo

Nepriklausomybės šventė

2013 metais Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dvidešimt penkerių metų jubiliejų luokiškiai pažymėjo Luokės bažnyčioje kartu – mokykla, kultūros centras, bendruomenė, seniūnija. Miestelio šventovę gražiai papuošė mokytojai Akvilė Bukinienė ir Simonas Baliutavičius.

Klebonas Virginijus Palionis per iškilmingą Šv. Mišių pamokslą pasveikino visus susirinkusiuosius su švente ir palinkėjo, kad tauta surastų jėgų vėl susivienyti, įveikti sumaterialėjimą ir kitas blogybes, kurios silpnina šalį ir veda prie žmonių susvetimėjimo. Jis išreiškė viltį, kad kartu su jaunimu atsigręžę į tikrąsias šios žemės vertybes, sugebėsime išsaugoti savo laisvę, kad mus stiprins vienybė, susiklausymas ir padorumas.

Tą dieną visus nudžiugino jaunimo parodyta Lietuvos nepriklausomybės šventei skirta koncertinė programa „Vilties giesmė“. Ji buvo parengta vadovaujant mokytojoms Ingridai Jonavičienei ir Audronei Šežikienei. Per Šv. Mišias giedojo ir šventės meninę programą užbaigė Luokės etnografinis ansamblis „Šatrija“.

Lietuvos laisvės šventė

2013 m. Kovo 11-osios šventės iškilmes luokiškiai minėjo gausiame būryje. Mokyklos jaunimas prie Nepriklausomybės paminklo uždegė žvakes žuvusiųjų už Lietuvos laisvę atminimui, istorijos mokytoja Dalia Grubliauskienė susirinkusiesiems priminė Lietuvai reikšmingus įvykius. Vėliau Luokės kultūros centre buvo parodyta meninė programa (režisierius-meno vadovas Drąsutis Balčiūnas). Koncertavo skaitovė Regina Barsteigienė, Luokės kultūros centro moterų vokalinis kolektyvas (vadovas D. Balčiūnas), jaunimo mišrus vokalinis ansamblis (vadovė Ingrida Jonavičienė), muzikos mokyklos auklėtinė Monika Bakšanskaitė, muzikos mylėtojas Rimvydas Pstyga, dainininkai Martyna Kvederaitė ir Justinas Vilavičius. Prisiminimais apie Nepriklausomybės paminklo atkūrimą pasidalino Genovaitė Linkuvienė.

Kalbėjo ir Luokės vidurinės mokyklos mokinių prezidentė Gertrūda Čerepokaitė. Mokytoja D. Grubliauskienė papasakojo apie Mokyklos mokinių prezidentūros narių ir mokytojų inicijuotus pavyzdingiausių mokinių rinkimus. Luokės mokykloje daug talentingų, atsakingai besimokančių, stropių, pilietiškų, sportu užsiimančių mokinių. Įvertinus jų trejų metų pasiekimus, buvo išrinkti geriausi. Pilietiškiausia mokine pripažinta dvyliktokė Gertrūda Čerepokaitė (prizą įsteigė verslininkai Regina ir Vytautas Barsteigos), pilietiškiausia klase paskelbta devintokų (auklėtojas Simonas Baliutavičius, prizo steigėja – Luokės bendruomenė), kūrybiškiausia moki-

(Nukelta į 24 p.)

Kovo 11-osios minėjimo dalyviai Luokės miestelio centre prie Nepriklausomybės paminklo. . Sigito Podžiuvelio nuotrauka

Geriausių ir pilietiškiausių Luokės moksleivių prizų laimėtojai ir prizų steigėjai 2013 metais. Sigito Podžiuvelio nuotrauka

(Atkelta iš 23 p.)

ne – Emilija Kovieraitė (8 kl., prizo steigėjai verslininkai Zita ir Antanas Kvederai), geriausiai besimokančiomis: Modesta Ronkytė (7 kl., prizą įteikė AB „Kretingos maistas“ Telšių filialo direktorė) bei Eglė Jonikaitė (11 kl., prizą skyrė Luokės vidurinės mokyklos mokytojai), sportiškiausiu mokiniu – dešimtokas Kornelijus Klimas (prizu pasirūpino verslininkas, „Luokės autoservisas“ savininkas Audrius Janušas). Speciali nominacija „Sporto viltis“ įteikta ketvirtokui Vitoldui Sudintui (prizą įsteigė Luokės seniūnas Česlovas Ubartas).

Šių apdovanojimų iniciatoriai tikisi, kad jų iniciatyva sulauks palaikymo ir ateityje, o Luokės vaikai ir jaunimas bus pavyzdys ne tik Telšių, bet ir kitų rajonų moksleiviams.

Vyresni bendruomenės nariai, nespėję į kultūros centrą, Kovo 11-osios proga dalyvavo Luokės Visų Šventųjų bažnyčioje vykusiose Šv. Mišiose „Už Tėvynę Lietuvą“, kurias aukojo parapijos kunigas Virginijus Palionis, pamoksle labai taikliai pasakęs, kad nuoširdus tikėjimas turi padėti branginti ir ginti išsikovotą laisvę, o pirmiausia šią laisvę mes turime apginti savo širdyse. Šiai misijai kunigas nuoširdžiai pakvietė ir jaunimą.

Tūkstantmečio ąžuolynas

Panevėžio Gamtos mokyklos bendruomenė 2009 metų vasarą dalyvavo tarptautinėje Jungtinių Tautų Aplinkosaugos programos organizuotoje pasaulio vaikų konferencijoje „Tunza“ Korėjos Respublikoje ir parsivežė idėją įsijungti į tarptautinę akciją „Sodinkime Žemei“. Panevėžiečiai šią idėją įprasmino ir iš Lietuvos tūkstantmečio metais subrandintų gilių išaugino 1 000 ąžuolų sodinukų, kuriuos padovanojo įvairių Lietuvos etnografinių regionų bendruomenėms.

2014 m. gegužės mėnesį Luokės seniūnija, vidurinė mokykla, bendruomenė ir kultūros centras maloniai sutiko Panevėžio Gamtos mokyklos bendruomenės, vykdžiusios Lietuvos paminėjimo sukakčiai skirtą projektą „Lietuvos tūkstantmečio ąžuoliukas“ pasiūlymą įsijungti į jų projektą. Luokės seniūno ir bendruomenės iniciatyva miestelyje buvo pasodintas Lietuvos tūkstantmečio ąžuolynas. Ši akcija Luokėje buvo skirta Europos Sąjungos įkūrimo dešimtmečiui. Joje aktyviai dalyvavo Luokės vidurinės mokyklos bendruomenė, Luokės autoserviso įmonės savininkas Audrius Janušas. Nobelio taikos premijos laureatė ir aplinkosaugininkė iš Kenijos profesorė Wangari Maathai yra pasakiusi, kad „kai mes sodiname medžius, mes sėjame taikos ir vilties sėklas“. Tikime, kad Luokėje pasodinti ąžuoliukai sužaliuos ir paaugę subrandins naujo tūkstantmečio giles, kad Luokės Tūkstantmečio ąžuolynas taps pagarbos ir meilės simboliu nepriklausomai Lietuvai ir jos žmonėms.

Dailininkų pleneras

2014 m. rugsėjo mėnesį po Visų Šventųjų bažnyčioje vykusių Šv. Mykolo atlaidų, kurių metu kunigas Virginijus Palionis paragino parapijiečius nuoširdžiai pasimelsti už bendruomenę ir parapijos geradarius, luokiškiai, vildamiesi atgaivinti daug amžių Luokę garsinusių senųjų jomarkų tradicijas, sukvietė savo prietelius į Mykoliuko jomarką. Į šventę prigužėjo pulkas amatininkų, ūkininkų, ant prekystalių buvo sukrauta kalnai gėrybių. Luokės gimnazistai šventės metu rūpinosi gardžiais kepiniais. Tapydami nepakartojamą jomarko šurmulynę išsijuosę dirbo ir kūrybingi Luokės vaikų dailės mokyklos auklėtiniai Lukas Tomkus, Domantas Kasmauskas, Aušrinė Leimontaitė, Aurelija Vasiliauskaitė, Erika Vainavičiūtė, Vilius Najulis, Saida Škultinaitė bei Aurelija Šležikaitė. Vietoje nenustygstantis ir visada išradingas šventės vedėjas Andrius Dacys susirinkusius įsuko į rudens gėrybių aukcioną. Jo mecenatai buvo Adelės ir Antano Šimkų šeimyna iš Biržuvėnų, viekšnališkiai Danutė ir Arūnas Šimkai, Eglės ir Gintaro Zykų šeima, jainieji luokiškiai Paulius Bružas, Almantas Kasmauskas ir kiti. Gerą nuotaiką šventės dalyviams dovanojo Šiaulių miesto etnodraugijos kapela „Turava“ bei Ryškėnų senjorų kapela „Čia ir dabar“. Luokės kultūros centras organizavo plenerą, kuriame dalyvavo žymūs dailininkai profesionalai – Lietuvos nacionalinės premijos laureatas Mindaugas Skudutis, tėvų gimtojo krašto nepamirštantis Arvydas Kašauskas, Žemaitiją pamilusi ir jos spalvas į savo kūrinius perkelianti Gintarė Uogintaitė-Bielskienė, jaunieji dailininkai Rebeka Bruder bei Vytautas Poška. Jie plenero metu kūrinius, kuriuose įamžino Luokės kraštą, eksponavo parodoje, į kurią buvo pakviesti visi renginio dalyviai. Plenere dalyvavo ir keramikas, etninės kultūros puoselėtojas marijampolietis Virgilijus Bespalovas bei tautodailininkė Daiva Pociūtė. Šventės metu prie jų vis spietėsi nemažas būrys smalsuolių, norinčių išmokti lipdymo meno. Plenerą miestelio kultūros darbuotojams padėjo surengti UAB „Auksinio elnio dvaras“ savininkai, svetingai priėmę menininkus.

Ši šventė parodė, kaip gražiai į šventės šurmulio veiklas gali įsitraukti visi vietos gyventojai, kad tokie renginiai yra reikalingi ir džiugina ne tik Luokės miestelio gyventojus, bet ir čia atvykstančius svečius iš kaimyninių seniūnijų ir dar toliau. Pamatėme, kad mokame gražiai susiburti ir išmoningai švęsti, puoselėti nuoširdų sutarimą. O labiausiai džiugina visų renginių organizatorių, Luokės seniūnijos, Visų Šventųjų bažnyčios, gimnazijos, vaikų muzikos ir dailės mokyklos, ūkininkų, šventės mecenatų ir renginių dalyvių bendrystė bei susitelkimas siekiant bendro tikslo.

Metų pabaigoje Luokėje buvo surengta anksčiau čia vykusių trijų dailininkų plenerų dalyvių kūrinių paroda. Joje savo darbus eksponavo Adasa Skliutauskaitė, Aleksandras Vozbinas, Arvydas Kašauskas, Aistė Gabrielė Černiūtė, Arvydas Brazdžiūnas-Dusei, Elena Balsiukaitė-Brazdžiūnienė, Linas Gelumbauskas, Rūta Eidukaitytė, Rebeka Bruder, Gintarė Uogintaitė, Mindaugas Skudutis, Virgilijus Bespalovas.

Motinos diena

Gegužės mėnuo į mūsų namus atneša pačią gražiausią šventę, kai Motinos vardas tampa gerumo ir meilės simboliu. 2015 m. Motinos dieną Luokės Visų Šventųjų parapijos kunigas Virginijus Palionis tikinčiuosius sukvietė maldai už brangiausią žmogų – Motiną. Joms pasibaigus, kunigas visas Mišiose dalyvavusias motinas apdovanojo rožėmis, kurias tokia proga jau ne pirmi metai nemokamai skiria ūkininkų Virginijos ir Vytauto Kondratų šeima. Iškilmes bažnyčioje vainikavo Luokės seniūnijos meno vadovo Algirdo Stankaus vadovaujamo vyrų dueto nuoširdžios giesmės. Vėliau vyko šventinis koncertas Luokės seniūnijos kultūros centre. Čia puikią programą parodė Luokės vaikų muzikos ir dailės mokyklos auklėtiniai bei jų mokytojai.

Marytės Beleckienės nuotraukose (iš kairės): Atvelykio margučių paroda; Luokės darželinukai su Velykų bobute

„Velykų bobute, paduok margutį“

2014 metais, atvėrę sielas velykinio Prisikėlimo džiugesiui, luokiškiai pagal seną tradiciją neilgai trukus vėl suėjo draugėn – šį kartą į Atvelykio šventę „Velykų bobute, paduok margutį“. Ją surengė Luokės seniūnija bei kultūros centras, Telšių rajono savivaldybės Karolinos Praniauskaitės viešosios bibliotekos Biržuvėnų filialas.

Šį kartą visų akys labiausiai buvo nukreiptos į Luokės vaikų darželio auklėtinius ir Velykų bobutę, kuri renginio dalyvius supažindino su šio krašto Velykų švenčių tradicijomis.

Mažieji Atvelykio dalyviai kartu su tėveliais ir Velykų bobute ilgai klegėjo, žaisdami velykinius žaidimus, šokdami ratelius, prisimindami senovinius papročius.

Miestelyje tą dieną buvo surengta ir margučių paroda, vyko jų ridenimo varžybos, buvo išrinkti gražiausi ir stipriausi margučiai, o nugalėtojais pripažinti mažieji šventės dalyviai apdovanoti velykinėmis dovanėlėmis, kurias skyrė Telšių socialinių paslaugų centras.

Pagerbėme prelato Blažiejaus Česnio atminimą

Luokės kraštas gražus legendomis ir padavimais apipintais piliakalniais, romantiška senutėle Šatrija, netoliese jos gurgančiais stebuklingais Laumės pėdos šaltiniais. Garsi ši žemė ir savo garbinga istorine praeitimi, čia gyvenančių žmonių mokslo ir grožio siekiais. Luokė – gyvenvietė, kurioje pirmojoje iš Telšių rajono kaimiškų vietovių paskutiniais metais įkurta gimnazija.

Šiose apylinkėse nemažai kultūros paveldo vertybių, kurias saugo Luokės krašto žmonės. Tarp iškiliausių mokslo, kultūros, valstybės veikėjų, kurie gimė ar gyveno, dirbo Luokėje, su didžiule pagarba yra minimas ilgametis Vytauto Didžiojo universiteto prorektorius, Žemaičių kunigų seminarijos profesorius, Jo Šventenybės Popiežiaus Rūmų prelatas, bažnytinės hierarchijos patriarchas luokiškis Blažiejus Česnys (1884–1944). 2014 m., minint jo 130-ąsias gimimo ir 70-ąsias mirties metines nuoširdžiai maldai pakvietė Luokės Visų Šventųjų parapijos klebonas Virginijus Palionis, Luokės bažnyčios choristai (vadovė Sofija Čegienė) velioniui skyrė gražiausias giesmes.

Kalbėdamas apie šviesios atminties kraštietį kun. Virginijus Palionis patikino, kad visa ko pradžia yra vaikystėje, Tėvų žemėje, kur žmogus pirmą kartą supranta, kad pasaulyje jis gyvena ne vienas, kad jo rankos ir širdis privalo ką nors pridengti nuo skausmo, apgaulės, kad jis privalo mylėti Dievą ir savo Tėvynę. Tai aukščiausia ir sunkiausia žmonių pareiga. Ją gerbiamas prelatas Blažiejus Česnys atliko nepriekaištingai ir liko visiems mums sektinu pavyzdžiu.

Luokės Visų Šventųjų bažnyčios choristų grupelė prie Blažiejaus Česnio kapo. 2014 metai. Marytės Beleckienės nuotrauka

Luokės Visų Šventųjų bažnyčia. Danutės Mukienės nuotrauka

„Kūrybiškumo akademija“: profesionalūs dailininkai Biržuvėnų šventėje

2015 m. Luokės seniūnijoje ketvirtą kartą surengtas profesionalių dailininkų pleneras. Jame dalyvavo tapytojai profesionalai Gintarė Uogintaitė, Ramūnas Čeponis, Rimvydas Markeliūnas, Romualdas Balinskas, Ausma Bankauskaitė, Vitalija Petraitytė ir vitražų kūrėjai Lolita Sadauskaitė bei Unis Prokopavičius. Vykdant Luokės seniūnijos parengto projekto „Kūrybiškumo akademija“, kuri įgyvendinama pagal savivaldybės 04 programą („Išsilavinusios bendruomenės ugdymo programa“), veiklas, šiemet kūrybinėje stovykloje kartu su profesionalais dalyvavo ir jaunieji miestelio talentai, mūsų pavadinti būsimaisiais Luokės Čiurlioniais – Domantas Kasmauskas, Vilius Najulis, broliai Lukas ir Evaldas Tomkai, Erika Vainavičiūtė ir Deimantė Grigoliūtė. Jiems vadovavo Luokės vaikų muzikos ir dailės mokyklos dailės mokytojas Juozas Kaunas. Plenere kūrė ir Luokės bendruomenės nario Petro Čiuteikio anūkės – Akvilė Marčiulionytė iš Kauno, Emilė Puplauskaitė iš Vilniaus ir Gabrielė Čiuteikis iš Čikagos bei grupė Luokės ir Kaunatavos bendruomenių narių. Luokės bendruomenė jauniesiems menininkams parūpino kokybiškų dažų.

Kita menininkų grupė – keramikai – dalyvavo „molinukų stovykloje“ (vadovė – Luokės gimnazijos mokytoja Dalia Soltanienė) ir čia demonstravo savo kūrybinius sugebėjimus.

Baigiantis plenerui jo dalyviai surengė savo kūrinių parodą Biržuvėnų dvaro sodybos vežiminėje. Čia vyko ir Teatrų šventė, skirta Lietuvos etnografinių regionų metams pažymėti. Joje pagal kultūros mainų programas savo spektaklius parodė Telšių rajono Nevarėnų kultūros centro teatro aktoriai (Gražinos Mareckaitės komediją „Penkios mylinčios moterys“), Šilalės rajono Bilionių seniūnijos laisvalaikio salės mėgėjų teatras (Edmundo Untulio komedija „Nosis su apgamu“) ir Kazlų Rūdos savivaldybės Bagotosios bendruomenės teatro grupė (Zitos Petrulionienės komedija „Planas – chuliganas“).

Šiam renginiui dvaro vežiminė labai tiko – joje puiki etnografinė aplinka. Na o gerą nuotaiką kūrė patys teatralai ir žiūrovai. Šventę užbaigė biržuvėniškių brolių Augustino ir Andriaus Šimkų koncertas, kurio mecenats buvo kredito unija „Germanto lobis“. Tikimasi, kad tokios teatro šventės čia taps tradicinėmis.

Vokalinis kvintetas – laidoje „Duokim garo!“

Luokės kultūros centro vokalinis kvintetas (vadovas Algirdas Stankus) kartu su Telšių kultūros centro ansambliu „Smagratis“ jau ne pirmi metais savo koncertais garsina Telšių rajoną. 2014 m. spalio mėnesį Luokės kultūros centro vokalinis kvintetas dalyvavo Lietuvos televizijos laidoje „Duokim garo!“. Kartu su kolektyvo nariais į laidą buvo nuvykusi ir gausi luokiškių palaikymo komanda.

Laidoje „Duokim garo!“ koncertuoja Luokės kultūros centro vokalinis kvintetas (iš kairės): Algirdas Stankus, Vilija Likošiūtė, Martyna Kvederaitė, Viktoras Klikna, Romas Miškinis. 2015 m. Marytės Beleckienės nuotrauka

Gausi luokiškių palaikymo komanda laidoje „Duokim garo!“. Priekyje – Luokės seniūnas Česlovas Ubartas ir Aušra Ubartienė. 2015 m. Marytės Beleckienės nuotrauka

Luokės senjorų vokalinis ansamblis

Luokės bendruomenės gyvenime aktyviai dalyvauja, dainomis klausytojus džiugina senjorų vokalinis ansamblis. Nuotraukoje (iš kairės): senjorės Zita Auškalnienė, Danutė Šimkienė, Adelija Jucienė, Luokės bendruomenės pirmininkė Danutė Beleckienė, Telšių rajono savivaldybės administracijos direktorius Saulius Urbonas, senjorė Genutė Šarkūnienė, Luokės seniūnas Česlovas Ubartas, senjorės Irena Basienė, Luokės bočių klubo pirmininkė Jadvyga Šikštienė ir Aldona Vilkienė. Fotografas Algirdas Šimkevičius

„Ne veltui bočiai tave taip gynė...“

DALIA GRUBLIAUSKIENĖ

2015 m. Luokėje vykusiame Kovo 11-osios minėjime kalba Telšių rajono meras Vytautas Kleiva (1959–2015). Fotografas Sigitas Pudžiuvelis

Luokėje Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dieną (Kovo 11-ąją) visos miestelio įstaigos švenčia kartu. Iškilmių iniciatorė – Luokės gimnazijos bendruomenė. Jai talkina, prizus įsteigia seniūnija, Luokės Visų Šventųjų bažnyčios klebonas Virginijus Palionis, Upynos kaimo ūkininkai Violeta ir Arūnas Usiai, Luokės miestelio verslininkų Zitos ir Antano Kvederų šeima, Linos ir Kęstučio Niaurų šeima iš Baltininkų, Luokės ir Viekšnalių bendruomenės, Luokės miestelio biblioteka, Luokės sporto klubas, „Luokės bočiai“, VšĮ „Kretingos maistas“.

2015 m. Lietuvos nepriklausomybės 25-ųjų metinių proga Luokės gimnazijos ir Luokės bendruomenės atstovai dalyvavo nacionaliniame istorijos konkurse „Ar žinai Lietuvos istoriją?“ Vėliau gyventojus nudžiugino iškilminga Luokės gimnazijos mokinių ir mokytojų eisena per miestelį, kurioje dalyvavo ir iš Luokės kilęs Telšių rajono savivaldybės meras Vytautas Kleiva. Prie Nepriklausomybės paminklo tylos minute buvo pagerbti žuvusieji už Lietuvos laisvę, jiems uždegtos atminimo žvakutės. Susirinkusiuosius su švente pasveikino rajono meras V. Kleiva, pažymėjęs, kad Laisvė ir nepriklausomybė, kai kaimynystėje žvanga ginklai, liejasi kraujas, yra labai trapi, tad mums reikalingas susitelkimas ir vienybė, mes privalome puoselėti tikrąsias dvasines ir materialiąsias vertybes. Kalbėjo ir Luokės gimnazijos direktorė Renata Buivydienė bei Luokės muzikos ir dailės mokyklos direktorė Vilija Benešienė, Luokės seniūnas Česlovas Ubartas. Jubiliejaus proga Padėkos raštai už krašto vertybių ir tradicijų puoselėjimą, tiesiant tiltus tarp praeities, dabarties ir ateities kartų, buvo įteikti Aldonai Vilkienei, Vaclovui Borusevičiui, Jadvygai Paulauskienei, Karolinai Šežikienei. Luokės gimnazijos direktorė Renata Buivydienė apdovanota už jaunosios kartos ugdymą. Gražiai buvo pagerbta ir tris sūnus auginanti darbšti ūkininkų Eglės ir Gintaro Zykų šeima. Renginyje su švente susirinkusiuosius pasveikino ir Luokės bendruomenės pirmininkė Marytė Beleckienė.

Tradiciškai trečią kartą Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dieną Luokėje buvo apdovanoti geriausi metų moksleiviai. Šį kartą nominacijas laimėjo ir buvo apdovanoti: Edilija Bieliajevaitė (4 kl.), Modesta Ronkytė (I G), Martynas Jonavičius (III G), Gytis Klimas (II G), Inesa Bielskytė (IV G), Deimantė Grigoliūtė (II G), Lukas Šimkus (7 kl.), Ričardas Jucius (IV G), Remigijus Ivoškus (IV G), Emilija Grubliauskytė (I G), Lukas Tomkus (II G). Už kūrybinę veiklą pagerbta Luokės vaikų muzikos ir dailės mokyklos auklėtinė Marija Bakšanskaitė.

Jubiliejaus minėjimo renginyje koncertavo Luokės gimnazijos moksleiviai, Luokės muzikos ir dailės mokyklos dainininkai bei „Luokės bočių“ kolektyvas. Renginį vedė gimnazistės Lauryna Ačaitė ir Greta Galinauskaitė. Šventės proga Luokės gimnazijos mokinių prezidentūra dar suorganizavo ir stalo teniso turnyrą. Jo nugalėtoju tapo I G klasės mokinys Mantas Soltanas. Apdovanojimą jam įteikė Luokės gimnazijos prezidentė Laura Mušauskaitė.

Jubiliejui – 22 dienas trukęs žygis dviračiais: nuvažiuota 1713 km

GINTARĖ JONKUTĖ

Tokią dovaną atkurtos Lietuvos 25-mečio jubiliejui 2015 m. paskyrė Luokės geografijos ir pilietiškumo mokytojas Simonas Baliutavičius, dirbantis Luokės gimnazijoje, Viešvėnų pagrindinėje ir Suaugusiųjų jaunimo mokyklose, bei jaunieji dviratininkai Vygantas Pranskaitis (15 m.), Aušrinė Leimontaitė (14 m.) ir Odeta Jonaitytė (16 m.). Šis žygis buvo skirtas ir 2015 m. minimiems Lietuvos etnografinių regionų metams. Dviratininkus, sugrįžusius į Luokę, liepos 6 d. miestelio centre, prie Nepriklausomybės paminklo, pasveikinti susirinko didelis žmonių būrys. Dviratininkai buvo gražiai pagerbti ir papuošti ąžuolų lapų vainikais.

Ši kelionė prasidėjo birželio 15 dieną. Visas maršrutas ėjo pasieniu. Aplankyta apie 180 gyvenviečių (kaimų, miestų ir miestelių). Kasdien būdavo įveikiama vidutiniškai po 80 kilometrų. Nakvodavo žygio dalyviai pasienio gyventojų, kurie juos maloniai priimdavo ir dažnai pavaišindavo, namuose. Jiems žygio dalyviai liko dėkingi už geranoriškumą ir širdies gerumą, pagalbą. Na o žygio organizatorius mokytojas S. Baliutavičius už pasitikėjimą dėkojo dar ir moksleivių tėvams, išleidusiems į ilgą kelionę savo vaikus. Šis žygis jauniesiems dviratininkams buvo didelis išbandymas, nes reikėjo įveikti ne tik gamtos išdaigas, ilgą kelią, bet ir kelionės metu užklupusias įvairias negandas.

Luokėje žygio dalyviams V. Pranskaičiui, S. Baliutavičiui, A. Leimontaitei ir O. Jonaitytei buvo užkabinti ažuolų lapų vainikai. Fotografė Žaneta Pranskaitytė

„ATVERKIME ŠIRDIS GERUMUI“

MARTYNA KVEDERAITĖ

Fotografė Guoda Masaitytė, plakato dizaineris Žydrūnas Purauskis

Jau daug metų Luokės muzikos ir dailės mokykla gyventojus pakviečia į Motinos dienai skirtus koncertus, Luokės gimnazija – į Šeimos dienos šventę. Be šių tradicinių, kasmetinių renginių, ta proga vyksta ir sporto šventės, kurias organizuoja miestelyje veikiantis Luokės sporto klubas.

2015 m. pirmą kartą Luokėje (Kultūros centro salėje) buvo surengtas angelų sparnais apgaubtas, teatralizuotas labdaros koncertas „Atverkime širdis gerumui“. Sušilti nuo gerumo buvo galima jau pirmosiomis šventės akimirkomis. Jaunatviška energija spinduliuojančiomis akimis bei gerumo kupinomis širdimis Luokės seniūnijos Kultūros centro jaunieji aktoriai (vadovė Martyna Kvederaitė), įsikūniję į angelėlių vaidmenis, šventę pradėjo teatralizuota programa ir visus žiūrovus pakvietė pasijusti taip, lyg angelai būtų šalia jų.

Tą vakarą gerumo angelais buvo apdovanoti ir pagerbti nusipelnę Luokės seniūnijos gyventojai: už metų metais vaikams dalintas žinias, gerumą – buvę Luokės vidurinės mokyklos mokytojai Irena ir Edmuntas Limantai bei mokytoja Aldona Vilkienė. Už sugrąžinamą viltį gyventi, už rūpestį, pagalbą, kai to labiausiai reikia, gerumo angelai buvo įteikti Luokės ambulatorijos kolektyvui, Viekšnalių bendruomenės felčerei Aldonai Šlepetienei bei Baltininkų bendruomenės felčerei Stanislavai Šimkuvienei. Už dosnumą, bendruomenės organizuojamų renginių rėmimą gerumo angelas pasiekė ūkininkų Virginijos ir Vytauto Kondratų šeimą. O už begalinį atsidavimą mūsų krašto istorijai ir Biržuvėnų dvaro garsinimą gerumo angelą pelnė Aldona Simonavičiūtė.

Vakaro metu buvo renkamos aukos Luokės bendruomenės dešimtmetei mergaitei Džiugintai, turinčiai regos negalią, bei sunkius sužalojimus patyrusiai Luokės gimnazijos mokytojai Daivai Pociutei. Tą vakarą luokiškiai paaukojo net 1315 eurų! Gyventojai tiki, kad ši auka padės Džiugintai išvysti pasaulį ryškesnėmis spalvomis, o mokytojai Daivai greičiau pasveikti.

Už tai, kad gerumo vakarą bent trumpam buvo galima pamiršti rūpesčius, neužbaigtus darbus, dėkojome savo dainomis visus susirinkusiuosius šildžiusiems kolektyvams ir atlikėjams – Šaukėnų kultūros centro vokaliniam instrumentiniam ansambliui „Anima“, Užvenčio kultūros centro vyrų tercetui, atlikėjams Antanui Gaudiešiui ir jo dukrai Gabrielei, Aldonai Vilkienei ir Sofijai Čegienei, bardui Romualdui Miškiniui, Luokės gimnazijos dainorėliams ir jų vadovei Nijolei Činskienei, Luokės seniūnijos Kultūros centro vokaliniam instrumentiniam ansambliui.

Renginį organizavo ir kartu su abituriente Gintare Remezaite jį vedė Luokės seniūnijos Kultūros centro kultūrinių renginių organizatorė Martyna Kvederaitė.

Renginio organizatoriai, koncertinės programos dalyviai

Renginį veda (iš kairės): Martyna Kvederaitė ir Gintarė Remezaitė

Iš kairės: Gintarė Remezaitė, Luokės bendruomenės pirmininkė Marytė Beleckienė, Luokės seniūnas Česlovas Ubartas

LUOKĖS SPORTO KLUBAS

PARENGĖ MINDAUGAS MINGĖLA
Nuotraukos Rido Bieliajevo, Donato Limonto ir Inesos Bielskytės

Kuriant draugišką kaimo aplinką, siekiama visiems Luokės seniūnijos gyventojams sudaryti palankias sąlygas atskleisti savo pomėgius, taip pat ir ir gebėjimus sporto srityje. Tuo tikslu 2013 m. kovo 21 d. buvo įsteigta asociacija „Luokės sporto klubas“. Pagrindiniai klubo tikslai, kaip skelbiama jo interneto svetainėje http://www.luokessportas.lt/, yra: vienyti sportu užsiimančius bei sportą mėgstančius asmenis, siekiančius laisvu nuo darbo ir mokslo laiku užsiimti sportu; propaguoti sportinę veiklą, bendrauti su kitų seniūnijų ir rajonų sportininkais; organizuoti ir dalyvauti įvairių sporto šakų varžybose; inicijuoti visų amžiaus grupių žmonių dalyvavimą rajono ir respublikos sporto klubų veikloje; plėtoti ryšius su Lietuvos sporto federacijomis, sporto ir kitomis sportinę veiklą plėtojančiomis organizacijomis; atstovauti Klubo narius vietos savivaldos ir valstybės institucijose bei įstaigose; dalyvauti respublikiniuose ir tarptautiniuose projektuose, įvairių programų konkursuose, siekiant gauti finansinės paramos klubo veiklai; ypatingą dėmesį skirti alkoholio, tabako ir narkotinių medžiagų vartojimo prevencijai, jaunimo užimtumui, siekiant kad mažėtų nusikalstamumas. Klubas padeda spręsti ir užimtumo problemas.

Didelis dėmesys skiriamas labiausiai socialiai pažeidžiamoms gyventojų grupėms, tarp jų ir vaikams. Pastariesiems suteikiamos nemokamos sporto pamokos, sudaromi pažangūs treniruočių ciklai. Didelis dėmesys skiriamas ir sveiko gyvenimo būdo propagavimui.

Seniūnijoje organizuojamos sporto šventės visada pritraukia ne tik miestelio, bet ir aplinkinių vietovių gyventojus, skatina į gimtąjį kraštą sugrįžti studentus ir kitus svetur išvykusius luokiškius.

Luokėje tradicinės yra jėgų, užimtumo ir sumanumo išbandymo varžybos, daugelis kitų sporto rungčių bei varžybų.

Luokės sporto veteranai. Iš kairės: V. Gedvilas, V. Borusevičius, P. Pilvenis. 2015 m. Marytės Beleckinenės nuotrauka

Paskutiniais metais įgyvendintas Luokės bendruomenės inicijuotas, kartu su Luokės gimnazija vykdytas projektas, kurio metu gimnazijos stadione buvo įrengta nauja krepšinio aikštelė.

Luokės sporto klubui vadovauja luokiškis Donatas Limontas. Aktyvus klubo veikloje Airijoje gyvenantis Ridas Bieliajevas, klaipėdiškis Vytautas Klimas (jis yra baigęs Luokės vidurinę mokyklą, padovanojo pastatą, kuriame plėtojama klubo veikla), luokiškiai Daiva Pociūtė, Algirdas Klimas, Audrius Janušas, Ričardas Škultinas ir daugelis kitų.

Informatyvi klubo interneto svetainė. Joje išsamiai pristatomi organizuojami sporto renginiai ir luokiškių sporto komandos.

Krepšinio jaunučių ir jaunių komandos atstovauja miestelio mokyklos garbę įvairiuose Telšių rajono moksleivių turnyruose. Luokės miestelio vyrų krepšinio rinktinė dalyvauja dviejuose pagrindiniuose kasmetiniuose turnyruose: Telšių rajono kaimo seniūnijų krepšinio pirmenybėse ir Telšių rajono pirmenybėse. Krepšinio entuziastai dažnai dalyvauja ir įvairiose gatvės krepšinio (3x3) turny-

(Nukelta į 95 p.)

Luokės sporto šventės (2015 m.) akimirkos. Nuotraukų autoriai (iš kairės): Ridas Bieliajevas ir Inesa Bielskytė

SENOSIOS LUOKĖS ISTORIJOS

REGINA STONKUTĖ- ŽUKIENĖ

Luokės Visų Šventųjų bažnyčia. 2014 m. Danutės Mukienės nuotrauka

Mažas Telšių rajono miestelis Luokė – mano gimtinė. Čia gimė ir gyveno mano protėviai, seneliai, mama. Seniai jie jau ilsisi kapinių kalnelyje.

Kaip ir visa Lietuva, taip ir Luokė XX amžiuje patyrė sukrėtimų, permainų, vargo ir skausmo. Tačiau buvo ir linksmų dienų, gražių švenčių. Apie senus laikus pasakojo seneliai, tėvai. Nuo ankstyvos vaikystės daug ką pastebėjau pati ir net dalyvavau daugelyje įvykių.

Taip jau susiklostė, kad Luokėje praėjo tik mano vaikystė bei paauglystės metai. Vėliau mano kojos mynė Kauno ir Vilniaus gatves. Dabar, gyvenimo saulėlydyje, gimtinėje praleisti metai iškyla iš atminties gelmių. Rodos, matau save mažą bėgiojančią po miestelį, besileidžiančią rogutėmis nuo kalno Varnių gatve, dalyvaujančią bažnytinėse procesijose, Luokės valsčiaus salėje rengiamuose vakaruose, gegužinėse, sodinančią liepų alėją prie naujos mokyklos. Matau pažįstamus Luokės gyventojų ir savo draugų veidus. Regiu siaubingus karo ir okupacijų vaizdus.

Luokėje senųjų gyventojų jau beveik nebėra. Išnyko ištisos šeimos. Nebėra Dambrauskų, Gelgutų, Petkevičių, Steckių, Juškevičių, Vasiliauskų, Stonkaus, Tūmos, Kirlio, Paškovičiaus, Kirkučių ir kitų šeimų, ką jau bekalbėti apie prieškario metais Luokėje gyvenusius žydus. Pasikeitė ir pats miestelis bei jo apylinkės. Kolektyvizacija ir melioracija sunaikino vienkiemius. Dalis jų gyventojų persikėlė į Luokę, čia išdygo nauji namai ir atsirado net naujos gatvės.

Nebėra mūsų senojo namo, Luokės motina ir karčema vadinto, nebėra špitolės, pieninės, Petkevičių namo. Baigia sugriūti senoji mokykla Telšių gatvėje ir senoji klebonija. Vietoje turgaus aikštės žaliuoja skveras, o turgus iškeltas už miesto. Tiesa, Luokė vis dar garsėja jomarkais. Nebėra Mockaus alksnyno, kuriame paskutinė gegužinė įvyko pirmąją Antrojo pasaulinio karo dieną, išretėjo Guivėnų miškas. Paseno ir Šatrijos kalnas, sunyko ant jo stovėjęs karoblis, o kalno viršūnė dar labiau įdubo.

Žmonių atmintis trumpa – praeina vos dvi kartos ir beveik viskas pamirštama. Be to, jaunystėje mažai kas domisi praeitimi, tuo labiau vaikystėje. O praeina laikas ir nebėra jau ko ir paklausti.

Praūžusios baisiosios XX amžiaus audros sunaikino daugelį dokumentų ir kitų praeities liudytojų. Noriu, kad nors šis tas būtų

Luokės apylinkės nuo Šatrijos piliakalnio pusės. 2014 m. Danutės Mukienės nuotrauka

išsaugota iš mūsų mažo, bet garbingo miestelio istorijos, kad būtų prisiminti jame gyvenę ir dirbę žmonės, todėl savo atsiminimus bei girdėtus pasakojimus sudėjau į šį rašinį [...].

***

Gimiau 1928 m. birželio 6 d. Luokėje, nedideliame Telšių apskrities miestelyje, įsikūrusiame netoli legendomis apipinto Šatrijos kalno, Telšių–Kuršėnų, Varnių–Tryškių vieškelių kryžkelėje. Miestelis išsidėstęs ant kalvų. Ant didžiausios stovi bažnyčia nedideliu bokšteliu. Atrodo, kad ji dairosi į aplinkui plytinčius laukus, ūkininkų sodybas, Guivėnų mišką ir rytuose stūksantį Šatrijos kalną. Kitoje kalvelėje amžinu poilsio miegu ilsisi senieji Luokės gyventojai; joje ir mano seneliai bei proseneliai.

Luokė turi seną istoriją. XV a. pradžioje ši gyvenvietė jau turėjo būti gana nemaža, jei Vytauto Didžiojo pavedimu čia 1417 m. buvo pastatyta pirmoji bažnyčia – viena iš pirmųjų Žemaitijos bažnyčių, iškilusių Žemaičių krikšto metais. Miestelyje jau XVI a. vykdavo garsūs jomarkai (turgūs), mugės. Prekybines privilegijas Luokė gavo XVIII amžiuje. Mugių metu į Luokę parduoti buvo atvežama daug gyvulių. Luokės istorija neatsiejama nuo svarbiausių XIX a. Lietuvos istorijos įvykių. 1831 m. per sukilimą Luokėje vyko sukilėlių kautynės su rusų kariuomene. 1863-ųjų sukilimo dalyviams padėjo vietos gyventojai, kunigai. Už tai Luokės klebonas kun. Kazimieras Chromanskis ir vikarai Vincas Lukoševičius, Justinas Siesickis, Dominikas Kazickis buvo ištremti į Rusiją. Bažnyčiai priklausiusi ir daugelio bajorų žemė, tarp jų ir mano prosenelio Juozapo Juškevičiaus, buvo atimta ir atiduota atkeltiems rusų kolonistams. Tuo laikotarpiu itin daug rusų tautybės žmonių įsikūrė apie Luokę, Patumšių, Dirvonėnų, Kaunatavos kaimuose, o Dubinių kaime, už Upynos bažnytkaimio, apsigyveno nemažai sentikių.

1893 m. rusai nugriovė Kaunatavos bažnytėlę ir jos vietoje pastatė rusų cerkvę.

Lietuviškos spaudos draudimo metais Luokę įvairiais keliais pasiekdavo draudžiamoji lietuviška spauda. Ją platino Dominykas Bubinas, Feliksas Petravičius ir daugelis kitų knygnešių. Vikaras kun. Zimbilas buvo įsteigęs Blaivybės draugiją ir įkūręs slaptą lietuvišką knygynėlį. Rusų valdžia tai išsiaiškino ir jį nubaudė – iškėlė iš Luokės.

Luokėje veikė rusiška mokykla. Vaikai lietuviškai buvo pradėti mokyti tik panaikinus lietuviškos spaudos draudimą.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Luokėje gyveno apie 700 žmonių, 1923 m. – 1 287. Didelė dalis jų buvo žydų tautybės. Gyveno ir kelios rusų šeimos – Maksimovų, Gvazdovų, Speranskių ir kt.

Pirmojo pasaulinio karo metais pro Luokę ėjo frontas ir čia vyko rusų ir vokiečių kariuomenių mūšiai. Juose dalyvavo ir kazokų daliniai, kurių vokiečiai labai bijojo. Tais metais Luokėje ir jos apylinkėse žuvę kariai yra palaidoti prie Biržuvėnų (5 km nuo Luokės) esančiose kapinaitėse.

Vokiečiai, užėmę miestelį, tuoj įvedė savo tvarką. Mano mama yra pasakojusi, kad žandarai reikalaudavo laikytis švaros. Jie tikrindavo kiemus, žiūrėdavo, kad čia nebūtų šiukšlių, reikalaudavo, kad prekybininkai plautų krautuvių grindis (iki to laiko grindys jose būdavo tik kastuvu nugremdžiamos). Karo metais miestelyje buvo įrengta kolonėlė vandeniui ir net išgrįstas miestelio centras bei dalis Telšių gatvės, įsteigta mokykla, kurioje dėstyta vokiečių kalba.

Gyventojai Luokėje, kaip ir visoje kitoje kaizerinės Vokietijos okupuotoje Lietuvos teritorijoje, karo metais patyrė daug vargo ir buvo

2009 m. Pašatrijos piliakalnio su gyvenviete (Luokės piliakalnis, Šatrija) archeologiniai tyrimai, piliakalnio teritorijoje rasti archeologiniai radiniai. Fotografas Raimondas Petrikas. Nuotraukų šaltinis: http://www.quest.lt/temos/archeologo-uzrasai/11019/pasatrijos-piliakalnio-senoves-gyvenvietes-archeologiniai-tyrimai/

skriaudžiami. Iš jų buvo atimama didelė dalis užaugintų gyvulių, javų ir kitų maisto produktų. Vokiečių kareiviai buvo apgyvendinti miestelio gyventojų namuose. Jie neaplenkė ir mūsų namo, kuris stovėjo pačiame Luokės centre – prie Telšių ir Varnių gatvių sankryžos, priešais bažnyčią. Tai buvo labai senas namas, kaip jau minėjau, „Luokės motina“ vadinamas. Prie jo buvo pristatyta daržinė-tvartas. Ant daržinės lubų būdavo sukraunamas šienas, apačioje laikydavo gyvulius.

Senelis Kazimieras Juškevičius, parvažiavęs iš Amerikos, tą namą, kuriame veikė karčema, nusipirko iš žydės. Daržinėje, stadala vadinamoje, nakčiai sustodavo vežimai, nes per Luokę ėjo pagrindinis Žemaitijos kelias į Šiaulius, į geležinkelio stotį. Kitur geležinkelio nebuvo. Žydai liko labai nepatenkinti, kad karčemą nusipirko krikščionis. Jie net apskundė savininkę rabinui, nors ir žinojo, kad tarp žydų neatsirado to namo pirkėjų, o jį pardavusi žydė norėjo iš Luokės išvažiuoti. Rabinas, pasikvietęs žydę, paklausė jos, ar sudarant pardavimo sandėrį buvo išgertos magaryčios. Ji patvirtino, kad buvo išgerta limonado ir valgyta barankų. Tai išgirdęs rabinas pasakė, kad sandėris teisingas ir jo panaikinti negalima.

Mano senelis tame name buvo įsteigęs krautuvę, tačiau prekyba jam nelabai sekėsi, nes miestelyje buvo per didelė konkurencija, ir jis vėl, palikęs Luokėje žmoną ir dukrą, prieš Pirmąjį pasaulinį

(Nukelta į 32 p.)

Atkelta iš 31 p.)

karą išvažiavo į Ameriką. Mama sakė, kad šis namas karo metais joms buvo didelė paspirtis. Čia apsigyvenę vokiečiai stadaloje laikydavo savo arklius. Jų pašaro likdavo ir senelės karvei. Kareiviai duodavo ir malkų kambariui pasišildyti. Be to vokiečiai kepdavo duoną. Močiutė name gyvenusiems kariams skalbdavo drabužius.

Prasidėjus Nepriklausomybės kovoms, Luokę užėmė bolševikai. Jų įkurta valdžia laikėsi kelias savaites. Į bolševikų įsteigtą valsčiaus komitetą buvo įtrauktas ir gerai rašyti mokantis tuo metu 17 metų amžiaus turėjęs mano močiutės brolis Juozas Daniusevičius. Jo pareiga buvo miestelėnams išrašyti leidimus pasikirsti miške po 2 kubinius metrus malkų. Bolševikai iš dvarų ir turtingesnių ūkininkų rekvizuodavo maisto produktus.

Luokėje stovėjo žemaičių pulkas, kuriam vadovavo iš Luokės valsčiaus kilęs karininkas Feliksas Baltušis-Žemaitis. 1919 m. vasario 27 d. saksų savanorių daliniai prie Luokės susirėmė su Raudonosios armijos 8 Žemaičių pulku. Užvirė smarkios kautynės. Iš Luokės klebonijos mūrinio tvarto bolševikai šaudė sunkiaisiais kulkosvaidžiais. Vokiečiai puolė kleboniją ir kulkosvaidininkus sunaikino. Buvo nušautas ir klebono brolis, kuris, nutilus susišaudymui, išėjo iš rūsio pasidairyti. Mūšio metu mano močiutė ir jos dukra slėpėsi mūsų namo kamine.

Į namą bolševikai atnešdavo sužeistuosius. Žemaičių 8 pulkas buvo sumuštas ir jo likučiai, vadovaujami F. Baltušio-Žemaičio, pasitraukė į Kuršėnus. Vėliau bolševikų kariuomenė lietuvių savanorių buvo visai sumušta.

Užėmę Luokę, vokiečiai suėmė bolševikų komiteto narius ir keletą jų sušaudė. Senelė labai pergyveno dėl suimto savo brolio Juozo. Jauną bernioką užtarė žydai. Jie pasakė, kad jis nieko blogo nedarė, ir vokiečiai Juozą paleido.

Iš miestelio išstūmus bolševikus, čia buvo sudaryta lietuviška valsčiaus taryba, prasidėjo taikus nepriklausomos Lietuvos valstybės kūrimas.

Luokėje nuo seno namai buvo statomi mediniai, todėl gaisras čia būdavo dažnas svečias. 1911 m. išdegė visa vakarinė miestelio dalis – Telšių gatvė. Gyventojai greitai atsistatė sudegusius namus. Dabar jie jau buvo didesni ir gražesni. Tuo laikotarpiu kai kurie namai buvo statomi toliau nuo

Anksčiau dauguma pastatų Luokės miestelio centre buvo mediniai. Nuotraukose (iš viršaus): Šventė Luokėje – Luokės klebonui J. Daniusevičiui raportuoja Luokės valsčiaus viršaitis Tamošius Stasiulis. Nuotrauka iš Gaulėnų muziejaus rinkinių; Lietuvos Nepriklausomybės dešimtmečio minėjimas Luokėje 1928 metais – miestelio centro vaizdas (tikriausia, kad matosi Turgaus aikštės rytinis kampas). Per 1938 m. gaisrą šie namai sudegė. Fotografai nežinomi. Nuotraukos iš Reginos Stonkutės-Žukienės archyvo

gatvės, prie jų užveisiami sodai ir darželiai.

Gerai prisimenu didįjį Luokės gaisrą, kilusį 1934 m. rugsėjo pradžioje. Tada sudegė didžioji miestelio dalis – visas centras ir dalis pastatų, stovėjusių Kuršėnų, Tryškių, Kapų gatvėse. Gaisrą sukėlė obuoliais prekiavęs pirklys. Jis ruošėsi vykti į turgų gretimame miestelyje. Vėlų vakarą, pasišviesdamas liktarna ar lempa, jis rinko ant šiaudų supiltus obuolius. Nuo žiburio užsidegė šiaudai ir gaisras beregint išsiplėtė.

Kilus gaisrui, tuojau būdavo skambinama bažnyčios varpais. Ir tą naktį mus pažadino varpai. Žvilgterėję pro langą išvydome gaisro pašvaistę ir virš bažnyčios į mūsų pusę lekiančias kibirkštis. Tėvas greitai apsirengė ir išbėgo gesinti gaisro. Jis priklausė savanoriams gaisrininkams.

Miestelio centre, gaisro židinyje, vienas prie kito glaudėsi seni, per vasaros karščius išdžiūvę namai. Jų stogai buvo medinių skiedrų ar lentelių. Gaisras plėtėsi, ugnis lengvai peršokdavo nuo vieno stogo ant kito. Žmonių jėgos buvo menkos. Gaisrininkai turėjo tik vieną ir tą patį rankinį siurblį, o ir šulinių centre buvo maža. Gaisro užklupti

žmonės stengėsi kaip nors išgelbėti bent namuose buvusį savo turtą, ligonius ir mažus vaikus. Gaisrui įsismarkavus, namo parskubėjęs tėvas liepė mamai skubiai susikrauti daiktus, paimti mane (man tada buvo šešeri) ir, pasikinkius stadaloje buvusius arklius, skubiai viską vežti į senelio sodybą Varnių gatvėje. Mama nuvežusi viską iškrovė lauke, už sodo, ir, palikusi mane, išskubėjo atgal. Sėdėdama ant ryšulių stebėjau gaisrą. Atrodė, kad visas miestelis – didžiulė ugnies jūra, kurioje kur ne kur matėsi judančios žmonių figūros. Degė ir Jutkės namas, kuriame buvo mūsų klasė.

Gaisro išvakarėse buvo mano pirmoji diena mokykloje ir ta proga pasipuošiau nauju paltuku. Nuėjusi jį pakabinau mokyklos prieangyje. Diena buvo šilta, saulėta, todėl, išeidama iš mokyklos, aš tą savo paltuką pamiršau. Ugnis surijo ir jį...

Gaisrui įsismarkavus atvažiavo gaisrininkai iš Telšių, Kuršėnų, net ir iš Šiaulių. Vargais negalais ugnis buvo nuslopinta. Gaisras buvo sustabdytas per vieną namą nuo mūsų. Paskutinė sudegė vaistinė. Laimei, vaistininkas suspėjo išnešti lauk turėtus vaistus ir vaistinės baldus bei savo turtą. Bažnyčią išgelbėjo šventoriuje augę dideli, sodrią lapiją turėję klevai.

Visą kitą dieną ruseno gaisravietės, vis dar pasirodydavo ugnies liežuviai. Žmonės budėjo ir užgesindavo juos. Gaisras buvo didelis, bet žmones laiku pažadino varpai ir žmonių aukų pavyko išvengti. Sudegė tik pastatai ir dalis žmonių turėto turto.

Po gaisro dalis gyventojų išvažiavo gyventi kitur, kiti prisiglaudė pas kaimynus. Pas mus apsigyveno verslininko Aleknavičiaus šeima, kuri mūsų name vėl atidarė kepyklą. Aleknavičiams buvome atidavę naudoti tris kambarius ir virtuvę. Mums tekdavo vaikščioti per Aleknavičių didįjį kambarį ar virtuvę. Įvykus tokiai nelaimei, visiems reikėjo susispausti, todėl į tokius nepatogumus nekreipėme dėmesio. Aleknavičius didžiajame kambaryje pastatė bilijardą. Vakarais čia palošti rinkdavosi vyrai. Aš dažnai sėdėdavau pakampyje ir stebėdavau bilijardo žaidimą. Taip gyvenome porą metų, kol Aleknavičiai Tryškių gatvėje pasistatė savo namą.

Kadangi daugumos namų savininkai buvo prekybininkai, namus jie apsidrausdavo, tai po gaisro tuoj prasidėjo naujos statybos. Dabar miestelio centre jau buvo statomi mūriniai namai, atokiau buvo surėsta ir medinių. Miestelio aikštė buvo išplėsta, namai buvo statomi tik jos pakraščiuose.

Iš dalies šis gaisras Luokei išėjo į naudą – pradėjus atstatyti miestelį, darbininkai gavo darbo, daug užsakymų turėjo lentpjūvė, plytinėje buvo degamos statyboms skirtos plytos. Atstatytas miestelis pašviesėjo, pagražėjo. Nuo centro (Turgaus aikštės) ir nuo šalia jos ant kalnelio stovėjusios bažnyčios nusidriekė pagal Telšių, Varnių, Tryškių, Kuršėnų, Kapų gatves pastatyti nauji namai, pagal šventorių pietų pusėn žemyn ėjo Klebonijos gatvė. Didelių medžių ir seno sodo apsupta didelė klebonijos sodyba stovėjo atokiau nuo bažnyčios. Čia dunksojo mūriniai tvartai, daržinės, klėtis, pirtis, šeimynos namas, kuriame gyvendavo žemės darbams samdomi darbininkai. Telkšojo ir didelis, ajerų prižėlęs tvenkinys. Kleboniją supo jai priklausiusi žemė, kurios iš viso buvo 40 hektarų. Luokė buvo gyvas, judrus miestelis.

GYVENTOJAI

Tarpukario metais miestelio centre daugiausia gyveno žydai, nes čia buvo patogi vieta prekybai. Toliau nuo centro esančiose gatvėse gyveno lietuviai, buvo ir rusų šeimų. Dauguma luokiškių turėjo savo namus ir daržus. Miestelyje gyveno ir keletas netoli Luokės žemės turėjusių ūkininkų. Mokytojai, valdininkai butus nuomodavo. Buvo ir neturtingų gyventojų. Jie nuomodavo kambarėlį ar virtuvę ir versdavosi dirbdami padienius ar atsitiktinius darbus.

Turtuolių miestelyje nebuvo. Petkevičiai, Dambrauskai buvo „amerikonai“, pasistatę dviaukščius namus, turėję po parduotuvę ir dar po gabalą žemės.

Prekyba būdavo visos šeimos verslas. Prekybininkai žydai ir lietuviai pagalbininkų nesamdydavo. Inteligentai ir turtingesnieji miestelio žmonės turėdavo tarnaites, o dauguma žydų šeimų samdė ateinančias darbininkes skalbiniams išplauti, butui išvalyti, taip pat ir vandeniui atnešti, nes daugelis prie savo namų neturėdavo šulinių. Mūsų šulinys, kuris buvo negilus ir turėjo svirtį, vandeniu aprūpindavo pusę miestelio. Vanduo čia visada būdavo šaltas ir skanus.

Dauguma miestelėnų laikė karves, avis, lietuviai augino kiaules ir paukščius. Gyvuliai buvo ganomi šalia esančiose miestelio ganyklose, Sauslauke vadinamose. Kiekvieną rytą miestelėnai vesdavo į ganyklą karves, arklius ir avis, o vakare banda grįždavo

(Nukelta į 34 p.)

IŠKILŪS LUOKĖS KRAŠTO ŽMONĖS

PARENGĖ KAZIMIERAS PRUŠINSKAS

ANDRIUSEVIČIUS JONAS

Muziejininkas, kraštotyrininkas, pedagogas. Gimė 1931 m. rugpjūčio 23 d. Rokiškio rajone. 1979–1986 vadovavo Žemaičių muziejui „Alka“. Įsteigė keletą visuomeninių muziejų Žemaitijoje (tarp jų ir Gaulėnuose, netoli Šatrijos kalno), surinko nemažai kraštotyrinės medžiagos apie Telšius ir jo apylinkes. Buvo aktyvus spaudos bendradarbis. Kraštotyrinius darbus skelbė Telšių rajono laikraštyje, „Žemaičių saulutė“, daugelyje kitų leidinių. Mirė Telšiuose 2000 m. vasario 11 dieną. Palaidotas naujosiose Telšių kapinėse.

BALANIŠKIENĖ RIMA

Gydytoja, televizijos laidų vedėja, verslininkė, Nacionalinės farmacijos pramonės asociacijos vadovė, Lietuvos žurnalistų sąjungos bei Lietuvos gydytojų sąjungos narė. Gimė 1965 m. vasario 21 d. Luokėje (Telšių rajonas). Baigė Telšių rajono Kirklių pradinę mokyklą, aukso medaliu – Telšių rajono Luokės vidurinę mokyklą, 1994 m. – Kauno medicinos akademiją, kurioje mokėsi nuo 1991 metų. 1992–1994 m. buvo Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos Kauno skyriaus darbuotoja (laidos „Sveikatos ABC“ vedėja), 1994–1996 m. dirbo Kauno sveikatos mokymo namų prevencinės medicinos gydytoja, 1996–2001 m. – Kauno medicinos universiteto klinikų prevencinės medicinos gydytoja, nuo 1996 m. – televizijos kanalo LNK laidos „Sveikatos ABC“ vedėja. Įkūrė įmones UAB „Aconitum“, UAB „Aurantijus“ ir UAB „Sveikatos ABC“, nuo 2000 m. joms vadovauja.

BARSTEIGA VYTAUTAS

Visuomenės ir politikos veikėjas. Gimė 1956 m. lapkričio 17 d. Luokėje. Baigė Luokės vidurinę mokyklą, 1979 m. – Lietuvos žemės ūkio akademiją, kur įsigijo inžinieriaus mechaniko specialybę. 1979–1995 m. buvo Lietuvos žemės ūkio akademijos, Lietuvos žemės ūkio universiteto mokslinis bendradarbis, asistentas, nuo 1991 m. – UAB „Luokė“ direktorius, nuo 1998 m. – Kredito

(Nukelta į 35 p.)

Iš kairės: atstatytas Biržuvėnų dvaro sodybos centrinis pastatas. Juliaus Kanarsko nuotrauka; Biržuvėnų dvaro sodyboje (prie centrinio pastato) XX a. pr. Fotografas nežinomas. Iliustracijos šaltinis: http://www.miestai.net/forumas/picture.php?albumid=150&pictureid=1983

(Atkelta iš 33 p.)

namo. Gyvuliai gerai pažinojo savo kiemus ir patys į juos įsukdavo. Bendruomenė samdė piemenį.

Luokės apylinkės – žemdirbių kraštas. Prieš Antrąjį pasaulinį karą kaimuose gyveno apie 70 proc. mūsų valsčiaus gyventojų, panašiai toks pat procentas kaimo gyventojų buvo ir visoje Lietuvoje. Jie patys savo reikmėms užsiaugindavo maisto produktų, rūbus dažniausiai pasisiūdavo iš audinių, išaustų iš namų darbo vilnonių ir lininių siūlų. Kaimo žmonės dažniausiai pirkdavo tik cukrų, druską, retkarčiais – aukščiausios kokybės valcuotus miltus pyragams, avalynę, ūkio padargus, trąšas ir retkarčiais išeiginius drabužius

Netoli miestelio už 4 km buvo didelis ir senas Gorskių Biržuvėnų dvaras. Kai nepriklausomybės pradžioje parceliavo dvarus, iš Gorskio atėmė Biržuvėnų mišką. Dvarininkas labai susijaudino, susirgo insultu ir, matyt, dėl to neteko vienos akies.

Šalia Luokės buvo ir Prižginto dvaras. Iš jo 1933 m. mano tėvelis nusipirko 16 ha žemės. Didesnė jo dalis buvo alksnynas. Išrovęs alksnius, tėvas jį pavertė gera dirbama žeme. Ketvirtojo dešimtmečio viduryje apie 40 ha iš to dvaro nupirko Feliksas Reikauskis. Paties pono Prižginto niekada nemačiau, gal jis greitai mirė. Vokiečių okupacijos laikais Prižginto dvare buvo įrengtas žydų getas.

Pašatrijoje dvarą turėjo sena bajorų šeima Galkevičiai. Pašatrijoje, be Galkevičių, gyveno ir kita garsi senų bajorų giminė – Granaveckiai. Jonaičiuose buvo Paškovičiaus dvaras, o Naujininkų dvarą nuomojo Č Šalkauskas. Buvo ir stambesnių ūkininkų: Atkočaičiai, Tūmos, Reikauskiai, Juknevičiai, Gelgutai, „amerikonas“ Razbadauskis (?) ir keletas kitų.

Mano proseneliams kadaise priklausė didelis dvaras, kurio žemės plytėjo apie Šatrijos kalną, jiems priklausė ir pats kalnas. Tai buvo Medzijauskų šeima.

Prosenelis Juozapas Juškevičius, baigęs Kražių kolegiją, dirbo Luokės valsčiaus raštininku. Vedė Marcijoną Medzijauskaitę. Jos brolis savo žemę padalijo dviem dukrom, kurios ištekėjo už brolių – Antano ir Vladislavo Būtautų. Antanui atiteko apie 40–50 ha žemės vakarinėje Šatrijos kalno papėdėje, o Vladislovui – Šatrijos kalnas ir žemė, buvusi rytinėje kalno pusėje. Antanas buvo labai darbštus, jo ūkis klestėjo, o Vladislovas labiau mėgo laikraščius, spaudą, negu ūkio reikalus. Jis kasdien eidavo 3 km į Luokės paštą parsinešti laikraščių. Kaimynai Antano Būtauto ūkį vadino pakalniškiu, o Vladislovo – kalniškiu. Kartą trečiojo dešimtmečio pradžioje Šatriją aplankė Lietuvos prezidentas Antanas Smetona. V. Būtautas svečio paklausė:

–Jūsų Ekselencija, ar patiko Šatrija?

Prezidentui atsakius, kad patiko, V. Būtautas pasiūlė:

– Mainykime. Aš Jums kalną, o Jūs man žemės kitoje vietoje.

Pasiūlymas buvo apsvarstytas ir vietoje Šatrijos V. Būtautas gavo apie 20 ha dirbamos žemės kitame kaime ir galėjo ją atiduoti kaip pasogą savo dukrai Norvilienei. Iš Šatrijos V. Būtautui naudos nebūdavo – ant kalno augo menka, turistų trypiama žolė ir krūmai, tad čia buvo galima ganyti tik karves bei avis ir šiek tiek pasikirsti kurui alksnių.

Luokės valsčius negali pasigirti labai dideliu skaičiumi iš čia kilusių garsių žmonių. Šio krašto ūkininkai nebuvo linkę leisti savo vaikus į mokslus. Vienas žymiausių luokiškių – prof. Blažiejus Česnys (1884–1944). Jis yra kilęs iš Paluklaukio kaimo. Profesoriavo Vytauto Didžiojo universitete ir ėjo šalia prezidentūros stovėjusios nedidelės Kauno bažnytėlės, kurią vadinome studentų bažnytėle, rektoriaus pareigas. Mirė tėviškėje 1944 m., artėjant frontui. Amžinam poilsiui atgulė Luokės šventoriuje.

Iš mano mamos kartos aukštąjį mokslą baigė tik našlės Mikutavičienės dukra. Ji tapo agronome, ištekėjo ir dirbo Kaune, o 1941 m. birželio 14 d. buvo ištremta į Sibirą. Nežinia kokiu būdu 1941 m. rugpjūtyje jai per Raudonąjį kryžių pavyko savo mamai į Luokę atsiųsti telegramą, parašytą prancūziškai. Telegramą perskaityti Mikutavičienė paprašė mano tėvelio. Ji rašė, kad išvežta su šeima į Sibirą, o vyras yra nuo jos atskirtas. Man įstrigo žodžiai: „Mon mari est aparte“. Telšiuose klausiau savo prancūzų kalbos mokytojos ponios Tornau, ką jie reiškia. Ji išvertė: „Vyras yra atskirtas“.

Smetonos laikais Lietuvos karininku (kapitonu) tapo Vasiliauskas, taip pat našlės, kampininkės sūnus. Kai atvažiuodavo aplankyti motinos, gėrėdavomės jo gražia uniforma. Po karo jis atsidūrė Australijoje, dirbo fabrike.

Juozas Vaitiekus, iš Kirklių, tapo matininku.

Kauno kunigų seminariją ir Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakultetą baigė luokiškis Stasys Raila. Mane mama 1933 m. nuvedė į Luokės bažnyčioje vykusią jo primiciją. S. Raila dirbo kapelionu Kauno gimnazijose, buvo Pavasarininkių mergaičių sąjungos dvasios vadovas, parašė knygelių vaikams, bendradarbiavo katalikiškoje spaudoje. 1937 ar 1938 m. Luokėje gyvenusią jo šeimą ištiko tragedija. Sesuo buvo ištekėjusi už siuvėjo Bertulio, turėjo porą vaikų. Tačiau vyras buvo piktas ir įtarus, skriaudė žmo-

Prezidento Antano Smetonos apsilankymo prie Šatrijos kalno dalyviai 1932 m. rugpjūčio 16 dieną Kirlių dvare (Pašatrijos kaimas). Ar tą dieną A. Smetona lankėsi Luokėje, nėra žinoma. Tikėtina, kad būtent tada A. Smetona kalbėjo su Šatrijos savininku Vladislovu Būtautu dėl kalno pardavimo valstybei mainais į 20 ha žemės parceliuojamame Naujikų dvare. Kairėje trečias su sūnumi ant rankų – J. Kirlys, penktas – A. Smetona, šalia jo – O. Kirlienė, ant jos rankų – jauniausias sūnus Matas Kirlys. Šalia prezidento dvi mergaitės – Kirlytės. Iš dešinės trečias – Telšių apskrities viršininkas E. Šalkauskas, šeštas – ministras pirmininkas Juozas Tūbelis (?). Antroje eilėje prie durų staktos – Luokės klebonas J. Daniusevičius ir kun. Baškus. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Mato Kirlio archyvo

ną. Nebeiškentusi ji išsiruošė pas savo brolį kunigą į Kauną. Jai išėjus iš namų, Bertulis ją pasekė ir nudūrė peiliu. Vėliau pats pasidavė policijai. Vaikai liko našlaičiais. Sesers palaikus į Luokę parlydėjo jos brolis kun. S. Raila. Visas miestelis gailėjosi jaunos moters ir ją lydėjo į kapus. Laidotuvėse dalyvavau ir aš. Sovietų valdžia 1940 m. Bertulį iš kalėjimo paleido. Kunigas S. Raila prisijungė prie „Verslo“ suorganizuotos ekskursijos dalyvių kartu su kitais 34 lietuviais ir išvyko į Amerikoje vykusią pasaulinę parodą bei aplankyti Amerikoje jau daug metų gyvenusius brolį ir seserį. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, S. Raila nebeturėjo galimybės grįžti atgal ir liko gyventi Amerikoje. Vikaravo Filadelfijoje, rūpinosi lietuvybės reikalais, padėjo beveik 300 lietuvių iš Vokietijos pabėgėlių stovyklų atvykti į Ameriką. Kurį laiką su kun. Stasiu Raila susirašinėjau.

Kunigu tapo ir kitas luokiškis – Bagdonas, baigęs Telšių kunigų seminariją. Dalyvavau ir jo pirmose Mišiose Luokės bažnyčioje.

Iš Luokės prieš Pirmąjį pasaulinį karą į mokslus išėjo mano dėdė – mamos brolis Pranas Juškevičius. Jis tapo vaistininku. Baigęs rusų mokyklą pradėjo dirbti pašte – išnešiodavo telegramas. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą daugelis Lietuvos kaimiečių, gelbėdamiesi nuo tarnybos caro armijoje (tekdavo tarnauti 25 metus) ar ieškodami lėšų pragyvenimui, buvo išvažiavę į Ameriką. Likusios neraštingos žmonos prašydavo, kad Pranas parašytų vyrui ar broliui laišką, už tai kiek tai kapeikų jam sumokėdavo. Pranas taip susitaupė šiek tiek pinigų ir, norėdamas mokytis, išplaukė 1907 m. į Ameriką. Ten sunkiai dirbo tekstilės fabrike. Užsidirbo pinigų ir po 5 metų sugrįžo į Lietuvą. Mokėsi privačiai, išlaikė Maskvos komisijoje 4 klasių ir vaistininko mokinio egzaminus, pradėjo dirbti vaistinėje mokiniu, 1917 m. Kazanės universitete išlaikė egzaminus vaistininko padėjėjo vardui gauti. Dirbo Rusijos vaistinėse. Po revoliucijos grįžo į Lietuvą, kurį laiką dirbo Kaune Raudonojo kryžiaus ligoninės vaistinėje, o 1922 m. įsteigė vaistinę Telšių apskrities Žarėnų miestelyje. Žmona buvo akušerė. Dažnai pas juos lankydavausi. Dėdė mirė Kaune 1972 m. pas savo sūnų Raimundą. Palaidotas Kulautuvos kapinėse.

Pasipuošęs kariūno uniforma į Luokę atostogų parvykdavo karo mokyklos studentas Bagužas. Karo mokykloje mokėsi J. Venckus, Janavičius, policijos mokyklą baigė ir Kaune kriminalistu dirbo siuvėjo Štraupos sūnus, kai kas mokėsi Mokytojų seminarijoje, gimnazijose. Labiausiai mokslu rūpinosi Luokės valsčiaus Viekšnelių kaimo ūkininkų Kojelių šeima. Nors prisidarė skolų, tačiau beveik visi jų vaikai, išskyrus Modestą, kuri buvo silpnos sveikatos, baigė Kražių gimnaziją ir studijavo universitete. Juozas, baigęs Vytauto Didžiojo universitetą, kur studijavo senąsias kalbas, tapo mokytoju,

(Nukelta į 36 p.)

IŠKILŪS LUOKĖS KRAŠTO ŽMONĖS

(Atkelta iš 33 p.)

unijos „Germanto lobis“ administratorius ir valdybos pirmininkas.1993 m. tapo Tėvynės sąjungos Telšių rajono skyriaus nariu, 1999 m. – Lietuvos liberalų sąjungos, 2002 m. – Liberalų demokratų partijos, 2006 m. – partijos „Tvarka ir teisingumas“ (liberalai demokratai) Telšių rajono skyriaus nariu. 1997–2000 m., 2000–2003 m., 2003–2007 m., 2007–2011 m. ir nuo 2011 m. – Telšių rajono savivaldybės tarybos narys.

Luokės bendruomenės narys. 1996–2003 m. buvo Lietuvos ūkininkų sąjungos Telšių skyriaus pirmininkas, 1997–2003 m. – Telšių rajono žemdirbių asociacijos pirmininkas. 2004 m. išrinktas Telšių rajono vietos veiklos grupės valdybos pirmininku. Telšių rajono nevyriausybinių organizacijų tarybos narys.

BELECKIENĖ MARYTĖ. Telšių rajono savivaldybės administracijos Luokės seniūnijos kultūrinės veiklos vadybininkė, Luokės bendruomenės pirmininkė (nuo jos įkūrimo 2003 m. sausio 24 d.). Gimė 1959 m. sausio 15 d. Telšių rajono Guivėnų kaime. 1977 m. baigė Luokės vidurinę mokyklą. Studijavo Lietuvos žemės ūkio akademijoje (dabar Aleksandro Stulginskio universitetas), kur įsigijo apskaitos ekonomistės specialybę. Vėliau studijavo Žemaitijos kolegijoje ir įgijo kultūrinės veiklos vadybininkės kvalifikaciją. Dirbdama Luokėje parengė ir įgyvendino daug kultūros projektų, rūpinasi šio krašto kultūros tradicijų puoselėjimu, telkia žmones bendriems kraštui reikalingiems darbams.

BENEŠIENĖ VILIJA

Pedagogė, Luokės etnografinio ansamblio „Šatrija“ vadovė. Gimė 1966 m. gegužės 2 dieną. 1985 m. baigė Šiaulių aukštesniąją muzikos mokyklą, kur įsigijo chorvedės specialybę. Vėliau mokėsi Lietuvos valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetuose, kuriuos baigė 1989 m., įgydama antrąją specialybę – švietimo-kultūros darbuotojo. Nuo 1986 iki 1989 m. buvo Klaipėdos Žvejų kultūros ir sporto rūmų Dainų ir šokių ansamblio choro vadovė. 1989–1994 m. dirbo Luokės muzikos ir dailės mokyklos mokytoja, nuo 1994 m. vadovauja

(Nukelta į 37 p.)

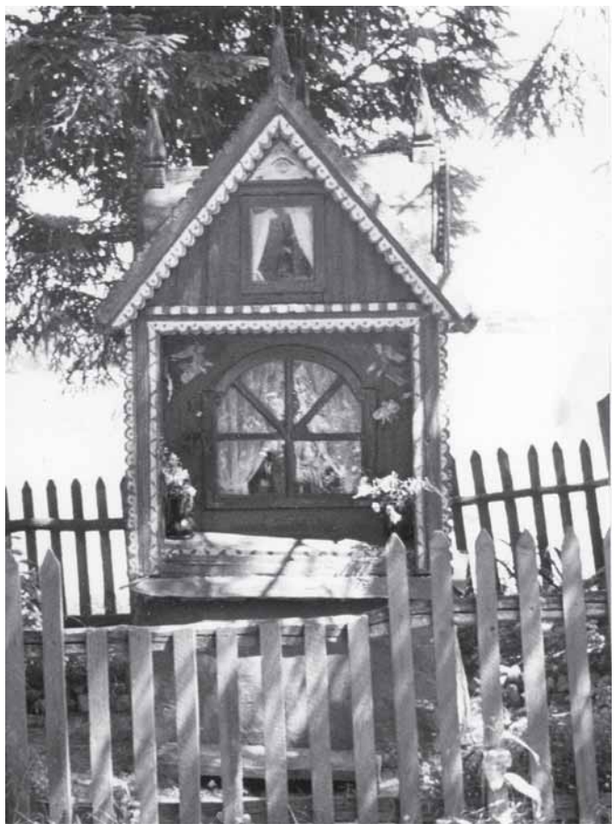

Kinčiulių kaimo koplytėlė. 1963 m. meistras nežinomas. Mečislovo Sakalausko nuotrauka

Šv. Jurgio skulptūrėlė. 1963 m. Meistras nežinomas. Mečislovo Sakalausko nuotrauka

(Atkelta iš 35 p.)

Alfonsas – gydytoju, po karo dirbo ir Luokės ambulatorijoje, Kostas tapo teisininku, vėliau partizanavo. Tadas studijavo inžineriją. Vanda, universitete įgijusi istorikės specialybę, mokytojavo. Elena buvo pradėjusi studijuoti stomatologiją, tačiau ištekėjusi mokslą metė. Jauniausia Elžbieta baigė prekybos ir akušerių mokyklas.

Iš Luokės parapijos yra kilęs XIX a. pradžioje kunigu tapęs, Viekšneliuose vikaru dirbęs, Skaudvilėje klebonavęs Juozas Kojelis. Jis siekti mokslo padėjo savo brolio vaikams. Mirė 1931 metais.

1936 m. baigė Telšių gimnaziją, vėliau Vytauto Didžiojo universitete statybą studijavo Jonas Vasiliauskas iš Pavirvyčio. Jis universitetą baigė vokiečių laikais. Buvo disidentas. Vėliau pasitraukė į JAV, gyveno Bostone. Šeši jo broliai po karo tapo partizanais ir visi žuvo.

XIX a. pabaigoje Luokę garsino plėšikas Tadas Blinda, sovietų laikais pradėtas vadinti „Svieto lygintoju“. Iš pradžių apie jį nedaug kas žinojo, tačiau 1940 m. iš sostinės į Luokę atvažiavo du jauni korespondentai ir pradėjo klausinėti miestelio gyventojų apie Blindą. Šie jiems pasakė, kad daugiausiai apie tai žino mano senelis Kazimieras Juškevičius. Jis tada jau buvo 83 metų amžiaus. Kai senelis kalbėjosi su korespondentais, aš, dvylikametė, stovėjau šalia ir ištempusi ausis klausiausi. Senelis papasakojo, kad netolimame Kinčiulių kaime gyveno Blinda. Jį luokiškiai gerai pažinojo. Blinda buvo baigęs mokyklą. Jį, kiek atsiminė žmonės, norėjo paimti į rekrūtus. Elzė Kojelytė man yra pasakojusi, kad jos senelis Tadeušas tada buvo Luokės viršaičiu ir ėmė Blindą į rekrūtus. Blinda, matyt, pabėgo, slapstėsi, o paskui suorganizavo vyrų būrį ir pradėjo plėšti turtingesnius ūkininkus, dvarus. Korespondentai klausinėjo, ar Blinda dalindavo pavogtą turtą neturtingiesiems. Senelis atsakė, kad jis žino tik tai, kad Blinda plėšikavo, o kad būtų ką nors dalinęs kitiems, negirdėjo; gal kam iš savo būrio vyrų ir davė, bet to patvirtinti negali.

Senelis papasakojo, kad Tadas Blinda buvo gražus vyras, žiemą vaikščiodavo apsivilkęs trumpais kailinukais, vasarą – trumpu švarku, avėdavo batais, per petį būdavo persimetęs šikšninę terbą. Lankydavosi jis Luokės turguje, turėjo pamėgtą karčemą (ji buvo šiek tiek toliau nuo mūsų namo).

Žmonės kalbėjo, kad tais laikais buvo ir kitų susibūrusių plėšikų „šaikų“, kurios, prisidengdamos Blindos vardu, plėšikaudavo. Lemtingą Jurginių jomarko dieną į Luokę per laukus ateinantį Blindą pamatė senelio brolis Jonas, kuris akėjo lauką. Pasisveikinus Jonas paklausė:

– Pone Blinda, kodėl šiandien toks nepasirėdęs?

Tąsyk Blinda buvo apsiavęs naginėmis. Šis atsakė, kad žeberklu gaudęs žuvį ir susižeidęs koją. Kiti kalbėjo, kad koją jam peršovė ūkininkas užpuolimo metu.

Blinda nuėjo į jomarką. Po pietų gėrė savo pamėgtoje karčemoje, stovėjusioje prie Telšių kelio, netoli bažnyčios. Šinkorka jį įvedė į galinį alkierių. Didžiojoje smuklės troboje gėrė vyrai. Jie sužinojo, kad smuklėje yra ir Blinda, tad nutarė jį pamokyti. Pradėjo triukšmauti, smuklininkei atsisakė mokėti už išgertą arielką. Šinkorka nubėgo skųstis Blindai. Šis išėjo raminti vyrų:

– Vyrai, ką čia sugalvojot, jei išgėrėt, reikia ir sumokėti, – pasakė jis. Tuo metu vienas iš vyrų, stovėjusių Blindai už nugaros, kirto jam geležiniais pančiais. Blinda susmuko, tuomet ir kiti pridėjo. Blindą ištempė į gatvę. Subėgo žmonės. Kažkas riktelėjo:

– Duokit jam.

Pasipylė akmenys. Blinda ant žemės gulėjo paslikas, be sąmonės. Atvyko tvarkos saugotojai ir jį nutempė į valsčiaus tarybą. Senelis Juškevičius nubėgo atvesti kunigo. Kai lydimas mano senelio atskubėjo kunigas su Švenčiausiuoju Sakramentu, Blinda jau nejudėjo, nereagavo į klebono klausimus ir greitai mirė. Blindą palaidojo kapinių šiaurinėje dalyje buvusioje nešventintoje žemėje – pakalnėje. Vokiečių laikais man jo kapą parodė mama. Dabar jo kapo nei žymės nėra. Kinčiulių kaime gyveno Tado Blindos dukterys. Jas mano mama pažinojo. Šių apylinkių žmonės žinojo ir dainuodavo apie

Blindą sukurtą liaudies dainą. Mane ją išmokė mama:

Paklausykit seni, jauni
Ta dainuška yra slauni.
Paklausykit didi, maži
Ta dainuška yra graži.

Jisai buvo didis ponas
Ant trijų pavietų.
Susirinko didi šaika
Ir nebijo nieko.

Trumpą žiponą apsivilkęs
Po miestą vaikščiojo,
Šikšnos terbą su pasaitais
Per petį nešiojo.

Kas jo nepažino,
Tarė jaunikaitis,
Ar iš kokio dvaro
Viežlybas ponaitis.

O kas jį pažino,
Visi galvas lenkė,
Ar tai žydai, ar tai ponai,
Ar žmoneliai menki.

Buvo didis razbaininkas
Ant trijų pavietų –
Šiaulių, Telšių ir Raseinių,
O ir kitų vietų.

Mušė žmones, kutavojo,
Net smerčio nebojo,
Šikšnos terbą ir nagaiką
Su savim nešiojo.

Šventas Jurgis ir padarė
Ratunką spraunų
Ir užmušė Luokės mieste
Razbaininką slaunų.

Dabar visi žmoneliai
Gyvenkit be baimės,
Nes nebliko didžio vilko
Miškuose Byvainės.

Blinda buvo užmuštas 1877 metais. Apie jį Gabrielius Landsbergis-Žemkalnis parašė romantinę dramą „Blinda, svieto lygintojas“, kurios premjera Vilniuje įvyko 1907 m. vasario 25 dieną. Vėliau, sovietiniais laikais, ji vėl buvo statoma Lietuvos teatre, o režisierius Balys Bratkauskas net susuko filmą apie Tadą Blindą; liaudžiai tada reikėjo didvyrio proletaro.

Kinčiulių kaimo skulptūrėlė „Šv. Vincentas“. 1963 m. Meistras nežinomas. Mečislovo Sakalausko nuotrauka

Luokė prieš gaisrą, kuris ją nusiaubė 1934 metų rudenį, buvo medinių namų miestelis. Didžiąją jų dalį sudarė vienaukščiai pastatai, stovėjo keletas ir dviaukščių, kai kurie namai turėjo mansardas. Po gaisro dauguma prekybininkų pasistatė mūrinius namus ir jų pirmuose aukštuose vėl įsirengė parduotuves.

Prie pat bažnyčios, šalia miestelio aikštės, namus pasistatė knygyno savininkas Kazimieras Dunauskas ir siuvėjas Juozapas Kvietkus. Anksčiau jie gyveno Petkevičių namuose, priešais mus. Šalia jų savo namą pasistatė kepurininkas žydas. Toliau iškilo mūrinis Klemanskių namas. Pranas Klemanskis buvo nuovados viršininkas Tryškiuose, Kuršėnuose ir Šaukėnuose. Jo žmona Kazimiera buvo luokiškė. Jie turėjo dvi dukras – Barborą ir Ramutę. Su Barbora Telšių gimnazijoje mokiausi vienoje klasėje, kartu gyvenome pas tuos pačius šeimininkus. Ponios Kazimieros tėvai Kaulavičiai buvo siuvėjai. Klemanskių namuose veikė degtinės monopolio parduotuvė. Jos vedėja buvo jauna našlė, auginusi dvi dukras. Su vyresniąja aš kartu mokiausi, dažnai pas jas nueidavau, tačiau nei jų vardų, nei pavardžių nebeprisimenu.

Už Klemanskių, link kapų, savo namus buvo pasistatę miestelio žydai.

Prie Turgaus aikštės ir Kuršėnų gatvės iškilo naujas mūrinis dviejų aukštų Damb-

(Nukelta į 38 p.)

IŠKILŪS LUOKĖS KRAŠTO ŽMONĖS

(Atkelta iš 35 p.)

šiai mokyklai. 2000-aisiais metais pradėjo vadovauti ir Luokės etnografiniam ansambliui „Šatrija“.

TADAS BLINDA.

BlindaTadas – žemaičių plėšikų vadas, apie XIX a. vidurį Žemaitijoje pagarsėjęs „Svieto lygintojas“. Gimė 1846 m. sausio 15 d. Luokės parapijos Kinčiulių kaime (Telšių r.), mirė 1877 m. balandžio 22 d. Luokėje. Priešintis tuometinei valdžiai, dvarininkams, plėšikauti, kaip nurodoma užrašytuose žmonių prisiminimuose, jį labiausiai paskatino nepasitenkinimas Lietuvoje buvusia baudžiava. Padavimus ir legendas apie Tadą Blindą pirmoji surinko (apie 1990 m.) Lazdynų Pelėda (S. Pšibiliauskienė). Užrašyti gyventojų atsiminimai apie Tadą Blindą gana prieštaringi. Vieni jį laiko piktadariu, kiti – didvyriu, treti – kankiniu ir t. t. Tadas Blonda su savo plėšikų gauja veikė Raseinių, Šiaulių ir Telšių apskrityse. 1877 m. balandžio 27 d. per Švento Jurgio jomarką buvo minios užmuštas Luokės miestelio centre. 1907 m. Gabrielius Landsbergis-Žemkalnis sukūrė dramą „Blinda, svieto lygintojas“ (parašyta pagal Lazdynų Pelėdos surinktus pasakojimus. 1973 m. sukurtas 4 serijų TV filmas „Tadas Blinda“ (režisierius Balys Bratkauskas, scenarijaus autorius Rimantas Šavelis, pagrindiniame – Tado Blindos – vaidmenyje Vytautas Tomkus). 2004 m. Andrius Mamontovas pastatė miuziklą „Tadas Blinda“, 2011 m. sukurtas apie Tadą Blindą pirmas lietuviškas nuotykinis istorinis veiksmo filmas nepriklausomos Lietuvos metais.

BORUSEVIČIUS VACLOVAS

Ilgametis Luokės vidurinės mokyklos kūno kultūros mokytojas, treneris. Gimė 1930 m. sausio 1 d. Barvydžių kaime (Luokės vlsč., Telšių apskr.). 1948 m. baigė šešiametę Luokės progimnaziją ir toliau mokėsi Telšių mokytojų seminarijoje. Jaunystėje palaikė ryšius su lietuvių partizanais (buvo jų ryšininkas). Baigęs ją 1952 m., pradėjo dirbti Plungės rajono Alksnėnų septynmetės mokyklos fizinio lavinimo mokytoju. Vėliau dirbo to paties rajono Stirbaičių septynmetės mokyklos direktoriumi,

(Nukelta į 39 p.)

Luokės miestelio prietrytinė dalis iš paukščio skrydžio XX a. viduryje: kapinės ir koplyčia, kelias į Viekšnelius. Einant nuo kapų dešinėje kelio pusėje – buvęs mokyklos bendrabutis ir žydų gyvenamasis namas (iki mūsų dienų neišliko), kultūros namai – buvęs Savickienės restoranas, statytas po 1934 m. gaisro, dabar – autoserviso pastatas. Kairėje pusėje – Vaišvilienės, Šilinskų sodybos. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Evaldo Kazlausko rinkinio

Luokės turgaus aikštė (vaizdas iš Luokės Visų Šventųjų bažnyčios bokšto). Fotografuota apie 1945–1951 metus. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Eglės Butautaitės archyvo

(Atkelta iš 37 p.)

rauskų namas. Jie turėjo du sūnus – Fortunatą ir Julių, bei dvi dukras – Genovaitę ir Danutę. Su Juliumi mokiausi vienoje klasėje Luokės mokykloje, o vėliau ir Telšių gimnazijoje. Jis buvo paliktas antriems metams pirmoje klasėje, ir aš jį pralenkiau. Dambrauskai turėjo audinių parduotuvę, o vokiečių okupacijos metais – siuvyklą. Jie abu buvo siuvėjai. Dambrauskienė turėjo gerą skonį, buvo labai gera siuvėja. Po 1960 m. ji kartu su vyru apsigyveno Vilniuje. Gyvendama ten aš pas juos siūdavausi rūbus.

Luokėje buvusiame Dambrauskų name nedidelę taip vadinamą kolonialinių prekių parduotuvę (tokiose parduotuvėse būdavo įvairių prekių po truputį) turėjo buvęs Upynos vargonininkas S. Jocys (jis 1941 m. nukankintas Rainiuose).

Už Dambrauskų namo nuo miestelio aikštės einant link kapų namus turėjo žydas Blankas. Kiek prisimenu, jis vertėsi prekyba grūdais.

Toliau stovėjo Savickienės mūrinis namas, kuriame ji buvo įsirengusi restoraną. Tai buvo Luokės vyrų pamėgta vieta.

Kuršėnų gatvėje, už Dambrauskų namo, iškilo nauja žydų sinagoga. Priešais Dambrauskų namą, kitoje gatvės pusėje, buvo žydo Jutkės namas. Jis taip pat turėjo smuklę. Prieš gaisrą jo sename name buvo mokyklos klasės – čia mokėsi antro skyriaus vaikai. Ir aš čia pradėjau savo mokslus.

Tryškių gatvės ir Turgaus aikštės kampe mūrinį dviejų aukštų namą pasistatė veterinaras Petras Petraitis. Šio namo pirmame aukšte parduotuvę buvo įsirengęs Luokės vartotojų kooperatyvas. Petraičiai gyveno antrame aukšte.

Gretimame mūriniame name savo kabinetą turėjo dantų gydytoja, kuri į Luokę atvažiuodavo porai dienų per savaitę. Kam tas namas priklausė, nebežinau.

Toliau stovėjo Vainerio namas. Vaineris prekiaudavo geležies dirbiniais. Su jų dukra Frida mokiausi vienoje klasėje. Laimei, jie, 1941 m. prasidėjus karui, pasitraukė į Rusiją ir taip liko gyvi. Po karo Frida buvo atvažiavusi į Luokę. Tada buvo atėjusi ir pas mane. Sugrįžę iš Rusijos Vaineriai savo namą pardavė inžinieriui Vladui Jankauskui. Su juo mokiausi vienoje klasėje Luokėje ir Telšių gimnazijoje.

Priešais bažnyčią buvo Faivelių mūriniai namai. (Dabar jie priklauso S. Čegienei. – Sofija Želvienė). Jie buvo broliai ir kiekvienas turėjo po parduotuvę. Su jų dukromis aš taip pat mokiausi. Po karo Hana Faivelytė gyveno Vilniuje, vėliau išvažiavo į Izraelį.

Vieni iš turtingiausių Luokės gyventojų buvo krautuvininkai Movšovičiai. Po gaisro jie savarankiškai pradėjo statytis naują namą. Turėjo manufaktūros parduotuvę. Movšovičius buvo dar ir Žydų bankelio direktorius. Moštovičiai turėjo dukrą ir du sūnus. Dukra mokėsi Šiauliuose. Aš kartu su jų sūnumi lankiau Luokės mokyklos šeštą ir penktą skyrius. Karo metais Movšovičiai gyveno Rusijoje.

Šalia Movšovičiaus namo kurį laiką stovėjo pusiau sudegęs, atrodo, Žilevičiaus ar Pikelio namas. Jame prieš gaisrą veikė vaistinė, po gaisro kambarį nuomodavo neturtingi miestelio gyventojai.

Jame gyveno ir našlė Gedvilienė, kurios dukrą 1941 m. ištrėmė į Komiją.

Vaistininkas Zifas po gaisro nusipirko šalia senosios vaistinės išlikusį nesudegusį namą, jį suremontavo ir čia įsirengė vaistinę bei savo butą. Namas buvo vienaukštis, medinis. Zifai turėjo dvi dukras – Rožę ir Dorą bei sūnų Volfą. Su Volfu mokiausi Luokės mokykloje ir Telšių gimnazijos pirmoje klasėje. Karo metais jų šeimą, kaip ir daugelio kitų Luokės žydų, ištiko tragedija. Vaistininkus Zifus prisimenu kaip labai malonius žmonės. Ponia vaistininkienė lankydavosi miestelio renginiuose. Jos vyras pagal to meto įstatymus visą laiką turėdavo būti vaistinėje.

Šalia vaistinės stovėjo „amerikonų“ Petkevičių namas. Jis buvo medinis, dviejų aukštų. Čia Petkevičiai gyveno, buvo įsirengę maisto prekių parduotuvę, dalį namo nuomojo Kazimierui Dunauskui, kuris šame name buvo įsirengęs knygyną. Šiame name dar gyveno ir siuvėjas Juozapas Kvietkus, Dunausko sesuo siuvėja Kazimiera. Antrame aukšte gyveno mano mokytoja Ona Mažetytė. 1938 m. Petkevičiai savo parduotuvę perleido Blekeriui. [...] Namą ir restoraną nupirko Grigas. Sovietai namą nacionalizavo. Jame buvo įkurtas Vykdomasis komitetas. Petkevičiai turėjo tris sūnus – Justiną, Albiną ir Joną. Justinas ir Albinas buvo gimę Amerikoje, Jonas – Luokėje. Justinas ir Albinas žuvo nuo sovietų rankos, o Jonas partizanavo, už tai buvo nuteistas ir 17 metų praleido kalėjime.

Šalia Petkevičių buvo nedidelis medinis Gurvičių namas. Gurvičiai prekiavo geležies dirbiniais, tik nepamenu, kur buvo jų parduotuvė. Jie turėjo dvi dukras – su jomis dažnai žaisdavome. Pirmieji žodžiai, kuriuos pasakė mano sesuo buvo „vaser, vaser“, nes juos išmoko iš Gurvičių mergaičių. Po karo Gurvičienė kartu su mergaitėmis grįžo į Luokę. Su vyresniąja Fruma mano sesuo lankė Luokės progimnaziją.

Už Gurvičių buvo Blecherių namas. Blecheriai turėjo maisto prekių parduotuvę ir patys kepdavo riestainius, bandeles ir pyragus pardavimui. Jų likimas buvo tragiškas, kaip ir daugelio kitų Luokės žydų.

Už Blecherio namo buvo Žalnieriui priklausiusi vyno parduotuvė. Nežinau, ar tas namas buvo jo, ar jis jį tik nuomojo.

Toliau stovėjo Šmelerio smuklė. Kokia buvo Šmelerio tikroji pavardė, nežinau, visi sakydavo: „Reikia eiti pas Šmerelį alaus...“ Šmelerio smuklę luokiškiai mėgo, iš jos pareidavo „linksmi“. Šmerelaitės buvo geros siuvėjos.

Gretimame name veikė žydų bankelis ir kirpykla. Kirpėjas taip pat buvo žydas, mama mane vesdavo pas jį apkirpti. Toliau Telšių gatvėje veikė viešbutis. Jo savininkai taip pat buvo žydai. Nemanau, kad jie būtų turėję daug klientų, tačiau, matyt, kaip tai iš to verslo vertėsi.

Už viešbučio Telšių gatvėje, toliau nuo jos, buvo Steckių sodyba. Vienam jos name gyveno patys šeimininkai, o arčiau gatvės buvusį namą išnuomodavo. Jame gy-

(Nukelta į 40 p.)

Luokės miestelio Telšių gatvės vaizdas po 1936 m. praūžusios vėtros. Tais metais rugpjūčio 8 d. „Mūsų Laikraštis“ (Nr. 31) rašė: „Liepos 26 d. siautusi vėtra išvertė telefono stulpus, išlaužė medžius, nuplėšė daug stogų. Telefono ryšys su Upyna buvo nutrauktas. Luokėje ciklonas buvo dar smarkesnis.“. Nuotrauka iš Gaulėnų muziejaus rinkinių. Fotografas nežinomas

Blažiejus Česnys (1884–1944). Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Žemaičių muziejaus „Alka“ padalinio Žemaičių vyksupustės muziejus rinkinių

(Atkelta iš 37 p.)

Iškilūs Luokės krašto žmonės

1956 m. – Plungės rajono Platelių vidurinės mokyklos fizinio lavinimo mokytoju. 1958 m. neakivaizdžiai baigė Kauno kūno kultūros institutą. 1959 m. sukūrė šeimą (jo žmona tapo medikė Irena Putriut ė. Išaugino tris dukras: Viliją, Dalią ir Jūratę. Nuo 1965 m. gyveno Luokėje ir čia, ugdydamas jaunuosius sportininkus, daugelį metų dirbo Luokės vidurinėje mokykloje.

ČESNYS BLAŽIEJUS

Lietuvos kunigas, teologas, visuomeninkas, spaudos bendradarbis, ilgametis Vytauto Didžiojo universiteto prorektorius, Lietuvių Katalikų MA vicepirmininkas. Žurnalo „Naujoji Romuva“ vienas iš steigėjų, „Lietuviškosios enciklopedijos“ bendradarbis, religinių raštų autorius. Gimė 1884 m. vasario 13 d. Palulaukio km. (Luokės vlsč.).

Baigęs Palangos progimnaziją B. Česnys 1900–1904 m. studijavo Žemaičių kunigų seminarijoje, 1904–1908 m. Sankt Peterburgo, 1908–1911 m. Fribūro universitete. 1906 m. įšventintas į kunigus. 1917 m.

(Nukelta į 41 p.)

Luokė. Turgaus aikštės šiaurės vakarinė pusė 1930 metais. Nuotrauka iš Algimanto Miškinio knygos „Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai" (Knyga I, Vilnius: Savastis, 2004 m.). Fotografas nežinomas

Šventė Luokės Turgaus aikštėje (vaizdas į Telšių gatvės pusę) 1928 m. gegužės 15 d. Fotografas Kazys Daunys. Nuotrauka iš Algimanto Miškinio knygos „Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai" (Knyga I, Vilnius: Savastis, 2004 m.)

(Atkelta iš 39 p.)

veno policininko Abramavičiaus šeima.

Kitoje gatvės pusėje stovėjo „amerikono" Paplausko namas. Pirmame jo aukšte veikė policijos nuovada ir gyveno nuovados viršininkas A. Sudintas bei mokytoja Kunskaitė, antrame aukšte – pats šeimininkas.

Priešais bažnyčią, Varnių gatvės kampe, buvo Luokės „špitolė". Ji priklausė parapijai. Joje buvo parapijos salė ir gyveno bažnyčios tarnai: zakristijonas, vargonininkas, skalbėja (pročkelė) ir bažnyčios patarnautojai Mickai bei Gumuliauskai, „špitolninkais" vadinami. Jų pareiga buvo skambinti varpais, valyti bažnyčią ir šventorių, dirbti klebonijoje.

Klebonijos gatvėje, už špitolės, buvo Onos Stonkaitės namelis. Ji gražiai megzdavo bažnytines komžas, turėjo nedidelį sklypą, laikė ožkelę, dalį namelio nuomodavo ir šiaip taip vertėsi.

Šalia Stonkaitės namų buvo Juknevičių namas. Kuo jie vertėsi – nežinau.

Telšių ir Varnių gatvių kampe stovėjo mūsų namas – senas, turbūt anuo metu seniausias miestelio medinis pastatas, kaip jau minėjau, Luokės motina vadintas. Jame XIX a. veikė karčema. Iš karčemininkės jį XX a. pradžioje nusipirko mano senelis Juškevičius.

Už mūsų, Telšių gatvėje, gyveno Jasas. Jis turėjo nemažą sklypą ir dalį namo išnuomodavo. Už Jaso gyveno fotografas Daunys Kazimieras, Vasiliauskienė, kuri vertėsi rožančių, škaplierių ir panašių prekių gamyba bei prekyba. Gretimame name gyveno siuvėja Barkauskaitė. Pas ją nuolat bėgdavome prašyti skiautukių lėlėms rėdyti. Netoli Paplausko namo ant kalnelio buvo žydo Lieros namas. Jame gyveno daktarė Narunskaitė ir veikė žydų mokykla, kurioje mokėsi Luokės žydukai. Jų mokytojas buvo Jofė.

Už Lieros namo, toliau nuo gatvės, nedideliame namelyje gyveno Vasilevičių šeima. Vasilevičius buvo dailidė, dengdavo stogus, o jo žmona uždarbiaudavo megzdama. Su Vasilevičių dukra Liuse draugavau, kartu su ja rengdavome vaidinimus ar šiaip prisigalvodavome visokių pramogų. 1940 m. Vasilevičius aktyviai įsitraukė į naują gyvenimą (gali būti, kad jis jau seniai buvo atsiųstas į Lietuvą tai veiklai). 1941 m., rusams pasitraukus, jis buvo sušaudytas. Vasilevičienė kurį laiką kalėjo Telšių kalėjime, vėliau buvo paleista.

Valsčiaus administracinio pastato pusėje stovėjo Gvazdovų namas. Senasis Valodia Gvazdovas užsiimdavo paršelių kastravimu. Turgaus dienomis ar per jomarkus, pasilipęs ant vežimo, pasiėmęs garsiakalbį, jis į miestelį suvažiavusiems gyventojams pranešdavo apie naujausius valdžios potvarkius.

Šiek tiek atokiau už Gvazdovų stovėjo senasis Luokės valsčiaus namas. Jame, valsčiui pastačius naują namą, buvo įkurta senelių prieglauda. Joje gyveno kur prisiglausti neturintys seni parapijiečiai iš visos Luokės parapijos. Nežinau, ar ši prieglauda buvo išlaikoma iš aukų, ar ją remdavo ir savivaldybė.

Žemiau prieglaudos buvo daboklės pastatas. Jos sargu dirbo Lukauskis. Daboklė priklausė policijos nuovadai. Joje uždarydavo turguje susipešusius vyrus ar teismo už ką nors keliolikai parų nubaustus asmenis.

Prieš senąjį valsčiaus pastatą, antroje kiemo pusėje, stovėjo anuomet, mano vaikiškom akim žiūrint, didelis naujas valsčiaus pastatas. Čia buvo valsčiaus raštinė, viršaičio kabinetas, valsčiaus salė, kurioje vykdavo įvairūs vakarai ir kitokie renginiai, bei valsčiaus sekretoriaus butas.

Už valsčiaus buvo pašto valdininko Mar-

Kunigo Baškaus išleistuvės. Luokė. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Vido Bagdono rinkinio

tinkaus namai. Vieną namo galą Martinkai išnuomodavo laiškanešiui Kostui Gudavičiui. Jo šeima 1941 m. birželio 14 d. buvo ištremta į Komiją. K. Gudavičius į Lietuvą nebesugrįžo, jo žmona 1941 m. Komijoje mirė – tada jai buvo vos 26-eri. Tremtyje našlaitėmis liko trys jų dukros. Viena iš jų buvo 4 metukų Danutė. [...] Martinkai turėjo tris sūnus. Vyriausias Regimantas, būdamas vos 15 metų amžiaus, karo laikotarpiu nuo tėvų atsiskyrė, pateko į Ameriką, ten tapo inžinieriumi. Jauniausias sūnus buvo gydytojas. Martinkai, bijodami represijų, iš Luokės buvo išvažiavę, bet jų palaikai buvo atvežti į Luokę ir ilsisi kapinių kalnelyje.

Varnių gatvėje gyveno Sauka su sūnumis. Jis buvo mano mamos krikštatėvis, turėjo žemės, vertėsi prekyba karstais.

Šalia Saukos gyveno Rimšai, Ginčiauskai ir keletas kitų luokiškių. Jie buvo amatininkai. Zykas darydavo klumpes. Su jo sūnumi mokiausi vienoje klasėje. Už Zykų buvo Bero namas. Jų duktė Ona Beraitė buvo ištekėjusi už Indriuškos, kuris 1940 m. dirbo Pravieniškių kalinių stovyklos prižiūrėtoju. Traukdamiesi raudonarmiečiai sušaudė Pravieniškių kalinius, taip pat ir kalėjimo tarnautojus, nušovė ir Oną Indriuškienę. Kai fronto linija pasitraukė, ją parvežė į Luokę ir čia palaidojo.

Martinkienės tėvo „amerikono“ Razbadausko name gyveno našlė Šimkienė. Jos sūnus dirbo pašto tarnautoju Klaipėdoje, o po karo lyg tai Luokės vaistinėje. Už Razbadauskų gyveno Jencių šeima, Rezgienė, Želviai, Ambrožienė, Mironai ir kiti Varnių gatvėje įsikūrę luokiškiai. Mironas buvo seniūnas. Po karo jo sūnus Adolfas tapo partizanu ir žuvo 1947 m. netoli Luokės. Palaidotas Luokės kapinėse. Jo brolis Jonas buvo suimtas ir išvežtas į lagerį. Į Sibirą buvo ištremta ir Mirono žmona bei dukros.

Varnių gatvėje buvo ir mano senelio Juškevičiaus sodyba, į kurią mes persikėlėme 1941 metais. Iš kadaise buvusio didelio sodo liko tik kelios vyšnios ir pora pakraštyje augusių eglaičių. Namo, tvarto, jaujos jau neliko, tvenkinys užako, o per pievą tekėjęs šv. Jono upelis yra paverstas melioracijos grioviu.

Telšių gatvėje namus turėjo turtingesnieji Luokės gyventojai. Dauguma jų buvo ūkininkai ar dirbo pieninėje, lentpjūvėje bei kitur. Telšių gatvėje veikė paštas, vėliau perkeltas į Movšovičiaus namus, kuriuose gyveno ir gydytojas Sinkevičius su žmona akušere.

Telšių gatvėje savo namus turėjo Mažeikių, Jakavičių, Daraškevičių, Gelgutų šeimos. Prie Mažeikių namo augo didžiulė dūlinė kriaušė. Jos vaisiai buvo nepaprastai skanūs, tad mes eidavome ten jų nusipirkti. Vieną vasarą, apie 1935-uosius metus, prieš šv. Oną kilo didžiulė audra ir vėtra tą kriaušę išrovė su šaknimis.

Telšių gatvėje gyveno Sasnauskai. Jų namuose, kol nebuvo pastatyta naujoji mokykla, viename kambaryje veikė mokykla. Mokiausi čia būdama penktame skyriuje. Pats Sasnauskas vadovavo miestelio šaulių dūdų orkestrui. Mano tėvai iš Sasnausko ir jo sesers Pašatrijoje buvo nusipirkę 4 ha žemės.

Dabar Luokėje senųjų gyventojų beveik nebėra. Vieni ilsisi kapinių kalnelyje, kiti išsibarstė po platų pasaulį.

IŠKILŪS LUOKĖS KRAŠTO ŽMONĖS

(Atkelta iš 39 p.)

jam suteiktas teologijos daktaro laipsnis. Caro valdžia jo nepatvirtino Žemaičių kunigų seminarijos profesoriaus pareigoms. 1911–1918 m. buvo Sankt Peterburgo dvasinės akademijos profesorius. Dalyvavo Sankt Peterburgo lietuvių draugijų veikloje. 1918–1921 m. dėstė dogminę teologiją ir istoriją, sanskritą bei lietuvių kalbą Liublino katalikų universitete. 1922–1940 m. – Lietuvos universiteto (nuo 1930 m. – Vytauto didžiojo universitetas) profesorius,1922–1923 m. – sekretorius, 1923–1929 m. (su pertraukomis) –Teologijos-filosofijos fakulteto dekanas, 1929–1936 m. – prorektorius.

Nuo 1927 m. – Kauno bazilikos kanauninkas, prelatas dekanas, nuo 1938 m. – Popiežiaus rūmų prelatas. 1929–1933 m. – Lietuvių katalikų mokslų akademijos vicepirmininkas, nuo 1938 m. – Bažnytinio meno draugijos valdybos, nuo 1939 m. – Religinės kultūros instituto kūrimo komisijos narys.

Bendradarbiavo žurnaluose „Draugija“, „Ateitis“, „Naujoji Romuva“, „Soter“, „Tiesos kelias“, „Židinys“ ir kt., „Lietuviškojoje enciklopedijoje“. Parašė indologijos veikalų, dauguma jų neišleisti. Hektografu Sankt Peterburge išleido teologinių kursų „Apie malonę“ (lot. *De gratia*), „Apie Švenčiausiąją Trejybę“ (lot. *De sanctissima Trinitate*), „Apie Dievo Žodžio įsikūnijimą“ (lot. *De incarnatione Verbi Dei).*

Mirė 1944 m. rugpjūčio mėnesį. Palaidotas Luokės bažnyčios šventoriuje.

DAMBRAUSKAS-DAMA JULIUS.

Režisierius. Gimė 1926 m. Luokėje. 1948 m. išvyko gyventi į Australiją. 1955 m. įkūrė Sidnėjaus lietuvių teatrą „Atžala“. Mirė 1961 m. kovo 12 dieną.

GEDMINIENĖ SOFIJA. Pedagogė. Gimė 1937 m. gruodžio 11 d. Panevėžyje, inžinieriaus Jono Veito ir namų ūkio agronomės Sofijos Meižytės-Veitienės šeimoje. Būdama trijų metų 1941 m. birželio 14 d. kartu su mama ir seserimi ištremta į Sibirą. Į Lietuvą ją parvežė 1945 m. prieš Kalėdas. Mama ir sesuo tada liko Sibire. Sofija rūpinosi, ją užaugino tėvelio mama Ona Veitienė. Sofija baigė Šiaulių 2-ąją vidurinę mokyklą, vėliau – Šiaulių pedagoginį institutą, kur įsigi-

(Nukelta į 43 p.)

KUO VERTĖSI Luokės valsčiaus gyventojai tarpukario metais?

REGINA STONKUTĖ-ŽUKIENĖ

Luokės vėjinio malūno likučiai XX a. viduryje. Malūnas stovėjo pietrytinėje miestelio dalyje – ant vadinamojo Malūno kalno, netoli sinagogos. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Gaulėnų muziejaus rinkinių

Luokės miestelyje ir kitose valsčiaus gyvenvietėse fabrikų nebuvo. 1930 m. miestelyje pastatė pieninę. Jai buvo pritaikytas Telšių gatvės gale stovėjęs caro laikais pastatytas „magazinu“ vadinamas akmeninis sandėlis, skirtas grūdams laikyti. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą ūkininkai čia turėdavo laikyti grūdus sėklai, kad, prasidėjus badmečiui, jų nesuvartotų maistui. Pieninė priklausė bendrovei „Pieno centras“. Luokės pieninei vadovavo iš narių renkama valdyba. Pieninei buvo nupirkta kokybiška užsienyje pagaminta įranga. Energiją tiekdavo malkomis kūrenamas garo katilas. Luokės pieninės vyr. buhalteriu ir reikalų vedėju buvo paskirtas mano tėvelis Juozas Stonkus, valdybos pirmininko pareigas ėjo dvarininkas Juozas Kirlys. Pieninė valsčiaus žemdirbiams buvo labai svarbi. Jie čia parduodavo pieną, už kurį būdavo reguliariai mokama, taip pat pieninė jiems grąžindavo gyvuliams šerti tinkantį separuotą pieną. Į pieninę ūkininkai į bidonus supiltą pieną veždavo kiekvieną dieną. Tolimesniuose kaimuose veikė pieno supirkimo punktai. Autotransporto tada nebuvo.

Pieninė gamino aukštos kokybės sviestą eksportui. Pagamintą sviestą samdomas ūkininkas kasdien veždavo į Tryškių stotį. Pieninėje dirbo pienininkas, mašinistas S. Šarkauskis, kūrikas, laborantė Šlabaševičiūtė ir valytoja. Visą apskaitą vedė mūsų tėvas. Kitų pagalbininkų jis neturėjo. Pinigus už pieną ir atlyginimus mokėti kartą per savaitę ateidavo kasininkas, kuris buvo vienas iš valdybos narių. Nežinau, kaip vykdavo atsiskaitymai, nes Luokėje anuomet banko nebuvo. Turbūt naudodavosi pašto paslaugomis.

Nežinau kodėl, bet pienininkai Luokėje dažnai keisdavosi. Kiek atsimenu, dirbo K. Jankauskas, A. Rimkus, P. Vizgirda, Kaupelis, Janovas.

Tėvas pieninėje turėjo labai daug darbo, nes čia gamindavo ne tik sviestą, bet vasaromis dar ir pieno šampaną. Reikėdavo pasiruošti ir malkų garo katilui. Tam pirkdavo miško. Pieninės kieme visada stovėdavo didelės stirtos suskaldytų malkų.

Pieninė prie šventoriaus turėjo pasistačiusi mūrinį kioską. Jame ketvirtadieniais supirkdavo eksportui skirtus kiaušinius. Kai pieninėje dirbo mano tėvas, jis juos supirkdavo. Tėvelis niekada neturėdavo atostogų. Jis pieninėje dirbo iki pat 1940 metų, kol ją nacionalizavo sovietų valdžia.

Ilgą laiką pieninėje pagrindinės techninės apskaitos priemonės buvo paprasti mediniai skaitytuvai. 1938 m. pabaigoje buvo įsigytas ranka sukamas aritmometras. Kas 3–4 metai pieninės apskaitą ir darbą tikrindavo iš „Pieno centro“ atvažiuojantis revizorius.

Šalia pieninės Telšių gatvėje buvo kalvė. Čia dirbęs kalvis ir jo pagalbininkas kaustydavo roges, vežimų ratus aptraukdavo geležiniais lankais, pakaustydavo arklius. Prie kalvės visada būriuodavosi žmonės.

Telšių gatvėje buvo Juozo Venckaus ir Sprindžiuko lentpjūvė. Lentas pjaudavo motoriniu pjūklu. Lentpjūvė miesteliui gamindavo ir elektrą, tačiau ji buvo labai brangi. Po gaisro lentpjūvėje dirbę žmonės turėjo labai daug darbo, visas jos kiemas buvo užverstas išpjauti atvežtais rąstais.

Po Luokės gaisto Baltakiškėje, už miestelio ganyklų, Kazys Ambrožas įkūrė plytinę. Čia iš vietinio molio buvo gaminamos degtos plytos. Anuomet mes, vaikai, nubėgę į plytinę, žiūrėdavome, kaip formuojamos ir į liepsnojančią krosnį kraunamos plytos. Jos Luokėje po 1934 m. gaisro turėjo labai didelę paklausą.

Luokės miestelio pakraštyje stovėjo vėjinis malūnas. Jo galingumas nebuvo didelis. Čia maldavo grūdus duonai ir gyvulių pašarui. Ūkininkai grūdus malti veždavo į Biržuvėnų malūną bei į Juciuose veikusį Gečo malūną. Jucių malūne dar veikė ir vilnų karšykla bei verpykla. Tai buvo vandens malūnai. Jie stovėjo ant Virvytės upės kranto. Kuršėnų gatvėje J. Kubaitis turėjo milo vėlyklą.

Kaimiečiai rengdavosi pačių rūbais, pasiūtais iš namų darbo aus-

Luokės pieninės atidarymas 1931 metais. Pieninei buvo pritaikytas dar caro laikais iš akmenų pastatytas „magazinas". 1931 m. spalio 15 d. laikraštis „Žemaitis" (Nr. 40) pranešė, kad „spalio 3 dieną įvyko iškilmingas Luokės pieninės pašventinimas. Šventino Luokės klebonas kun. J. Daniusevičius. Apeigose dalyvavo daug Telšių diduomenės atstovų, tarp jų ir apskrities viršininkas, karo komendantas ir kiti. Vakare buvo iškeltas didelis balius". Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš Reginos Stonkutės-Žukienės archyvo

Luokės parduotuvės „Kiaušininė" atidarymas 1936 metais. Pastatas yra išlikęs iki šiol. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Mato Kirlio archyvo

tų milo ir čerkaso (pusvilnonių) audinių. Kad pusvilnonis audinys būtų tvirtesnis ir gražesnis, milą reikėdavo suvelti ir nuspausti. Tai ir buvo daroma Kubaičio milo vėlykloje. Daugiau pramonės įmonėlių Luokėje tarpukario metais nebuvo. Didelės miestelio gyventojų dalies pagrindinis pragyvenimo šaltinis tuo laikotarpiu buvo prekyba. Čia veikė dvi audinių parduotuvės – „manufaktūros krautuvės". Jos priklausė Dambrauskams ir Movšovičiui. Geležies prekėmis prekiavo Vaineris ir Gurvičius. Su Frida Vaineryte mokykloje sėdėjau viename suole. Kolonialinių prekių parduotuves turėjo Faiveliai, senoji Rokė, S. Jocys, Stonys. Kai kurie jų prekiaudavo ir batais. Luokė veikė ir tik avalyne prekiavusi parduotuvė. Netoli bažnyčios gyveno kepurininkas. Maisto prekes pardavinėjo Blecheris ir Petkevičius. Blecheriai kepdavo labai gardžias „barankas" ir pieniškas bandeles su cinamonais. Dažnai jas pirkdavome. Miestelio mėsininkas prekiaudavo veršiena, jautiena ir aviena. Kiaulienos neturėdavo. Telšių gatvėje buvo lietuvio Žalnieriaus vyno parduotuvė, o prie turgavietės – valstybinio degtinės monopolio

(Nukelta į 44 p.)

IŠKILŪS LUOKĖS KRAŠTO ŽMONĖS

(Atkelta iš 17 p.)

jo fizikės specialybę. Sofija Telšių rajono Luokės vidurinėje mokykloje fizikos mokytoja dirbo 40 metų. Buvę jos mokiniai ją mini kaip didelę savo srities žinovę, gerą specialistę, sau ir kitiems reiklią mokytoją. Kartu su dukra Egle Kučikiene S. Gedminienė yra spaudai parengusi dvi knygas: 2004 m. Vilniaus dailės akademijos išleistą „Katalikų Bažnyčios Sibire istorijos apybraižą / Matas Veitas" (sudarė Adomas Butrimas) ir 2009 m. skaitytojus pasiekusią knygą „Matas Veitas. Raštai".

Sofija renka medžiagą apie Luokės istoriją. Ji džiugina ir savo puikiai tvarkoma sodyba.

GEDVILAS VYDAS. Valstybės, politikos ir sporto veikėjas, Lietuvos krepšinio trenerių asociacijos garbės prezidentas, Lietuvos krepšinio federacijos vykdomojo komiteto narys, daugelio mokslinių straipsnių, metodinių priemonių studentams autorius, tarptautinių ir Lietuvos mokslinių konferencijų dalyvis. 1997 m. V. Gedvilui suteiktas Lietuvos nusipelniusio trenerio vardas ir aukščiausia trenerio eksperto kategorija.

Gimė V. Gedvilas 1959 m. gegužės 17 d. Užgiriuose (Kelmės r.). 1966–1970 m. mokėsi Jonaičių (Telšių r..) pradinėje mokykloje, 1970–1977 m. Luokės vidurinėje mokykloje. 1981 m. su pagyrimu baigė Lietuvos valstybinį kūno kultūros institutą (LVKKI), kur įgijo fizinio auklėjimo dėstytojo specialybę. 1981–2002 m. buvo LVKKI Krepšinio ir tinklinio katedros dėstytojas. 1985–1988 m. studijavo LVKKI aspirantūroje.

1988–1993 m. dirbo LVKKI vyrų krepšinio komandos „Atletas" treneriu asistentu. Tais metais „Atleto" komanda tris kartus tapo Lietuvos čempione.

1993–2004 m. buvo LKKA moterų krepšinio komandos „Viktorija" vyriausiasis treneris. Tuo laikotarpiu jo treniruojama „Viktorija" tapo Lietuvos ir Baltijos moterų krepšinio čempione, dalyvavo Europos taurės varžybose, pateko į stipriausių Europos komandų šešioliktuką.

1996–2002 m. dirbo Lietuvos moterų krepšinio rinktinės vyriausiuoju treneriu. Per šį laikotarpį Lietuvos moterų krepšinio rinktinė pirmą kartą Lietuvos krepšinio istorijo-

(Nukelta į 45 p.)

1940 m. gegužės mėnesį Luokėje vykusių ūkininkaičių kursų dalyvės. 1940 m. gegužės 10 d. „Žemaičių prietelius“ (Nr. 19) pranešė: „Šių metų gegužės 27 d. Žemės Ūkio Rūmai rengia Luokėje dviejų savaičių kepimo ir virimo kursus ūkininkaitėms. Kursuose bus praeita daug naudingų ūkininkaitėms dalykų, pvz., mityba, maisto sudėtis, jo suskirstymas, namų tvarka, pagrindinai kepimo ir virimo praktika.“ Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Marytės Beleckienės archyvo

Luokėje vykusių ūkininkaičių kursų dalyviai. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Juozo Mačiulio archyvo

(Atkelta iš 43 p.)

degtinės ir spirito krautuvė. Kitos parduotuvės prekiauti alkoholiniais gėrimais negalėjo.

Iki 1933 m. mama turėjo maisto prekių krautuvę, tačiau, ištikus krizei, ją teko uždaryti. Prieš Luokės gaisrą mano seneliai laikė arbatinę, patys kepdavo pyragus ir riestainius. Arbatinėn užsukdavo kaimiečiai ir per Luokę važiuojantys žmonės. 1923 m. į senelių arbatinę buvo užsukęs ir Augustinas Voldemaras, kai sargyba jį vežė į Varnių koncentracijos stovyklą; buvęs ministras pirmininkas už valdžią kritikuojantį straipsnį buvo nuteistas stovykloje kalėti vieną mėnesį. Mama pasakojo, kad Voldemaras arbatos negėrė, tik nervingai visą laiką vaikščiojo po kambarį.

Arbatinę ir kepyklą turėjo Aleknavičius, miestiečių „Aušra“ vadinamas, nes toks buvo jo kepyklos pavadinimas. Turgaus dienomis Aleknavičiai gamindavo baltus ir ružavus ledus. Jų porcija vaflinėje tūtelėje su didele ledų kepure kainuodavo 10 centų. Juos pardavinėdavo turguje. Tai būdavo visų vaikų geidžiamiausia prekė, tad nuolat stengdavomės išprašyti iš tėvų tą 10 centų. Aleknavičius samdė kepėją, o pats su žmona prekiaudavo.

Blankas vertėsi prekyba grūdais. Tai buvo vienas turtingesnių miestelio pirklių. Trečiojo dešimtmečio pradžioje jis buvo įsigijęs automobilį ir samdė vairuotoją. Už užmokestį šia mašina pagal užsakymus į reikiamą vietą nuveždavo kunigus, gydytojus ir kitus gyventojus. Mašiną dažnai iškviesdavo ir telšiškiai, nes tuo metu net apskrities miestuose automašinų buvo labai nedaug. 1938 m. mašiną nusipirko ir Luokės gydytojas Sinkevičius. Keletas jaunų vyrų turėjo motociklus, o daugiausiai buvo naudojami dviračiai; jie buvo viso jaunimo didžiausias svajonių objektas. Ūkininkaičiai stengėsi pasipuikuoti gražiais arkliais, nenustygstančiais vietoje eržilais. Arkliai labai bijodavo automašinų. Kai jodavai ar važiuodavai arkliais, sutikti kelyje automobilį būdavo pavojinga.

Miestelyje veikė kelios smuklės, restoranais vadinamos. Telšių gatvėje buvo Šmerelio smuklė ir Faivelio alinė, Tryškių ir Kuršėnų gatvių kampe – Jutkės smuklė. Po gaisro prie turgaus naujame name restoraną atidarė Savickienė. 1938 m. priešais mūsų namą vietoje turėtos maisto prekių parduotuvės restoraną įsteigė jaunieji Petkevičiai. Jie nesugebėjo šio verslo vystyti ir po metų bankrutavo – net pusę namo turėjo parduoti. Restoraną nupirko Grigas. Vėliau dar viena smuklė buvo atidaryta prie turgaus nutiestoje naujoje gatvėje. Ji, kiek atsimenu, priklausė Arlickui. Smuklėse daug darbo būdavo turgaus dienomis, kai, pardavę savo produktus ar gyvulius, čia išgerti magaryčių ar šiaip pasižmonėti užeidavo ūkininkai. Dažnai tam užtekdavo „puslankio“ (0,25 l). Didelių girtuoklių miestelyje nebuvo, nors išgeriančių buvo nemažai. Iki sovietmečio žmonės gerdavo iš mažų taurelių. Susėdus už stalo kompanijai, taurelė dažnai buvo sukama aplinkui. Svarbiausia būdavo ne pasigerti, bet pasišnekėti, reikalus, naujienas aptarti. Aišku, ant stalų netrūkdavo ir alaus. Iš smuklės visi išeidavo „linksmi“.

1939 m. Luokėje didelę, įvairaus profilio parduotuvę Turgaus aikštės ir Tryškių gatvės kampe įsteigė vartotojų kooperatyvas. Tuo laikotarpiu Lietuvoje jau buvo prasidėjęs platus kooperatinis judėjimas ir jis darė didelę konkurenciją žydų pirkliams. Kooperatyve kainų nusiderėti negalėjai. Kaimo moterėlės mėgdavo pirkti pas žydelius, nes jų parduotuvėse būdavo galima nusiderėti ir duodavo „bargan“. Kartais net iš parduotuvės išėjusį pirkėją pakviesdavo atgal ir kainą nuleisdavo.

Luokėje buvo ir viena kultūros įstaiga –

Žydo parduotuvė Luokėje tarpukario metais. Fotografas nežinomas. Iliustracija iš laikraščio „Kalvotoji Žemaitija" (1998-01-10)

Kazimiero Dunausko knygynas „Šatrija". Jis veikė Petkevičių namuose, kitoje gatvės pusėje, priešais mūsų namą. „Šatrijoje" pirkdavome sąsiuvinius, rašalą, pieštukus ir kitus kanceliarinius mokyklinius reikmenis. Kazimieras, taip jį vadindavo miestelio gyventojai, prekiaudavo ir vadovėliais, kitomis knygomis, pardavinėjo paveikslus, įvairų popierių ir kt. Jis norintiems paskaityti knygas ir skolindavo. Man labai patiko knygutė „Nykštukas Murziukas". Kartą, kai mokėmės šeštame skyriuje, nutarėme vardinių proga pasveikinti mūsų mylimą kapelioną. Jo vardas buvo Juozas ar panašus. Sudėję savo centus pas Kazimierą nupirkome didelį Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslą ir parduotuvei likome skolingi ar tai 80 centų. Paveikslas kainavo apie 7 litus. Kiek prisimenu, skolos Kazimierui taip ir negrąžinome...

Tarpukaryje bibliotekos miestelyje nebuvo. Ketvirtam dešimtmečiui baigiantis kažkuri visuomeninė organizacija ją bandė įkurti valsčiaus salėje. Mokykloje buvo nedidelis knygynėlis. Tikra biblioteka buvo įkurta tik sovietmetyje.

Didelę konkurenciją miestelio prekybininkams darė kassavaitiniai ketvirtadieniais vykstantys turgūs, mėnesiniai ir ketvirtiniai jomarkai bei rudeninės ir pavasarinės mugės. Į turgus, ypač į jomarkus, suvažiuodavo daug pirkėjų iš viso valsčiaus ir aplinkinių miestelių. Į mugę būdavo atvežami parduoti gyvuliai – arkliai, karvės, jaučiai bei kiaulės. Paršeliais ir veršiukais prekiaudavo ir turgaus bei jomarkų dienomis. Po gaisro gabalas žemės, pavadintas „Arklių turgumi", buvo išskirtas šiek tiek toliau nuo centro – prie Tryškių gatvės. Čia vykdavo prekyba gyvuliais. Vėliau nuo turgaus aikštės į arklių turgų buvo nutiesta Turgaus gatvė. Dabar šio turgaus vietoje yra autobusų stotelė.

Kaskart, prieš prasidedant turgui, savo prekystalius su stogeliais išstatydavo smulkesnieji miesto prekeiviai, vadinami paupariais. Jie prekiaudavo savo gamybos ilgais, puošniais popieriukais apvyniotais saldainiais, medauninkais, kurie būdavo arkliukų, raitelių, paukščių ir kitokių formų, gražiai nuliukruoti ir traukdavo mažųjų pirkėjų akis. Paupariai prekiaudavo ir savo gamybos limonadu, gira, kitomis įvairiomis smulkmenomis. Į jomarką vežimais atvežtavo iškeptų įvairaus dydžio riestainių (žemaitiškai – baronkų). Juos sukabindavo virtinėmis. Tai buvo labai paklausi lauktuvių prekė. Iš Šventosios atveždavo rūkytų strimelių ir menkių, iš Kuršėnų – gražių molinių puodų, dubenėlių, ąsočių, lėkščių. Klumpininkai pagal šventorių išrikiuodavo medpadžius ir visaip išgražintas medines klumpes. Atveždavo prekeiviai ir batų, kaliošų, veltinių, pasiūtų drabužių. Amatininkai parduodavo savo darbo gaminius: kubilus, statinaites, krepšius, grėblius, dalgius ir kitus dirbinius. Vykdavo gyva prekyba ir ūkininkų atvežtais pieno produktais, kiaušiniais, grūdais, daržovėmis, vaisiais, uogomis, paukščiais ir paršeliais. Turguje buvo galima pabandyti sužinoti ir apie savo ateitį. Ją išburdavo čigonės, pasakydavo jūrų kiaulyčių iš dėžučių ištraukti rašteliai.

Mugės metu ar per didžiuosius jomar-

(Nukelta į 46 p.)

IŠKILŪS LUOKĖS KRAŠTO ŽMONĖS

(Atkelta iš 43 p.)

je tapo Europos čempione, vieną kartą Europos čempionate užėmė ketvirtą ir vieną kartą šeštą vietą, dalyvavo dviejuose Pasaulio čempionatuose, kur užėmė šeštą ir vienuoliktą vietas. 1999 m. su Lietuvos studenčių rinktine Ispanijoje studentų pasaulio universiadoje iškovota penkta vieta.

1999 m. V. Gedvilui suteiktas biomedicinos mokslų daktaro laipsnis.

2002–2004 m. V. Gedvilas ėjo Lietuvos kūno kultūros akademijos (LKKA) bendrųjų reikalų prorektoriaus pareigas.

Nuo 2004 m. – Darbo partijos narys. Nuo 2004 m. iki šiol – Lietuvos Respublikos Seimo narys, 2004–2005 m. – Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininkas, 2005–2008 m. – Europos reikalų komiteto pirmininkas, 2005–2008 m. Seimo pirmininko pavaduotojas. 2011–2012 m. – Kauno miesto savivaldybės tarybos narys. 2012–2013 m. ėjo Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko pareigas, nuo 2013 m. spalio mėn. – vicepirmininko.

GRIGORAITIS-GRZEGORZAUSKAS ANTANAS

Vargonininkas ir chorvedys. Gimė 1883 m. birželio 9 d. Luokėje (Telšių apskr.). Vargonuoti išmoko pas vietos vargonininką. Tada pradėjo vargonininkauti savo parapijoje. Vėliau mokėsi Rokiškio vargonininkų mokykloje pas Rudolfą Lymaną (R. Liehmann). 1902 m. įsikūrė JAV. Čia jis vargonininkavo ir vadovavo chorams daugelyje lietuvių parapijų: Nekalto Prasidėjimo Sheboygane, WI, Šv. Petro ir Povilo Grand Rapidse, MI, Šv. Juozapo Mahanoy City, PA, Šv. Jurgio Shenandoah, PA, Šv. Andriejaus New Britain, CT, Šv. Kazimiero Amsterdame, NY, ir Patersone, NY, (nuo 1937 m.) ir kitur. Jo vadovaujami chorai koncertuodavo, giedodavo bažnyčiose, dalyvaudavo radijo programose bei tautiniuose renginiuose. 1930 m. tapo ALRK Vargonininkų sąjungos nariu ir ALRK Vargonininkų sąjungos Niujorko-Niu Džersio provincijos nariu. Nuo 1939 m. vadovavo Niujorko lietuvių chorui. Mirties data ir vieta nežinoma.

GUŽAUSKIS (GUŽEVSKIS) ADOLFAS KONRADAS

Kompozitorius. Gimė 1876 m. vasario

(Nukelta į 47 p.)

Luokėje vykusių siuvimo kursų, kuriuos suorganizavo siuvimo mašinas pardavinėjusi „Singer" firma, dalyviai. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Evaldo Kazlausko archyvo

(Atkelta iš 45 p.)

kus (Jurginių ir kt.) arklius pardavinėdavo čigonai. Matydavau, kaip jie vedžiodavo savo arklius, visaip juos girdami, rodydami, kokie sveiki jų dantys, kokie jie eiklūs. Čigonai buvo geri arklių ir žmonių psichologijos žinovai, todėl dažnai pirkėjui ir visai besibaigiantį kuiną sugebėdavo įpiršti.

Kartais per jomarką atvažiuodavo cirkas. Jis iš vakaro turgavietės centre pastatydavo savo palapinę. Sekančią dieną prasidėdavo vaidinimai. Pasirodydavo akrobatai, kiti cirko artistai rydavo ugnį, mėtydavo peilius, važinėdavo vienračiu dviračiu, kilnodavo sunkumus, klounai juokindavo publiką, dažnai net padainuodavo kupletus apie miestelio gyvenimą ir jo gyventojus. Porą kartų buvo atvežtas žvėrynas. Tada pirmą kartą pamačiau liūtą, krokodilus, vilką, bežDžiones. Prisimenu, kaip žvėrys kankinosi ankštuose narvuose ir liūdnomis akimis stebėjo smalsuolius.

Po turgaus paliktas arklių „grūšias" susirinkdavo miesto vargšai ir jais šerdavo kiaules, o šieno likučius atiduodavo savo karvutėms. Buvo pasamdytas šlavėjas turgaus aikštei sutvarkyti; dažniausiai tuo užsiimdavo Varnių gatvės gyventojai Rimšai.

Ketvirtame dešimtmetyje žydų verslininkai Tryškių gatvėje pastatė miesto pirtį. Ją kūrendavo du kartus per savaitę. Viena diena būdavo skirta vyrams, kita – moterims. Pirtis buvo labai reikalinga, nes miestelio namuose nebūdavo dušų ir vonių, o pirtis savo sodybose turėdavo tik aplinkiniai ūkininkai. Kartą, kai buvau 7 ar 8 metų amžiaus, su mama nuėjau į pirtį, apsinuodijau smalkėmis ir apalpau. Gaivino mane išnešę į lauką. Namo parėjau savo kojomis, bet kitą dieną blogai jaučiausi ir gulėjau lovoje. Ta pirtis laukto pelno nedavė ir po kelių metų ją uždarė.

Miestelyje gyveno nemažas būrys amatininkų. Rūbus siuvo Barkauskaitė, Kaziūnė (pavardės nežinojau), Šmerelaitės, Armalienė, Jankauskienė, Kleišienė, amatų mokyklą baigusi Mironaitė. Kleišienė buvo ypatinga siuvėja, siuvo labai greitai ir, siuvantis pas ją, eiti į primatavimus nereikėdavo. Kleišienę labai mėgo kaimo moterys. Mes, mergaitės, apeidavome siuvėjas, prašydamos skiautukių lėlėms rėdyti. Vyriškus drabužius, kailinukus siuvo Juozapas Kvietkus, Sutkus, Vaitkus, Štraupa, Bertulis ir keletas kitų. Buvo siuvėjų, kurie važiuodavo siūti pas ūkininkus. Ten jie apsistodavo ir gyvendavo kol aprėdydavo visą šeimyną. Savo siuvyklą turėjo Dambrauskai.

Batus taisyti nešdavome Telšių gatvėje gyvenusiam batsiuviui, kurį visi „Šiaučiuku" vadino. Buvo miestelyje ir daugiau batsiuvių. Klumpes (medpadžius) darydavo Zykas, Jankauskas ir keletas kitų. Mašina megztinius megzdavo Jocienė, Kaulavičiūtė, net mokytoja Venckienė. Rankomis pagal užsakymus skaras, megztukus gražiai mezgė Nina Vasilevičienė. Vargingesnės moterėlės vertėsi vilnų, linų verpimu, plunksnų plėšymu.

Buvo stalių, dailidžių, stogdengių. Krosnis mūrydavo Stepulis, kaminų iškrėsti ateidavo kaminkrėtys. Neiškrėtus dažnai užsidegdavo suodys. Stogai dažniausiai būdavo mediniai, tad nuo tų degančių suodžių ir ne vienas gaisras yra kilęs.

Labai gabus, visų galų meistras buvo Tryškių gatvėje gyvenęs Kostas Vaigauskas. Jis pats pasistatė namą, turėjo ir vėjo malūnėlį, kuris gamindavo elektrą ūkio reikmėms. Vaigauskui nešdavome pakrauti radijo akumuliatorius. Jis pats suprojektavo ir Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečio proga Luokės centre pastatė Nepriklausomybės paminklą-stulpą, kurio viršų gražiai papuošė iš visų pusių išradingai sukomponuotais Vyčio kryžiais.

Miestelis turėjo ir gabių audėjų. Audimu vertėsi Balskienė, Servaitė, kuri kartu su Rimšiene dar ruošdavo ir parapijos vaikus pirmajai komunijai. Kasmet pas jas birželio mėnesį mokydavosi didelis būrys vaikų. Vėliau juos egzaminuodavo kunigas vikaras.

Luokė turėjo ir nedidelį viešbutį Telšių gatvėje. Jį laikė žydų šeima. Karstais prekiavo Varnių gatvėje gyvenęs mano mamos krikštatėvis Sauka. Tai buvo jo papildomas verslas, nes jis turėjo dar ir ūkį. Kaimiečiai karstus savo mirusiesiems darydavo patys.

Miestelyje veikė ir nedidelis žydų kooperatinis bankelis. Jo vedėju buvo prekybininkas Movšovičius. Reikalui esant, ko gero, šiame bankelyje pinigų pasiskolindavo ir lietuviai.

Telšių gatvėje veikė kirpykla. Čia pasigražinti užsukdavo vyrai bei moterys, čia atvesdavo ir vaikus. Ilgalaikio sušukavimo pasidaryti moterims reikėdavo važiuoti į Telšius. Fotografu Luokėje dirbo Kazys Daunys.

Miestelio gyventojai versdavosi kaip kas išmanydavo. Badaujančių nebuvo. Kiekvienas kaip nors užsidirbdavo duoną – jei ne užsiimdamas amatu ar verslu, tai dirbdamas pas ūkininkus. Jie samdydavo papildomai žmonių per šienapjūtę, pjaudami rugius, kasdami bulves, kuldami javus, kasdami griovius, durpes, raudami alksnynus, žiemos laikotarpiu kirsdami mišką, skaldydami malkas.

Valsčiuje buvo dvi nuomojamos kuliamosios mašinos. Tūmos kuliamoji turėjo garo katilą – lokomotyvą. Kita buvo varoma benzinu kūrenamu motoru. Kai kurie ūkininkai ir klebonija turėjo savo arklines mašinas. Dvaruose būdavo naudojamos kuliamosios mašinos. Didesni ūkiai turėjo savo grūdų valymo mašinas arpas ir fuktelius. Jais už užmokestį išvalydavo grūdus ir kaimynams. Kiekvienas ūkininkas pagal valsčiaus nurodymą kasmet turėdavo taisyti jam paskirtą vieškelio dalį, jį nužvyruoti, išvalyti griovius. Tuo darbu dažniausiai užsiimdavo pavasarį. Žvyrą keliams veždavo iš Luokės didžiosios žvyrduobės, buvusios Varnių gatvės gale, už Sauslaukės.

1938 m. pastatyta Luokės mokykla (vaizdas iš kiemo pusės). Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš leidinio „Savivaldybė“ (1939 m. sausio mėnuo, Nr. 1)

Tarpukario mokykla Luokėje

Regina STONKUTĖ-ŽUKIENĖ

Tarpukario metais Luokėje iš pradžių veikė keturių skyrių lietuvių pradinė mokykla. 1937 m. buvo įsteigtas penktas skyrius, o 1938 m., pastačius naują mūrinę mokyklą, – ir šeštas. Iki 1938 m. mokykla turėjo tik vieną jai priklausiusį pastatą. Tai – vadinamoji „senoji mokykla“ Telšių gatvėje. Joje veikė du mokyklos du skyriai. Jiems buvo skirtas vienas didelis kambarys. Abiejų skyrių vaikus mokė vienas mokytojas. Kitame mokyklos gale buvo butas, kuriame gyveno mokyklos vedėjas. Kiti mokyklos skyriai veikė privačiuose miestelio gyventojų namuose, kurie buvo įvairiose gatvėse. Po 1934 m. gaisro vaikai buvo mokomi parapijos salėje ir valsčiaus salėje. Man pačiai, kol 1934–1939 m. mokiausi Luokėje, teko mokytis Tryškių gatvėje stovėjusiame Jutkės name, Grikšto namuose, parapijos salėje, valsčiaus salėje, Sasnusko ir Faivelio namuose, kurie buvo Telšių gatvėje, senojoje mokykloje. Lankydama šeštą skyrių jau mokiausi gražiame Luokės naujosios mokyklos pastate. Nuėjus į šią mokyklą reikėdavo apsimauti šlepetes. Prie mokyklos esančią liepų alėją pasodinome mes – šešto skyriaus mokiniai. Per keletą dešimtmečių čia užaugo dideli liepų medžiai.

Naujoji Luokės mokykla buvo moderni, turėjo vietinį vandentiekį ir kanalizaciją. Čia buvo ir dušai (neregėta miestelyje naujovė!). Čia buvo ne tik patalpos, skirtos klasėms, salė, o joje – scena. Salėje mes sportuodavome, čia vykdavo ir įvairūs renginiai. Naująjį mokyklos pastatą pašventino Luokės klebonas Jurgis Daniusevičius 1939 m. rudenį. Aš tada jau mokiausi Telšių gimnazijoje. Kiek aš atsimenu, Luokės mokyklos vedėju yra dirbęs S. Mineika, J. Miknevičius, J. Mikalauskas. Buvo nemažas mokytojų kolektyvas. Mane mokė J. Šidlauskas, O. Mažetytė, Gediminskas ir J. Miknevičius. Mokytojavo ir O. Kunskaitė, M. Miknevičienė, S. Čečienė, Karitonas ir nemažai kitų. Mokyklos kapelionais yra buvę A. Tyla, J. Grabauskas, S. Šikšnys. Be Luokės pradžios mokyklos, aplinkiniuose kaimuose veikė keturių skyrių mokyklos. Viena iš jų buvo Biržuvėnuose. Čia kurį laiką mokytojavo ir mano tėvas J. Stonkus, vėliau – J. Žilinskas ir kiti mokytojai. Dirvonėnų mokykloje mokytojavo S. Sprindžiukaitė.

Veikė mokyklos ir netoli Luokės buvusiuose kaimuose – Gaulėnuose, Upynoje, Kaunatavoje ir kt. Dažniausiai jose dirbdavo vienas mokytojas. Jis mokydavo visų skyrių auklėtinius. Mokiniams į mokyklą dažnai tekdavo eiti po kelis kilometrus.

Mes, Luokės mokyklos mokiniai, rengdavome vakarus, kurių metu rodydavome vaidinimus. Buvome pastatę „Raudonkepuraitę“, „Paparčio žiedą“, „12 brolių juodvarniais lakstančių“. Vykdavo šventės ir prie kalėdinės eglutės. Mokytoja O. Maželytė mokydavo šokti baletą. Tam rūbus, padedamos mokytojos, iš spalvoto gofruoto popieriaus pasisiūdavome mes pačios; lėšų kitokiam apdarui įsigyti nebuvo. Mokykloje rengiamuose vakaruose dalyvaudavo mūsų tėvai ir kiti miestelio inteligentai.

Žydai turėjo savo keturių skyrių mokyklą. Ji veikė Lėros namuose Telšių gatvėje. Čia mokytojavo Jofė. Kai mes laikėme šešių skyrių baigimo egzaminus, jis dalyvavo ir mūsų mokyklos egzaminų komisijoje. Žydų mokyklos mokiniai turėjo mokytis ir lietuvių kalbos – šio dalyko egzaminą privaloma tvarka jie turėdavo išlaikyti dalyvaujant komisijai.

Iškilūs Luokės krašto žmonės

(Atkelta iš 45 p.)

19 d. Dirvonėnuose (Telšių apskr.). Sankt Peterburge baigė Rusijos muzikos draugijos konservatoriją. Profesoriavo ir gyveno Varšuvoje. Parašė „Trumpą instrumentacijos kursą“ (1909) , esė „Artūras Šopenhaueris muzikoje“ (1911). Sukūrė kūrinių operoms, simfoniniams ir kameriniams orkestrams, fortepijonui, dainų. Kūriniai liko rankraščiuose, išskyrus literatūrinį „Ledynų mergelės“ libretą, išleistą 1906 m. Varšuvoje. 1918 m. grįžo į jau nuniokotą Dirvonėnų dvarą. Mirė 1920 m. kovo 21 d. Dirvonėnuose. Palaidotas Luokėje.

IVOŠKUS PETRAS

Pedagogas, politinis kalinys, Šiaulių miesto visuomenės ir politikos veikėjas. Gimė 1933 m. kovo 24 d. Luokėje (Telšių apskr.). Mokėsi Luokės progimnazijoje. 1951 m. už dalyvavimą pogrindinės moksleivių organizacijos veikloje buvo suimtas, nuteistas 25 metams kalėjimo ir 5 metams tremties. Kalėjo Salechardo, Išimbajaus, Vorkutos lageriuose. Pogrindžio veikloje dalyvavo ir grįžęs iš lagerių. Baigė Šiaulių pedagoginį institutą. 1992–2003 m. dirbo Šiaulių Aukštabalio vidurinės mokyklos direktoriumi. 1988–1991 m. buvo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio (LPS) dalyvis, LPS Šiaulių miesto tarybos narys, 1990–1995 m. – Šiaulių savivaldybės tarybos deputatas. 1995 m. tapo Tėvynės sąjungos nariu. 1995–1997 m. ir 1997–2000 m. buvo Šiaulių miesto savivaldybės tarybos narys. Yra išrinktas Politinių kalinių ir tremtinių bendrijos Šiaulių skyriaus pirmininku. 1992 m. apdovanotas Sausio 13-osios atminimo medaliu.

JAGMINAS JUOZAS

Dailininkas. Gimė 1886 m. sausio 15 d. Luokės valsčiaus Girviškių kaime. Mirties data ir vieta nežinoma.

JONUŠAS ANTANAS

Šatrijos apylinkių kraštotyrininkas. Gimė 1911 m. rugsėjo 17 d. Žylakių kaime (Telšių apskr.). Mirė 1978 m. birželio 12 dieną. Rinko medžiagą ir rašė apie Šatrijos ir kitų gamtos, istorijos ir meno paminklų išsaugojimą. Savo publikacijas skelbė rajono ir respublikinėje spaudoje, „Kraštotyroje“. Jo ar-

(Nukelta į 49 p.)

LUOKĖS PARAPIJA TARPUKARYJE

REGINA STONKUTĖ-ŽUKIENĖ

Luokės bažnyčia (iki 1950 metų). Fotografas nežinomas. Fotografuota tarpukario metais. Nuotrauka iš Eglės Butautaitės archyvo

Tarpukario metais Lietuvos visuomenės gyvenime katalikų bažnyčios vaidmuo buvo labai svarbus.

Luokės bažnyčios pastatas senas, išlikęs dar iš 1774 metų. Ši data nurodyta prie bokšto kryžiaus – čia yra išlikę metaliniai skaičiai. Bažnyčia medinė, kryžiaus formos, su penkiais altoriais. Didžiajame altoriuje – „Paskutinės vakarienės“ ir „Šv. Jono Krikštytojo“ bareljefiniai paveikslai. Gražūs Šv. Mergelės Marijos ir Šv. Antano altoriai. Aukštai bažnyčios sienas per vidurį jungė medinis balkis, ant jo stovėjo medinis kryžius su Nukryžiuotojo figūra ir dvi apaštalų figūros. Dabar to balkio nebėra. Ties altoriaus viduriu buvo graži paauksuota cimborija, prieš ją iš abiejų pusių buvo priklaupę angelai. Cimborijoje stovėdavo kryžius. Jo pagrindą buvo galima pasukti ir tada čia pastatydavo monstranciją. 1942 m. į Luokę klebonauti atvažiavęs labai maldingas ir didelis asketas kun. Jonas Gaidelionis cimboriją pakeitė. Vietoje jos, kuri jam tikriausiai atrodė per puošni, pastatė paprastą, keturių kolonėlių su stogeliu koplytėlę. Ten stovėdavo kryžius. Kai reikėdavo, jį išimdavo ir pastatydavo monstranciją. Nors labai gerbiau kun. J. Gaidelionį, kuris ilgus metus kankinosi sovietiniame lageryje, bet manau, kad jis suardė Luokės bažnyčios didžiojo altoriaus architektūrinę harmoniją.

Mano senelė buvo Emilija Daniusevičiūtė. Klebonas Juozapas Daniusevičius šeimininke dirbti buvo pasikvietęs tolimą giminaitę – mano senelės tetą Petronėlę Daniusevičiūę, o ši vėliau į pagalbininkes – savo brolio dukrą – 16 metų Emiliją. Petronėlė Emiliją mokė kulinarijos ir šeimininkavimo, o sulaukusią 20 metų ištekino už mano senelio Kazimiero Juškevičiaus. Klebonas Juozas į kunigus išleido savo brolio sūnų Jurgį Daniusevičių. Klebonui Juozapui pasenus, kun. Jurgis Daniusevičius padėjo jam tvarkyti parapijos reikalus, o jam 1905 m. mirus, tapo Luokės klebonu. 1909 m. buvo iškeltas dirbti klebonu į Ukmergės apskrities Deltuvos parapiją. Tada Luokės parapijai vadovauti paskyrė kun. Paulauskį. Mano mama pasakojo, kad jis buvo didelis patriotas. Mirus klebonui Paulauskiui, Luokės tikinčiųjų atstovai, tarp jų ir mano dėdė Pranas Juškevičius, važiavo į Kauną pas vyskupą prašyti, kad klebonu būtų paskirtas jau žinomas Jurgis Daniusevičius. Vyskupas jų prašymą išklausė ir Jurgį Daniusevičių paskyrė Luokės klebonu. Čia jis šias pareigas ėjo daugiau negu 30 metų.

Mano žiniomis, Luokės bažnyčiai kurį laiką yra priklausiusios Kaunatavos ir Viekšnelių bažnyčios – jos buvo Luokės bažnyčios filijos. Bažnyčios buvo Ubiškėje ir Upynoje. Klebonas visada turėdavo savo padėjėją – vikarą. Tarpukario Lietuvoje vikarais dirbo kun. Liolys, A. Baškus (aš buvau pirmas vaikas, kurį kun. Baškus pakrikštijo, atvykęs dirbti į Luokę), S. Šatkus, A. Tyla, J. Grabauskas, S. Šikšnys. 1942 m., mirus kan. Jurgiui Daniusevičiui, į Luokę klebonauti buvo atkeltas kun. Jonas Gaidelionis. Ir kun. J. Daniusevičius, ir kun. J. Gaidelionis amžinam poilsiui yra atgulę Luokės bažnyčios šventoriuje. Čia palaidotas ir karo metais miręs luokiškis prof. Blažiejus Česnys (1884–1944), ir plėšikų žiauriai 1980 m. nužudytas Luokės klebonas Leonas Šapoka (1909–1980). Šventoriuje yra ir prieš Pirmąjį pasaulinį karą mirusių dvasininkų Ignaciaus Gruževskio, Stefanijos Bondaničiovos, karmelito Chvalojinskio ir kai kurių kitų garbių luokiškių kapai.

Luokėje vykdavo garsūs šv. Jono, Visų šventų atlaidai, iškilmingai būdavo pažymima Dievo Kūno šventė, Kalėdos, Velykos ir Sekminės. Per atlaidus ir šventes apie bažnyčią eidavo procesija. Kiekviena katalikiška organizacija nešdavo savo bažnytinę vėliavą, o vėliavos keturis kaspinus – mergaitės ar moterys. Būdavo nešami ir altorėliai, ir pagalvėlės, vietos gyventojų poduškutėmis vadintos, ant kurių atlasinio paviršiaus būdavo pavaizduotas erškėčių vainikas ar iš pasidabruotų metalinių raidžių supintas Švč. Mergelės Marijos vardas. Pagalvėlių kaspinus nešdavo visai mažos (4–5 metų amžiaus) mergaitės. 1939 m. ir aš nešiau pagalvėlę, o jos

Bažnytinė procesija apie Luokės bažnyčią. Fotografas nežinomas. Fotografuota tarpukario metais. Nuotrauka iš Danos Petreikytės archyvo

kaspiną – mano maža sesutė Judita. Aštuonios mergaitės barstydavo gėles prieš kunigo nešamą monstranciją su Švč. Sakramentu – ostija. Gėles barstyti 8–10 metų mergaites mokydavo panelė Servaitė. Dvi mergaitės nešdavo krepšelyje gėlių žiedus. Barstytojos pačios jų turėdavo prisiskinti pievose ir darželiuose. Panelė Servaitė mergaites kantriai mokydavo, kaip gražiai nusilenkti, pasiimti iš krepšelio žiedų, paberti gėles, kaip grįžti prie krepšelio, per vidurį praleidžiant kitą mergaičių porą, pasiruošusią išberti žiedus. Gėles barstydavo 8 mergaitės – 4 poros. Keletą metų, pasipuošusi balta suknele, „veliumu“, esu barsčiusi gėles ir aš. Po procesijos visos grįždavome į bažnyčią ir suklaupdavome už grotų prie pat altoriaus. Tai būdavo mums didelė garbė. Virš kunigo, nešančio monstranciją, keturi vyrai laikydavo baldakimą. Iš šonų eidavo vyrai su liktoriais, už baldakimo – choristai ir didelė minia tikinčiųjų. Per Dievo Kūno šventę šventoriuje būdavo įrengiami altorėliai, prie kurių procesija sustodavo ir kunigai skaitydavo tai progai skirtas maldas. Per adventą ankstų rytą būdavo laikomos rarotų Mišios. Nežiūrint tamsos ir šalto žiemos meto, kai kartais iš šalčio net tvoros pyškėdavo, į rarotus susirinkdavo ir parapijiečiai iš tolimesnių kaimų. Per Kalėdas būdavo įrengiama prakartėlė, bažnyčioje grodavo šaulių būrio dūdų orkestras. Ypatingos, vaikams labai įdomios pamaldos vykdavo prieš Velykas – Didžiąją savaitę. Didįjį ketvirtadienį Jėzus buvo nešamas į kalėjimą – monstranciją iš didžiojo altoriaus nešdavo į prie sakyklos įrengtą išpuoštą kambarėlį. Didįjį penktadienį Jėzus (padaryta įsivaizduojamo Jėzaus Kristaus skulptūra) buvo paguldomas į kapą. Jis būdavo įrengiamas navoje prie šv. Antano altoriaus. Pastatydavo aukštus laiptus, šalia jų – eglutes, pakabindavo užuolaidas, viršuje padarydavo altorių – vietą monstrancijai pastatyti, šiek tiek žemiau padėdavo paveikslą, kuriame buvo pavaizduotas uoloje paguldytas Jėzus. Nuo pat laiptų apačios iki viršaus degdavo žvakės. Žemai prie kapo klūpodavo baltais rūbais apsirengusios, galvas šydu užsidengusios mergaitės. Man, vaikui, visa tai atrodydavo labai gražiai. Vėliau prie Guivėnų gyvenęs jaunas savamokslis dailininkas Leinartas kapui papuošti nupiešė 4 didelius, žmogaus dydžio angelus ir sargybinius. Tokia nauja dekoracija man visai nepatiko.

Didįjį ketvirtadienį bažnyčios varpai nutildavo – žmonės sakydavo „užgavėjo“. Iki šeštadienio pietų, vidurdienį ir prieš pamaldas su pačių pasidarytomis tarškynėmis ant

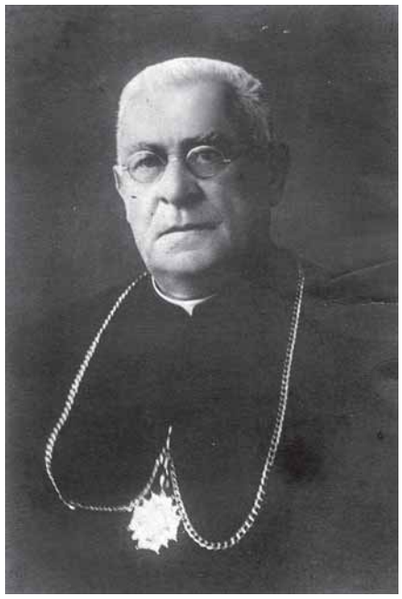

Ilgametis Luokės klebonas Jurgis Daniusevičius (1870–1942). Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Mato Kirlio archyvo

ratukų apie bažnyčią lakstydavo vaikai. Tai miestelio ir apylinkės mažiesiems būdavo didelė pramoga. Šeštadienio popietę vaikai su tarškynėmis sukdavo apie kaimynų namus, prašydami kiaušinių – kiaušinėdavo.

Didysis šeštadienis – vaikų diena. Tada šventindavo vandenį ir ugnį, šventoriuje uždegdavo laužą. Vaikai ir suaugusieji tą dieną į bažnyčią ateidavo švęsto vandens ir šventos ugnies parsineši. Iš visos parapijos susirinkdavo vaikai, nešdami į kietą vielą įspraustas medžio kempines. Vandenį parsinešdavo buteliuose, o kempinę uždegdavo pašventintame laužе. Grįždavo namo sūpuodami kempines, kad ugnis neužgestų. Parnešus šventą ugnį, šeimininkė ja užkurdavo krosnį. Ugnis nešė namams palaimą. Švęsto vandens visada reikėdavo turėti namuose sergančiam ar mirusiam pašlakstyti.

Velykų ankstų rytą apie bažnyčią procesija eidavo tris kartus. Priekyje būdavo nešama prisikėlusio Kristaus statulėlė. Skambėdavo varpai, grodavo dūdų orkestras, choras ir žmonės išsijuosę traukdavo „Linksma diena mums prašvito“. Vėliau būdavo aukojamos šv. Mišios. Į velykines pamaldas žmonės suvažiuodavo iš visos parapijos. Sugrįžę namo po pamaldų valgydavo Velykų pusryčius, mušdavo ar ridendavo kiaušinius. Per Velykas Luokės vaikai kiaušinių ridenti rinkdavosi šventoriuje, nes bažnyčios pietų pusėje jis leisdavosi žemyn. Inteligentai eidavo į kleboniją ir lankydavo vieni kitus na-

(Nukelta į 50 p.)

Iškilūs Luokės krašto žmonės

(Atkelta iš47 p.)

chyvas saugomas Lietuvos mokslų akademijos fonduose. Apdovanotas Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos garbės raštu, K. Petriko (JAV) premija.

JONUTIS ANICETAS

Dailininkas tekstilininkas, kuria ir akvareles. Gimė 1935 m. spalio 20 d. Telšių rajono Kuršų kaime. Gyvena Vilniuje. Mokėsi Telšių taikomosios dailės mokykloje, Lietuvos valstybiniame dailės institute, kurį baigė 1961 metais. Institute jį mokė J. Balčikonis, L. Žuklys, L. Katinas ir kiti. Parodose dalyvauti pradėjo 1959 metais. Pagarsėjo savo sukurtais kilimais, gobelenais. Lieja akvareles. Lietuvos dailininkų sąjungos narys nuo 1966 metų. Laisvalaikiu mėgsta dainuoti senąsias žemaičių krašto dainas. Žemaičių kultūros draugijos Vilniaus skyriaus narys.

Su A. Jonučio vardu yra susijusi visa lietuviškų pramoninių kilimų vystymosi istorija. Nuo 1961 m. dirbo Lentvario kilimų fabrike. Sukūrė 155 kilimų projektus pramoninei gamybai. Šie darbai buvo eksponuojami Vokietijoje, Čekoslovakijoje, Lenkijoje, Austrijoje, Danijoje, Kanadoje ir kt. Jo darbas Lentvaryje atspindi lietuvių pramoninių kilimų vystymosi istoriją. Ankstyvieji kilimai, išausti juosteline technika, išsiskyrė iš kitų tuometinėje Sovietų Sąjungoje austų kilimų savo originalumu ir labiausiai atitiko to meto interjero reikalavimus.

Visą gyvenimą A. Jonutis kūrė ir individualius darbus. Jis žinomas ir kaip didelio formato gobelenų, skirtų įvairių kultūros įstaigų interjerams, autorius. Reikšmingiausias A. Jonučio ir visos jo šeimos gyvenimo darbas – 1998 m. Lietuvos Prezidentūros Posėdžių salei išaustas 12 kvadratinių metrų gobelenas, kurio centre – Prezidento herbas ir jį laikantis grifas bei vienaragis. Gobeleno pakraščiuose – ąžuolų lapų ornamentu apipinti dešimties tuo metu Lietuvoje buvusių apskričių centrų herbai. Šis gobelenas buvo užsakytas specialiai Prezidentūrai.

KASPARAVIČIUS STASYS

Pilotas-instruktorius, buvęs Žemaičių muziejaus „Alka“ direktorius (1993–2009), Žemaičių kultūros draugijos pirmininkas. Gimė 1947 m. lapkričio 12 d. Telšių rajone.

(Nukelta į 51 p.)

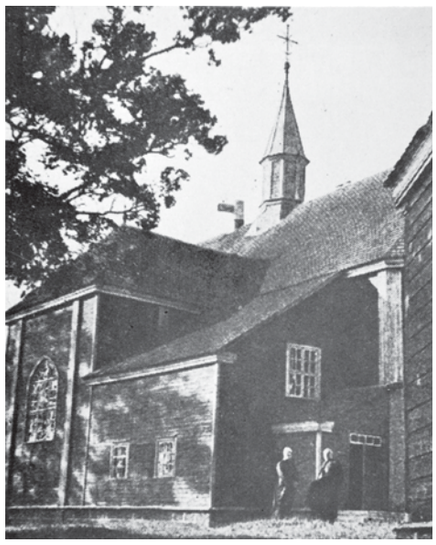

Luokės bažnyčia iš šono. 1938 m. A. Valieškos nuotrauka; Luokės bažnyčios interjeras ir didysis altorius; Luokės varpinė (iki 1972 m.). Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcijos iš Broniaus Kviklio knygos „Lietuvos bažnyčios"(1980, t. 1, Chicago, Illinois: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, p. 210–213)

(Atkelta iš 49 p.)

muose. Atlaidų išvakarėse giedodavo mišparus. Į juos tikintieji būdavo kviečiami mušant didelius bažnyčios būgnus. Vasaros pavakaryje jų dundesys girdėdavosi toli.

Prieš atlaidus ir šventes merginos ir moterys pindavo vainikus bažnyčiai papuošti. Ąžuolo lapų vainikų girliandos kabėdavo nuo pat bažnyčios lubų vidurio iki sienų. Apvainikuodavo ir bažnyčios duris. Į atlaidus padėti klebonui jau iš vakaro suvažiuodavo aplinkinių bažnyčių kunigai, o kartais jų atvykdavo ir iš Užvenčio, Pavandenės bei Varnių. Susirinkę į atlaidus žmonės eidavo išpažinties, todėl kunigams būdavo daug darbo. Dažnai kuris nors iš atvykusiųjų kunigų sakydavo ir pamokslą. Prieš atlaidus klebonijos šemininkei – klebono dukterėčiai Jadvygai Daniusevičiūtei – būdavo itin daug darbo. Ji turėdavo apnakvindinti ir pavaišinti kunigus. Padėti virėjai Paulinai dažnai eidavo mano močiutė Emilija Daniusevičiūtė-Juškevičienė. Močiutė į kleboniją vesdavosi ir mane. Su čia gyvenusiais žmonėmis mes labai artimai bendraudavome – taip, kaip tikri giminės. Klebonijos sode aš skanaudavau obuolius, šeimininkė man duodavo palaižyti ledų, kremo.

Jaunimas anais laikais mėgdavo bendrauti su vikarais, dažnai rinkdavosi pas juos į kleboniją. Prieš Kalėdas kunigai su bažnyčios tarnais lankydavosi parapijoje – kalėdodavo. Turtingesnieji ūkininkai ir miestelėnai kalėdininkus pakviesdavo pietų. Atvykęs kunigas kartais vaikus paklausinėdavo poterių, apdalindavo saldainiais. Žmonės duodavo kalėdą pinigais ar javais, merginos kunigėliui dovanodavo savo megztas pirštines. Bažnyčios tvarką prižiūrėdavo zakristijonas. Jis kepdavo komunijai paplotėlius ir kalėdaičius, prieš pamaldas padėdavo kunigui apsirengti, paruošdavo altorių. Zakristijonas kartu su vargonininku ir kitais bažnyčios tarnais gyvendavo šalia bažnyčios esančiame parapijos name, „špitole" vadinamame. Zakristijonų pavardžių nebeprisimenu.

Kitas svarbus asmuo bažnyčioje buvo vargonininkas. Trečiame dešimtmetyje Luokės vargonininku dirbo Antanas Vaičiulis, ketvirtame – Steponas Batoras. Vaičiulis ir Batoras vadovavo ir bažnyčios chorui. Jis 1928 m. dalyvavo Kaune vykusioje antroje Lietuvos dainų šventėje. Labai gerą balsą turėjo siuvėja Bronė Vasiliauskaitė. Jei tik per repeticijas ir pamaldas bažnyčios durys būdavo atidarytos, jos galingas sopranas skambėdavo visame miestelyje. Jei būtų galėjusi mokytis, ji tikrai būtų tapusi operos soliste.

Vargonų dumples dumdavo „špitolninkas" Mickus ar Gumuliauskas. Jų pareiga būdavo skambinti varpais, palaikyti švarą bažnyčioje ir šventoriuje, padėti klebonijoje darbymečio metu. Už tai jie gaudavo šiokį tokį atlyginimą, daržą ir tvartą, nemokamą butą. Mirus parapijiečiui visada būdavo skambinama varpais. Už tai varpininkui mirusiojo giminės užmokėdavo. Be to bažnyčios tarnai nemažai gero susirinkdavo kalėdodami. Bažnytinius rūbus skalbdavo ir tvarkydavo bažnyčios skalbėja – pročkelė. Ji taip pat gyveno špitolėje. Bažnytinius rūbus (kamžas, albas) labai gražiai mezgė davatkėlė Ona Stonkaitė, gyvenusi savo namelyje prie bažnyčios.

Tarpukario Lietuvoje civilinės metrikacijos nebuvo. Krikštydavo, sutuokdavo, palaidodavo bažnyčia. Metrikus registruodavo, išrašydavo vargonininkas. Jo žinioje buvo ir bažnyčios archyvas, todėl, jei kam reikėdavo metrikų, eidavo pas vargonininką. Už juos, aišku, reikėdavo mokėti.

Po Antrojo pasaulinio karo vargonininkas S. Batoras kurį laiką mokytojavo – mokė vaikus muzikos ir vadovavo mokyklos chorui. Tuo laikotarpiu jis bažnyčios vargonininko darbo turėjo atsisakyti. S. Batoras gražiai grojo smuiku, skambino pianinu. Muzikali buvo ir jo duktė Jadvyga, su kuria aš draugavau.

Ketvirtajame dešimtmetyje žydai Luokėje Kuršėnų gatvėje pasistatė sinagogą. Penktadienio vakare miestelio gatvėmis oriai vaikščiodavo pasipuošusios žydų šeimos. Kartą mačiau žydų vestuves – jos vyko lauke prie sinagogos. Jaunąją rabinas kelis kartus apvedė apie jaunikį, abiem davė išgerti vyno, paskui taurę sudaužė.

Turtingesni žydai prieš Velykas savo kaimynams atnešdavo macų, o kartais ir labai skanaus midaus. Man macai labai patikdavo...

Miestelio žydai turėjo skerdiką (rezniką), kuris jiems pjaudavo gyvulius ir paukščius. Iš jų turėdavo ištekėti kraujas; pagal jų religiją tik tokią nukraujintą mėsą žydai gali valgyti. Rusai pravoslavai savo cerkvę turėjo Kaunatavoje.

Luokės valsčiaus valdyba apie 1926-uosius metus. Viduryje – Jagminas, jam iš dešinės – sekretorius šaulys Sudaris, atskirai stovi Kostas Sudaris. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Gaulėnų muziejaus rinkinių

Valdžios įstaigos, nusikaltimai ir nelaimės

regina STONKUTĖ-ŽUKIENĖ

Tarpukario metais būdavo renkama valsčiaus taryba. Jos nariu yra buvęs ir mano senelis Kazimieras Juškevičius. Taryba rinkdavo viršaitį ir skirdavo ar rinkdavo seniūnus. Viršaičiu yra buvęs dvarininkas J. Kirlys, keletą metų – stambus ūkininkas P. Atkočaitis. Luokės seniūno pareigas ilgą laiką ėjo Varnių gatvėje gyvenęs Mironas. Seniūnas gyventojams įteikdavo mokesčių pranešimus, informaciją apie įvairius valdžios parėdymus. Mironas, matyt, buvo kairysis, nes, 1940 m. atėjus bolševikams, sakė, kad tokios valdžios laukė visą gyvenimą. Deja, jis nežinojo, kokią tragediją jo šeimai paruošė likimas.

Nepriklausomybės metais valsčiui pastatytė naują namą. Jame buvo raštinė, viršaičio kabinetas, salė su scena ir butas valsčiaus sekretoriui. Valsčiaus sekretorius buvo svarbus asmuo. Šias pareigas yra ėjęs P. Vasiliauskas. Kai jis mirė, 1931 m. buvo paskirtas Liniauskas, o kai šį iškėlė į Varnius, – A. Niemčiauskis, šalia miestelio, Gudiškėje, turėjęs savo ūkį. Be to dar dirbo sąskaitininkas bei dar koks pagalbininkas, nes valsčius buvo didelis, čia dirbantys žmonės turėdavo iš gyventojų surinkti mokesčius, rūpintis keliais, švietimo ir kitais valsčiaus gyventojams aktualiais reikalais.

Labai svarbi miestelio įstaiga buvo policijos nuovada. Joje dirbo nuovados viršininkas, du policininkai ir daboklės sargas. Nuovada veikė Telšių gatvėje buvusiame Puplausko name. Čia gyveno ir nuovados viršininkas. Viršininku dirbo K Atkočiūnas, o jį iškėlus į Žarėnus, – A. Sūdintas. Policininkais yra dirbęs Truška, Abromavičius ir keletas kitų vyrų. Policininkai palaikė viešąją tvarką, gaudė vagis ir kitus nusikaltėlius, naminukės gamintojus.

Luokės valsčiuje buvo keletas peštukų, kurie mėgdavo kelti netvarką jomarko ar turgaus dienomis. Esu mačiusi, kaip pro mūsų namą policininkai į daboklę veda susikruvinusius vyrus, kurie ginčus bandydavo spręsti kumščiais ar net peiliais. Juos uždarydavo į daboklę, kad atvėstų. Ryte beveik visada paleisdavo. Daboklė dažniausiai būdavo tuščia ir sargas Lukauskas mažai teturėdavo darbo.

Plėšikų Žemaitijoje buvo nedaug. Garsėjo tik vienas Rickus, apie kurį rašė laikraščiai. Labai jo bijojau, tad vis pasižiūrėdavau, ar nakčiai durys gerai užsklęstos.

Įsimintinas Luokėje 1933 ar 1934 m. įvykdytas nusikaltimas. Mockaus alksnyne vykusioje gegužinėje buvo išprievartauta nebylė mergina. Nusikaltėlį tuoj pat išaiškino.

(Nukelta į 52 p.)

Iškilūs Luokės krašto žmonės

(Atkelta iš 49 p.)

1967 m. baigė Luokės vidurinę mokyklą, 1972 m. – Maskvos pilotų-instruktorių mokyklą. 1972–1993 m. dirbo Telšių aviacijos sporto klube. Žemaičių kultūros draugijai vadovauja nuo 1987 metų.

KLEIVA VYTAUTAS

Pedagogas, visuomenės ir valstybės veikėjas. Gimė 1959 m. lapkričio 9 d. Telšiuose. 1978 m. baigė Luokės vidurinę mokyklą, 1982 m. – Valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetą, kur įsigijo muzikos mokytojo, choro dirigento specialybę.

1982 m. dirbo dėstytoju Telšių kultūros mokykloje, kurį laiką buvo Telšių miesto centrinės ligoninės choro vadovas, Telšių rajono Viešvėnų kultūros namų kaimo kapelos vadovas, „Masčio“ dainų ir šokių ansamblio akompaniatorius, Telšių „Džiugo“ vidurinės mokyklos muzikos mokytojas. Jo vadovaujami kolektyvai buvo nuolatiniai rajono bei šalies dainų švenčių dalyviai. Nuo 1996 m. dirbo UAB „Gvidonas“ direktoriumi. Tais metais tapo Lietuvos socialdemokratų partijos Telšių rajono skyriaus nariu ir tarybos nariu. 1997–2000 m. vadovavo Telšių rajono Nevarėnų vidurinei mokyklai. 2000–2007 m. buvo Telšių rajono savivaldybės Švietimo skyriaus vedėjas, 2003 m., 2007–2011 m., 2011–2015 m. ir 2015 m. – Telšių rajono savivaldybės tarybos narys. 2007 m. buvo išrinktas Lietuvos socialdemokratų partijos Telšių skyriaus pirmininku.2007–2011 m. dirbo Telšių rajono savivaldybės mero pavaduotoju, nuo 2011 m. – Telšių rajono savivaldybės meru. Mirė 2015 m. liepos 10 d. važiuodamas iš Vilniaus į Telšius.

KLIKŪNIENĖ VANDA

Valstybės ir politikos veikėja. Gimė 1937 m. gruodžio 31 d. Paliepių kaime (Telšių apskr.). 1956 m. baigė Luokės vidurinę mokyklą (pirmoji laida), 1961 m. – Vilniaus universiteto Filologijos fakultetą, kur studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą. Baigusi studijas pasiliko dirbti universitete. 1962–1964 m. ėjo LLKJS Vilniaus miesto komiteto skyriaus vedėjos, sekretorės pareigas. 1964–1968 m. buvo LKP Vilniaus miesto komiteto instruktorė, 1968–1972 m. – LLKJS

(Nukelta į 53 p.)

Luokės klebonija apie 1933-uosius metus. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš Reginos Stonkutės-Žukienės archyvo

(Atkelta iš 51 p.)

Tai buvo kaimynystėje gyvenęs jaunas vaikinas Šimkus. Už tai jis gavo 5 metus sunkiųjų darbų kalėjimo. Kalėjo Telšiuose. Atlikęs bausmę į Luokę grįžo jau būdamas stuomeningas vyras, pilna burna auksinių dantų. Žmonės stebėjosi, kad tokia gera kalėjimo duona, jei vyras tokį kūną įgavo ir kad kaliniams už darbą dosniai moka – gyvendamas laisvėje Šimkus tiek auksinių dantų niekada nebūtų susidėjęs...

Luokėje buvo įvykę ir keletas atsitikimų, kuriuos tyrė ir policija. Netoli miestelio, berods Kirklių kaime, besimaudydami pirtyje vyrai kartą bandė savo jėgas. Jaunasis Bagužas pasiūlė vyrams smogti kumščiu jam į krūtinę ir gyrėsi, kad visus smūgius atlaikys. Vyrai sutiko. Deja, nelaimė buvo čia pat. Vienas vaikinas, smogdamas kumščiu, pataikė ne į krūtinę, o į paširdžius. Bagužas krito negyvas. Tai buvo didelė netektis žuvusiojo šeimai, draugams ir artimiesiems. Bagužą palaidojo Luokės kapinėse, prie centrinio tako. Nelaimės kaltininko nenubaudė – buvo pripažinta, kad įvyko nelaimingas atsitikimas.

Apie 1937–1938-uosius metus atsitiko kitas mums nemalonus įvykis. Špitolininkų daržinėje, netoli bažnyčios, vieną vasaros rytą pasikorė klebonijos bernas Bertašius. Jis paliko raštelį, kad apsikrėtė venerine liga ir to kaltininkė yra mūsų tarnaitė Zosė. Ji buvo apie 30 metų amžiaus raudonplaukė mergina. Visi gailėjo vaikino ir smerkė Zosę. Ji turėjo važiuoti pasitikrinti sveikatos į Varnius pas specialistę gydytoją Prancūzevičiūtę. Gydytoja ją ištyrė ir nustatė, kad mergina sveika. Tikėtina, kad sveikas buvo ir Bertašius. Jis, matyt, netinkamai įvertino kai kuriuos savo negalavimus ar pojūčius, į gydytoją nesikreipė ir supanikavęs užsinėrė virvę ant kaklo. Jį palaidojo nešventintoje kapinių dalyje.

Kai mokiausi penktoje klasėje, miestelyje atsitiko kitas nelaimingas įvykis. Kuršėnų gatvėje gyveno Abramavičiai. Vieną ankstyvos žiemos vakarą Abramavičienė kepė duoną ir liepė savo 12 metų sūnui, berniukui darže palaužti kiečių stiebų krosnies padui išsluostyti. Vienmarškinis berniukas išbėgo į lauką ir... dingo. Supykusi motina išėjusi į lauką ėmė sūnų šaukti, tačiau jis neatsiliepė. Tėvai visur jo ieškojo, apklausė kaimynus ir jo draugus. Berniuką rado tik ryte, netoli savo namų, daržo gale įkritusį į seną bulvių rūsio duobę ir negyvą. Bandydamas išlipti iš rūsio, buvo apsidraskęs rankas ir kojas. Mačiau jį gulintį karste. Tėvams buvo didelis sukrėtimas. Laidotuvėse dalyvavo minia žmonių, visi gailėjosi tėvų ir berniuko.

Telšių gatvėje gyveno pasiturintys ūkininkai Gelgutai. Jie turėjo du sūnus – Jokūbą ir Kazį. Abu buvo baigę žemės ūkio mokyklas. Jokūbas dirbo kontrolasistentu (stebėdavo ūkininkų auginamus veislinius gyvulius) Suvalkijoje. Nusipirko jis šautuvėlį – montekristą. Atėjęs draugas pavartė ginklą ir juokais pasakė: „Dabar aš tave nušausiu“ ir šovė. Ginklas buvo užtaisytas ir Jokūbas žuvo. Palaidoti jį parvežė į Luokę. Su mama buvau nuėjusi į šermenis, išlydėjau į kapines.

Pasitaikydavo ir vagysčių, ypač turgaus dieną. Per vieną jomarką pavogė mūsų namuose ant aukšto padžiautus skalbinius, kartu su jais – ir mano baltą suknelę, su kuria pasipuošusi barstydavau gėles per bažnyčios procesijas. Vagių nerado.

Svarbus vaidmuo visuomenės gyvenime tais laikais tekdavo paštui. Jis veikė Telšių gatvėje ir teikė pašto, telefono ir telegrafo paslaugas. Telegramas pristatydavo ir kaimo gyventojams, tačiau spaudą jiems reikėdavo atsiimti pašte. Ten buvo telefono komutatorius, juo buvo sujungiami abonementai. Automatinio telefono ryšio tada nebuvo, o ir telefonus, išskyrus valdžios įstaigas, mažai kas turėjo. Paštą arkliais parveždavo iš Tryškių geležinkelio stoties. Pašto valdininkai buvo gerbiami, valdžia dažnai juos keisdavo. Luokės pašto viršininkais yra dirbęs Gaurilavičius, Snarskis (jo žmona buvo akušerė), Čečys (jis buvo vedęs mokytoją). Pašto valdininkais yra dirbę K. Ambrožas, K. Gudavičius, J. Martinkus, K. Haustratas, Sirutis, K. Peteraitis ir keletas kitų luokiškių.

XX a. trečiame dešimtmetyje gyventojus gydė gydytojas ar felčeris Kryževičius. Kurį laiką miestelyje gydytojo visai nebuvo. Vėliau žydų bendruomenė sau pasamdė gydytoją Taubę Narunskaitę, 1928 m. baigusią Kauno universitetą. Ji vertėsi ir privačia praktika. 1938 m. T. Narunskaitė ištekėjo ir iš Luokės išvažiavo. Tada į miestelį atvyko jaunas gydytojas Sinkevičius su žmona akušere. Po karo jie išvažiavo gyventi į Lenkiją. Luokėje gydytoju yra dirbęs A. Kojelis. Po gaisro į Luokę kartą per savaitę atvažiuodavo dantų gydytoja. Ji savo darbo kabinetui patalpas buvo išsinuomojusi prie turgaus stovėjusiame name. Man ši gydytoja ištraukė užsilikusį pieninį dantį; labai jos bijojau. Šiai gydytojai Luokėje neužteko pacientų, nes gyventojai nebuvo linkę gydytis dantų, ir ji savo darbo praktiką mūsų miestelyje nutraukė. Jai išvykus, luokiškiai dantų gydyti važiuodavo į Telšius, Kuršėnus ar Varnius.

Vaistinę Luokėje 1883 m. įsteigė provizorius Goldbergas. Jos savininkai dažnai keisdavosi. 1924 m. ją nusipirko vaistininko padėjėjas Ch. Zifas. Jis vaistinei vadovauti turėjo samdyti provizorių. Vaistinė veikė prieš bažnyčią stovėjusiame Pikeliui priklausiusiame name. Jam sudegus, Ch. Zifas nusipirko greta buvusį seną namą, jį suremontavo ir įrengė gražią vaistinę. Kadangi po gaisro miestelyje sumažėjo gyventojų, Sveikatos departamentas leido Ch. Zifui dirbti vienam. Su vaistininko sūnumi Volfu mokiausi kartu mokykloje ir gimnazijoje, pažinojau ir Volfo dukras – Rožę bei Dorą. Ch. Zifas ir jo sūnus Volfas nacių buvo nužudyti 1941 m. liepos mėnesį kaip ir daugelis kitų Luokės žydų vyrų. Jų palaikai ilsisi Gudiškėje – buvusio Prižginto dvaro miškelyje.

1939 m. į Luokę atvyko veterinaras Petras Petraitis, anksčiau dirbęs Žarėnuose. Prieš metus jis buvo vedęs mūsų bičiulę Valeriją Bužonaitę iš Petraičių kaimo. Jų vestuvėse teko dalyvauti ir man. P. Petraitis, pradėjęs dirbti Luokėje, Telšių ir Tryškių gatvių kampe pasistatė dviaukštį mūrinį namą. Vyras jis buvo aukštas, stambus, labai stiprus. Garsėjo ir kaip abstinentas, išsilavinęs žmogus, mokėjęs vokiškai. Buvo linksmas, mėgo pasakoti žydiškus anekdotus, su visais sugebėdavo rasti bendrą kalbą. Su manimi, vaiku, bendraudavo lyg su suaugusia. Labai jį mėgau. Iki Petraičio atvažiavimo, kai susirgdavo mūsų gyvuliai, į pagalbą kviesdavome V. Gvazdovą. Jis iškastruodavo ir paršelius.

Pavasarininkų susirinkimo dalyviai kartu su kunigu J. Deniusevičiumi. Ant vėliavos užrašas „Dievui ir Tėvynei“. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Vido Bagdono archyvo

Luokės visuomeninės organizacijos (1918–1940 m.)

Regina STONKUTĖ-ŽUKIENĖ

Luokė tarpukario metais garsėjo savo visuomeniniu gyvenimu. Čia veikė daug įvairių organizacijų. Po Nepriklausomybės kovų, vykstant rinkimams į Seimą, Luokėje tarp savęs dėl rinkėjų balsų kovojo Lietuvos krikščionių demokratų ir Valstiečių liaudininkų partijos. Vyko karšti susirinkimai, vienų ir kitų partijų atstovai „lipdavo ant bačkos“ (susirinkimai vykdavo ir miestelio aikštėje) ir dažnai koneveikdavo vieni kitus. Mano tėvas priklausė liaudininkams ir, kaip pasakojo mama, buvo aktyvus mitingų dalyvis. Tuo laikotarpiu jis mokytojavo Biržuvėnų mokykloje. Po 1926 m. perversmo kažkas Biržuvėnų apylinkėse išmėtė komunistinius atsišaukimus. Policijai pranešė, kad tai buvęs aukštas vyras pilka kepure. Įtarė mano tėvą, kuris buvo karšto būdo ir neslėpdavo savo kairuoliškų pažiūrų. Jis buvo kilęs iš Telšių ir draugavo su socialdemokratiškai nusiteikusiu gydytoju Jonu Mikulskiu, kuris jam darė įtaką. Nuovados viršininkas K. Atkočiūnas buvo geras mūsų šeimos pažįstamas. Jis atėjo pas mūsų mamą ir paprašė paskolinti tėvo kepurę, jam esą reikia kažkur važiuoti ir jis nenorįs dėvėti uniforminės kepurės. Tai buvo tik pretekstas. Tėvo kepurė buvo pilka.

– Policininkas yra policininkas, – pasakė mama.

Tėvą suėmė. Po kelių dienų paleido. Tėvo kaltės niekas neįrodė, tačiau tas įvykis nepraėjo šiaip sau – tėvas Biržuvėnuose neteko mokytojo darbo. Dėl kairuoliškų pažiūrų jis nepatiko ir kunigams. Tik praėjus 14 metų po tų įvykių, tai yra 1940 metais, kai valdžią paėmė sovietai, buvo išsiaiškinta, kas tada išmėtė proklamacijas. Tai buvo Petraičių gyventojas komunistas Simanavičius. 1940 m. sovietai jį paskyrė Luokės valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininku.

Vėliau, Smetonos laikais, Luokėje veikė Tautininkų partija, bet ji buvo negausi.

1922 m. į mamos krautuvę užėjo Juozas Stonkus ir iš kariuomenės po Nepriklausomybės kovų grįžęs Vladas Rupeikis. Bekalbėdami ir degdami jaunatvišku entuziazmu (tada mano mamai Celinai Juškevičiūtei buvo 17 metų, būsimam jos vyrui Juozui Stonkui – 20,

(Nukelta į 54 p.)

Iškilūs Luokės krašto žmonės

(Atkelta iš 51 p.)

CK sekretorė. 1971–1976 m. – LKP Revizijos komisijos narė. 1972–1976 m. dirbo LSSR švietimo ministro pavaduotoja. 1976–1985 m. buvo LKP Vilniaus miesto komiteto II sekretorė. 1976–1986 m. – kandidatė į LKP CK narius, nuo 1986 m. – LKP CK narė, nuo 1980 m. – LSSR AT deputatė, 1985–1990 m. – LSSR AT Prezidiumo pirmininko pavaduotoja.

1971–1987 m. vadovavo Lietuvos kraštotyros draugijai. Dalyvavo nevyriausybinės organizacijos Lietuvos moterų draugija veikloje, 1992 m. tapo šios draugijos pirmininkės pavaduotoja.

KOCHAS EDVARDAS

Pedagogas, valstybės ir politikos veikėjas. Gimė 1947 m. spalio 6 d. Luokėje (Telšių r.). 1954–1965 m. mokėsi Luokės vidurinėje mokykloje, 1969–1975 m. studijavo Vilniaus pedagoginio instituto Fizikos ir matematikos fakultete. 1966–1977 m. mokytojavo Telšių, Šiaulių ir Tauragės rajonuose. 1977–1978 m. dirbo Tauragės rajono Švietimo skyriaus mokyklų inspektoriumi. 1978–1990 m. buvo Tauragės rajono Švietimo skyriaus vedėjas, nuo 1990 m. – Tauragės „Aušros“ vidurinės, nuo 2006 m. – Tauragės „Aušros“ pagrindinės mokyklos direktorius. 1990 m. tapo Lietuvos demokratinės darbo partijos, 2001 m. – Lietuvos socialdemokratų Tauragės rajono skyriaus nariu. 2000–2003 m. buvo Tauragės rajono savivaldybės tarybos ir valdybos narys (LDDP sąrašas), valdybos narys, Švietimo ir kultūros komiteto pirmininkas.

KOJELIS JUOZAS

Žurnalistas, pedagogas, visuomenininkas, rezistentas, knygų autorius. Gimė 1916 m. gruodžio 2 d. Viekšnaliuose (Luokės vlsč., Telšių apskr.), mirė 2010 m. lapkričio 11 d. Kaune. Parašė ir paskelbė nemažai vertingų publicistikos kūrinių.

Gimė ūkininkų šeimoje, kurioje augo aštuoni vaikai. Mokėsi Kražių „Žiburio“ gimnazijoje, nuo 1935 m. Vytauto Didžiojo universitete studijavo klasikinę filologiją, o paskutinį semestrą 1940 m. – Vilniaus universitete. Vokiečių okupacijos laikotarpiu ir sovietmečiu dalyvavo antinacinėje ir anti-

(Nukelta į 55 p.)

Luokės pavasarininkai prie Luokės klebonijos. Viduryje sėdi vargonininkas Juozas Bagdonas. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Eglės Bytautaitės archyvo

Luokės pavasarininkų talka. Užrašas reverse: „Aikštelės taisimo atminčiai. Kun. J. Grabauskas. Oliai (*uoliai*) pavasarininkei Stepai Mikalauskaitei" 1936 m. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Evaldo Kazlausko rinkinio

(Atkelta iš 53 p.)

Vladui – apie 22 metus) jie nutarė, kad Luokėje reikia įkurti Šaulių sąjungos būrį. Nedelsdami parašė raštą Telšių apskrities Šaulių sąjungos rinktinės vadui, prašydami leisti Luokėje įsteigti Šaulių sąjungos Telšių rinktinės skyrių. Gavus leidimą buvo sušauktas susirinkimas, kuriam pirmininkavo J. Stonkus. Buvo išrinkta valdyba ir įsteigtas Luokės šaulių būrys. Vadu išrinko Vladą Rupeikį. Vėliau jį šiose pareigose pakeitė valsčiaus raštininkas Pranas Vasiliauskas, o kai jis 1931 m. mirė, Luokės šaulių vadu tapo vargonininkas Antanas Vaičiulis. Jis subūrė dūdų orkestrą, kuriam instrumentus nupirko už valsčiaus gyventojų paaukotas lėšas. Vaičiuliui išsikėlus gyventi į Mažeikius, šaulių būrio vadu tapo ūkininkas Kazys Gelgutas. Vėliau jį šiose pareigose pakeitė Justinas Petkevičius, o kai šis išvyko į Plungę, šaulių būrio vadu tapo nesenai į Luokę atsikėlęs gyventi paštininkas V. Peteraitis. Išvykus A. Vaičiuliui, dūdų orkestrui pradėjo vadovauti savamokslis šaulys Sasnauskas.

Šaulių būrys buvo gana gausus ir veiklus. Jis rengdavo vakarus, gegužines, arklių lenktynes, padėdavo policijai gaudyti vagis. Buvo įsteigta ir Šaulių savanorių gaisrininkų draugija. Šaulių sąjungos vėliavą išsiuvinėjo mūsų mama.

Susiorganizavo ir šaulių moterų būrys. Pirma būrio vade buvo išrinkta mano mama Celina Stonkienė. Vėliau miestelio šaulėms vadovavo mokytoja Ona Mažetytė. 1938 m. jai išvykus iš Luokės, vėl kurį laiką šaulėms vadovavo mano mama. Iš jos šias pareigas perėmė Magdalena Gelgutienė. Mano mama visuomenės gyvenime dalyvaudavo labai aktyviai. Ji buvo baigusi tik pradžios mokyklą. Toliau mokėsi savarankiškai ir įvairiais būdais gilindavo žinias. Prenumeruodavo žurnalus ir laikraščius, skaitydavo knygas, lankydavo įvairius kursus. Ji mokėjo gerai austi. Iš audinių, kuriuos ji išausdavo, būdavo pasiūti rūbai visai mūsų šeimynai. Jos rankų darbo kilimai ir lovatiesės puošė visą mūsų butą. Mama gražiai siuvinėjo rankomis ir mašina. Ji garsėjo ir savo kepamais skaniais tortais bei šakočiais.

Luokės klebonas Jurgis Daniusevičius katalikes moteris paragino suburti Katalikių moterų draugijos skyrių. 1930 m. per Kalėdas, paskatinta klebono, mama parašė raštą Luokės policijos nuovados viršininkui, prašydama leisti sušaukti susirinkimą (tuo metu norint suorganizuoti visuomenės susirinkimą reikėdavo gauti policijos leidimą). Tas susirinkimas įvyko 1931 m. pradžioje. Tada buvo įsteigtas Katalikių moterų draugijos Luokės skyrius ir išrinkta jo valdyba. Pirmininke buvo išrinkta susirinkimo organizatorė – mano mama. Tėvas nelabai buvo patenkintas tokia aktyvia savo žmonos visuomenine veikla. Po kelių metų mano mamą šiose pareigose pakeitė Ona Vargalienė, o kai ji mirė nuo džiovos, katalikėms moterims miestelyje pradėjo vadovauti dvarininkė Ona Kirlienė.

Moterų draugija labai daug dėmesio skirdavo savo narių švietimui. Per susirinkimus būdavo skaitomos švietėjiškos paskaitos, užsiimama labdara. Rinkdavo aukas Luokės parapijos senelių prieglaudai, tuo tikslu organizuodavo įvairias loterijas-laimės šulinius. Prizus (pirštines, kojines, medžio dirbinius, antis, žąsis, viščiukus, o kartais net paršelius) aukodavo valsčiaus gyventojai. Per tas loterijas tuščių bilietų nebūdavo. Po didžiojo Luokės gaisro draugijos narės neturtingų padegėlių vaikams iš flanelės pasiuvo rūbelių (mergaitėms – suknelių, berniukams – marškinių), nupirko medpadžių (tokį apavą anuo metu nešiodavo dauguma Žemaitijos gyventojų). Pinigų batams neužteko. Kalėdų proga valsčiaus salėje vaikams buvo surengta eglutė ir išdalintos minėtos do-

Luokės pavasarininkų susirinkimo dalyviai prie Luokės klebonijos. Pirmoje eilėje sėdi kunigas Jurgis Danusevičius, Liulys, Baškus. Antroje eilėje prie vėliavos (kairėje pusėje) – Bagdonas. Trečioje eilėje prie vėliavos (kairėje pusėje) – Pranas Lukauskas. Kiti asmenys nėra identifikuoti. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Eglės Bytautaitės archyvo

vanos. Buvau toje eglutėje ir mačiau, kaip vaikai džiaugėsi, tas dovanas gavę.

Moterų organizacijos iniciatyva miestelyje iškilmingai būdavo pažymimos Vėlinės. Gyventojai puošdavo savo artimųjų kapus, uždegdavo ant jų žvakutės. Per šventes kapinių koplyčioje (pastatyta 1819 m.) ar bažnyčioje už mirusiuosius būdavo aukojamos Šv. Mišios.

Šaulių būrio ir Katalikių moterų draugijos iniciatyva Luokės valsčiaus salėje buvo surengti kulinarijos kursai. Kartu su pavasarininkais būdavo rengiamos piligrimų kelionės į Žemaičių Kalvariją, išvykos į Šiluvą, vyskupo sutiktuvės, kai Telšių vyskupas atvykdavo vizituoti Luokės parapijos ir teikti Sutvirtinimo sakramentą. Prieš atlaidus šių visuomeninių organizacijų bendromis jėgomis būdavo papuošiama bažnyčia.

Valsčiuje buvo gausi ir jaunimo Pavasarininkų organizacija. Pavasarininkams vadovavo vikarai. Šiai organizacijai daugiausia priklausydavo kaimo jaunimas. Jo iniciatyva 1933 m. Luokės šventoriuje buvo pastatyta Švč. Mergelės Marijos statula. Ji tebestovi ir šiandien. Miestelyje, šalia klebonijos, buvo įrengta sporto aikštelė ir supynės. Pavasarininkai parapijos salėje rengdavo vakarus, pastatė „Genovaitę“ ir keletą kitų vaidinimų. Jie puošdavo bažnyčią, dalyvaudavo Eucharistijos kongresuose, giedodavo bažnyčios chore.

Vaikus stengdavosi įtraukti į Angelaičių draugiją. Veiklus buvo vikaras kun. Grabauskas. Jis organizavo sekmadienines vaikų Šv. Mišias, subūrė vaikų chorelį. Luokės mokykloje buvo surengtas koncertas, kurio metu šiam chorui dirigavo pats vikaras.

Ūkininkų vaikai dalyvaudavo ir jaunųjų ūkininkų veikloje. Jie augindavo naujų rūšių daržoves (tuo metu pomidorai Lietuvoje tik ką buvo pradėję skintis kelią į rinką), veislinius gyvulius, triušius, paukščius (kalakutus, pentardas ir kt.). Rengdavo jie savo išaugintos produkcijos parodėles.

Pagyvenę žmonės, dažniausiai viengungiai, priklausydavo tretininkams. Jie taip pat užsiimdavo labdara, lankydavo ligonius, kartu su pavasarininkais prieš atlaidus ir šventes pindavo ilgus ąžuolo lapų vainikus bažnyčiai papuošti. Per Dievo Kūno šventę šventoriuje būdavo pastatomi altorėliai. Tretininkai tvarkydavo bažnytinius rūbus, palaikydavo švarą bažnyčioje.

1934 m. į Luokę atvykus mokytojui Juliui Miknevičiui, buvo įkurtas Jaunalietuvių organizacijos Luokės skyrius, tačiau jis nebuvo gausus. Vasario 16-osios proga mokytojas pasipuošdavo gražia žalia uniforma. Taip apsirengęs jis mums labai patikdavo.

XX a. 4 dešimtmečio pabaigoje Luokėje atsirado evangelistai. Jie kartais rinkdavosi Jutkės restorano galiniame kambaryje. Susėdę apie stalą giedodavo arba skaitydavo Šventą

(Nukelta į 56 p.)

IŠKILŪS LUOKĖS KRAŠTO ŽMONĖS

(Atkelta iš 53 p.)

bolševikinėje veikloje.1941–1943 m. buvo Kretingos gimnazijos mokytojas, direktoriaus pavaduotojas. 1942 m. įsijungė į Lietuvos laisvės armijos gretas. 1943 m. kaip vienas iš antinacinio pasipriešinimo organizatorių buvo gestapo suimtas ir iki 1944 m. kalintas Klaipėdos, Ragainės ir Kauno kalėjimuose. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. 1945–1948 m. dėstė Miuncheno lietuvių gimnazijoje, kurį laiką jai vadovavo. 1949 m. persikėlė gyventi į JAV. Mokytojavo lituanistinėse mokyklose Čikagoje, Los Andžele. 1952 m. susituokė su Elena Trumpaite.1956–1957 m. dirbo lietuvių kalbos instruktoriumi JAV kariuomenės kalbų mokykloje Monterėjuje (Kalifornija).

Lietuvoje ir JAV buvo aktyvus ateitininkų draugijų narys. Dalyvavo JAV lietuvių ben- druomenės, Amerikos lietuvių tarybos, Lietuvių fronto bičiulių, Antinacinės rezistencijos lietuvių politinių kalinių sąjungos, JAV respublikonų partijų veikloje. 1981 m. buvo vienas iš Amerikos baltų laisvės lygos steigėjų.

Nuo 1935 m. bendradarbiavo spaudoje. 1953 m. kartu su Juozu Vitėnu suredagavo Amerikos lietuvių vardyną. 1970–1973 m. ir 1978–1980 m. buvo žurnalo „Į laisvę“ redaktorius. Dalyvavo žurnalų „Aidai“ ir „Lietuvių dienos“ redakciniuose kolektyvuose. Bendradarbiavo leidiniuose „Žemaičių žemė“, „Aidai“, „Draugas“. Išleido dvi publicistikos knygas – „Iš nakties į rytą“ (1996), „Tarp rūpesčių ir vilties“ (2001).

2002 m. apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Karininko kryžiumi.

2005 m. kartu su žmona Elena (1920–2007) grįžo gyventi į Lietuvą. Čia 2010 m. lapkričio 11 d. J. Kojelis ir mirė.

KUČIKIENĖ EGLĖ

Medikė, kraštotyrininkė. Gimė 1963 m. rugpjūčio 19 d. Šiauliuose. Nuo trejų metų gyveno Luokėje. 1966 m. baigė Luokės vidurinę mokyklą, vėliau studijavo Kauno medicinos institute, kur įsigijo gydytojos specialybę. 1989 m. baigusi studijas pradėjo dirbti Kretingoje, o nuo 1991 m. – regioninėje Telšių ligoninėje terapeute-reabilitologe. Kartu su mama Sofija Gedminiene yra

(Nukelta į 57 p.)

Luokės pavasarininkės. Pirmoje eilėje pirma iš kairės sėdi Jadvyga Stonienė. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Danieliaus Stonio archyvo

(Atkelta iš 55 p.)

Raštą. Vaikams, taip pat ir kai kuriems suaugusiesiems, būdavo įdomu pasižiūrėti, ką tie „evangelistai“ veikia. Prikišę nosis prie lango (jis nebūdavo uždengtas) spoksodavome į vidų. Prie stalo sėdėdavo jų vadas – siuvėjas Sutkus, rusė Viera, Šimkus ir keletas kitų – gal kokie aštuoni žmonės. Vėliau paaiškėjo, kad tai buvo gudri maskuotė, kuria bandyta nuslėpti komunistinės kuopelės veiklą. 1940 m. A. Sutkus tapo Luokės valsčiaus partorgu.

1933 m. pasitarusios Luokės moterys nutarė įsteigti darželį. Kaip tik iš vienuolyno mokyklos grįžo p. Stefanija (atrodo toks buvo jos vardas), tad pakvietė ją vadovauti darželiui. Išnuomojo porą kambarių. Vaikų tėvai turėjo padaryti baldus: jei į darželį leido vieną vaiką – kėdutę, jei du ar daugiau – kėdutes ir staliuką. Susidarė apie 10–12 vaikų grupė. Darželyje būdavome nuo 9 iki 14 valandos. Vedėjai už darbą kažkiek tai mokėdavo. Papildomai tėvai, kurių vaikai lankė daželį, vedėjai paeiliui po savaitę duodavo pietus. Prieš-piečius į darželį mes patys atsinešdavome: kas butelį pieno ar kakavos, o kas, pvz., aš, arbatos, nes pieno nemėgau. Darželyje žaisdavome, mokydavomės eilėraščių. Vedėja skaitydavo pasakas, išmokė mus iš atvirukų pasisiūti dėžutę-namelį ir kt. Neklaužadas pastatydavo į kampą. Darželis veikė tik kelis mėnesius. Nutraukus jo veiklą, panelė Stefanija vertėsi siuvėjos amatu – jo buvo išmokusi pas vienuoles. Gražiai siuvo. Po poros metų per pavasarininkų kongresą ji susipažino su Telšių katedros antruoju vargonininku Jonausku ir ištekėjo už jo. Apsigyveno Telšiuose. Kai aš mokiausi Telšiuose, ji man pasiuvo paltuką.

Kartą pas mokytoją O. Mažetytę į svečius atvažiavo iš Amerikos sugrįžusi jos pažįstama panelė Margarita. Ji buvo kuprota, tačiau išsilavinusi ir išradinga. Išsinuomojo daboklės sargo kambarėlį ir vėl suorganizavo darželį. Jį lankančių buvome penki. Čia mus mokė lipdyti, iš popieriaus pasidaryti žaislų ir kt. Taip čia mes leisdavome laiką iki pietų. Po kelių mėnesių Margarita išvažiavo. Būdama studentė ją sutikau universitete. Ji buvo Kauno universiteto darbuotojų profsąjungos sekretorė-mašininininkė, mokė dėstytojus anglų kalbos. Labai susidraugavo su poeto Kazio Binkio sūnumi. Ir mane su juo supažindino. Lankydavausi jos bute, kurį nuomojosi iš chirurgo Kuzmos našlės. Kartą, kai su universiteto delegacija važiavau į Vilnių, važiavo ir Margarita. Ji mane nusivedė pas ponią Binkienę į radiofoną, kuris tuo metu veikė Gedimino prospekte. 1949 m., būdama ketvirtame kurse, dalyvavau Margaritos laidotuvėse. Jos palaikai, pildant jos priešmirtinę valią, buvo sudeginti.

Laidotuvės, kalendorinės, šeimos ir kitos šventės Luokėje

Regina STONKUTĖ-ŽUKIENĖ

LAIDOTUVĖS

Man iš vaikystės atmintin labai įstrigo laidotuvės. Išgirdę skambinant varpais, žinodavome, kad kas nors mirė. Mirusiuosius šarvodavo namuose ir prie jų kaimynai bei artimieji melsdamiesi ir giedodami budėdavo dvi ar net tris dienas. Giedorius vaišindavo, tačiau degtinės neduodavo. Vėliau mirusiojo kūną veždavo į bažnyčią. Per miestelį susirinkusieji eidavo karstui iš paskos ir giedodavo. Bažnyčioje, priklausomai nuo mirusiojo buvusios socialinės padėties ir artimųjų noro, karstą pakeldavo ant papuošto katafalko ar ant paprastų, uždengtų narų. Kunigas aukodavo Šv. Mišias ir kalbėdavo „Libera [...]“. Išnešus karstą iš bažnyčios, dažniausiai jo dangtį nukeldavo ir prie atidaryto karsto artimieji nusifotografuodavo, dar kartą su mirusiuoju atsisveikindavo. Tada karstą nešdavo į kapines. Eidavo visa procesija, o kartais karstas būdavo tiesiog nuvežamas ar nunešamas į kapines. Ten kunigas pasimelsdavo, pašventindavo kapą ir mirusysis būdavo palaidojamas. Palydos dalyviai dažnai išsiskirstydavo dar net neužkasus karsto. Laidotuvių vainikus pindavo iš eglišakių ar ąžuolo lapų, eglutėmis ir vainikais papuošdavo vežimą, kuriuo veždavo karstą su mirusiuoju. Po laidotuvių šermenų pietų neduodavo. Praėjus metams po žmogaus mirties būdavo surengiamos metinės, į kurias pakviesdavo svečių – taip būdavo užbaigiamas gedulo metas. Mama pasakojo, kad caro laikais pasitaikė atvejų, kai numirėlis per laidotuves atsibusdavo. Po tokių atsitikimų buvo įvesta tvarka, kad mirusįjį karste iš vakaro prieš jį palaidojant reikėdavo nuvežti į bažnyčią ir per naktį palikti varpinėje. Turtingesnieji parapijonys karstą su mirusiojo palaikais į bažnyčią ir tarpukaryje nuveždavo iš vakaro ir palikdavo per naktį, pakeltą ant katafalko. Taip buvo ir kai mirė mano močiutė.

Tais laikais labai dažnai mirdavo kūdikiai. Vaikų žemaičių šeimose gimdavo daug. Jų laidotuvės būdavo paprastos. Taip sakydavo: „Mirė vaikas, reiškia pas Dievą bus dar vienas angelėlis ir jo gedėti negalima, nes vaikas neturės ramybės“. Dažnai mirdavo ir jaunos gimdyvės, nes kvalifikuotos medicinos pagalbos kaime nebuvo. Į pasaulį ateinantį kūdikį kaime priimdavo bobutė.

VESTUVĖS

Vestuvės būdavo švenčiamos linksmai. Pirmiausia jaunosios namuose vykdavo mergvakaris, vėliau, po jungtuvių bažnyčioje, – puota jaunosios namuose, kuri trukdavo dvi dienas. Jei jaunoji tekėdavo į jaunikio namus, puota būdavo pratęsiama jaunikio namuo-

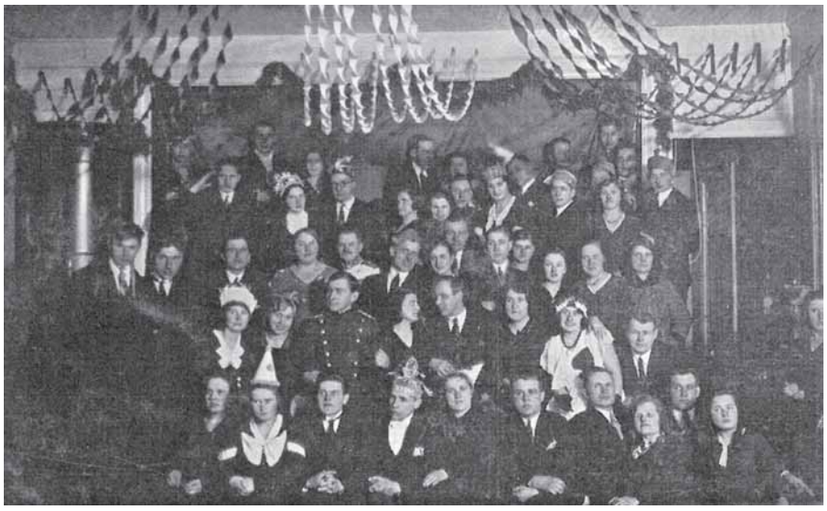

Kaukių karnavalo dalyviai Luokėje apie 1936-uosius metus. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Reginos Stonkutės-Žukienės archyvo

se. Vestuvininkai visus vaikus turėdavo vaišinti saldainiais. Per vestuves būdavo statomi vartai – užtvaros. Kai vestuvininkai važiuodavo per kaimą, jaunieji ar piršlys turėdavo kelią išsipirkti. Į vestuves, be kviestinių svečių, susirinkdavo ir nekviesti, vadinamieji „styrininkai“. Jie styrodavo už lango, žiūrėdami į vestuvininkus, šokdavo kartu su vestuvininkais, tačiau prie stalo nesėsdavo.

Į bažnyčią pažiūrėti jungtuvių sugužėdavo miestelio smalsuoliai ir vaikai, ypač tais atvejais, kai jaunasis turėdavo „nuodėmę“. Gerai prisimenu vieną „šliūbą“, kai jaunikiui segant žalią šakelę (per vestuves pamergė merginos vainikėlį, kuris būdavo prisegtas kairėje kasų pusėje, persegdavo į dešinę pusę, o jaunajam pajaunys puokštelę prisegdavo ant atlapo) į priekį išėjo vaiku vedina moteriškė ir pasakė „Štai tavo vainikas“. Kilo sąmyšis, bet jungtuvės vis tiek įvyko.

Iš meilės tais laikais tuokdavosi nedaug kas. Dažniausiai jaunuosius supiršdavo. Svarbų vaidmenį vaidino pasoga, nes reikėdavo broliams ir seserims išmokėti dalis ar atiduoti ūkio skolas. Vis dėlto taip sukurtos šeimos buvo gana patvarios – oficialių skyrybų negalėdavo būti. Vienišų motinų nebuvo daug, tačiau pasitaikydavo.

(Nukelta į 58 p.)

1939 m. Luokėje vykusio Vasario 16-osios minėjimo dalyviai. Laikraštis „Žemaičių prietelius“ (1939 m. kovo 2 d., Nr. 9) pranešė: „Luokėje buvo minima Lietuvos Nepriklausomybės šventė. Pamaldose dalyvavo visos katalikiškos draugijos. Po religinės dalies naujos mokyklos patalpose įvyko iškilmingas posėdis.“ Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Mato Kirlio rinkinio

IŠKILŪS LUOKĖS KRAŠTO ŽMONĖS

(Atkelta iš 55 p.)

surinkusi daug kraštotyrinės medžiagos apie savo giminės ir Luokės istoriją.

MARTYNAS IŠ LUOKĖS

XV a. Žemaičių vyskupas. Pasižymėjo itin didele dora, atsidavimu savo darbui, geru bažnytinių reikalų tvarkymu. Žemaičių vyskupystę valdė trumpai – apie pusę metų.

OGINSKIS OGINSKIS ANDRIUS IGNAS JOACHIMAS JUOZAPATAS

Kunigaikštis, LDK valstybės ir politikos veikėjas (Lietuvos ginklininkas, Abiejų Tautų Respublikos pasiuntinys Vienoje ir Sankt Peterburge, Trakų kaštelionas (1778–1783 m.), Trakų vaivada (1783–1778), Ašmenos (nuo 1757 m.), Guzovo, Kadarijos, Mockų ir Platelių seniūnas). Jis kurį laiką valdė Platelius ir Luokę Žemaitijoje. Andrius buvo Tado Pranciškaus Oginskio (1712–1783) ir Izabelės Radvilaitės sūnus, kompozitoriaus, valstybės ir politikos veikėjo Mykolo Kleopo Oginskio (1765–1833) tėvas.

Gimė 1740 m. balandžio 13 d. Taduline (Vitebsko vaivadija), mirė 1787 m. rugsėjo 12 d. savo dvare Guzove (Lenkija).

PALIONIS VIRGINIJUS

Luokės Visų Šventųjų parapijos klebonas. Gimė 1971 m. rugsėjo 25 d. Gargžduose – Janinos ir Laimučio Benedikto Palionių šeimoje. Baigė Telšių kunigų seminariją. Į kunigus įšventintas 1998 m. liepos 19 dieną. Luokės Visų Šventųjų parapijos ganytoju dirba nuo 2009 m. rugpjūčio 10 dienos. Aktyvus Luokės bendruomenės narys. Siekdamas visų miestelio institucijų – mokyklos, kultūros centro, mokyklos, bendruomenės – ir verslininkų bendrystės, pats aktyviai įsijungė į Luokės visuomeninę, plačiai atvėrė duris bendruomenei. Jis pritraukė į bažnyčią daug jaunų žmonių. Miestelio bendruomenė jam dėkinga už įvairias iniciatyvas ir bendrą darbą.

PALSKYS EUGENIJUS

Lietuvos teisininkas kriminalistas, teisėtyrininkas penalistas. Gimė 1940 m. balandžio 6 d. Naujamiestyje (Panevėžio apskr.), mirė 2001 m. birželio 20 d. Vilniuje). 1958 m. baigė Luokės vidurinę mokyklą, 1963 m. –

(Nukelta į 59 p.)

Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio proga Luokėje Kosto Vaigausko sukurtas ir pastatytas paminklas (atidengtas 1929 m. rugpjūčio 15 d.). Už paminklo matosi dalis Turgaus aikštės ir Telšių gatvė. Fotografuota iki 1934 metų gaisro. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Eglės Butautaitės srchyvo

(Atkelta iš 57 p.)

Klebonas, lankantis vyskupui, iš sakyklos duodavo ataskaitą apie parapiją. Pasakydavo kiek gimė, kiek mirė, kiek yra nesantuokinių vaikų ir kas gyvena susimetę. Parapijai žinia, kad gimė nesantuokinis vaikas ar kad kas nors gyvena nesusituokę, buvo negarbė. Pašiepdami žmonės nesantuokinius vaikus vadindavo benkartais ir šie dėl to, jog būdavo gimę ne santuokoje, dažniausiai labai kentėdavo. Luokėje buvo tokia mergina Levė (Eleonora). Ji gyveno Varnių gatvėje ir turėjo tris nesantuokinius vaikus. Po karo tie vaikai, suradę sviedinį, bandė jį susprogdinti ir visi žuvo. Ji labai tų vaikų gailėjosi.

MOTERŲ ĮVESDINIMAS Į BAŽNYČIĄ

Buvo paprotys, kad pagimdžiusi kūdikį moteris po kelių savaičių turėdavo būti įvesdinama į bažnyčią. Kunigas sukalbėdavo maldą ir ją palaimindavo. Taip 1935 metais, gimus mano sesei, ir mano mama buvo įvesdinta į bažnyčią. Aišku, taip darydavo ne visos moterys, kunigai nebūtų turėję tiek laiko, kad visas įvesdintų, bet žymesnės parapijos moterys šias apeigas bažnyčioje atlikdavo. Tikriausiai bažnyčiai už tai reikėdavo paaukoti šiek tiek pinigų. Senovėje tas paprotys buvo plačiai paplitęs.

KRIKŠTYNOS

Vaikus krikštydavo bažnyčioje ir klebonijoje. Vaikelį nunešdavo krikšto tėvai, o kūdikio tėvai dažniausiai tose apeigose nedalyvaudavo. Krikšto mama pirkdavo krikšto suknelę. Krikšto tėvas mokėdavo už pakrikštijimą. Krikštatėviai Luokėje būdavo vadinami kūma ir kūminu.

UŽGAVĖNĖS

Labai linksmai Luokėje buvo švenčiamos Užgavėnės. Vaikai iš anksto joms ruošdavosi. Pasidarydavo „ličynas“ (kaukes), kurios vaizduodavo velnią ar seną barzdotą žydą. Išsiversdavo kailinius vilnomis į viršų, susijuosdavo diržu, į rankas pasiimdavo botagą ir, taip pasirėdę, visu būriu lankydavo miestelio gyventojus ir kaimynus. Suėję į kambarį šokdavo, pliauškindavo diržu ir šūkaudavo „Joške tanc [...]“, prašydavo Užgavėnių blynų ar šiaip dovanų. Mes, mergaitės, dažniausiai persirengdavome ubagėmis – ant akių užsismaukdavome skarelę, užsikabindavome terbą ir eidavome ubagauti. Įėjusios į vidų suklaupdavome ir giedodavome: „Šventas Jackau, duok bulvių kleckų, lašinėtų ir varškėtų, kad net dantys išbarškėtų [...]“ Persirengę vaikščiodavo ir suaugusieji. Jie kiemus lankydavo vakare. Moterys persirengdavo čigonėmis, ubagėmis, vyrai vaizduodavo Lašininį ir Kanapinį. Ubagauti eidavo ir mūsų mama. Ji mums pasakodavo, kad anksčiau Luokėje būdavo paprotys deginti Morę, bet man augant to nebuvo. Per Užgavėnes visuose namuose būdavo kepami mieliniai Užgavėnių blynai, pampučkomis vadinami, miestelio moterys kartais surengdavo ir blynų balių.

KALĖDŲ ŠVENTĖS, NAUJIEJI METAI

Kaip mes laukdavome Kalėdų! Kaip nelauksi, jei tai Kalėdų atostogos, šventas Kūčių vakaras, linksmos Bernelių mišios, puošni eglutė ir... Kalėdų senelis, kuris tik kartą per metus apsilanko. Jau iš anksto prieš Kalėdas mama nupirkdavo spalvoto ir blizgančio popieriaus. Iš jo klijuodavome margaspalves grandinėles eglutei papuošti. Kai kurias grandinėles, kurias žemaitiškai vadindavome lenciūgėliais, darydavomės iš šiaudų gabalėlių, tarp jų įverdami iškirptas iš popieriaus sidabro ir aukso žvaigždutes.

Buvau miestelio vaikas, tėvelis buvo tarnautojas, mama šeimininkaudavo namuose. Kaip ir daugelis kitų Luokės gyventojų turėjome žemės – tėvelis buvo nusipirkęs 10 ha, o senelis, mamos tėvas, turėjo 8 ha. Mano vaikystės metais miesteliuose daugelio namuose, kuriuose augdavo vaikai, jau buvo puošiamos eglutės, kaimuose tai buvo retas dalykas. Kalėdų laukdavo ir suaugusieji. Jau iš anksto tam nuteikdavo Adventas: šalti šarmoti sekmadienių rytmečiai, kai dar tamsoje, girgždant sniegui eidavome į bažnyčią „ant rarotų“. Penktadieniais ir trečiadieniais valgydavome bulves su kanapių spirgučiais, silkes, pakepintas ant anglių, su rūgštu pienu. Silkės tuomet buvo pigios. Už vieną litą krautuvininkas duodavo jų 20, o mažesnių – ir daugiau. Atėjus Kūčių dienai buvo sausas pasninkas, be pieno, mėsos, bet dažniausiai ir visai nieko nuo pat ryto nevalgydavome. Prieš Kūčias visi namai būdavo išplaunami, išdulkinami, viskas sutvarkoma. Iš miško parnešdavo eglutę. Nuo pat ryto senelė, atsisėdusi virtuvėje ant grindų, moliniame puode ilgu ližės (ja į krosnį pašaudavo kepamą duoną) kotu trindavo aguonas aguonų pienui. Mama kepdavo meduolį ir kūčiukus, mūsų šližikais vadinamus, virdavo šaltieną ir iškepdavo žąsį ar antį su kopūstais Kalėdoms, gamindavo Kūčių valgius. Papuoš-

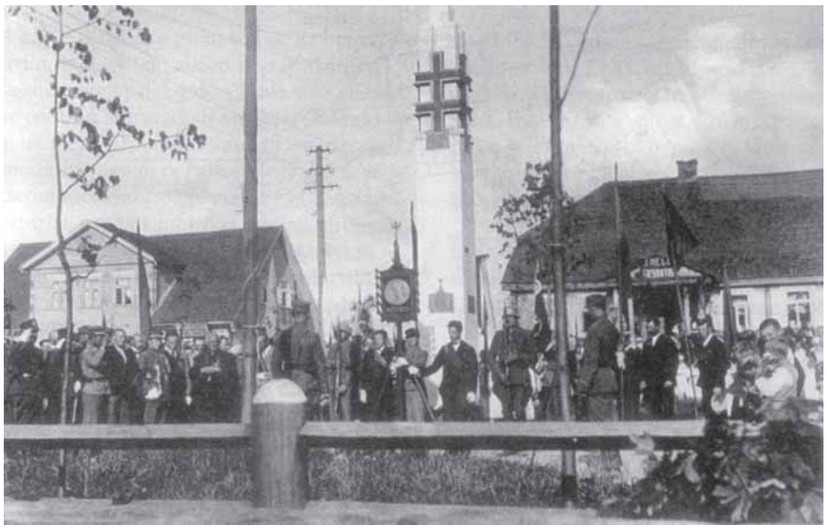

Nuotraukose (iš viršaus): Luokės turgaus aikštėje vykusios švetės akimirka. Fotografuota iki 1934 metų; Šventė Luokės turgaus aikštėje 1938 metais (matosi aikštės rytinė dalis). Fotografai nežinomi. Nuotraukos iš Algimanto Miškinio knygos „Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai" (Knyga I, Vilnius: Savastis, 2004)

davome Kalėdų eglutę: viršūnėje pakabindavome iš spindinčio popieriaus iškirptą didelę žvaigždę, o mamos nupirktais stikliniais žaisliukais – varpeliais, stiklo burbulais, paukščiukais, kurių buvo mažai, puošdavome šakas. Dar ant eglutės pakabindavome obuolių, saldainių, mamytės iškeptų sausainukų – žvaigždučių, mėnuliukų. Eglutės žemutinėse šakelėse išvingiuodavome pasidarytas popierines grandinėles. Ant šalelių kur ne kur prisegdavome liktorėlius su žvakutėmis arba jas tiesiog pririšdavome prie šakelių, visą eglutę primėtydavome mažų vatos gumulėlių, kad eglutė atrodytų tarsi apsnigta. Pakabindavome krautuvėje nupirktų šaltųjų ugnelių, jos uždegtos spinduliuodavo ir kibirkščiuodavo, bet būdavo tikrai šaltos; neatmenu, kad nuo jų eglutė būtų kada nors užsidegusi.

Pavakary senelis iš daržinės parnešdavo kuokštą kvepiančio šieno, jį paskleisdavo ant stalo didžiajame kambaryje. Stalą mama užtiesdavo balta staltiese. Stalo viduryje, garbingiausioje vietoje, padėdavo lėkštelę su kalėdaičiais (plotkelėmis), aplink sudėdavo šaltuosius Kūčių valgius: silkę su įvairiais priedais, mišraines, raugintus ir marinuotus grybus. Prie stalo sėsdavo visa šeimyna, visada būdavo ir svečių – koks nors vienišas valdininkas ar kaimynai. Prie stalo pirmiausiai sukalbėdavome maldą „Tėve mūsų", tada mamytė padalindavo kalėdaičius. Juos, dalindamiesi vieni su kitais, laužydavome ir sakydavome linkėjimus. Tada pradėdavome Kūčių vakarienę. Tėvelis suaugusiesiems įpildavo „Trejų

(Nukelta į 60 p.)

IŠKILŪS LUOKĖS KRAŠTO ŽMONĖS

(Atkelta iš 57 p.)

Vilniaus universiteto Teisės fakultetą. 1963 m. tapo Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso ir kriminalistikos katedros asistentu, lektoriumi, 1977–1983 m. ėjo šios katedros vedėjo pareigas. 1975 m. tapo Vilniaus universiteto docentu. Nuo 1971 m. – teisės mokslų kandidatas. 1983 m. pradėjo dirbti dėstytoju Minsko aukštosios SSRS vidaus reikalų ministerijos mokyklos Vilniaus filiale. 1990–1992 m. ėjo Lietuvos policijos akademijos (nuo 1997 m. – Lietuvos teisės akademija, nuo 2000 m. – Lietuvos teisės universitetas) mokslo prorektoriaus, 1992–2001 m. – katedros vedėjo pareigas. 2000–2001 m. buvo šio universiteto Senato pirmininkas. Nuo 1994 m. – profesorius.

RAILA STASYS

Kunigas, rašytojas, lietuviams skirtos radijo laidos „Bendruomenės balsas" (pradėta transliuoti 1953 m. sausio 3 d.), lituanistinės mokyklos steigėjas Filadelfijoje, Lietuvių katalikų religinės šalpos reikalų vedėjas JAV 1960–1976 metais. Išsamiau apie jį – Reginos Stonkutės-Žukienės publikacijoje „Senosios Luokės istorijos", p. 34–35.

STONKUTĖ–ŽUKIENĖ REGINA

Mokslininkė, vaistininkė, kraštotyrininkė. Gimė 1928 m. birželio 8 d. Luokėje (Telšių apskr.) Celinos Juškevičiūtės-Stonkienės ir tarnautojo, politinio kalinio Juozo Stonkaus šeimoje. 1939 m. baigė 6 skyrių Luokės pradžios mokyklą, 1939–1945 m. toliau mokėsi Telšiuose, baigė progimnaziją ir gimnaziją aukso medaliu. 1945–1949 m. studijavo Kauno universitete farmaciją, įgijo provizorės išsilavinimą ir diplomą su pagyrimu. Studijų metais garsėjo kaip gera šachmatininkė, buvo Farmacijos fakulteto profsąjungos komiteto pirmininkė. 1949–1950 m. dirbo Anykščių vaistinėje receptare, 1950–1952 m. – Debeikių (Anykščių r.) vaistinės vedėja, 1952 m. nuo vasario iki gegužės – Anykščių rajono vaistinės vedėjo pavaduotoja. Dirbdama Anykščiuose ji dalyvavo respublikinėse kaimo jaunimo šachmatų varžybose Vilniuje ir tapo čempione. Nuo 1952 m. iki šiol gyvena Vilniuje. 1954 m. R. Stonkutė-Žukienė stažavosi Sankt Pe-

(Nukelta į 61 p.)

Nuotraukose: Tautos dienos renginių, vykusių ant Šatrijos kalno 1937 m. birželio 13 dieną, dalyviai. Iškilmėse dalyvavo apie 20 tūkst. žmonių. Fotografai nežinomi. Nuotraukos iš leidinio „Mūsų kraštas“ (1937-06-18, Nr. 25)

(Atkelta iš 59 p.)

devynerių“ ar kokios kitos žolelių trauktinės „dėl apetito“. Mama sakydavo: „Pirmiausiai pradėsime nuo pusryčių“ (suaugusieji dažniausiai visą dieną nebūdavo nieko valgę), tai yra nuo šaltųjų užkandžių, tik prie silkės senelė atnešdavo virtų bulvių. Vėliau būdavo pietūs – karštas sultinys, išvirtas iš džiovintų baravykų, grybais įdaryti pyragėliai, kepta žuvis su bulvėmis bei raugintais kopūstais ir, galiausiai, Kūčių valgiai: raudonas spanguolių kisielius, kūčiukai su aguonų pienu, virti kviečiai su medaus miešimu, virti skryliai (lazankos) su maltom saldžiom aguonom, džiovintų vaisių kompotas ir meduolis. Visada pagal paprotį turėjo būti ne mažiau kaip dvylika valgių. Pavalgę iš po staltiesės traukdavome šieno šiaudelius. Jei kas ištraukdavo ilgą smilgą, džiaugdavosi, kad ilgai gyvens, kam tekdavo šakotas žolynas, – bus turtingas ir, neduok Dieve, ištraukti trumpą...

Kūčių vakaras visada buvo slėpiningas, atrodydavo, kad visi daiktai atgyja ir kažką nori pasakyti. Todėl burdavome ir spėdavome ateitį. Viengungiai traukdavo iš maišelio riešutus ir suskaičiuodavo – pora, ne pora... Tarnaitė bėgdavo į kiemą atsinešti glėbio malkų, jas taip pat skaičiuodavo – gal kartais bus pora. Į duris nuo kojos mesdavome batą. Jei batas į duris pataikydavo nosimi – iš namų kitais metais išeisi. Suspausdavome kumštyje lapą ir, padėję gumulą ant lėkštės, uždegdavome, tada stebėdavome degėsių šešėlį ant sienos. Iš jo figūrų spręsdavome, kas laukia ateityje. Į šaltą vandenį pildavome tirpintą bičių vašką ir žiūrėdavome, kokios susidaro figūros: pamačiusios žiedą merginos džiaugdavosi – bus vestuvės ir baisėdavosi pamačiusios karstą... Mama pasakodavo, kad dėdienė jaunystėje kartą Kūčių vakarą viena sėdėjo tamsiame kambaryje prieš du kampu sustatytus veidrodžius, iš kraštų degė po žvakę. Sėdėjo ir žiūrėjo, kas pasirodys tarp veidrodžių susidariusiame kampe. Sako, tarsi pamačiusi dėdę...

Po vakarienės, nuvalius stalą, šieną išnešdavo į tvartą ir padalindavo gyvuliams. Sakydavo, kad tą šventą naktį gyvuliai kalba ir žmogus gali jų kalbą suprasti. Magėdavo nueiti į tvartą pasiklausyti, bet būdavo labai baisu...

Ankstų Kalėdų rytą visi skubėdavo į Bernelių mišias. Bažnyčia, išpuošta eglėmis, visa švytėdavo nuo žvakių šviesos – jos degdavo ant visų penkių Luokės bažnyčios altorių. Elektros tada dar nebuvo. Vėliau jau žibėjo elektros lempučių girliandos. Bažnyčia būdavo sausakimša žmonių iš miestelio ir suvažiavusių ar atėjusių iš kitų parapijos vietovių. Linksmas Kalėdų giesmes gražiai giedodavo bažnyčios choras, o jam pritardavo Šaulių sąjungos Luokės skyriaus dūdų orkestras. Viešpataudavo nenusakomai iškilminga ir džiaugsminga nuotaika, visi džiaugdavomės gimus Kūdikėliui Jėzui, ir šviesiau darėsi širdyje.

Šatrijos kalno apylinkės. 2014 metai. Danutės Mukienės nuotrauka

Mes, vaikai, atsikėlę ryte, pirmiausiai bėgdavome prie eglutės, kur stovėdavo iš vakaro padėti mūsų batukai, pažiūrėti, ką atnešė Kalėdų senelis. Mes tikėjome, kad jis tikrai mums bus atnešęs kokį žaislą ar saldumyną. Vieną kartą jis man atnešė net skaitinių knygą, kurią buvau palikusi mokykloje. Mano nuostabai nebuvo galo...

Antrą Kalėdų dieną pas mus dažnai viešėdavo kalėdninkai. Kartais tą dieną tėvai eidavo į svečius. Mes, vaikai, žaisdavome prie eglutės. Pasikviesdavome kitų vaikų, arba mus kiti pasikviesdavo. Suėję šokdavome ratelius, deklamuodavome eilėraščius, dalydavome žiedą, žaisdavome telefoną ir kt. žaidimus. Šeimininkai vaišindavo obuoliais, sausainiais, gira. Linksmiausia būdavo pas vargonininką Batorą. Čia vargonininkas su dukra Jadvyga, kuri buvo už mane gal metais vyresnė, skambindavo fortepijonu, o mes kartu su šeimininko sūnumi Steponu ir atėjusiais į svečius kaimynų vaikais šokdavome, dainuodavome. Ant eglutės žibėdavo įvairiausios žvakutės. Linksmi buvo laikai...“

Šaulių moterų iniciatyva prieš Naujuosius metus Luokėje buvo pradėti rengti kaukių baliai. Jie vykdavo valsčiaus salėje. Į juos, pasipuošę kaukėmis, susirinkdavo dalyviai iš viso valsčiaus. Dažniausiai tai būdavo jauni žmonės, bet ne paaugliai. Aktyviai šiuose renginiuose dalyvaudavo miestelio inteligentai. Būdavo komisija, kuri išrinkdavo gražiausias kaukes. Nugalėtojams iš tų lėšų, kurias surinkdavo už bilietus, skirdavo nedidelę premiją. Būdavo įvairių kaukių personažų: Naktis, Eglė, Šluota, Pikų dama, Gedimino pilis, čigonės ir t. t. Kiti dalyviai ant galvų užsimaudavo įvairias iš popieriaus padarytas kepures, užsidėdavo ant akių kaukes. Mane tėvai į tokius renginius nusivesdavo. Kiek prisimenu, mano mama vieną kartą buvo Pikų dama, o dėdienė – Naktis. Kai Aleknavičiai po gaisro gyveno pas mus, jų kepėjas, išmoningas vaikinas, keletą mėnesių iš kartono gamino krokodilo kaukę. Buvo padarytas visas krokodilo kūnas. Į salę jis įėjo keturpėsčias. Kaukė nors ir buvo įdomi, bet nepatogi naudoti, tad jai premijos neskyrė. Tada man labai skaudėjo širdį, kad kepėjui nepasisekė; mačiau kiek jis darbo įdėjo.

KULTŪRINIAI RENGINIAI, VALSTYBINĖS ŠVENTĖS

Kaip jau rašyta, Luokės visuomeninės organizacijos valsčiaus ar parapijos salėje rengdavo vakarus su vaidinimais. Aktyviausia buvo Šaulių sąjunga. Jos nariai pastatė vaidinimus „Aušros sūnus“, „Teta iš Amerikos“, „Kaminkrėtys ir malūnininkas“, keletą kitų nesudėtingų pjesių. Spektakliukus dažniausiai režisuodavo mokytojai, o dekoracijas piešdavo artistai. Mano tėvai buvo aktyvūs tų renginių dalyviai, nusivesdavo į juos ir mane. Aš dažniausiai klūpodavau prie pat scenos, gaudydama kiekvieną artistų žodį. Parėjus namo beveik žodis žodin visą veikalą atpasakodavau močiutei. Po vaidinimų būdavo šokiai. Grodavo dūdų orkestras. Moterys valsčiaus raštinėje, kuri buvo šalia salės, įrengdavo bufetą. Būdavo vyno, alaus, limonado, padarydavo sumuštinių, iškepdavo sausainių. Iš to gaudavo šiokių tokių pajamų – jos papildydavo organizacijos kasą. Renginių dalyviai turėdavo nusipirkti bilietus. Pasigėrusių ir besipešančių tokiuose vakaruose nepasitaikydavo. Juose visi gražiai linksmindavosi.

Vasarą gegužinės būdavo rengiamos pusė kilometro nuo miestelio buvusiame Mockaus alksnyne. Šokiuose grodavo miestelio šaulių dūdų orkestras. Tradiciškai tokia gegužinė vyko ir 1941 m. birželio 22-osios vakarą. Ją surengė miestelio valdžia. Buvome ten nuėjusios ir mudvi su mama. Gerai prisimenu, kaip partorgas Sutkus parodė į padangėje skrendančius lėktuvus ir pasakė: „Štai mūsų sakalai skrenda priešų naikinti“. Jau buvo prietema ir jis nematė, kad ant lėktuvų sparnų buvo kryžiai. Parėjus namo iš gegužinės pamatėme, kad Varnių gatve per Sauslaukę važiuoja tankai. Atėjęs rusas karininkas mūsų paklausė kelio į Varnius...

1937 m. visų visuomeninių organizacijų iniciatyva, pritariant apskrities ir valsčiaus valdžiai, birželio mėnesį ant Šatrijos kalno įvyko didelė šventė. Iš Luokės į Šatriją visos organizacijos ėjo išsirikiavusios, taip pat ir mokiniai. Ant kalno stovėjo iš rąstų pastatytas bokštas (jis buvo naudojamas žemėlapiams tikslinti). Berniukai labai mėgdavo lipti į šį „karoblį“; iš jo buvo net Telšiai matyti. Per šventę šalia „karbolio“ buvo įrengtas altorius. Prie jo Luokės klebonas kan. Jurgis Daniusevičius laikė iškilmingas šv. Mišias. Vėliau kalbėjo iš Kauno atvažiavęs žemės ūkio ministras Stasys Putvinskis, vietos valdžios atstovai. Mes, mokiniai, dūdų orkestrui grojant liaudišką melodiją „Šalia kelio, vieškelėlio gyveno šaltyšius“, kalno papėdėje pa-

(Nukelta į 62 p.)

IŠKILŪS LUOKĖS KRAŠTO ŽMONĖS

(Atkelta iš 59 p.)

terburgo chemijos-farmacijos institute.

1962 m. ištekėjo už inžinieriaus konstruktoriaus, politinio kalinio Stasio Žuko. 1966 m. jai buvo suteikta aukščiausia provizorės–farmacinio darbo organizatorės kvalifikacinė kategorija. 1976 m. baigė vadovaujančių farmacijos darbuotojų kursus Maskvos I. Sečenovo medicinos institute. 1952–1993 m. (iki išėjimo į pensiją) dirbo Vyriausiojoje farmacijos valdyboje. 1952–1971 m. buvo šios valdybos gamybos skyriaus vedėja, prekybos-gamybos skyriaus viršininko pavaduotoja, gamybos skyriaus viršininkė, 1971–1988 m. – Valdybos viršininko pavaduotoja prekybos reikalams. Eidama šias pareigas R. Stonkutė-Žukienė buvo atsakinga už Lietuvos farmacijos pramonės įmonių darbą, medikamentų tiekimą vaistinėms ir gydymo įstaigoms. Ji parengė chemijos farmacijos fabriko „Sanitas“ ir Švenčionių vaistažolių farmacijos fabriko rekonstrukcijos technologinius projektus, rūpinosi įmonių technologijų tobulinimu ir produkcijos asortimento plėtimu bei kokybės gerinimu. 1988 m. reorganizavus valdybą į Respublikinį gamybinį susivienijimą „Farmacija“, 1988–1990 m. buvo susivienijimo generalinio direktoriaus pavaduotoja komercijai, 1990–1993 m. – susivienijimo Informacijos skyriaus viršininkė. Rinko ir teikė vaistininkams ir gydytojams informaciją apie vaistų veikimą, jų vartojimą, rengė lietuviškas vaistų anotacijas.

Ji taip pat vykdė mokslinius tyrimus. 1972 m. Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto mokslinėje taryboje apsigynė mokslų kandidato disertaciją „Lietuvos TSR farmacijos pramonės ugdymo ir jos ekonominio efektyvumo didinimo problemos“ (1993 m. nostrifikuota socialinių mokslų, ekonomikos daktarė). Jos disertacijoje pateikti pasiūlymai įgyvendinti Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę: išplėtota injekcinių tirpalų gamyba, pastatytas infuzinių tirpalų gamybos fabrikas, vaistinėse gaminamus vaistus pakeitė fabrikų medikamentinė produkcija.

Daugelį metų aktyviai bendradarbiavo spaudoje. Kartu su Anatolijumi Kostiukevičiumi parengė spaudai žinynus „Žymiausi Lietuvos farmacininkai“ (leidinio „Lietuvos

(Nukelta į 63 p.)

Atkelta iš 61 p.)

rodėme sportinės gimnastikos pratimus. Telšių gimnazijos auklėtiniai ant kalno pastatytoje scenoje suvaidino „Lietuviškas vestuves“ ir tuo visus sužavėjo. Šauliai buvo pasipuošę, Katalikų moterų draugijos narės pasirėdžiusios tautiniais rūbais. Anuo metu šios draugijos iniciatyva buvo labai propaguojami tautiniai rūbai ir visos draugijos narės raginamos juos įsigyti ir nešioti. Tuomet labai daug moterų, merginų ir vaikų puošdavosi tautiniais rūbais. Po pasirodymų ant kalno visi šoko, linksminosi. Žmonių buvo daug ir po šventės visas kalnas buvo nutryptas, vietoje žolės liko tik juoda žemė. Vėliau valsčiaus vadovybė nutarė ant Šatrijos kalno nei gegužinių, nei kitų švenčių rengti neleisti. Sekantį pavasarį, mes, penkto skyriaus mokiniai, kalno papėdėje pasodinome medelių.

1930 m. visa Lietuva iškilmingai šventė turėjusio įvykti Vytauto Didžiojo karūnavimo 500 metų jubiliejų ir jo mirties sukaktį. Po visus Lietuvos miestelius keliavo Vytauto paveikslas, visur jis buvo garbingai sutinkamas. Iškilmingai buvo sutiktas ir Luokėje. Miestelio aikštėje, prie Nepriklausomybės paminklo, įvyko gyventojų susirinkimas. Šv. Mišias aukojo bažnyčioje, kurioje buvo pastatytas simbolinis Vytauto Didžiojo karstas.

Po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo visada miestelyje buvo minima Vasario 16-oji. Tą dieną įvairios organizacijos ir mokiniai rikiuotėje eidavo į bažnyčią, aikštėje vykdavo susirinkimas. 1929 m. Luokės centre buvo pastatytas Nepriklausomybės paminklas.

1934 m. Luokėje gražiai buvo pažymėtas prezidento Antano Smetonos 60 metų jubiliejus. Tada visiems mokyklos mokiniams buvo išdalintos gražios knygutės, kurioje buvo išspausdinta A. Smetonos biografija. Gavau knygutę ir aš, dažnai ją vartydavau.

ŽIEMOS, VASARAOS, RUDENS PRAMOGOS

Mes, miestelio vaikai, labai mėgdavome žiemą. Kadangi Luokė stovi ant kalnų, tai pasivažinėti rogutėmis visiems vietos užtekdavo. Ypač mums patikdavo šalia mūsų namų esanti Varnių pakalnė – nuo bažnyčios Varnių gatvė leidosi žemyn, ji buvo negrįsta. Pasnigus, rogutėse atsisėdę ar ant pilvo atsigulę, vairuodami kojomis, leisdavomės žemyn. Vėjas tik švilpdavo pro ausis. Stebiuosi, kaip neįvykdavo nelaimingų atsitikimų, nes gatve dažnai važiuodavo arklių traukiamos rogės. Taip pat mėgdavome pakalnę, kuri ėjo nuo šventoriaus tvoros link špitolininkų tvartų. O didžiausia pakalnė buvo prie kapinių ir leisdavosi per bulvienas klebonijos link. Jei norėdavai čia važinėtis, nusileidus nuo kalniuko reikdavo rogutes ilgai tempti į viršų.

Rudenį nuo lietaus patvindavo pievos. Spustelėjus šalčiui jos užšaldavo, pasidengdavo ledu ir upelis Vaidis. Tada prasidėdavo pačiūžų metas. Pirktines pačiūžas turėdavo tik žydukai. Kiti čiuoždavo savo darbo medinėmis pačiūžomis. Per jų apačią būdavo pertraukta stora viela. Aš labai geidžiau tikrų pačiūžų, bet tėvai jų man taip ir nenupirko. Ant ledu padengtos Saukos pievos Varnių gatvėje, arti senelio sodybos, jaunimas į ledą įkaldavo stulpą, prie jo pritvirtindavo ilgą kartį, o prie jos pririšdavo rogutes. Kartį sukdavo ir rogės lėkdavo ratu; tikra karuselė. Luokė neturėjo nei ežero, nei tinkamos maudytis upės. Jei vasarą norėdavai išsimaudyti, tekdavo važiuoti ar eiti už dviejų ir pusės kilometro – prie Virvytės upės (į Pavirvyčio kaimą pas Vasiliauskus). Jų šeima buvo didelė – 13 vaikų, žemės ėjo pagal Virvytę. Mes dažnai po vasaros dienos darbų važiuodavome maudytis į Virvytę. Į ją veždavome išskalbti ir išskalauti šarme išvirintus skalbinius. Upėje juos kultuvėmis išvelėdavo ir išskalaudavo. Ponia Vasiliauskienė leisdavo skalbinius padžiauti paupyje ant pievos. Patiesti skalbiniai karštą dieną bematant išdžiūdavo. Jie gardžiai kvepėdavo gaivaus oro ir pievos žiedų aromatu. Man labai patikdavo šiltas vasaros lietus. Kartu su kitais miestelio vaikais smagiai braidydavome šiltose lietaus vandens balutėse.

Vasarą vargingesnės miestelio moterėlės užsidirbdavo rinkdamos uogas. Avietes rinkdavo Biržuvėnų miške, mėlynes – Byvainėje. Ten augo ir bruknės. Ir aš nueidavau uogauti į šiuos miškus. Žemuoges rinkdavome Pašatrijos alksnynuose. Rugpjūčio mėnesį prasidėdavo grybų sezonas. Ankstyvą rytą, dar saulei nepatekėjus, miestelio gyventojai skubėdavo į Guivėnus. Dažnai jų kelias vesdavo per mūsų senelio sodybą. Guivėnai buvo labai grybingas miškas. Čia augo įvairiausi grybai. Beveik visi grybautojai namo grįž-

Luokės apylinkės. Vaizdas nuo Šatrijos kalno. 2014 m. Danutės Mukienės nuotrauka

davo nešdami pilną kraitelę. Aš turėjau savo pamėgtas grybų vietas. Kol buvau vaikas, bijojau eiti toli į mišką. Baravykus rinkdavau Kirkučio ąžuolynėlyje, raudonikius – Guivėnų pakraštyje buvusiame Raudonviršyne.

RADIJAS, ELEKTRA, KINAS

Televizorių XX a. viduryje dar nebuvo. Net ir radijo aparatas buvo tik pas turtingesniuosius. Mano tėvelis iš pradžių pats pasidarė detektorinį radijo aparatą. Tekdavo jo klausytis su ausinėmis. Vėliau, apie 1932-uosius metus tėvelis Telšiuose, Nutauto parduotuvėje, pas ponios Almos Adamkienės tėvus, nusipirko FILIPS baterijinį aparatą. Tai buvo tikra šventė namuose. Pas mus paklausyti radijo beveik kasdien ateidavo kaimynai. Gerai prisimenu, kaip 1933 m. Lietuva laukė parskrendant Dariaus ir Girėno. Tėvai, prigludę prie aparato, klausėsi.

Įvedus miestelyje elektrą, nusipirkome elektrinį aparatą. Kieme buvo pastatytas aukštas antenos stulpas. Mėgdavau sekmadieniais klausyti vaikų valandėlių, kurias transliuodavo iš Kauno. Močiutė sakydavo, kad tikriausiai ateis laikas ir bus galima ne tik klausyti vaidinimo, bet ir jį matyti. Dabar nieko nestebina nei televizoriai, nei kompiuteriai, nei internetas. Visa tai mums įprasta, ir ne tik tai. O mano vaikystės metais visi miestelio gyventojai bėgdavome į lauką, išgirdę lėktuvo gaudimą, nes labai norėdavome jį pamatyti. Tik per karą melsdavome Dievą, kad lėktuvai neatskristų...

Į Luokę retkarčiais atvažiuodavo kinas. Kilnojamą, ranka sukamą kino aparatą atveždavo žmogus, visų vadinamas „Greičiau, greičiau“. Turbūt tokį vardą jis gavo todėl, kad kino juosta dažnai nutrūkdavo ir jis tada savo žmoną vis ragindavo, prašydamas greičiau, greičiau suklijuoti juostą. Kiną rodydavo parapijos salėje, o porą kartų net mūsų didžiajame kambaryje. Tai būdavo nebylūs filmai. Prisirinkdavo pilna patalpa žmonių. Mes, vaikai, tupėdavome prie pat ekrano ir įdėmiai sekdavome jame vykstančią dramą.

ATLAIDAI

Aplinkinių kaimų gyventojams didžiausia pramoga būdavo atlaidai, didžiosios šventės ir net paprastų sekmadienių pamaldos. Suvažiuodavo į jas arkliais, jaunimas – dviračiais, iš artimesnių apylinkių ateidavo pėsti. Vasarą žmonės stovėdavo per pamaldas ne tik bažnyčioje, bet ir šventoriuje. Savo daiktus (skaras, krepšius ir kt.) pasilikdavo pas pažįstamus, arklius pastatydavo miestelėnų kiemuose ir prie šventoriaus. Pas mus „ant gaspados“ savo daiktus pasilikdavo Ringailių, Skliausčių, kai kurie Petraičių kaimų gyventojai. Po pamaldų jaunimas pasipildavo į gatves. Vyresnieji eidavo apsipirkti į parduotuves.

Atvykę į bažnyčią, parapijiečiai susitikdavo su giminėmis, pažįstamais, sukinėdavosi po miestelį norėdami kitus pamatyti ir save parodyti, todėl visi stengdavosi pasipuošti. Tada madoje buvo ir skrybėlaitės. Vyresnės moterys puošdavosi šilkinėmis ar baltomis, kiauraraščiu papuoštomis skarelėmis. Pėstieji dažniausiai eidavo basi, o batus apsiaudavo tik pasiekę miestelį. Parapijoje buvo ūkininkų, kurie turėjo gražius arklius – eržilus. Jie pasagomis net ugnį skeldavo, kai vežimai važiuodavo miestelio grindiniu. Į pamaldas sekmadieniais fajetonu (karieta) atvažiuodavo Biržuvėnų dvaro savininkė ponia Gorskienė su dukromis. Jos visada sėdėdavo savo suole (klaupkoje) prie zakristijos. Su lineika į miestelį atvažiuodavo Atkočaičio šeima, gražius arklius turėjo Kirlys ir Paškovičius.

***

Organizacijų susirinkimai, vakarai dažniausiai vykdavo sekmadieniais ar švenčių dienomis. Katalikių moterų draugijos narės, pavasarininkai rinkdavosi parapijos salėje, o šauliai – valsčiaus salėje.

1939 m. Luokėje aš baigiau šešis skyrius ir įstojau į Telšių gimnazijos pirmąją klasę. Luokės mokyklą baigėme apie 30 vaikų, tačiau mokytis toliau išvažiavome tik septyni, iš jų du žydukai – Zifas ir Movšovičius. Kiti liko padėti tėvams ar mokėsi amato.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, rusų karinės įgulos įsikūrė Lietuvoje, o Lietuva atgavo Vilnių ir dalį Vilniaus krašto. Žmonės sakė: „Vilnius mūsų, o mes rusų“. Pradėjo trūkti žibalo – jis buvo parduodamas ribotai. Krašte didėjo įtampa. Ji neaplenkė ir mūsų miestelio. Visi jautėme artėjančius pavojus...

IŠKILŪS LUOKĖS KRAŠTO ŽMONĖS

(Nukelta į 61 p.)

farmacija“ I tomas, 1998 m.), „Lietuvos farmacininkų erškėčių keliai“ (leidinio „Lietuvos farmacija“ II tomas, 2002 m.) bei istorinę monografiją „Lietuvos farmacija XX amžiuje“ (leidinio „Lietuvos farmacija“ III tomas, 2005 m.).

Apdovanota „Sveikatos apsaugos žymūno“ ženkleliu (1957 m.). Ji yra Lietuvos farmacijos sąjungos Garbės narė, (1997 m.), farmacinės visuomenės organizuoto konkurso „Nusipelnęs farmacijos specialistas“ laureatė.

Apie R. Stonkutės-Žukienės gyvenimą ir veiklą rašoma jos pačios ir Anatolijaus Kostiukevičiaus sudarytame žinyne „Žymiausi Lietuvos farmacininkai“ („Lietuvos farmacija“ I tomas, 1998 m.).

RABINOVIČIUS CHAIMAS ŠALOMAS TUVIJA (dar žinomas kaip Chaimas Telzeris)

Rabinas, Telšių ješivos vadovas – roš ješiva, Talmudo studijų metodo Telzer Derech pradininkas. Gimė 1856 m. Luokėje.

Jaunystėje mokėsi pas rabinus Meirą Simčą, Izraelį Salanterį ir Icchaką Spektorą. Rabino žmona buvo Osnat Geffen (1880–1942). Gyvenant jiems santuokoje gimė du sūnūs – Josifas ir Azrielis Rabinovičiai. 1896 m. buvo paskirtas vienos iš Kauno ješivų vadovu, vėliau dirbo rabinu Mosėdyje, 1904 m. paskirtas Telšių ješivos vadovu. Šias pareigas ėjo iki mirties. Savo studentus skatino studijuoti Talmudą itin detaliai. Mirė 1931 m.spalio 21 d. Telšiuose. Palaidotas Kauno žydų kapinėse.

RIMIDYTĖ RASA

Scenografė. Gimė 1961 m. Luokėje. Gyvena Vilniuje.

STULGINSKIS STEPONAS

Inžinierius architektas, pedagogas. Gimė 1908 m. balandžio 19 d. Sankt Peterburge, mirė 1995 m. kovo 17 d. Vilniuje.

Žymiausi Stepono Stulginskio suprojektuoti pastatai Žemaitijoje: 1936 m. – Motiejaus Valančiaus gimnazija (Telšiai), 1936 m. – sinagoga (Luokė), 1937 m. – kino teatras (Telšiai), 1937–1938 m. – Žemaičių muziejus „Alka“ (Telšiai), 1938 m. – kino teatras (Plungė), 1938 m. – mokykla (Luokė),

(Nukelta į 65 p.)

SOVIETŲ OKUPACIJA (1940–1941 M.)

REGINA STONKUTĖ-ŽUKIENĖ

1940 m. birželio 15 d. baigėsi mokslo metai ir mama atvažiavo į Telšius manęs parsivežti. Tais metais gimnaziją baigė mano pusbrolis Raimundas ir mama nuėjo į jų butą Kalno gatvėje pasikalbėti su dėdiene. Eidama iš gimnazijos Kalno gatve, pro katedrą, ir aš skubėjau pas juos. Gatvės pradžioje, prie namo, kuriame gyveno prelatas Justinas Juodaitis, ant šaligatvio stovėjo du kunigai ir kalbėjosi. Eidama pro šalį išgirdau juos sakant, kad šiandien sovietų kariuomenė peržengė Lietuvos sieną... Nuėjusi pas dėdienę apskelbiau tai, ką sužinojau. Manimi nenorėjo patikėti, bet tuoj pat šią žinią paskelbė ir radijas. Gyventojai buvo kviečiami laikytis rimties. Dėdienė per Spalio revoliuciją buvo gyvenusi Rusijoje. Ji pradėjo verkti aimanuodama: „Mes jau seni (dėdienei buvo 48, o mamai – 35 metai), bet ką jūs, vaikai, darysite...“

Parvažiavome namo. Po poros dienų per Luokę jau traukė sovietų kariuomenės gurguolės. Ant vienkinkių vežimų, žemomis gardimis, nuleidę kojas žemyn, sėdėjo apšepę, nuvargę kareiviai, apsimovę kerzavais batais, vyturais apvyniotomis kojomis. Daugumos jų palaidinės buvo nublukusios, nuo kareivių trenkė prakaito ir batų tepalo smarvė. Pravažiavo ir viena kita mašina „polūtorkė“. Jos buvo pilnos moterų ir vaikų. Žiūrėjome į juos nustebę, nes nebuvome pratę matyti tokių neišvaizdžių sunkvežimių ir tokių suvargusių kareivių. Lietuvos kareiviai nešiodavo blizgančius odinius batus, dailias milines, būdavo pasitempę.

Per Telšius į Vakarus kasdien dundėjo sovietiniai tankai, vikšrais ardydami gatvės grindinį. Prasidėjo naujas gyvenimas. Rusų karininkai stebėjosi Lietuvos parduotuvėmis, pilnomis prekių ir pirko viską, ką galėjo. Greitai prekių pradėjo stigti, o ir pačios parduotuvės bei pramonės įmonės buvo nacionalizuotos. Turtingesni ūkininkai buvo paskelbti buožėmis, dalis žemės iš jų atimta, paliekant tik po 30 ha, iš dvarininkų žemė ir turtas taip pat beveik visas buvo atimtas. Iš Biržuvėnų Gorskienė su dukromis buvo išvaryta ir apgyvendinta Šaukėnų dvaro kumetyne. Gorskaitės turėjo ravėti daržus. Buvo įsteigtas Luokės valsčiaus vykdomasis komitetas.

Senuosius valdininkus atleido iš darbo. Juos pakeitė kiti – iš proletarų. Vykdomojo komiteto pirmininku tapo Simanavičius iš Petraičių kaimo, partorgu – siuvėjas Sutkus, o Vykdomojo komiteto sekretoriumi paskirtas Bagužas, pašto viršininku – Kalina. Mokyklos vedėjas J. Miknevičius buvo iškeltas į Alsėdžius, dirbti mokyklos vedėju iš Žarėnų buvo atkeltas mokytojas J. Mikalauskas. Mano tėvas pradėjo dirbti vartotojų kooperatyvo vyr. buhalteriu. Pieninės vyr. buhalteriu vietoj mano tėvelio tapo Gelgutas. Iš darbo buvo atleisti iki to laiko savo pareigas ėję policininkai, vietoj policijos buvo įsteigta milicija. Buvo nutraukta iki to laiko veikusių visų visuomeninių organizacijų veikla ir įsteigtos pionierių bei komjaunimo organizacijos. Viskam vadovavo Komunistų partija.

Ūkiams buvo uždėtos žemės ūkio prievolės, nusavinta žemė išdalinta bežemiams ir mažažemiams; taip naujoji valdžia užsitarnavo jų simpatijas. Greitai buvo paskelbti rinkimai į Liaudies seimą ir Lietuva buvo „priimta“ į Sovietų Sąjungą.

Žydų mokyklos ir gimnazijos buvo panaikintos. Dabar ir Luokėje, ir Telšių gimnazijoje visų tautybių mokiniai mokėsi bendrai. Iš klasių dingo kryžiai ir vyčiai, nebeliko tikybos pamokų.

Prasidėjo areštai. Luokėje pirmąja bolševikų auka tapo mano krikšto mamos sūnus – Žemės ūkio akademijos studentas Albinas Petkevičius. Jis 1940 m. spalio 23 d. parvažiavo namo į Luokę ir užėjo į valgyklą, įsikūrusią anksčiau jiems priklausiusiuose namuose. Čia jis susiginčijo su vietos komunistuojančiais veikėjais, pakritikavo naująją santvarką. Valgykloje buvęs milicininkas Bulis stvėrė Albiną už atlapų ir norėjo jį nutempti į miliciją. Kažkas gatvėje šūktelėjo „mušasi“. Įbėgo į vidų milicininkas Remėza ir, nieko nežiūrėdamas, šovė. Sužeidė milicininko Bulio ranką, o Albiną nušovė. Netikėta Albino žūtis miestelyje sukėlė pasipiktinimą, žmonės pradėjo būriuotis. Vietos valdžia paprašė miestelyje dislokuoti rusų kareivių tvarkai palaikyti. Albinas buvo pašarvotas mūsų namuose, nes jo tėvai gyveno mažame namelyje kaime. Žemės ūkio akademijos studentai organizavosi atvykti į laidotuves. Klebonas Jurgis Daniusevičius, bijodamas naujų incidentų, paprašė tėvų, kad šie nelauktų atvykstančių studentų ir palaidotų sūnų diena anksčiau. Žuvusio Albino kapas buvo supiltas Luokės kapinėse.

Einant laikui pasipriešininmas okupantams krašte augo, stiprėjo ir represijos. Buvo suiminėjami anksčiau aukštas pareigas ėję valdininkai, organizacijų vadovai. Tuo pat metu buvo įsteigtas Lietuvos aktyvistų frontas (LAF), kurio siekis buvo atkurti Lietuvos nepriklausomybę. Buvo kuriamos ir pogrindinės organizacijos. LAF kuopelėse būdavo nuo trijų ki penkių žmonių. Atsirado jų ir Telšių apskrityje. Kuopelėms vadovavo buvę nepriklausomos Lietuvos karininkai. Luokėje buvo įkurta pogrindinė LAF organizacija. Jai vadovauti patikėjo Baltakiškėje ūkininkavusiam buvusiam jaunesniajam leitenantui Juozui Venckui.

Luokės milicija, saugumo užverbuoti asmenys, stropiai sekė stambesnius ūkininkus, mokytojus, buvusius Šaulių sąjungos narius, ypač po studento Albino žūties. LAF nariai nemokėjo konspiracijos gudrybių, buvo nepatyrę. Jie apie reikalus kalbėdavosi susitikdami miestelyje, smuklėse, turguose ar vakare vaikščiodami gatvėmis. 1941 m. balandžio 29 d. naktį Luokėje ir aplinkiniuose kaimuose buvo suimta 19 asmenų, jų namuose padarytos kratos. Juozui Venckui pasisekė pasislėpti. Dar aštuoni asmenys buvo suimti Telšiuose ir kitose Telšių apskrities vietose. Skaičiau KGB archyvuose saugomą Luokės LAF narių bylą. Luokės valsčiuje buvo suimti šie ūkininkai: Kazys Grušas, g. 1893 m, iš Paškuvėnų kaimo; broliai Adolfas Grušas, g. 1917 m., ir Kazys Grušas, g. 1911 m., iš Jucių kaimo; broliai Kostas Sudaris, g. 1877 m., ir Pranas Sudaris, g. 1906 m., iš Žilakių kaimo; Viktoras Paškovičius, g. 1883 m., iš Jonaičių kaimo; Antanas Tūma, g. 1900 m., iš Gudiškės kaimo; Antanas Rimeikis, g. 1894 m., iš Pašatrijos kaimo; Kostas Rumbutis, g. 1899 m., iš Kaunatavos kaimo; Liudas Bielskis, g. 1911 m., iš Barvydžių kaimo; Pranas Stasiulis, g. 1903 m., iš Barvydžių kaimo; Antanas Viktaravičius, g. 1919 m., iš Jucių kaimo; Bronius Vedegys, g. 1896 m., iš Degučių kaimo; Juozas Viktaravičius, g. 1909 m., stalius iš Baltakiškės kaimo; Juozas Kirlys, g. 1883 m., buvęs Luokės valsčiaus viršaitis; mokytojas Stasys Kaupas, g. 1900 m., iš Kaunatavos kaimo; buvęs Luokės šaulių būrio vadas Justinas Petkevičius, g. 1912

Luokė. Vaizdas iš Visų Šventųjų bažnyčios šventoriaus pusės. 2014 m. Danutės Mukienės nuotrauka

Luokėas miestelio centre. 2014 m. Danutės Mukienės nuotrauka

m.; J. Petkevičiaus dėdė Juozas Taraška, g. 1907 m.; Amerikos pilietis, buvęs pasienio policininkas, buvęs Luokės valsčiaus sekretorius Aleksandras Niemčiauskis, g. 1893 metais.

Talšiuose buvo suimta: Vladas Opulskis, g. 1886 m.; Lietuvos kariuomenės majoras, Telšių amatų mokyklos mokytojas Stasys Bagdonas, g. 1914 m.; Telšių vykdomojo komiteto darbuotojas Juozas Zabarauskis, g. 1894 m.; Telšių banko tarnautojas Mečys Musteikis, g. 1915 m.; Plungės banko skyriaus darbuotojas Petras Čipkus, g. 1908 m.; Pavandenės mokyklos mokytoja Stasė Vanagaitė, g. 1916 m., ir keletas kitų. Jie visi buvo kaltinami luokiškių byloje. Areštuotuosius nuvežė į Telšių kalėjimą, vėliau pervežė į Kauno kalėjimą. Buvo kaltinami sukilimo organizavimu ir tardomi. Iš pradžių visi suimtieji savo priklausymą pogrindinei organizacijai neigė, bet po mėnesio pradėjo prisipažinti. Tardytojams pasisekė jų valią palaužti – žinojo, kokias priemones naudoti. Tardytojų surašytuose protokoluose rašoma: „Taip, aš melavau... Dabar prisimenu...“ ir t. t. Nesunku įsivaizduoti, kokiais būdais tie prisipažinimai buvo išgauti. Suimtieji prisipažino, kad organizacijos nariai dirbo po tris, kad jiems vadovavo Juozas Venckus. Viename tardymo protokole rašoma, kad K. Rumbutis net du kartus 1941 m. pabuvojo Vokietijoje, kad lankėsi pas generolą Povilą Plechavičių, kuris visus pažadėjo aprūpinti ginklais. Vargu, ar tai buvo teisybė, nes tuo laikotarpiu siena buvo stropiai saugoma.

Gegužės pabaigoje ir birželio pradžioje Luokėje buvo suimtas buvęs policininkas Juozas Truska, prekybininkas Stasys Jocys, broliai Andrius ir Jonas Rudokai, gyvenę Pakalniškių ir Naujųjų Kalniškių kaime, ūkininkas iš Naujininkų Česlovas Šalkauskas ir Petras Maskolenka iš Telšių. Visi jie buvo įkalinti Telšių kalėjime, o prasidėjus karui, nužudyti Rainiuose.

Luokės pogrindininkų bylai buvo priskirtas ir 1941 m. gegužės 22 d. Kaune gatvėje suimtas studentas Jonas Vasiliauskas iš Luokės valsčiaus Pavirvytės kaimo ir iš Telšių apskrities kilęs Žemės ūkio komisariate kurjeriu dirbęs Vladas Jezelskis. Jie buvo kaltinami žinoję apie pogrindinę Telšių sukilėlių organizaciją, o Jonas Vasiliauskas – ir priklausymu Kauno universiteto studentų sukilėlių vadovybei. (Jonas Vasiliauskas po karo

(Nukelta į 66 p.)

Iškilūs Luokės krašto žmonės

(Atkelta iš 63 p.)

1939 m. – ligoninė (Telšiai), 1940 m. – mokykla (Šiauliai),1940 m. – administraciniai pastatai (Kuršėnai). S. Stulginskis rengė ir Luokės miestelio užstatymo projektą po 1934 m. gaisro.

ŠIKŠTA ARŪNAS

Verslininkas. Gimė 1971 m. Luokėje. Mokėsi Luokės vidurinėje mokykloje. Baigė Klaipėdos universiteto Gamtos mokslų fakultetą. Vėliau Austrijos Respublikos Vienos ekonomikos ir verslo universitete įgijo Verslo administravimo magistro laipsnį. Darbo karjerą pradėjo Vilniaus miesto savivaldybėje, vėliau tapo bendros Lietuvos ir Olandijos įmonės „Seceur Tronics Techniko“ vykdomuoju direktoriumi, 1999 m. paskirtas banko „Hansabank“ valdybos pirmininku. Nuo 2004 m. eina AB TEO LT generalinio direktoriaus pareigas. 2005 m. už darbo pasiekimus tapo Verslo šlovės galerijos laureatu. A. Šikšta yra ir VšĮ VU Tarptautinės verslo mokyklos Tarybos narys ir dėstytojas, „Big Sisters International“ (JAV, Filadelfija) valdybos narys. Jis pasisako už atsakingą verslą, filantropiją, įvairiausias socialines iniciatyvas, aktyviai puoselėja ir remia savanorystės idėją Lietuvoje ir visame pasaulyje. Jis palaiko glaudžius ryšius su gimtine, puoselėja žemaitiškas tradicijas, finansiškai remia Luokės etnografinio ansamblio „Šatrija“ veiklą, organizuojamą Žemaičių festivalį, Telšių miesto šventes ir daugybę kitų renginių. Arūnui Šikšta gražiai buvo pagerbtas 2010 m. birželio 11 d. – minint Telšių vardo pirmojo paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose 560-ąsias metines, jam įteikta Žemaičių šlovės žvaigždė.

ŠVOBA JONAS

Lietuvos agronomas, žurnalistas, redaktorius. Gimė 1942 m. vasario 28 d. Joniškaičiuose (Lygumų vlsč., Šiaulių apskr.). 1960 m. baigė Luokės vidurinę mokyklą, 1960–1965 m. studijavo Lietuvos žemės ūkio akademijos Agronomijos fakultete, 1967–1970 m. – žurnalistiką Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakultete. 1966–1970 m. buvo „Valstiečių laikraščio“ korespondentas, 1970–1983 m. – šio laikraščio Mechanizacijos skyriaus vedėjas,

(Nukelta į 67 p.)

(Atkelta iš 65 p.)

gyveno Amerikoje, su juo susirašinėjau).

1941 m. birželio pirmąją mokslo metai baigėsi Telšių gimnazijos žemesnėms klasėms ir aš parvažiavau namo. Man tada jau buvo 13 metų. Pažįstamas pieninės vyr. buhalteris K. Gelgutas pasiūlė man pirmą gyvenime apmokamą darbą – Telšių žemės ūkio skyriuje nurašyti Luokės miestelio ir aplinkinių kaimų gyventojams nustatytas 1941 m. pieno prievoles. Pasiūlymu labai apsidžiaugiau, nes tai reiškė, kad jau pati galiu užsidirbti pinigų. Su mama nuvažiavome į Telšius. Apsistojau pas savo šeimininką Feliksą Milevičių. Jis gyveno visai šalia pastato, kuriame buvo Žemės ūkio skyrius. Ten maloniai priėmė ir mano pažįstamai Janinai Atkočiūnaitei pavedė man padėti. Ji buvo baigusi Telšių gimnazijos šešias klases. Janinos tėvas prieš 10 metų buvo dirbęs Luokės nuovados viršininku, dabar jos tėvai gyveno Upynoje – 8 km nuo Luokės. Mūsų šeimos draugavo. Janina mane pasisodino savo stalo antroje pusėje ir, atnešusi reikalingus dokumentus, parodė ką reikia daryti. Nedelsdama ėmiausi darbo. Po 10 dienų darbą baigiau. Buvo birželio 14-osios rytas. Tuo metu man netikėtai telefonu paskambino tėvas ir nieko neaiškindamas pasakė: „Tuoj pat pasiimk daiktus ir eik pėsčia namo. Priešais išsiunčiu arklį“. Išsigandusi susirinkau popierius, atsisveikinau su Janka (taip vadinome Janiną) ir išėjau Viešvienų link. Netoli Viešvėnų, prieš kelio posūkį, pamačiau atvažiuojant sunkvežimį. Bijodama, kad nesuvažinėtų, perlipau per kelio griovį ir stovėjau, laukdama, kol mašina pravažiuos. Mačiau mašinoje sėdinčius žmones, sukrautus ryšulius ir kareivius. Mašina greitai prašvilpė, aš nuėjau toliau. Greitai sutikau ir atvažiuojantį mūsų vežimą. Parvažiavus mama paklausė, ar nesutikau mašinos su kareiviais: „Šį rytą išvežė Gelgutus, Sudintus, Petkevičienę...“ Pasakiau, kad sutikau mašiną, tik nespėjau keleivių įžiūrėti. Tą dieną iš Luokės išvežė Justino Petkevičiaus žmoną su sūneliu, buvusį policijos nuovados viršininką Sudintą ir jo jauną nėščią žmoną Vandą Gelgutaitę-Sudintienę, pieninės buhalterį Kazį Gelgutą ir jo žmoną Mageleną bei sūnelį, mokytojo Mikalausko žmoną ir vaikus, Kaunatavos mokytojo S. Kaupo šeimą. Mokytojo Mikalausko nebuvo namie. Vėliau jis pats nuėjo į Telšių saugumą, ten buvo įgrūstas į gyvulinį vagoną, tačiau savo šeimos daugiau nepamatė. Norėjo išvežti ir S. Jocio žmoną bei dukrą, bet jų nebuvo namuose. Suėmus S. Jocį, jos išvažiavo pas Jocienės tėvus. Mano buvęs mokytojas Julijonas Miknevičius-Mikniūnas, neseniai iškeltas į Alsėdžius, tą patį rytą kartu su žmona mokytoja ir sūneliu buvo išvežtas iš ten. Tikėjomės, kad išveš ir mus. Mama siuvo maišus. Sekantį rytą, tai buvo sekmadienis, miestelyje vėl pasirodė enkavedistai. Ir, o siaube, į mašiną įsodino darbininką Stasį Stasiulį, bet jo šeimos neėmė. Kai kas kalbėjo, kad jis turėjo „ilgus pirštus“. Mašina sustojo ir prie menko namuko, kuriame kambarėlį nuomojo vargana našlė Gedvilienė, užsidirbanti vilnų verpimu. Ieškojo jos 19 metų dukters Julės. Julė dirbo Eigirdžių aerodromo statyboje ir jos namuose nebuvo. Įsisodinę seniūną Mironą, kareiviai išvažiavo į aerodromą ieškoti Julės. Suradę parvežė į Luokę ir liepė ruoštis tolimai kelionei. Leido pasiimti maisto ir rūbų, tačiau Gedvilienė nieko neturėjo. Mano mama nunešė lašinių ir duonos. Julė verkdama sėdėjo mašinoje tarp kareivių. Išvežė iš Upynos ir Janinos Atkočiūnaitės tėvus ir brolį Algirdą, iš Telšių paėmė Janką. Sunerimo visas miestelis. Kol vežė turtingesnius, kai kas net ir džiaugėsi, bet Stasiulio ir Gedvilaitės išvežimas... Niekas nebesijautė saugus.

Areštai ir vežimai žmonių širdis sukaustė siaubu, todėl 1941 m. birželio 22-ąją prasidėjusį karą dauguma sutiko su nauja viltimi.

Pirmosios karo dienos Luokėje

Regina STONKUTĖ-ŽUKIENĖ

Birželio 22-osios rytas... Luokėje buvo šv. Jono atlaidai. Ryte iš netolimo kaimo atbėgo mamos draugė Račkauskienė (su jos dukra mokiausi vienoje klasėje) ir pasakė, kad tikriausiai prasidėjo karas, nes girdėjosi sprogimai, bombardavo lėktuvai. Miestelis buvo pilnas į atlaidus suvažiavusių žmonių. Tą rytą komjaunimo organizacijos nariai, norėdami atitraukti žmones nuo pamaldų, miestelyje surengė bėgimo varžybas, o vakare Mockaus alksnyne planavo net gegužinę.

Jau po pietų per miestelį Kuršėnų link pradėjo lėkti kariškos mašinos. Ant ryšulių, kėbuluose sėdėjo moterys su vaikais. Iš darbo kooperatyve parėjo tėvas ir įsijungė radiją. Nežinau kodėl, bet man liepė stebėti, ar kas neateina. Kalbėjo Molotovas. Jis pranešė apie tai, kad Vokietija netikėtai užpuolė Sovietų Sąjungą ir kad priešas bus sunaikintas, kaip buvo sunaikinta 1812 m. Napoleono armija. Jo žodžiai apie Napoleoną man labai įstrigo į širdį ir, vokiečiams pergalingai žengiant į rytus, juos vis prisimindavau.

Prieš mėnesį iš miestelio centro buvome persikėlę gyventi į senelio sodybą Varnių gatvėje. Senelis mirė ir mirdamas mamos prašė, kad taip padarytume. Be to prieš mūsų namą, Petkevičiaus namuose, buvo įsikūręs Vykdomasis komitetas ir ten mes gyvenome valdžiai kaip „ant delno“. Mums išsikėlus, mūsų namuose buvo įrengta valdiška kepykla.

Vakare Varnių gatve pradėjo važiuoti sovietiniai tankai. Jie vakarų link per Suslaukę riedėjo ir sekančią dieną. Pirmadienį miestelis ūžė, žmonės grūdosi krautuvėse. Keletą kartų užskrido žvalgybiniai vokiečių lėktuvai. Juos pamatę žmonės lėkė pasislėpti kur beišmanydami. Mes sukritome sode po serbentų krūmais. Iš darbovietės parbėgo tėvas, tuoj pakinkė arklius ir, paėmę būtiniausius daiktus, mus su seserimi išvežė pas kaimynus Būtautus į Pašatriją. Ten alksnynuose ganėsi mūsų karvės. Staiga išgirdome baisų trenksmą ir dangun iškilo didžiulis dūmų kamuolys. Vokiečiai subombardavo, o gal patys rusai susprogdino Eigirdžių aerodrome buvusį bombų sandėlį. Po karo vietoje jo tyvuliavo didelis tvenkinys. Atskrido vokiečių bombonešiai ir pradėjo bombarduoti per Luokės Sauslaukės ganyklas riedančius sovietinius tankus. Bombos krito 200–300 metrų atstumu nuo mūsų sodybos. Miestelio žmonės pradėjo bėgti į kaimus.

Antradienį ir trečiadienį Luokę paliko sovietiniai aktyvistai, žydų šeimos. Kelios žydų šeimos atvažiavo pas Būtautus į Pašatriją. Mama jiems sakė: „Turite arklius, važiuokite tolyn, traukitės į Rusiją. Atėję vokiečiai žydų nepagailės, žinote, kaip persekiojami žydai Vokietijoje“. Jie, paklausę mamos, išvažiavo, tačiau kitą dieną vėl sugrįžo, nes būk tai išgirdo, kad per Ventą susprogdintas tiltas ties Kuršėnais. Kito tilto neieškojo... Trečiadienį pas Būtautus atvažiavo klebonas su dukterėčia p. Jadvyga ir vikaras. Trečiadie-

Biržuvėnų (Telšių r.) koplytstulpis. 1963 m. Mečislovo Sakalausko nuotrauka

nio vakare patrankų dundesys visai priartėjo. Išsigandę nubėgome į alksnyną. Susigūžę, melsdamiesi sėdėjome alksnyno dauboje. Virš mūsų galvų, čežindami alksnių lapus lėkė sviediniai. Jie sprogdavo žemai, netoli Būtauto namų. Netoliese kaleno kulkosvaidžiai. Atrodė, kad ta naktis niekada nesibaigs... Paryčiui šaudymas nutilo. Ačiū Dievui, niekas iš mūsiškių nenukentėjo, tik į Būtautų pirtelę prismigo sviedinių skeveldrų. Atsitokėję parėjome į sodybą. Tėvai išėjo į Luokę, po kiek laiko išvažiavo kunigai ir žydai. Kepurininkas po kelių valandų sugrįžo savo mantos ir pasakė, kad jo namuose – vokiečių kareiviai, kad jiems iškepęs kiaušinienės, kurią kareiviai mielai valgė, kad vokiečiai jam padarę gerą įspūdį...

Parėjo ir mūsų mama. Susiruošėmė ir mes namo. Keistas, dviliemenis vokiečių lėktuvas skraidė virš Pašatrijos, sparnais beveik liesdamas alksnių viršūnes. Jis žvalgė, ar nėra kur pasislėpusių rusų kareivių.

Parvažiavę radome pilnus namus vokiečių. Sode jie prausėsi, tvarkėsi, tvarte ieškojo kiaulių. Po kiek laiko kareiviai iš kažkur atsinešė paskerstą kiaulę. Pakabinę ją ant obels šakos nulupo odą ir pradėjo ruošti pietus. Gatve nepertraukiama vora plaukė vokiečių kariuomenė, mašinos, pabūklai, dviratininkai. Atrodė, kad ir galo jiems nebus. Baisi plieno galybė ritosi į rytus. Ne visi gyventojai buvo palikę miestelį. Kai kurie iš pasilikusių, naudodamiesi suirute, išplėšė krautuves. Po tos nakties ir valdžios įstaigos buvo suniokotos.

Per radiją iš Kauno buvo nuolat pranešama, kad frontas tolsta į rytus, kad vėl atstatoma Lietuvos nepriklausomybė. Buvo raginama visus iki 1940 m. birželio 15 d. Lietuvos įstaigose dirbusius gyventojus grįžti į savo buvusias darbovietes, padėti palaikyti tvarką ir rimtį. Tėvas nuėjo į pieninę. Raštinės popieriai buvo išblaškyti, Stalino portretas gulėjo ant grindų sudaužytas, tačiau pieninės įrengimai buvo likę sveiki, tik pieno niekas į pieninę nevežė. Prie turgavietės stovėjo pašautas rusų tankas.

Lietuvos nepriklausomybės viltims tąsyk nebuvo lemta išsipildyti – prasidėjo nauja okupacija. Šį kartą – vokiečių.

Iškilūs Luokės krašto žmonės (Atkelta iš 65 p.)

1983–1992 m. – žurnalo „Statyba ir architektūra“ skyriaus redaktorius, 1992–2007 m. – „Valstiečių laikraščio“ vyriausiasis redaktorius. Daugiausia rašo kaimo gyvenimo temomis.

VIRMAUSKIS PRANAS ANTANAS

Prelatas. Gimė 1884 m. spalio 4 d. Luokės valsčiaus Sauslaukio kaime. Mirė 1968 m. lapkričio 3 d. Brocktone (JAV). Kunigu įšventintas 1916 m. Klebonavo JAV Lawrence lietuvių parapijoje. Čia dirbdamas jis pastatė naują bažnyčią, vėliau (nuo 1929 iki 1966 m.) buvo South Bostono lietuvių parapijos klebonas. 1945 m. nupirko patalpas savo įsteigtai parapinei mokyklai.

UBARTAS ČESLOVAS

Žemės ūkio specialistas, Luokės seniūnijos seniūnas. Gimė 1968 m. rugsėjo 1 d. Telšių rajono Pagiralės kaime. 1986 m. baigė Telšių rajono Janapolės vidurinę mokyklą, 2004 m. – Žemaitijos kolegiją, kur įgijo žemės ūkio technologo specialybę, 2014 m. – Aleksandro Stulginskio universitetą, įgydamas agronomo magistro diplomą. 2012 m. lapkričio mėnesio pabaigoje pradėjo eiti Telšių rajono savivaldybės administracijos Luokės seniūnijos seniūnu. Jam vadovaujant per trejus veiklos metus Luokės seniūnijoje buvo įgyvendinti 2 stambūs projektai – Luokės Nepriklausomybės aikštės ir jos prieigų renovacijos bei Luokės miestelio vandentvarkos.

Č. Ubartas aktyviai dalyvauja visuose miestelio institucijų renginiuose, daugelį jų pats inicijuoja. Luokė garsėja savo Užgavėnėmis, Kaziuko turgaus šurmuliu. Turiningai čia vyksta Kovo 11-osios ir Vasario 16-osios paminėjimai. Daug dalyvių sutraukia festivalis „Blindos polka“, „Mīkuolioka juomarks“, Lietuvos Bočių Žemaitijos regiono festivalio renginiai, „Kalnų sąšauka“. Baltų dienos proga šventės rengiamos prie Šatrijos kalno. Įsimintinos Luokėje vykstančios eglutės įžiebimo ir kalėdinės miestelio šventės „Jaukios kalėdos“ ir daug kitų miestelyje organizuojamų renginių. Seniūnas kartu su parapijos klebonu V. Palioniu bendram darbui skatina visus luokiškius, čia veikiančias kultūros, įšvietimo įstaigas, verslo įmones, aplinkiniuose kaimuose gyvenančius ūkininkus, jų šeimų narius.

VAIGAUSKAITĖ-MISIŪNIENĖ JOANA. Mokytoja, Luokės etnografinio ansamblio „Šatrija“ įkūrėja ir ilgametė vadovė. Gimė 1933 m. birželio 21 d. Luokėje gyvenusių Onos ir Kosto Vaigauskų šeimoje, kur jau augo jos du broliukai. Joana Luokėje baigė progimnaziją, vėliau mokėsi Telšių mokytojų seminarijoje, baigė Vilniaus pedagoginio instituto lietuvių kalbos ir literatūros studijas. Ji labai mylėjo ir gerbė savo pirmąją mokytoją, todėl ir pati pasirinko mokytojos kelią – buvo ilgametė Luokės vidurinės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja. Ją buvę mokiniai mini kaip didelę lietuvių literatūros mylėtoją, lietuvių kalbos puoselėtoją, su didžiule meile ir atsakomybe mokiusią vaikus ir įskiepijusią jiems pagarbą gimtajam žodžiui.

Ji kartu su Vilniaus Didžiojo universiteto studentais ir luokiškiais literatais daugelį vasarų užrašinėjo tautosaką, dainas, pasakojimus, padavimus apie Luokės kraštą ir sukaupė didžiulius etnokultūros klodus, kurie liudija garbingą ir turtingą šio krašto praeitį, senąsiais žemaičių kultūros tradicijas.

2015 m. Joaną luokiškiai palydėjo anapilin. Jos darbus tęsia auklėtiniai, Luokės etnografinis ansamblis „Šatrija“.

LUOKĖ: vokiečių okupacija ir SOVIETŲ sugrįžimas

REGINA STONKUTĖ-ŽUKIENĖ

Vokiečių kariuomenė rytuose skynė pergales. Radijas nuolat skelbė, kad į nelaisvę pasiduoda šimtai tūkstančių rusų kareivių. Atrodė, kad vokiečių galybė neįveikiama ir sovietai į Lietuvą niekada nebesugrįš. Tačiau praūžęs frontas ramybės neatnešė. Į Luokę su balta vėliava vis ateidavo rusų kareiviai, juos uždarydavo į daboklę ir išveždavo į belaisvių stovyklas. Vokiečiai Luokės žydus suvarė į Prižginto dvarą. Prasidėjo sovietinių aktyvistų paieškos ir areštai. Rainių miškelyje buvo surasti užkasti nukankintų Telšių kalėjimo kalinių kūnai. Tarp jų buvo ir luokiškių: Juozas Truska, Stasys Jocys, Česlovas Šalkauskis, broliai Andrius ir Jonas Rudokai, Petras Maskolenka. Žmonos pageidavimu Juozą Truską parvežė į Luokę. Buvau jo laidotuvėse. Kiti kankiniai buvo iškilmingai palaidoti Telšiuose. Iš Pravieniškių parvežė nušautą stovyklos prižiūrėtojo žmoną Beraitę. Iš kalėjimų pradėjo grįžti kaliniai. Buvo sužinota, kad A. Niemčiauskis žuvo Červenėje. K. Grušui iš Paškuvėnų ir J. Viktaravičiui kulkos nepataikė, jie Červenėje išlindo iš po sušaudytųjų kūnų ir pabėgo. K. Sudaris man girdint pasakojo tėvams, kad, varant per Minską kalinius, jis nuriedėjo į kiemą. J. Truska, varant į Červenę kalinius per mišką, užskridus vokiečių lėktuvams, metėsi į mišką ir išsigelbėjo. Sargybiniai šaudė, bet kalinių palikti negalėjo, todėl jam pavyko ištrūkti. Justinas Petkevičius buvo sušaudytas netoli Polocko. Kiti kaliniai iš Kauno kalėjimo išsigelbėjo prasidėjus sukilimui ir į Luokę parėjo pėsti.

Prasidėjus karui, Rudupių miškelyje buvo sušaudyta 14 sovietinių aktyvistų, o vėliau Gudiškėse – žydai vyrai. Žydės moterys kartu su vaikais buvo išvežtos į Telšių getą. Šie įvykiai sukėlė visuomenės susipriešinimą. Vokiečių administracija skelbė, kad jei bus nušautas bent vienas vokietis, 4 km spinduliu bus sušaudyti visi gyventojai. Pati apie tai skaičiau. Buvo įvestos prievolės ūkininkams ir maisto kortelės mieste. Šiauliuose buvo didelė belaisvių stovykla. 1941 m. rudenį pradėjo belaisvius dalinti ūkininkams – darbams. Į Luokę taip pat atvežė belaisvių. Tėvai priėmė leningradietį ukrainietį Vasilijų. Tai buvo geras, darbštus vyras, prieš karą Leningrade (dabar – Sankt Peterburgas) dirbusį vairuotoju. Gerai sugyvenome ir labai gailėjome, kai po pusmečio jį vėl paėmė į stovyklą, kur su belaisviais buvo žiauriai elgiamasi. Vasilijus įstojo į iš belaisvių ukrainiečių formuojamą Vlasovo armiją. Važiuodamas su kareiviais per Telšius buvo užėjęs pas mane. Vilkėjo žalią uniformą. Jam likimas buvo negailestingas. Iš armijos jis pabėgo ir slapstėsi Luokėje netoli Guivėnų pas rusą Maksimovą. Kažin kas įskundė policijai. Vasilijus bandė bėgti į mišką, bet buvo nušautas.

Pradėjo iš ūkininkų imti arklius, juos reikėjo vesti komisijai į Telšius. Ūkininkai įsigudrino vesti kuinus, dažnai tas pats arklys apsukdavo kelis ratus – nuo kitų ūkininkų. Tokių arklių komisija neėmė. Į gurguolininkus frontui ėmė ir vyrus – kartu su arkliu ir vežimu. Iš Luokės į gurguolininkus pakliuvo geras dainininkas Petras Kirkutis ir nemažai kitų. Po pusmečio jis grįžo.

Prasidėjo vyrų šaukimas į vokiečių kariuomenę. Rusas Daraškevičius, gyvenęs Telšių gatvės gale, prieš pieninę, į ją išvežė savo vyriausiąjį sūnų. Iš mano klasės išėjo Mykolas Šaikūnas, jo brolis Algirdas liko mokytis su mumis. Iš fronto Mykolas siuntė mums laiškus, rašė, kad būna labai baisu, kai į kautynes fronte stoja rusės moterys.

Lietuviai į vokiečių kariuomenę eiti nenorėjo. Telšiuose Luokės gatvėje pas šeimininkę Mažeikienę kartu su mumis gyveno suaugusių vakarinėje besimokantis Lipskis. Kai pamatydavo atnešant šaukimą, jis pasislėpdavo šeimininkės kambaryje, o mes sakydavome, kad jo nėra. Vakare jis eidavo į mokyklą ir niekas jo neieškodavo. Pradėjo imti nesusituokusius jaunus žmones į darbo prievolę Vokietijoje. Norėdami jos išvengti žmonės dažnai fiktyviai susituokdavo. Į darbus Vokietijon buvo išvežta buvusi mano auklė – 19 metų Zosė Rupeikaitė. Po karo jai pasisekė sugrįžti namo ir ji papasakojo mums apie sunkų darbą ginklų fabrike, apie kelionę per Lenkiją namo.

Po Stalingrado pralaimėjimo frontas sparčiai ritosi atgal. Luokės mokykloje vokiečiai įrengė karo ligoninę, taip pat ir Telšių gimnazijos pastate. 1944 m. vasarą smarkiai susižeidžiau koją ir mama, įsidėjusi į krepšį kiaušinių, nuvedė mane į Luokės mokyklą pas vokietį gydytoją. Čia sužeisti kareiviai gulėjo ne tik mokyklos klasėse, bet ir koridoriuje ant neštuvų. Slaugytojomis dirbo rusės merginos. Ligoninė Luokėje buvo iki 1944 m. spalio mėnesio, kol prie miestelio priartėjo frontas ir prasidėjo rusų puolimo. Mirusius kareivius laidojo čia pat, mokyklos kieme. Kartą mūsų giminaitę Jadvygą Šimkienę ištiko apendicito priepuolis. Ją 1944 m. rugsėjo mėnesį Luokėje operavo vokiečių gydytojas. Jis ją vėliau ir mūsų namuose lankė.

1944 m. pradžioje prasidėjo vyrų šaukimas į generolo Povilo Plechavičiaus rinktinę. Nemažai Luokės vyrų į ją įstojo.

1944 m. liepos mėnesį frontas sustojo 25 km nuo Luokės – ties Kuršėnais. Luokę užplūdo pabėgėliai iš Rytų Lietuvos, Kauno. Jie pasakojo baisias istorijas apie tai, kaip grįžę rusai kareiviai žiauriai elgiasi su gyventojais. Padažnėjo bombardavimų. Atskridę rusų lėktuvai ant miestelio, pakabindavo „lempą“ ir apšviesdavo apylinkę. Vokiečių lėktuvų nebebuvo nė ženklo. Tokia padėtis tęsėsi tris mėnesius. Su pafrontės gyvenimu apsipratome. Į Luokę buvo atvežta daug rusų šeimų iš Staraja Rusios. Mūsų šeima priglaudė rusę su vaiku. Gyventojus pradėjo varyti kasti apkasų.

Bijodama, kad manęs nepaimtų, nes turėjau jau 16 metų, išvažiavau pas dėdę vaistininką į Žarėnus. Namiškiai liko Luokėje. Žarėnų miestelis buvo sudegintas per 1941 m. mūšį, sudegė ir vaistinė. Dabar dėdė Pranas Juškevičius gyveno miestelio pakraštyje, už kapinių. Gaisrų pašvaistės šviesdavo visose pusėse. Tą rudenį žmonės nežinojo, ką daryti – sėti rugius ar palikti dirvonuoti žemę.

Bijodami sovietinių represijų, dalis Lietuvos gyventojų, ypač inteligentai, studentai, Lietuvos valdininkai ir turtingesnieji ūkininkai, traukėsi į Vokietiją, tikėdamiesi, kai karasi pasibaigs, įsikurti Vakarų Europos valstybėse, o gal, įsigalėjus teisingai taikai ir pavergtoms šalims atgavus nepriklausomybę, grįžti į Lietuvą. Iš Luokės išvažiavo Kirkučių, mokytojo Mineikos, Mickų šeimos, Kirlio dukra Juzytė su vyru, Paškovičiaus vaikai, mano bendraklasiai Julius Dambrauskas ir Vanda Saukaitė, Viekšnelių Kojelių sūnūs Juozas ir Tadas, dukros Vanda ir Modesta, mokytojas Karitonas, buvęs pasienio policininkas J. Taraška, policininkas Račkauskas ir daugelis kitų.

Spalio 8-ąją frontas staiga pajudėjo – prasidėjo didelis rusų armijos puolimas. Visur vyko dideli mūšiai. Luokė per juos skaudžiai

nukentėjo. Į mūsų namą miestelio centre pataikė sviedinys, sudegė vaistinė, Petkevičių namas, daug namų Varnių gatvėje, apie mūsų sodybą žiojėjo didelės bombų išraustos duobės. Prasidėjus bombardavimams tėvai turėjo skubiai palikti namus ir pasitraukti į kaimą, kur taip pat pakliuvo į mūšių sūkurį. Arklius ir kiaules pasiėmė kareiviai, avys išbėgiojo, namus užėmė rusų kareiviai. Tėvai vėl turėjo glaustis Pašatrijoje pas Būtautus. Mano maža 9 metų sesuo Judita, praėjus frontui, ganė karves iki užšąlant. Laukuose buvo pilna nesprogusių minų. Ganydama ji pagaliu pažymėdavo rastų minų vietas. Tėvas ir kiti kaimynai prie tokių minų pririšdavo virvę ir atsargiai jas ištraukdavo, nuvilkdavo iki durpyno ir įmesdavo į vandenį. Po karo daug vaikų ir suaugusiųjų žuvo ir susižalojo, bandydami susprogdinti surastus sviedinius ir minas. Mūsiškius ši nelaimė aplenkė.

Aš frontą praleidau Žarėnuose. Mūsų darže vokiečiai pastatė didžiulę patranką – haubicą. Prasidėjus mūšiui mes slėpėmės netoli namo – upelio pakrantėje iškastoje duobėje; jos dėdė nebuvo spėjęs uždengti. Šalia mūsų apkaso buvo įsikūrę trys vokiečių kareiviai su kulkosvaidžiu. Laimei, jie, kiek pašaudę, nuėjo. Nuo sviedinių sprogimo gaudė oras ir mes drebėdami tūnojome savo duobėje. Po kurio laiko pro mūsų duobę, aplenkdami miestelį, pradėjo važiuoti rusų tankai. Laimei, kad mūsų apkasas buvo be stogo, kitaip būtų sutraiškę, nes nuo kapinių tvoros mus skyrė tik siauras tarpas. Prigužėjo pilnas kiemas keistų, aukštų, pilkai nudažytų amerikietiškų tankų, ant kurių sėdėjo pėstininkai. Jie tuoj nušovė mūsų šunį ir, atėję prie mūsų duobės, liepė dėdei eiti su jais, nes vaistinėje buvo aptikę bidonus su spiritu ir naminuke. Patys bijojo ragauti, baiminosi, kad nebūtų užnuodyti. Išlipome ir mudvi su šeimininke.

Visą mėnesį apie tėvus nieko nežinojau. Ryšio jokio nebuvo. Tik lapkričio pabaigoje atvažiavo manęs parsivežti mama.

Prasidėjo ilgi sovietinės okupacijos metai. Greitai po to, kai vokiečiai iš mūsų apylinkių pasitraukė, pradėjo šaukti vyrus į sovietinę armiją. Dauguma vaikinų nenorėjo joje tarnauti, todėl pradėjo slapstytis.

Sovietai į visus vokiečių okupaciją Lietuvoje pergyvenusius žmones žiūrėjo įtariai. Prasidėjo areštai, o kartu ir partizaninis judėjimas. Visame krašte, ne išimtis ir Luokė, kovai su partizanais buvo įkurti „liaudies gynėjų“, žmonių vadinamų „stribiteliais“, būriai. Kasdien apylinkėje poškėjo šūviai. Nukautus partizanus, atvežę

Paminklinio akmens partizanų rinktinės „Šatrija“ žūties vietoje (Skruzdynės km., Luokės seniūnija) pašventinimas 2007 m. liepos 14 dieną. Šventina Luokės Visų Šventųjų parapijos kunigas Antanas Putramentas. Fotografas Antanas Ivinskis. Nuotrauka iš Jurgos Gustytės-Ivinskienės rinkinio

į miestelį, stribiteliai numesdavo prie dar nenugriauto Nepriklausomybės paminklo.

Partizanai 1945 m. pradžioje vieną naktį užėmė miestelį, iš Luokės daboklės išleido suimtuosius ir nušovė milicininką. Represijos po to dar labiau sustiprėjo. Prie Telšių kalėjimo sėdėjo ilgiausios eilės moterų su ryšulėliais, norėdamos perduoti maisto savo artimiesiems. Tada aš mokiausi paskutinėje Telšių gimnazijos klasėje.

Mačiau, kaip iš kalėjimo į saugumą Stoties gatvėje sargybiniai varydavo kalinius, už nugaros sudėtomis rankomis. Ir mano tėvą buvo suėmę, bet po kelių dienų paleido, tačiau po metų, 1946 m. sausyje, kai aš jau buvau studentė, vėl suėmė ir nuteisė 10 metų lagerio ir 5 metus tremties.

1945 m., pavasarį, parvažiavusi atostogų iš Telšių, vieną vakarą pamačiau, kaip iš Luokės daboklės (ji stovėjo ant kalno, priešais mūsų namus), žemyn pasileido vyras, kuris pabandė pabėgti, kai buvo vedamas į lauko tualetą. Jis pasuko Varnių gatve ir namų priedangoje nudūmė tolyn. Tuoj įkandin jo šaudydamas pradėjo bėgti sargybinis, o vėliau ir daugiau stribų. Pabėgti vyrui buvo neįmanoma, nes arti nebuvo nei miško, nei alksnyno. Stribai bėglį nušovė – matėme juos grįžtančius. Vasarą, grėbdama šieną Pašatrijoje, mačiau, kaip kareiviai vedėsi išbalusį vaikiną viela surištomis rankomis. Jis nuo armijos slapstėsi savo namuose iškastame bunkeryje. 1947 m. prie Nepriklausomybės paminklo buvo numestas partizanas Alfonsas Mironas-Vaidila (buvusio Luokės seniūno Mirono sūnus). Po metų suėmė ir kitą seniūno Mirono sūnų – Joną, kuris slapstėsi Varnių gatvėje pas davatkėlę. Mačiau jį varomą surištomis rankomis Varnių gatve. Vėliau išvežė ir Mirono šeimą. Žuvo net šeši broliai partizanai Vasiliauskai iš Pavirvytės. Beveik visa jų didelė šeima buvo sunaikinta ir išblaškyta. Daug Luokės valsčiaus gyventojų buvo suimta, nuteista, ištremta.

Luokės miestelio centras XX a. pabaigoje. Danutės Mukienės nuotrauka

ISTORIJA, kurią pasakoja vestuvių nuotrauka...

REGINA STONKUTĖ-ŽUKIENĖ

Senųjų gyventojų Luokės miestelyje šiandien jau beveik nebeliko. Vieni jų ilsisi aukštame kapinių kalnelyje, kiti miškuose ir raistuose, treti išsiblaškė po miestus ir visą platųjį pasaulį. Melioracija ir kolūkiai sunaikino vienkiemius. Aplinkui miestelį dabar tušti laukai, o kur ne kur dunkso seni namai užkaltais langais. Sunyko ir Guivėnų miškas. Iškirstas Kirkučio ąžuolynas. Nebėra Mockaus alksnyno, „karbolio“ ant Šatrijos... Okupantų žiaurumų mastą gerai parodo senoje vestuvinėje nuotraukoje įamžintų žmonių likimai. 1938 m. vasaros pabaigoje tuokėsi Luokės miestelio gyventojai – mano krikšto mamos sūnus, amatų mokyklą baigęs Luokės šaulių būrio vadas 26 metų Justinas Petkevičius ir audinių parduotuvės savininkų Dambrauskų duktė Genovaitė, dar neturinti net 16 metų amžiaus (tada reikėjo gauti net vyskupo leidimą, kad jie galėtų susituokti). Vestuvėse dalyvavo jų giminės, draugai – būrys miestelio ir jo apylinkių gyventojų. Vestuvės buvo gražios, merginos ir moterys vilkėjo baltomis suknelėmis. Man tada buvo 10 metų ir aš poroje su jaunojo broliu Jonu lydėjau jaunuosius į bažnyčią. Po sutuoktuvių ceremonijos vestuvininkai (41 asmuo) nusifotografavo kieme prie jaunosios namų. Nuotraukoje visi linksmi ir laimingi. Tačiau, nepraėjus nei trejiems metams, tos laimės tik prisiminimai liko. 1941 m. balandyje buvo suimtas jaunasis Justinas Petkevičius. Prasidėjus Vokietijos-Sovietų Sąjungos karui, jis buvo išvežtas iš Kauno kalėjimo ir sušaudytas Polocko srityje netoli Bigoso geležinkelio stoties. Jo žmona 1941 m. birželio 14 d. su vos metukus turinčiu sūneliu Rimantu buvo išvežta į Komiją. Sūnelis vežant į tremtį mirė. Nuotraukos pirmoje eilėje pirmas iš kairės sėdi nuotakos brolis Fortunatas Dambrauskas. Jis, 1944 m. palikęs namus, apsigyveno Klaipėdos krašte ir nusižudė. Trečias iš kairės – jaunojo brolis studentas Albinas Petkevičius. Jį 1940 m. spalyje Luokėje nušovė milicininkas Remėza. Šalia Albino – jaunosios giminaitė Rudokaitė-Maskolenkienė. Jos vyrą ir du brolius 1941 m. nukankino Rainiuose. Abipus jaunųjų sėdi jaunosios tėvai Dambrauskai. Praūžus frontui 1944 m., sužinoję kur yra jų ištremta duktė, bijodami represijų, su jauniausia dukra Danute (sėdi ant žemės su gėlėmis ranokose) patys išvažiavo į Syktivkarą ir ten apsigyveno. Abu buvo siuvėjai, galėjo padėti dukrai. Danutė Syktivkaro institute baigė vokiečių kalbą, ištekėjo už bendrakursio ir išvažiavo mokytojauti į Odesą. Genovaitė 1946 m. buvo pabėgusi į Lietuvą, tačiau

1938 m. rugpjūčio mėnesį Luokėje vykusių Genovaitės Dambrauskaitės ir Justino Petkevičių vestuvių dalyviai. Ant žemės pirma iš dešinės sėdi publikaciujos autorė Regina Stonkutė. Fotografijos autorius nežinomas. Nuotrauka iš Reginos Stonkutės-Žukienės archyvo

1948 m. buvo suimta ir vėl išsiųsta į tremtį. Į Lietuvą grįžo 1957 m., apsigyveno Plungėje. Tėvai Dambrauskai iš pradžių įsikūrė Vilniuje, o po kelių metų išvažiavo į Plungę. Dambrauskas Plungėje pasikorė, o Dambrauskienė išvažiavo gyventi į Odesą pas dukrą. Ten ir mirė. Pirmoje eilėje dešinėje tamsia suknele – mokytoja Ona Mažetytė. Ji buvo Luokės moterų šaulių būrio vadė. 1938 m. rudenį iš Luokės išvažiavo, ištekėjo ir todėl išvengė represijų. Šalia jos sėdi Luokės nuovados viršininkas A. Sudintas. Jis 1941 m. birželio 14 buvo suimtas, išvežtas į Rešiotų lagerį Sibire ir ten 1942 m. vasario 10 d. žuvo. Jo žmona Vanda Sudintienė buvo išvežta į Komiją. Ten gimė duktė Onutė Sudintaitė, bet, vos poros mėnesių sulaukusi, mirė. Vanda Sudintienė taip pat mirė tremtyje. Šalia Sudinto ant žemės tupi mano tėvas Juozas Stonkus. Jis 1946 m. dirbo Telšių vartotojų kooperatyvo vyr. buhalteriu. Buvo suimtas, nuteistas 10 metų lagerio. Antroje eilėje pirmas iš kairės – ūkininkas Č. Šalkauskas 1941 m. nukankintas Rainiuose. Šalia jo – siuvėja Armalienė, jos sesuo, mokytoja Venckienė, kuri buvo nuteista 10 metų lagerio ir 5 metams tremties. Trečias – ūkininkas F. Reikauskis. Jis po karo buvo nuteistas 10 metų lagerio. Ketvirta – Kubaitienė. Bijodami represijų, Kubaičiai gyveno šalia Vilniaus svetima pavarde. Šalia Kubaitienės – Reikausko žmona. Vyrą suėmus, ji paliko savo namus. Už jos stovi Kazys Gelgutas. 1941 m. buvo išvežtas ir 1942 m. sušaudytas Rešiotų lageryje (Kanske). Šalia Gelguto – ūkininkas Tūma su žmona. Tūma buvo suimtas 1941 balandyje, kalėjo Kauno kalėjime, prasidėjus karui buvo išlaisvintas. Po karo paliko savo ūkį Luokėje, apsigyveno Tauragėje, dirbo darbininku gamykloje ir taip išvengė kalėjimo, nors buvo paieškomas kaip pabėgęs iš kalėjimo. 1959 m. jam buvo pritaikyta amnestija. Prie Tūmos stovi Magdelena Gelgutienė. Ji, namų šeimininkė, buvo ištremta kartu su 2 metų sūneliu Rimantu į Komiją. 1947 m. kartu su sūnumi buvo pabėgusi į Lietuvą, tačiau 1952 m. ją suėmė ir nuteisė. Paleista 1958 metais. Sugrįžo į Lietuvą. Ištekėjusi už Boso, apsigyveno netoli Klaipėdos. Už pabėgimą buvo nuteistas ir sūnus. Jis 1960 m. sugrįžo į Lietuvą. Antroje eilėje vienuoliktas – buvęs pasienio policininkas J. Taraška. 1941 m. jis buvo suimtas, varomas į Červenę pabėgo. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, emigravo į JAV. Šalia Taraškos – Kazimieras Valutis. Mirė vokiečių okupacijos metais. Policininko uniforma apsivilkęs aukštas vyras – policininkas Juozas Truska, 1941 m. nukankintas Rainiuose. Šalia jo – jaunojo giminaitis Juozas Kaulavičius, po karo ištremtas į Sibirą. Šeštas iš dešinės – pašto valdininkas Juozas Martinkus. Padėjo partizanams, bet, keisdamas gyvenamąją vietą, represijų išvengė. Jo 15 metų sūnus vienas atsidūrė Vokietijoje, vėliau, įsikūrus giminėms Amerikoje, emigravo į JAV. Jo žmona Stasė Martinkienė buvo suimta, bet, neįrodžius jos ryšių su partizanais, paleista. Greta – dvi merginos baltomis suknelėmis. Tai seserys Dambrauskaitės. Viena jų ištekėjo vokiečių okupacijos metais už Telšių advokato. Jų šeima pasitraukė į Vakarus, vėliau atsidūrė JAV. Kita Dambrauskaitė mokytojavo Lietuvoje. Trečias iš dešinės – Jonas Kubaitis, po karo gyvenęs svetima pavarde. Pirmas iš dešinės kartu su žmona ir dukrele stovi Stasys Jocys – buvęs Upynos vargonininkas, vėliau turėjęs nedidelę krautuvę Luokėje. Jis nukankintas Rainiuose. 1941 m. jo žmoną norėjo išvežti, tačiau jos nerado namuose, tai ji išvengė tremties ir lagerio. Ant žemėje patiesto kilimo sėdi vaikai. Pirma iš kairės – Barbora Klemanskytė. Jos tėvas K. Klemanskis buvo nuteistas 15 metų lagerio, o Barbora gyveno svetima pavarde. Mirė 2002 metais Vilniuje. Šalia Barboros sėdi jaunosios brolis Julius Dambrauskas. Būdamas 18 metų amžiaus, 1944 m. artėjant frontui, sėdo ant dviračio ir atsidūrė Vokietijoje, vėliau emigravo į Australiją. Buvo interjero specialistas. Sidnėjuje įkūrė lietuvių teatrą, pats jame vaidino ir režisavo spektaklius. Mirė 1992 metais. Su juo prieš jo mirtį susirašinėjau. Viduryje – jaunosios sesuo Danutė, dabar gyvenanti Odesoje. Šalia jos – aš, Regina Stonkutė, ir jaunojo brolis Jonas Petkevičius. Jis tapo partizanu, buvo sužeistas, suimtas, nuteistas 25 metams lagerio. Po 17 metų sugrįžo į Lietuvą, visą laiką buvo saugumo stebimas. Buvo aktyvus Helsinkio grupės narys, gyvena Šiauliuose.

Iš 41 vestuvių dalyvio sovietines represijas patyrė 34 asmenys. Kitų likimo nežinau, nes jų nepažinojau. Visi jie buvo paprasti Lietuvos žmonės.

Dabar Luokė ramus, tylus miestelis, tik jame gyventojai jau kiti...

Genovaitės Dambrauskaitės ir Justino Petkevičiaus vestuvinė nuotrauka. 1938 m. rugpjūčio mėnuo. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Reginos Stonkutės-Žukienės archyvo

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI, REGINOS STONKUTĖS-ŽUKIENĖS NAUDOTI RENGIANT SPAUDAI TEKSTUS:

1. Kazimiero Juškevičiaus, 82 m. amžiaus, gyveno Luokėje, pasakojimas.

2. Celinos Juškevičiūtės-Stonkienės, gyvenusios Luokėje ir Vilniuje, pasakojimai.

3. Juditos Stonkutės-Keinienės, gyvenusios Vilniuje, prisiminimai.

4. Jadvygos Vaitiekienės, gyvenusios Vaišvydavoje (Kauno r.), pasakojimai.

5. Jono Petkevičiaus, gyvenusio Šiauliuose, prisiminimai.

6. Jono Vasiliausko-Vasio, gyvenusio Bostone (JAV), laiškai.

7. Juliaus Dambrausko, gyvenusio Sidnėjuje (Australija), laiškai.

8. Ypatingojo Lietuvos archyvo byla Nr. P – 18523.

9. *Lietuvos gyventojų genocidas*, t. 1: 1939–1941 m., Vilnius, 1999.

10. *Lietuvos gyventojų genocidas*, t. 2: K2S 1944–1947 m., Vilnius, 2002.

11. Kviklys Bronius, *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1992, t. 4.

12. *Straukų giminė, prasidėjusi nuo Laukuvos* [Parengė Milda Venckutė Joneliūnienė], Kaunas, 2006.

13. Autorės Reginos Žukienės prisiminimai.

1934-ŲJŲ METŲ GAISRAS LUOKĖJE

SOFIJA GEDIMIENĖ, EGLĖ KUČIKIENĖ, KONSTANTINAS PRUŠINSKAS

Luokę, kaip ir daugelį kitų medinių Lietuvos miestelių, dažnai siaubdavo gaisrai. Itin dideli jie buvo 1786, 1887, 1911 ir 1934 metais. 1934 m. gaisro kilimo priežastis nėra išaiškinta. Viena iš versijų buvo ta, kad jis sukeltas tyčia, siekiant gauti draudimą už senus medinius pastatus. Bet kuriuo atveju šis gaisras labai išplito todėl, kad tam čia buvo palankios sąlygos. Akademikas Algimantas Miškinis knygoje „Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai“ (Vilnius: Savastis, 2004, p. 386), remdamasis ano meto dokumentais ir spaudos publikacijomis, rašo: „Sprendžiant iš 1928 m. nuotraukų, kuriose užfiksuota Luokės centrinė dalis ir aikštė, visi toje teritorijoje stovėję namai buvo mediniai, daugiausiai vieno aukšto ir vieno aukšto su salka, ir tik keletas dviaukščių. Jie stovėjo itin glaudžiai, sudarydami beveik ištisinį frontą. Aikštėje išsiskyrė ant nedidelės aukštumos iškilusi medžių apsupta bažnyčia. Dalis namų, matyt, buvo statyti dar XIX a. pabaigoje, nes pasižymėjo to laikotarpio etninei architektūrai būdingomis proporcijomis ir formomis (valminiais ir pusvalminiais stogais), kiti – jau pokario laikotarpiu, galbūt nepriklausomybės kovų metu sudegusių ar tiesiog susenusių ir perstatytų namų vietose. Tai buvo vienaaukščiai ir dviaukščiai su salkomis bei dvišlaičiais stogais namai. Nepaisant skirtingo pastatų statybos laiko, Luokės centrinė dalis pasižymėjo architektūriniu vientisumu, buvo savita ir tapybiška. [...]

1934 m. Luokėje kilo gaisras, per kurį išdegė visas centras: sodybos aplink aikštės rytų dalį, Tryškių ir Kuršėnų gatvėse – 86 gyvenamieji namai ir 90 visuomeninių bei ūkinių trobesių, iš jų dvi sinagogos, žydų pradinė mokykla, vaistinė, degtinės monopolio sandėliai ir kt.; išdegė 12 ha apstatytos teritorijos. Gaisras išplito, nes didelės sausros metu „labai išdžiūvę mediniai namai“ stovėjo „labai tankiai“ – atstumai tarp jų „tebuvo 2–3 metrai“, o prie „namų buvę pristatyta įvairių medinių trobesių, kuriuose laikoma šiaudai, šienas, malkos ir kita lengvai deganti medžiaga“. Bažnyčia nesudegė tik todėl, kad ją nuo aikštės atskyrė vešlūs medžiai. Apie 100 šeimų liko be pastogės. Konstatuota, jog „miestelis kaip ir likviduojamas, nes žmonės, neturėdami kur gyventi, išvažinėjo į Kuršėnus, Telšius ir kt.“ (A. Mlškinis savo teiginius paremia citatomis iš kitų leidinių – jos rašomos kabutėse).

Įvairiuose leidiniuose skelbiama informacija apie šį gaisrą tais metais kiek skyrėsi. 1934 m. rugsėjo 20 d. „Ūkininko Patarėjas“ (Nr. 38) rašė, jog: „gaisras Luokėje buvo toks smarkus, kad gyventojams nepavyko net mantos išgelbėti. Viso sudegė 91 savininko gyvenami namai ir buvę prie jų buvę pastatai, kurių galutinio skaičiaus nepavyko nustatyti. Sudegė Tryškių, Kuršėnų, Kapų gatvių ir aplink turgavietę esą namai. Viršaičio pareiškimu, bus sudegę apie 150 pastatų. Visi jie sudegė iki pamatų. Išdegė dvi kryžminės gatvės, viena 300 metrų, kita 420. Apdrausta namų esą per 100 000 litų bendrai sumai, kiti neapdrausti. Nuostoliai padaryti dideli, įskaičius trobas, jose buvusį turtą, krautuvėse laikytas prekes, supirktus javus, mantą ir šiek tiek grynųjų pinigų, nuostoliai gali siekti apie vieną kitą šimtą tūkstančių litų. Iš stambesnių pastatų sudegė žydų sinagoga, lietuvių samdomame name buvusi mokykla, pirtis, monopolio sandėlio parduotuvė su prekėmis.“

„Mūsų rytojus“ 1934 m. rugsėjo 18 d. pranešė: „Apskaičiuojama, kad gaisras Luokės miestelyje bus padaręs apie 1 mln litų nuostolių. Sudegė iš viso apie 200 trobesių, nukentėjo 91 savininkas [...]“.

Be palankių gaisrui plisti oro sąlygų, staigų jo plitimą galima paaiškinti ir tuo, kad [...] gatvės buvo labai siauros, tad gaisro metu ugnis plito abiem gatvės pusėmis.

„Savivaldybės“ leidinys 1934 m. (Nr. 9) rašė, kad Luokėje „Prie gyvenamųjų namų pristatyta daug įvairių medinių pastatų, kuriuose laikomas šienas, šiaudai, malkos ir kita lengvai deganti medžiaga. Gaisrui persimetus per Turgaus aikštę (apie 70 metrų pločio) į antrą gatvės pusę, nuo įkaitimo sprogo kelios benzino ar žibalo statinės, išmesdamos liepsną ant gretimų namų stogų. Luokėje stoka vandens. Apylinkėje nėra nei upelio, nei prūdo, o esami šuliniai nevandeningi. Vietos ugniagesiai teturi 50 metrų ilgio žarną ir rankinį siurblį. [...]

Gaisro gesinimo darbams vadovavo iš Telšių su dviem policininkus vežusiais automobiliais atvykęs apskrities viršininkas E. Šalkauskis, kurio vadovaujami ugniagesiai ir policija, ką dar buvo galima, nuo gaisro apgynė. Apie antrą valandą atvyko Telšių, Kuršėnų ir Šiaulių ugniagesiai, bet motoriniams siurbliams negalėjo duoti pilno veikimo dėl stokos vandens. Gaisras lokalizuotas apie trečią valandą nakties. (Gaisras prasidėjo 11 val. vakare.).“

Po gaisro be pastogės liko 200 šeimų, kuriose gyveno apie 1 700 žmonių. Didžiąją jų dalį sudarė žydai. Siekiant padėti nukentėjusiesiems, buvo išrinktas vietos gyventojų komitetas, kuriam priklausė kanauninkas Jurgis Daniusevičius, viršaitis J. Atkočiūnas, ūkininkai Kirlys, Poškevičius, Savickas ir namų savininkas Petkevičius. „Mūsų Kraštas“ rašė (1934-09-16, Nr. 37) ir 1934-10-14, Nr. 41): „Pasirodo, kad nukentėjusiems remti buvo suorganizuoti du komitetai, jau minėtas lietuvių ir atskirai – žydų, į kurį įėjo vietos rabinas Kraveckas, Glažas ir kt.

Jau spalio mėnesį suskaičiuota, kad 328 žmonėms reikalinga būtiniausia pagalba, iš jų 120 vaikų ir 20 motinų. Lietuvos motinoms ir vaikams globoti organizacijų sąjunga kreipėsi į Šiaurės Lietuvai šelpti komitetą, kurio pirmininkė p. Smetonienė, suteikti pašalpą. Prašymas buvo patenkintas ir Luokėje įsteigtas maitinimo punktas motinoms ir vaikams, paskiriant tam reikalui 12.000 litų.

Daug pastangų, kad būtų gauta pašalpa ir įkurtas maitinimo centras, rodė Telšių sveikatos centro vedėja gydytoja Žilytė. „Gydytoja kas savaitę šeštadieniais apsilanko vietoje neturtingųjų vaikų reikalais, taip pat tą dieną duoda patarimus nėščioms motinoms, gimdyvėms ir apžiūri vaikus.“

Jau minėtoje knygoje „Vakarų miestai ir miesteliai“ A. Miškinis rašo (p. 389), kad „Dar 1934 m. sudarytas išdegusios teritorijos tikrosios būklės planas (matininkas S. Gibavičius), kuriame užfiksuota iki gaisro buvusi sklypų struktūra. 1935 m. parengtas tos teritorijos sklypų projektas (Telšių apskrities inžinierius S. Stulginskis), pagal kurį šiek tiek pakeistas ir pareguliuotas senasis gatvių tinklas, gerokai pertvarkyti sklypai. Pagal projektą tuščiame žydų kapinių kampe numatyta antroji nedidelė aikštė, o senojoje neleista atkurti ten stovėjusių krautuvėlių. Panaikintos anksčiau į aikštę suėjusios savaime susidariusios gatvelės, o kai kurių kitų vietoje suplanuotos naujos (tiesios). Aplink aikštę leista statyti tik mūrinius pastatus.“

1934 m. gruodžio 9 ir 23 dienomis „Žemaičių Prietelius“ (Nr. 49 ir Nr. 51) pranešė: „Luokė. Miesto planas sudarytas ir jo išvaizda pasikeis geresnėn pusėn: gatvės bus tiesios, rinka didesnė. Viduryje miestelio būsią galima tik mūro namai statyti. Jau netoli mies-

telio ruošiama plytinė, kuri ateinančiais metais pradės veikti. Pavasarį prasidės atstatymas, nes turtingesnieji statys namus.

Gruodžio 11 d. naujas viršaitis visų gerbiamas p. Juozas Kirlys sušaukė pirmąjį naujos tarybos posėdį. Šiame posėdyje tarp kitų naudingų dalykų svarstyta ir nutarta duoti pašalpos po 300 litų ugniagesiams ir senelių prieglaudai. Taip pat taryba nutarė visoms organizacijoms duoti naudotis be atlyginimo valsčiaus sale.“

„Mūsų Kraštas“ 1934 m. rugsėjo 30 d. (Nr. 39) paskelbė straipsnį „Luokės gaisro pašvaistėje“. Jame rašoma: „Ne vienam žemaičiui kyla nejaukūs klausimai: kodėl žiauri ugnis taip mėgsta žemaičių miestelius? Kokiuose namuose gaisrai kyla? Kokiu laiku masiniai gaisrai įvyksta? Ar sudegusiose vietose buvo ugniagesių komandos? [...] Laikraščio skiltyse talpinamame straipsnyje galima tik pagvildenti keletą minčių apie įvykių panašumą, aplinkybes ir kitą ką, kas kiekvienam daugiausiai metasi į akis ir rėžia ausį. 1930 metais sudegė Alsėdžių miestelis, 1931 m. – Plungės miesto dalis ir pagaliau sielojamės dėl Luokės miestelio gaisro. Prisiminę šiuos tris gaisrus, randame daug panašumų, būtent:

1. Alsėdžių, Plungės ir Luokės mieste sudegusios dalys buvo labai aplūžusios, suirusios, namai seni, pašiaušti skiedrų stogais ir, bendrai, sąlygos patogios masiniams gaisrams plėstis.

2. Beveik visur gaisrai kilo gerai apdraustuose namuose.

3. Gaisrai įvyko patogiu ugniai plėstis laiku – Plungė degė smarkiam vėjui pučiant, Alsėdžiai irgi, Luokė sudegė didelėje sausroje. Gesinimas vienur ir kitur buvo labai sunkus. Alsėdžiuose, Plungėje ir Luokėje būta visur savanorių gaisrininkų komandų ir visur ne lietuvių vadovybėje.

Gaisrams kilus, visose trijose vietose vietiniai ugniagesiai savo veikimo mažai teparodė. Buvo girdimas komandavimas ne lietuvių kalba ir nesuprantama lietuviams ugniagesiams; jei gaisrų metu ką veikė ugniagesiai, tai daugiausiai tik atvykusieji iš kitur, tačiau ir šiems gesinimą labai sunkino vandens stoka ir neleistina vietinių ugniagesių netvarka: atvykę svetimų miestelių ugniagesiai kartais negalėjo į degantį miestelį įvažiuoti, nes visur gatvės buvo pilnos gelbėjamo turto, išardytų degančių namų rąstų ir nuodėgulių.

Vietinės, ne lietuvių vadovaujamos, ugniagesių savanorių komandos, nors visuomenės ir savivaldybių gausiai materialiai remiamos, [...] nepasirūpino nei vandeniu, nei tinkamų įrankių įgijimu.

Sakykim: Luokės savanorių ugniagesių komanda 1928–1933 m. gavo iš vietos savivaldybės 3.300 litų, bet visą savo gyvavimo laiką nevedė net kasos knygos ir už gautą sumą prieš savivaldybę neatsiskaitė. Luokėje nesama nė vieno vandeningo šulinio. [...]

Norint ateityje panašių masinių gaisrų miesteliuose išvengti, sveika būtų, kad:

1. Apskričių savivaldybės išleistų griežtus privalomus įsakymus, kad kiekviename miestelyje, prie kiekvienų trijų namų, prieinamoje vietoje būtų iškasti vandeningi šulininiai arba kitokie didesni vandens rezervuarai ir kad ugniagesiams vietos policija ar savivaldybė nurodytų, iš kur jie gaisro metu gali paimti susisiekimo priemones (arklius), nes iki šiol dėl ekonominių sunkumų ir dėl kitų kliūčių patys ugniagesiai vandens rezervuarui įrengti ir savo arklius lakyti miesteliuose negalėjo.

2. Įvesti griežtesnį gaisro priežasčių tyrimą ir kilusio gaisro kaltininkus bausti griežčiausiomis bausmėmis, ypač už padegimus, nes dėl vieno žmogaus nusikaltimo panašiais masinių gaisrų atsitikimais nukenčia šimtai šeimų ir ugnyje žūsta daug tokių daiktų, kurių ne tik nukentėjęs asmuo, bet ir valstybė niekad negalės atstatyti (kalbama apie mūsų senovę liudijančius dokumentus, senovišką statybą ir kt. istorinės vertės daiktus).

3. Ugniagesybos reikalus pavesti vienai kuriai rimtai organizacijai ir įstaigai, kuri būtų atsakinga už kilusių gaisrų likvidavimą, nes dabar, kai priešgaisriniu saugumu rūpinasi savivaldybės, šaulių ugniagesių skyriai ir savanorių ugniagesių draugijos, o gaisrui įvykus dėl jo likvidavimo šie ugniagesių vienetai kaltę meta vieni kitiems, kova su gaisrais neįmanoma. [...] Telšiškis“

Rytinė Luokės miestelio pusė po 1934 m. rugsėjo 11 d. - gaisro. Dešineje toliau matosi Nepriklausomybės paminklas. Reverse: Fotografas nežinomas. Nuotraukos savininkė Alūzienė, pateikė jos dukra Zita Kanapackienė. Nuotrauka iš Evaldo Kazlausko rinkinio

Pastangų apsisaugoti nuo gaisrų ar bent iki minimumo sumažinti jų pasekmes būta. Fortunatas Sauka prisimena: „Kiekvieną naktį luokiškiai pakaitomis saugojo savo kaimą. Buvo medinė lazda su bumbolu ir herbu, kuri kiekvieną rytą aplankydavo po vieną luokiškį, kuris ateinančią naktį turėdavo nešti sargybą. Naktinis sargas saugojo Luokę nuo gaisro ir kitų piktybių.“ (Užrašė Eglė Butautaitė).

Žurnale „Technika ir ūkis“ (1938 m., Nr. 1) buvo išspausdintas straipsnis apie Luokės miestelio išdegusios dalies gatvių, turgaus aikštės ir privačių sklypų perprojektavimą. Straipsnio ir Luokės miestelio centro projekto autorius – architektas Steponas Stulginskis. Matininkas buvo S. Gibavičius. Žurnale paskelbtas Luokės miestelio centro planas prieš gaisrą ir po jo, miestelio centro nuotrauka po atstatymo. Straipsnyje rašoma, kad yra parengtos statybos aplink turgavietę taisyklės. Čia dabar buvo leidžiama statyti tik mūrinius, vieno aukšto namus, stogai turėjo būti raudonų čerpių stogais. Stoglangius įsirengti buvo leidžiama tik pagal tam tikras sąlygas.

Luokės (Telšių r.) miestelio centro planas, parengtas po 1934 m. gyvenvietė didelę dalį sunaikinusio gaisro

JIE PLATINO LIETUVIŠKĄ ŽODĮ

LUOKĖS KRAŠTO KNYGNEŠIAI, JŲ RĖMĖJAI IR DARAKTORIAI

PARENGĖ GINTAUTAS ČIŽIŪNAS

Tekstas parengtas pagal informaciją, paskelbtą BENJAMINO KALUŠKEVIČIAUS ir KAZIMIERO MISIAUS kataloge „Lietuvos knygnešiai ir daraktoriai 1864–1904“ (Vilnius: Diemedis. Pirma knyga – 2004 m., antra knyga – 2014 m.)

ABROMAVIČIUS IGNAS. Knygnešių rėmėjas. Gyveno Luokėje (Telšių pskr.). I. Abromavičiaus namuose knygnešys Juozas Sudaris (1883–1941) buvo įkūręs slaptą bibliotekėlę-skaityklą.

BERESNEVIČIUS PETRAS. Knygnešys. Gimė 1875 m. Pateklėnuose (netoli Eigirdžių, Telšių apskr.), gyveno Sukainiuose, vėliau – Telšiuose. Turėjo 18 dešimtinės žemės. Lietuvišką spaudą gabenti iš Mažosios Lietuvos pradėjo būdamas 18 metų amžiaus (apie 1893-uosius metus). Iš O. Mauderodės Tilžėje, iš M. Jankaus Bitėnuose, iš Adomaičio Klaipėdoje imdavo tik religinę spaudą (maldaknyges, giesmynus, „Tėvynės sargą“ ir kt.), taip pat devocionalijas. Turėjo ištikimą padėjėją – jauną vaikiną Jasinską, kurį rusų pasienio sargybiniai nušovė Medsėdžiuose (Agluonėnai, Klaipėdos r.). P. Beresnevičiui tada buvo sužeista koja. Parsineštos spaudos namie nelaikydavo – persiųsdavo į Viekšnius, Papilę, Tryškius, Luokę. Iš jo knygas platinti imdavo Pakalniškienė, Joana Dargienė (Viekšniuose), Bubinienė (Tryškiuose). Bendradarbiavo su knygnešiais Feliksu Petravičiumi, Dominiku Bubėnu. Jo ūkyje nuolat būdavo atliekamos kratos. 1904 m. buvo sulaikytas vežantis lietuvišką spaudą, bet išsisuko papirkdamas pareigūną. Gana daug pinigų išleido pasienio sargybiniams, žandarams papirkti. Prieš 1905 m. revoliuciją pargabendavo ginklų. Turėjo surinkęs nemažą pinigų kolekciją. 1931 m. birželio 1 d. jam paskirta 30 litų knygnešio pensija.

BOMBLAUSKIENĖ VERONIKA. Knygnešė. Gyveno Luokėje (Telšių apskr.). Padėjo vyrui platinti lietuvišką spaudą.

BOMBLAUSKIS PETRAS. Knygnešys. Gyveno Luokėje (Telšių apskr.). Kartu su žmona Veronika Bomblauskiene platindavo lietuvišką spaudą. Pats jos parsigabendavo iš Mažosios Lietuvos. Iš pradžių dažniausiai nešdavo ir pardavinėdavo religinius spaudinius (maldaknyges, giesmynus), taip pat elementorius, kalendorius ir kt. Knygnešys Juozas Sudaris prikalbino nešti ir pasaulietinio turinio spaudą. Bomblauskis abejojo, ar ji bus perkama, bet J. Sudaris iš anksto apmokėjo ir apsiėmė išplatinti, nuo tada nuolat platindavo lietuvišką spaudą.

BRUŽAS PETRAS. Kunigas, knygnešys. Gimė 1864 m. spalio 19 d. Dusetos parapijoje (Zarasų r.). Tėvai buvo žemės nuomininkai. Lietuviškai skaityti ir rašyti išmokė daraktorius. 1887 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Čia mokydamasis dalyvavo slapto klierikų būrelio veikloje, kurio vienas iš uždavinių buvo platinti lietuvišką spaudą. Gaudavo „Žemaičių ir Lietuvos apžvalgą“, kitų įvairių knygelių. Vykdamas atostogų spaudos nuveždavo į savo gimtinę ir kitas vietas. 1891 m. buvo įšventintas į kunigus ir paskirtas vikaru į Luokę (Telšių r.). Netrukus susipažino su Ubiškės filijoje dirbusiu kunigu Ignu Vaišvila, kuris jam padėjo užmegzti ryšius su knygnešiais. Pradėjo reguliariai gauti ir platinti lietuvišką spaudą. Jis taip pat užmezgė ryšius su Užvenčio vikaru Kazimieru Bukantu ir Užvenčio dvare gyvenusia Marija Pečkauskaite-Šatrijos Ragana, su čia besilankančiu Povilu Višinskiu. Spaudą dažniausiai dalydavo veltui. 1896 m. perkeltas vikaru į Salantus. Čia kunigaudamas bendradarbiavo su kaimyninėse parapijose dirbusiais Juozu Tumu-Vaižgantu (Mosėdyje), J. Viksva (Šateikiuose). Iš jų gaudavo lietuviškos spaudos. Pats spaudos parsiveždavo iš Kretingos, čia jos gaudavo iš F. Lelio, tuo metu buvusio vienuolyne. 1899 m. perkeltas vikaru į Telšius. Su klebonu J. Šimkevičiumi nuvažiuodavo į Rygą parsivežti lietuviškos spaudos. Kunigaudamas Telšiuose užmezgė ryšius su vietiniais knygnešiais, atnaujino bendradarbiavimą su Luokės ir Ubiškės apylinkių knygnešiais. Platinti spaudą padėdavo ir antrasis vikaras Domininkas Pocius. Slėptuvę įsirengė buvusio bernardinų vienuolyno, vėliau – klebonija, palėpėje. 1902 m. perkeltas į Pandėlį užmezgė ryšius su knygnešiais – liaudies švietėjais Jonu Karbausku (Kupreliškyje), Jonu Kraniausku (Panemunyje), Karoliu Perekšliu (Suvainiškyje), Mykolu Prialgausku (Papilyje). Spaudą platindavo kalėdodamas ir kitomis progomis. Turėjo patikimų knygnešių pagalbininkų. Skatino tėvus, kad gabius vaikus leistų mokytis, sušelpdavo pinigais. Nuo 1937 m. balandžio 1 d. jam paskirta 100 litų pensija.

BUBĖNAS ANTANAS. Knygnešys, Dominyko Bubėno brolis. Gimė 1849 m. sausio 29 d. Dūseikiuose (Telšių apskr.), mirė 1910 m. gruodžio mėnesį. Mokėsi namuose, valdinėje pradžios mokykloje. Lietuvišką spaudą platinti pradėjo nuo 1882 metų. Pirkdavo ją iš Vinco Stončiaus. Nuo 1883 m. kartu su broliu draudžiamos spaudos pradėjo keliauti parsinešti į Tilžę arba į Klaipėdą. Vėliau ten vykdavo ir vienas. Platindavo tik maldaknyges ir kalendorius, nes laikraščius ir kitas pasaulietinio turinio knygeles platinti prisibijojo. 1886 m. per mugę Luokėje buvo apskųstas policininkui. Turėtas knygas atėmė, jį patį suėmė, bet už kyšį paleido ir knygas grąžino. Po šio įvykio pasidarė daug atsargesnis. Daugiau nebuvo įkliuvęs, bet eidamas per sieną tris kartus prarado knygas. 1905 m. buvo įskųstas žandarams, kad iš užsienio gabena knygas. Jį suėmė ir sergantį išvežė į Šiaulių kalėjimą. Netrukus paleido, bet po suėmimo jam paūmėjo džiova.

ČERNIAUSKAS MYKOLAS (ANTANO SŪNUS). Knygnešys, elgeta. Gimė 1864 m. rugsėjo 26 d. Smilgiuose (Luokės vlsč., dab. Telšių r.). Pasvalyje bei Krinčine (Pasvalio r.) 1900 m. buvo išklijuoti lietuviški atsišaukimai. Uriadnikai, ieškodami kaltininkų, suėmė M. Černiauską ir jo elgetos krepšyje rado lietuviškų atsišaukimą (Biliūnas J., „Lietuviai ir lietuvaitės!“). Buvo atlikta krata T. Augusčio namuose, kuriuose gyveno M. Černiausko motina. Nuo 1900 m. rugpjūčio 11 d. iki 1901 m. vasaros M. Černiauskui taikytas kardomasis areštas. Kalėjime išprotėjo. Byla buvo nutraukta.

GALMINAS FELIKSAS. Knygnešys, žemdirbys, siuvėjas, spaudos darbuotojas. Gimė 1862 m. birželio 14 d. Tryškiuose (Telšių r.). Mirė 1935 m. gruodžio 26 d. ten pat. Lietuviškai skaityti namie išmokė motina. 1869–1876 m. lankė Tryškių valdinę pradžios mo-

kyklą. 1878–1882 m. mokėsi siuvėjo amato ir kurį laiką siuvo. Gavęs paskaityti „Aušrą“, panoro gauti daugiau lietuviškos spaudos ir ją platinti. Nuo 1887 m. ėmė gabenti spaudą iš Prūsijos ir ją platinti. Nešti spaudą iš Mažosios Lietuvos pradėjo 1887 m., susipažinęs su paupariu Kaziu Kybartu, kuris pirmą kartą jį nusivedė iki Mažosios Lietuvos sienos. Daugiau spaudos gabenimo paslapčių pamokė Dominykas Bubėnas ir Feliksas Petravičius. Į Mažąją Lietuvą eidavo kiekvieną mėnesį. Nešiodamas spaudą po Telšių ir Šiaulių apskričių kaimus per savaitę parduodavo leidinių už 600 rublių. Talkindavo pusbrolis Juozas Ruzgys. Kai parsineštų knygų pristigdavo, jų imdavo iš savo mokytojų D. Bubėno ir F. Petravičiaus. Ne kartą buvo gaudytas pasienio sargybinių, praradęs nešulių su spaudiniais. Buvo ir areštuotas, sėdėjo daboklėse. Policija apie 1890-uosius metus Tryškiuose jį sulaikė ir kišenėse rado „Žemaičių ir Lietuvos apžvalgą“. Buvo nubaustas 14 dienų kardomuoju areštu Šiauliuose. Po suėmimo persikėlė gyventi į Luokę ir, dirbdamas smuklėje, platino spaudą. Apie 1895-uosius metus grįžo gyventi į Tryškius. Buvo nuolat policijos sekamas. 1898 m. Tryškiuose organizavo parašų rinkimą, kad būtų panaikintas lietuviškos spaudos draudimas. Nuo 1890 m. bendradarbiavo „Šviesoje“, savo lėšomis išleido „Kalendorių bitininkystės“, buvo parengęs spaudai lietuvišką kalendorių, bet negavo leidimo spausdinti. 1899–1908 m. gyveno JAV. Vėliau grįžo į Lietuvą. Pirmajam pasauliniam karui pasibaigus dirbo savivaldybėse, iki 1922 m. spalio buvo Telšių apskrities valdybos pirmininkas. Nuo 1931 m. birželio 1 d. jam paskirta 40 litų knygnešio pensija.

KOSMINSKAS (KOZMINSKAS) KAZIMIERAS. Kunigas, knygnešių rėmėjas. Gimė 1837 m. Luokės parapijoje (Telšių apskr.). Bajoras. 1860 m. įstojo į Varnių kunigų seminariją. Kunigu įšventintas 1863 metais. Tais pačiais metais paskirtas dirbti Oniškio (Rokiškio r.) vikaru. Vėliau, 1868–1873 m., dirbo Rokiškio vikaru. Nuo 1873 m. iki mirties buvo Užpalių klebonas. Pastatė iki šiol tebestovinčią Užpalių bažnyčią. Paragino Juozą Baranauską gabenti ir platinti uždraustą spaudą, rekomendavo jį J. Tumui-Vaižgantuo kaip patikimą knygnešį.

IGNOTAS MIKALOJUS. Knygnešys. Gimė 1870 m. Varnių parapijoje (Telšių apskr.), gyveno Luokėje. Mirė 1934 m. Ocean Gates (JAV). Pirmą kartą nuėjo į Tilžę parsinešti lietuviškos spaudos 1888 metais. Varniuose apie 7 mėnesius mokėsi įrišti knygas. 1889 m. apsigyvenęs Luokėje, čia atidarė savo knygrišyklą. Lietuviškos spaudos pats parsigabendavo iš Mažosios Lietuvos. Ypač daug parsigabendavo nuo 1890-ųjų metų. Į Mažąją Lietuvą per Vėžaičių muitinę nuvažiuodavo ir savo vežimu. Parsigabentą spaudą slėpdavo Guivėnų girioje pas eigulį Leoną Navicką. Naktimis parsinešdavo namo į Luokę. Slėpdavo bažnyčios varpinėje. Platindavo aplinkinėse gyvenvietėse – Pavandenėje, Janapolėje, Varniuose, Telšiuose, Tryškiuose, Šaukėnuose, Užventyje ir šalia jų esančiuose kaimuose. Neturtingiems žmonėms knygų duodavo veltui. Kaimynams įskundus, 1892 m. balandžio 18 d. policininkas krėtė jo namus. Dieną prieš kratą policininkas jį apie būsimą kratą buvo perspėjęs, todėl M. Ignotas namuose turėtą draudžiamąją spaudą spėjo paslėpti. Tie patys skundėjai dar keletą kartų skundė policininkui, vėliau žandarams. Žandarai iš M. Ignoto paėmė senas, suplyšusias įrišti knygas atneštas ir už jų laikymą jį nubaudė kalėti 30 parų. Bijodamas tremties M. Ignotas 1893 m. pradžioje pasitraukė į JAV, apsigyveno Filadelfijoje, įsigijo mažą spaustuvėlę, vertėsi knygų prekyba. Rašė korespondencijas į lietuviškus laikraščius.

KAIRYS KAZYS (Antano sūnus). Knygnešys. Gimė 1880 m., gyveno Jonaičiuose, Luokėje (Telšių r.). 1900 m. buvo sulaikytas nešantis 1 lietuvišką knygą. Nubaustas 5 rublių bauda arba 3 dienom arešto policijos areštinėje.

KYBARTAS LIUDVIKAS. Pauparis, knygnešys. Gimė 1860 m. Luokėje (Telšių apskr.). Nekilnojamojo turto neturėjo, buvo vedęs. 1887 m. spalio mėnesį Telšių mieste iš jo buvo atimtos 4 lietuviškos knygos. 1894 m. pas jį surado 1 lietuvišką kalendorių ir jį atėmė. Tada jis sakė, kad kalendorių pirkęs sau Telšiuose. Nubaustas 3 dienoms arešto policijos areštinėje, jam uždrausta prekiauti smulkiomis prekėmis.

KUNDROTAS JUOZAPAS. Knygnešys, lietuviškos spaudos platinimo organizatorius. Gimė 1869 m. Luokės parapijoje (Telšių r.), gyveno Šiauduvoje, Padievytyje, Šilalėje. 1935 m. gegužės 25 d. palaidotas Laukuvoje (Šilalės r.). Aktyviai dalyvavo Laukuvoje veikusios lietuviškos spaudos platintojų bei skaitytojų kuopelės veikloje, vėliau jai vadovavo. Gavęs iš knygnešių lietuviškos spaudos ir ją perskaitęs, perduodavo kaimynams. Turėjo namuose Motiejaus Valančiaus, Lauryno Ivinskio, Simono Daukanto ir kai kurių kitų autorių lietuviškų knygų. 1905 m. dalyvavo Didžiojo Vilniaus Seimo darbe. Lietuvą paskelbus nepriklausoma valstybe, aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje. Apdovanotas keliais medaliais.

NAGLYS TRACHIMAS. Daraktorius. Gyveno Patumšiuose, Luokėje, Telšiuose. Mokė vaikus valstiečio Povilo Naglio troboje. Šioje mokykloje mokėsi ir knygnešys Juozas Sudaris.

NAVICKAS LEONAS. Eigulys, draudžiamosios lietuviškos spaudos platintojas ir knygnešių rėmėjas. Gyveno Guivėnuose, Telšiuose. Tarnavo eiguliu Biržuvėnų dvare (Telšių r.). Knygas imdavo iš Domininko Bubėno, platino Luokės apylinkėse. Pas L. Navicką Guivėnų girioje spaudą slėpdavo knygnešys Mikalojus Ignotas iš Luokės. Policija 1891 m. gruodžio mėnesį atliko kratą L. Navicko namuose, pas ten gyvenusią kampininkę rado 6 lietuviškus kalendorius.

PALUKAITIS JONAS JUOZAS (Jurgio sūnus). Mokytojas, literatas, knygnešys. Gimė 1883 m. Skindeliškėje (Bagotoji, Marijampolės r.), mirė 1918 m. balandžio 12 d. Panevėžyje, palaidotas Naujamiestyje (Panevėžio r.). Mokėsi Višakio Rūdos pradžios mokykloje ir Veiverių mokytojų seminarijoje, kurią baigė 1904 metais. Mokydamasis seminarijoje palaikė ryšius su knygnešiais, visuomet turėdavo lietuviškos spaudos, duodavo jos bendramoksliams rinko tautosaką. Mokytojavo Luokėje, Kretingoje, Naujamiestyje ir Upytėje (Panevėžio r.). Bendradarbiavo spaudoje, pasirašydamas Višakio ir Višakėlio slapyvardžiais. Paskelbė publicistikos, sudarė skaitinių knygą „Žiburėlis“, parašė eilėraščių.

PAULAUSKAS APOLINARAS. Knygnešių rėmėjas. Gyveno Luokėje. 1892 m. gruodžio mėnesį policija iš jo atėmė du 1890 ir 1892 metų lietuviškus kalendorius („Lietuvos ūkininkų kalendorius“). Policija juos pripažino antivyriausybiniais ir perdavė žandarmerijai. Ši bylos netyrė ir kalendorius grąžino policijai. Kauno gubernijos byloje pažymėta, kad apie A. Paulauską kaip apie spaudos platintoją neturi įkalčių. Vilniaus generalgubernatorius A. Paulauskui už lietuviškų knygų laikymą paskyrė 7 dienų areštą policijos areštinėje.

PAULAUSKAS POVILAS (Jeronimo sūnus). Daraktorius. Gimė 1854 m. Telšiuose, gyveno Petraičiuose (Luokės vlsč., Telšių apskr.). Žandarų puskarininkis kartu su šimtininku 1887 m. kovo 12 d. Petraičių kaime aptiko slaptą mokyklą, kurioje vaikus mokė pats ūkio šeimininkas P. Paulauskas. Surado 12 lietuvišką knygų (iš jų 3 lietuviškus ir 2 rusiškus elementorius), rašymo sąsiuvinių ir kt. Teisme P. Paulauskas teisinosi, kad mokė savo vaikus, kurių turėjo dešimt, o ne svetimus, bet liudininkai teigė, kad, atvykus žandarui,

(Nukelta į 76 p.)

Dievdirbio, draudžiamos lietuviškos spaudos platintojo Augustino Potockio (Norkaus) išdrožtos šventųjų skulptūrėlės ir Augustinas Potockis (Norkus) su žmona Barbora savo namuose. 1937 metai. Fotografas Stasys Vaitkus. Nuotraukos saugomos Šiaulių „Aušros" muziejuje: ŠAM Poz. Nr. 66/VIII-1(II) ir ŠAM Poz. Nr. 26/XVIII. Iliustravcijų šaltinis: www.limis.lt

(Atkelta iš 75 p.)

namuose buvo ir svetimų vaikų. Kauno apygardos Šiaulių miesto teismo 1887 m. rugpjūčio 19 d. nuosprendžiu P. Paulauskas buvo nubaustas 1 rublio bauda arba 1 dienos areštu policijos areštinėje. Rastos knygos grąžintos P. Paulauskui.

PENKAUSKAITĖ JOANA (Jono duktė). Padienininkė, knygnešė. Gimė 1867 m. Janapolėje (Telšių r.). Gyveno Pluotinėje, Žarėnuose (Telšių r.). 1893 m. policija iš jos atėmė 6 lietuviškus kalendorius ir nubaudė 2 mėnesių arešto Telšių policijos areštinėje. 1896 m. gegužės mėnesį Luokės policija atliko kratą jos namuose ir rado lietuviškos spaudos („Žemaičių ir Lietuvos apžvalgą"). Liepė jai pačiai spaudinius nunešti savo policijos nuovados viršininkui. Nunešė birželio 9 d. ir prisipažino, kad dar turėjusi 4 lietuviškus kalendorius, bet jau pardavusi. Nubausta vienam mėnesiui kalėjimo ir atiduota vieneriems metams policijos priežiūrai. Kalinta Kauno kalėjime, o paskui ištremta į Rygą.

PETRAVIČIUS FELIKSAS (Felikso sūnus). Pauparis, knygnešys. Gimė 1858 m. rugpjūčio 15 d. Staniškėje (Luokės vlsč., Telšių r.). Mirė 1932 m. spalio 14 d. Raudėnuose (Šiaulių r.). Bajoras. Jo tėvai buvo nusigyvenę Žemaitijos bajorai, nuomojo žemę iš dvarininko. Jaunystėje tarnavo pas ūkininkus. Vedęs gyveno kartu su tėvais Dūseikiuose (Telšių r.). Lietuvišką spaudą pradėjo platinti 1881 metais. Gaudavo jos iš B. ir P. Rėpšaičių Žemaičių Kalvarijoje ir iš Vincento Stončiaus. Bendradarbiavo su Domininku Bubėnu, su juo 1883 m. pirmą kartą nuėjo į Tilžę. Draudžiamą spaudą gabendavo dideliais kiekiais – daugiausia religinius spaudinius, taip pat elementorius, kalendorius. Turėjo išbandytą nuolatinį maršrutą: važiuodavo iš Tilžės traukiniu iki Rimkų stoties ir vežimu iki pasienio. Per sieną spaudą pernešdavo buvusio Gudiškės dvaro darbininkai bei aplinkinių kaimų valstiečiai ir atveždavo į namus. 1891 m. vasario 24 d., vos tik jam parvažiavus į namus Dūseikiuose, policija atliko kratą. Rado 1 004 egz. spaudinių lietuvių, lenkų ir prancūzų kalbomis. Kvotos metu tardytojai sužinojo apie jo, kaip knygnešio, veiklą ir bendradarbiavimą su D. Bubėnu. 1892 m. spalio 7 d. caras patvirtino bausmę: 4 mėnesiai kalėjimo ir 2 metai tremties iš Šiaurės Vakarų krašto, laikant griežtoje policijos priežiūroje. Pasirinko Rygą, tačiau ten negyveno, grįžo į namus ir kartu su D. Bubėnu vėl platino lietuvišką spaudą Telšių, Rietavo, Kretingos, Plungės, Viekšnių, Sedos, Ubiškės, Luokės, Tryškių ir kai kuriose kitose Žemaitijos vietovėse. Kasmet jos parduodavo vidutiniškai už 1 000 rublių.

1898 m. lapkričio 5 d. sargybiniai užklupo nešančius spaudą valstiečius. Kvotos metu paaiškėjo, kad knygos priklauso F. Petravičiui. Prasidėjo paieškos, gaudynės. F. Petravičius kartu su D. Bubėnu pasitraukė į Mažąją Lietuvą ir ten gyvendami slapta gabendavo lietuvišką spaudą į Lietuvą. Į knygnešystę F. Petravičius buvo įtraukęs ir savo sūnų Kazimierą, vėliau tapusį kunigu.

1901 m. vasario 22 d. areštavus D. Bubėną, F. Petravičius toliau vienas pats gabendavo spaudinius. 1903 m. lapkričio 14 d. jį, atėjusį su spaudiniais į Lietuvą, skundėjų padedami, pasienio sargybiniai suėmė. Išlaikė Tauragės kalėjime apie 10 mėnesių. Neradę pakankamai įkalčių, iš kardomojo arešto paleido. Išsiuntė metams į Rygą, bet ir vėl jis iš tremties pabėgo. Vietoje jo policijoje registruodavosi jo pažįstamas Boleslovas Šiušis. Tuo metu spaudos draudimas jau buvo panaikintas. Lietuvišką spaudą F. Petravičius iš Mažosios Lietuvos gabendavo, platindavo ir po spaudos draudimo panaikinimo. Jis taip pat pervesdavo per sieną norinčius emigruoti asmenis. Nuo 1928 m. sausio 1 d. F. Petravičius gaudavo 75 litų knygnešio pensiją. F. Petravičiaus pavardė yra įrašyta Knygnešių sienelėje KVDKM sodelyje.

POTOCKIS (NORKUS) AUGUSTINAS. Liaudies skulptorius, kalvis, knygnešys. Gimė 1844 m. Patumšiuose (Luokės vlsč., Telšių apskr.), mirė 1945 m. Soblaukyje (Luokės vlsč., Telšių apskr.). Gimė dvaro kumečio šeimoje ir gavo Potockio pavardę. Greitai po to šeima persikėlė gyventi į Luokę. Anksti mirus tėvui, dirbo piemeniu pas ūkininkus. Tuo laikotarpiu pradėjo drožinėti iš medžio. Kad išvengtų tarnybos Rusijos rekrūtuose, davė kyšį seniūnui ir pasisakė, kad yra Norkus. Vedė Maudžiorų kaime. (Užvenčio vlsč.) gyvenusią našlę Bertašienę ir apsigyveno jos ūkyje. Posūniui paaugus, norėdamas jį išgelbėti nuo tarnybos, atsisakė teisių į ūkį. Pasistatė Bertašienės žemėje trobelę ir joje gyveno. Bitininkavo, drožė medžio skulptūras, kalė geležinius kryžius, tapė paveikslus ir kt. Kaimynų vaikus pamokydavo lietuviško rašto. Kurį laiką gabeno lietuvišką spaudą iš Mažosios Lietuvos. Septynerius metus pagyvenęs savo trobelėje, išvyko į JAV. Dirbo akmens kasyklose, per penkerius metus uždirbo 700 rublių. Tada vedė kitą žmoną – Barborą Urbonavičiūtę, vėl apsigyveno savo trobelėje Maudžioruose. 1929 m., skirstantis į vienkiemius, gavo žemės, pasistatė naują trobelę.

RAČKAUSKAS-VAIRAS KAROLIS. Rašytojas, knygnešys. Gimė 1882 m. lapkričio 16 d. Šiaudinėje (Kairiškiai, Akmenės r.). Mirė 1970 m. balandžio 3 d. Kaune. Mokėsi Luokės pradinėje mokykloje, privačiai – Šiaudinėje. Nuo 13–14 metų gyveno beveik savarankiškai, pats rūpindavosi pragyvenimu ir mokslu. Iki 1899 m. mokėsi Šiaulių gimnazijoje. 1900 m. baigė Tartu gimnaziją. Pagal tėvų norą

buvo įstojęs į Kauno kunigų seminariją. Kai dar buvo klierikas, Kurtuvėnuose susipažino su Povilu Višinskiu, kuris padarė jam didelę įtaką. Perrašė P. Višinskio skundą Rusijos Senatui. Prisidėjo prie lietuviškos spaudos platinimo – yra gabenęs ją iš Vlado Putvinskio dvarų (Kelmės r.) į Šiaulius. 1904 m. pabaigoje pasitraukė iš seminarijos. 1905 m. pradžioje išvyko į Sankt Peterburgą, dirbo „Lietuvių laikraščio“ redakcijoje, jame spausdino savo kūrybą. Bendravo su lietuvių visuomenės veikėjais, tuo metu gyvenusiais Sankt Peterburge – Maironiu, A. Jakštu-Dambrausku, K. Jurgelioniu ir kitais. 1907 m. išvyko gyventi į JAV. Dirbo Lietuvos diplomatinėje tarnyboje. Vėliau sugrįžo gyventi į Lietuvą. Pokario metais dirbo Respublikinėje bibliotekoje, Petro Cvirkos memorialiniame muziejuje.

RUZGYS JUOZAS. Knygnešys. Gyveno Kinčiulių kaime (Luokės vlsč., Telšių apskr.) Padėjo platinti lietuvišką spaudą savo pusbroliui knygnešiui Feliksui Galminui, kartu su juo vaikščiodavo po aplinkinius kaimus.

SIREIKIS ADOMAS. Spaudos platintojas. Gyveno Luokės valsčiuje (Telšių apskr.). 1895 m. pradžioje Luokės seniūnas ir valsčiaus raštininko padėjėjas jo namuose rado lietuvišką 1894 m. kalendorių. Nubaustas 7 dienoms arešto policijos areštinėje.

SUDARAS (SUDARIS) PRANAS (Prano sūnus). Gyveno Gaulėnuose (Luokės vlsč., Telšių apskr.). 1893 m. pavasarį iš jo buvo atimtas lietuviškas 1892 m. kalendorius. Nubaustas 7 dienoms arešto policijos areštinėje.

ŠAIKŪNAS MYKOLAS. Kunigas, draudžiamos lietuviškos spaudos platinimo organizatorius ir platintojas. Gimė 1841 m., mirė 1924 m. birželio 21 d. Kaunatavoje (Telšių apskr.). Mokėsi Kauno kunigų seminarijoje. Į kunigus įšventintas 1877 metais. Paskirtas vikaru į Švėkšną (Šilutės r.). 1883 m. perkeltas vikaru į Saločius (Pasvalio r.), 1885 m. – vikaru į Tauragnus. Buvo paskirtas mokyti tikybos vietinėje valdinėje mokykloje, bet joje retai pasirodydavo. Po kelių mėnesių pakeitė ištremtą į Žemaičių Kalvarijos domininkonų vienuolyną (vėliau perkeltą į Gardino vienuolyną) kleboną Feliksą Mazulevičių. Tęsė ištremto klebono lietuvišką veiklą: organizavo slaptą vaikų mokymą, lietuvišką spaudos platinimą, surasdavo tam darbui tinkamų žmonių (M. Balčiūną, J. Vaicekauską ir kt.). 1887 m. nubaustas 25 rublių bauda, kai Tauragnų zakristijoje pakabino į vienuolyną uždaryto klebono F. Mazulevičiaus nuotrauką. 1888 m. perkeltas į Pajūrio filiją (Tauragės parapija). Čia iš Tauragnų parapijos pasikvietė ūkio darbininkus ir tarnus Dominyką Stundžią, Domicelę ir Liudviką Balčiūnaites. Tai buvo jo patikimi pagalbininkai – gabendavo lietuvišką spaudą iš Mažosios Lietuvos, ją slėpdavo ir platindavo. Lietuviškos spaudos iš Tauragnų parapijos atvažiuodavo knygnešiai M. Balčiūnas, J. Vaicekauskas ir kt. Žandarai 1891 m. jau turėjo savo agentų pranešimą apie klebono tarnų ir paties klebono veiklą platinant lietuvišką spaudą. 1893 m. nubaustas 50 rublių bauda už lietuviškos spaudos platinimą. Pajūryje dirbo iki 1898 metų. 1899 m. paskirtas klebonu į Gadūnavą (Telšių r.). Kitais, 1900 metais, jau buvo Traupio klebonas (Anykščių r.), 1901 m. – Skaudvilės klebonas (Tauragės r.). 1902 m. nubaustas 150 rublių bauda už lietuviškos spaudos platinimą, pažemintas iš klebono į vikarus ir perkeltas į Notėnus (Skuodo r.). Čia dirbo iki 1910 metų. Kai 1905 m. Žemaičių vyskupas pasiūlė M. Šaikūną perkelti į kitą parapiją, Kauno gubernatorius pranešė Vilniaus generalgubernatoriui apie ankstesnius M. Šaikūno nusižengimus. 1911 m. paskirtas į naujai statomą Viekšnalių filiją (Luokės parapija, Telšių apskr.). 1919 m. buvo Naujųjų Varnių altaristа. Apie 1923-uosius metus buvo paskirtas naujai statomos Kaunatavos bažnyčios rektoriumi (Telšių r.).

VIŠVILA IGNAS (IGNOTAS) (Stepono sūnus), gimimo metrikose – Vaišvila Jonas, Jono. Knygnešys, kunigas. Kilęs iš bajorų giminės. Gimė 1808 m. liepos 7 d., mirė 1894 m. vasario 18 d. Ubiškėje (Telšių apskr.). 1827–1834 m. mokėsi Telšių bernardinų mokykloje ir čia baigė 6 klases. 1834–1837 m. mokėsi Varnių kunigų seminarijoje. Įšventintas į kunigus 1837 metais. 1837–1840 m. buvo Luokės vikaras, 1841–1845 m. dirbo Tirkšliuose. Čia kunigaudamas jis pasikeitė savo vardą (vietoje Jono – Ignas). 1846–1849 m. buvo Salantų vikaras. Nuo 1848 m. administravo Papilės parapiją, vėliau buvo jos klebonas. Dalyvavo lietuvių nacionaliniame judėjime. Palaikė ryšius su lietuvių kultūriniu centru Varniuose. 1861 m. į Papilę pakvietė atvykti gyventi Simoną Daukantą, su kuriuo apie 1850-uosius metus susipažino Varniuose. Tapo S. Daukanto globėju. Už paramą sukilėliams 1863–1864 m. buvo suimtas ir kalintas. Savo testamentu S. Daukantas įpareigojo I. Vaišvilą pasirūpinti likusiomis knygomis – vienas išparduoti ir gautus pinigus išdalyti pavargėliams, kitas perduoti gimi-

Karolis Vairas-Račkauskas 1921 m. gruodžio 29 d., Niujorkas. Nuotrauka saugoma Venclovų namų-muziejuje. Šaltinis: http://www.vilniaus muziejai.lt/venclova/Karoliui_Vairui-Rackauskui-130/pages/01_jpg.htm

naičiams. Iš pradžių I. Vaišvila ant S. Daukanto kapo pastatė kuklų paminklą, kurį po 20 metų pakeitė geresniu (jis išliko iki šiol). Abiejuose paminkluose užrašai buvo lietuvių kalba. Iš Papilės 1865 m. I. Vaišvila buvo iškeltas į Joniškį eiti altaristos pareigas (1866–1871). Nuo 1873 iki 1885 m. I. Vaišvila buvo Naujosios Žagarės vikaras ir altarista (Joniškio r.). 1885 m. perkeltas į Ubiškę (Telšių r.) filialisto pareigoms. Čia gyvendamas prašydavo knygnešio D. Bubėno atgabenti jam lietuviškų religinių knygų (atrodo, po keletą pūdų), kurias vėliau jis padovanodavo žmonėms. Turėjo įsirengęs slėptuvę, kurioje visada būdavo daug knygų. Platino ir pasaulietinio turinio leidinius. Bendradarbiavo su knygnešiu vikaru Petru Bružu, 1891 m. atkeltu į Luokę, padėjo jam gauti lietuviškos spaudos. Savo testamentu, kurį parašė apie 1883-uosius metus, „Aušros“ laikraščiui paskyrė 200 rublių, neturtingo lietuvio mokslo stipendijai ir būsimai lietuviškai pradinei mokyklai – keletą tūkstančių rublių. I. Vaišvilos kapas ir antkapinis paminklas yra Ubiškės bažnyčios šventoriuje.

VIRMAUSKAITĖ VERONIKA (Kazio dukra). Knygnešė. Gimė 1833 m., gyveno Luokėje (Telšių apkr.). 1893 m. pradžioje policija iš staliaus paupario Adomo Stulpino atėmė 40 lietuviškų spaudinių. Teisinosi, kad juos paskaityti atnešė Veronika Virmauskaitė. Tada jiems abiems buvo skirta po 1 mėnesį arešto policijos areštinėje.

Mes – iš Luokės krašto

Viršuje dešinėje: XX a. 8 dešimtmetyje Luokę garsinę vidurinės mokyklos krepšininkai. Pirmoje eilėje iš kairės: Virginija Pliuskytė-Kupčinskienė, Rita Tamošauskaitė, Elena Usytė-Jurkienė, Danutė Šimkutė, Dalia Šimkutė, Albina Saukaitė. Stovi (iš kairės): Juozas Gaidamavičius (dabar koncerno „Vikonda" vadovas), Vydas Gedvilas (dabar LR Seimo pirmininko pavaduotojas), Petras Miknius, Antanas Kontautas, Sigitas Žymantas. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Aldonis Bakšanskienės rinkinio.
Kairėje: 1949 m. birželio mėnuo. Baltakiškės kaimo moterys su savo austais tautiniais rūbais. Nuotrauka iš Elenos Saukienės rinkinio

Jonas Jurkus ant savo vokiško motociklo tarpukario metais. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Danieliaus Stonio rinkinio

Ant mašinos sparno sėdi Juozas Leinartas. Tai yra pirmoji mašina, kurią jis vairavo kolūkyje. Apie 1950 m. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Nijolės Leinartaitės-Lukauskienės rinkinio

Luokės vidurinės mokyklos dūdų orkestras (vadovas Bronius Rimidis). 1966 m. rugsėjo 5 d. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Jono Bielskio rinkinio

Vestuvių muzikantai. Iš dešinės į kairę Gelžinis, Zenonas Jonika, Blažiejus Jackus, Pranas Maceikis. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Kęstučio remėzos rinkinio

Luokės jomarkas tarpukario metais. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš Zitos Andriuškaitės-Auškalnienės archyvo

1994 m. Reginos Zinkevičienės rūpesčiu Luokės bažnyčios šventoriuje pastatytas koplytstulpis, skirtas prelato Blažiejaus Česnio atminimui. Jį pašventino vyskupas Antanas Vaičius (stovi centre). Jam iš kairės stovi akademikas Zigmas Zinkevičius. Reginos Zinkevičienės mama Kazimiera Lisienė, jaunystėje gaspadinavusi pas Blažiejų Česnį, sėdi. Toliau išsirikiavę jos vaikai ir vaikaičiai. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Aldonos Bakšanskaitės archyvo

Žolinių švenčių puokštelės Luokės Visų Šventųjų bažnyčioje. Marytės Beleckienės nuotrauka

Tai mūsų istorija ir mūsų gyvenimas

Mergaitės ir moterys prie Luokės bažnyčios. Fotografas ir metai nežinomi. Nuotrauka iš Elenos Viktoravičiūtės-Saukienės rinkinio

Iki mūsų dienų išlikęs K. Mockaus statytas koplytsulpis Luokės bažnyčios šventoriuje. 1902 m. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Eglės Butautaitės rinkinio

Luokės pavasarininkai 1931 m. liepos 5 dieną. Fotografas Kazys Daunys. Nuotrauka iš Žemaičių muziejaus padalinio Žemaičių vyskupystės muziejus rinkinių. Šaltinis: www.limis.lt

LUOKĖS VISŲ ŠVENTŲJŲ BAŽNYČIA

SOFIJA GEDIMIENĖ, EGLĖ KUČIKIENĖ, RAMUNĖ LENKIMAITĖ

Luokės miestelio pirmasis paminėjimas žinomuose istoriniuose šaltiniuose yra susijęs su oficialiuoju Žemaičių krikštu ir kunigaikščio Vytauto Didžiojo įsakymu pastatyti Žemaitijoje 8 (9?) bažnyčias.

Žinoma, kad 1413 metų lapkričio mėnesį į Žemaitijos gilumą krikštyti žemaičių atjojo Jogaila Vladislavas ir Vytautas Aleksandras. Buvo įsakyta kirsti šventuosius gojus, gesinti aukurų ugnį. Valdovai kalbėjo žmonėms lietuviškai, aiškino žemaičiams krikščioniško tikėjimo tiesas, čia pat buvo krikštijama. Buvo su jais ir kunigų, bet nė vienas jų nemokėjo lietuviškai. Aišku, kad kunigaikščių, užtrukusių Žemaitijoje tik kelias dienas, vykdytas krikštas buvo tik politinis mostas, leidęs teigti visam krikščioniškam pasauliui, kad Žemaitija pakrikštyta. Gali būti, kad kaip tik tada buvo įsakyta (pažadėta?) pastatyti Žemaitijoje aštuonias (9?) bažnyčias stambiausiose gyvenvietėse, tarp jų ir Luokėje.

Kada tiksliai buvo pastatyta pirmoji Luokės bažnyčia, nėra žinoma. Naujausi duomenys gana prieštaringi. 1999 m. išleistoje Edvardo Gudavičiaus knygoje „Lietuvos istorija. T. 1: Nuo seniausių laikų iki 1569 metų“ (Vilnius, 1999) rašoma, kad 1417 m. Žemaitijoje „parapijų buvo bent jau aštuonios: Viduklės, Kaltinėnų, Kelmės, Raseinių, Ariogalos, Veliuonos, Kražių, galbūt ir Luokės. Taigi Luokė su klaustuku. Jei buvo parapija, tai turėjo būti ir bažnyčia.

„Lietuvos istorijos“ IV tome (Jūratė Kiaupienė, Rimvydas Petrauskas, Vilnius, 2009) nurodoma, kad Luokės parapija buvo įsteigta prieš 1467 m. Skirtumas – 50 metų.

Pasak Motiejaus Valančiaus, 1424 m. Žemaičių vyskupystėje buvo 12 bažnyčių, viena iš jų – Luokėje. Taigi yra pagrindo teigti, kad pirmoji bažnyčia Luokėje pastatyta prieš 1424-uosius metus.

1416 m. 60 jau pakrikštytų žemaičių bajorų delegacija, vadovaujama Vytauto didikų Jurgio Gedgaudo ir Jurgio Galmino (tarp delegatų buvo ir bajoras Kirkutis) vyko į Konstancos bažnytinį susirinkimą su skundu prieš Ordiną. Skundas buvo inspiruotas Vytauto ir Jogailos, rašytas ir redaguotas kunigaikščių dvaro raštininkų, valstybinės teisės žinovų. Jo tikslas buvo politinis – sustiprinti savo pozicijas ginče su Ordinu dėl Žemaitijos priklausomybės.

Skundas buvo išklausytas ir priimtas teigiamai, o bažnytinis susirinkimas įgaliojo Lvovo arkivyskupą ir Vilniaus vyskupą krikštyti žemaičius ir įsteigti vyskupiją.

Nelaukęs atvykstant Lvovo arkivyskupo, Vilniaus vyskupas savarankiškai jau 1416 m. rudenį su keliais Vilniaus kunigais krikštijo žemaičius. Gali būti, kad tada šiame krašte ir buvo pradėtos planingai statyti bažnyčios.

Drauge su Konstancos delegatais 1417 m. vasarą į Žemaitiją atvyko Vytautas ir jo įsakymu Medininkuose buvo įsteigta katedra

Luokės bažnyčios vaizdas nuo kapinių pusės. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Evaldo Kazlausko archyvo

bei statomos bažnyčios. Tų pačių metų rudenį buvo konsekruotas pirmasis Žemaičių vyskupas Motiejus iš Trakų. Taigi Medininkuose tais metais bažnyčia jau turėjo būti. Motiejus Valančius rašo, kad „Vyskupas Motiejus, nors turėjo gyventi Varniuose, vienok pagal linkėjimą didžio kunigaikščio daugiau gyveno Luokėj ir neleido stabmeldžiams ant Šatrijos kalno apent įkurti šventos ugnies.“[2]

Kuriais metais kunigaikštis Vytautas Didysis paskyrė vyskupą Motiejų Žemaičių vyskupu, nėra galutinai aišku. B. Kviklys „Lietuvių enciklopedijoje“ (t. 4, p. 128) rašo: „Pirmasis Medininkų vyskupas Motiejus Žemaičių sukilimo metu, Vytautui pageidaujant, savo sostinę buvo laikinai perkėlęs iš Medininkų į Luokę. [...]“ Šis teiginys verčia manyti, kad Motiejus vyskupo pareigas ėjo jau 1418 metais.

Kunigo, vyskupo M. Valančiaus amžininko Vincento Juzumo knygoje „Žemaičių vyskupijos aprašymas“ taip rašoma apie pirmąją Luokėje iškilusią bažnyčią: „Pirmoji bažnyčia buvo pastatyta sugriovus pagonių altorius ir užgesinus dievo Perkūno garbei degusią ugnį ant garsiojo Šatrijos, arba kitaip Ketros (Cetros) kalno. Tada su kariuomene bei gausiu būriu dvasininkų ir bajorų atvykę valdovai Vladislovas (Jogaila) ir Vytautas čia atvertė daugybę pagonių, tarp jų – ir Luokės kaime. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto nurodymu, kai kurių krašto istorikų nuomone, ant Šatrijos kalno, o ne Luokėje buvo pastatyta pirmoji bažnyčia. Pagonių sukilimo dėl senojo tikėjimo metu 1418 m., sunaikinus šią bažnyčią ir numalšinus maištą, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto nurodymu nauja bažnyčia buvo pastatyta ne ant šio kalno, o netoli jo esančiame Luokės kaime, nes buvo baiminamasi, kad kada nors sukilę pagonys vėl panašiai pasielgs. Juk jie itin stipriai buvo prisirišę prie šios vietos, kur keletą amžių savo dievukus garbino. Šios vietovės veikiausiai buvo apaugusios didžiulėmis giriomis. Kryžiuočių kronikose apie šią šventyklą nėra jokių užuominų, nes šie jos nerasdavo.“

Ši citata labai romantiška. Na o vietovardis Cetra žinomas ir iš kitų autorių tekstų. Apie kunigaikščio Vytauto nurodymą statyti bažnyčias devyniose Žemaitijos vietovėse, tarp jų Cetroje ir Luokėje, rašo lenkų istorikas Motiejus Strijkovskis 1582 m. Karaliaučiuje išspausdintoje knygoje, vadinamoje „Kronika“. Tą patį vietovardį mini ir italas Guagnini bei kiti vėlesni istorikai, tarp jų ir M. Valančius, bet jie nesieja šio vardo nei su Šatrija, nei su bažnyčios statyba.

Taigi kol kas nėra galutinai atsakyta į klausimą, kur stovėjo pirmoji Luokės bažnyčia. Algimantas Miškinis knygoje „Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai“[6] rašo, kad pagal apibūdinimą atrodo, jog Luokės bažnyčia buvusi kitoje negu dabar vietoje. Tą vietą jis spėja buvus šiaurės rytinėje dabartinio miestelio dalyje, dabartinėje Žemaitės gatvėje, ten, kur dabar dar stovi keletas kryžių.

Gali būti, kad pirmoji bažnyčia stovėjo ant kalnelio, kur dabar yra miestelio kapinės. Ši prielaida grindžiama archeologiniais radiniais iš XIV–XV a. palaidojimų, randamų šiais laikais kasant kapus. Senieji duobkasiai ne kartą yra pasakoję, kad kasdami duobes kartais randa senus kaulus ir „visokių geležiukų“ prie jų, o šiauriniame kapų kalnelio šlaite kasant duobę Žukauskui rastas nesuardytas vyro kapas su pentiniu kovos kirviu, žalvarine vytine antkakle, plokštine žalvarine sage. 2011 m. rudenį, kasant duobes seserims Dambrauskaitėms palaidoti, sename Dambrauskų šeimos kape, kuris yra šalia vakarinio ir pietvakarinio kalno šlaito, buvo rasta kripta. Ji sumūryta iš raudonų, pasak kasėjų, „keistų“ plytų. Kriptos viršus – apie 50 cm nuo žemės paviršiaus, skliautinis, dugnas – apie 2,3 m nuo žemės paviršiaus, plotis – apie 1,5 m, o ilgis – apie

Luokės kapinės ir joje stovinti koplyčia. Danutės Mukienės nuotrauka

2,4 metrų. Yra pagrindo manyti, kad kriptos vidus padengtas labai plonu, šviesios pelenų spalvos tinku. Kriptoje rasti griaučiai buvo labai tamsūs, beveik juodi. Ant kaukolės kaktos plote buvo išlikęs kažkoks vingiuotas kaspinas – melsvos spalvos juostelė. Prie griaučių dešiniojo peties gulėjo metalinis kryžius, kurio koto viršutinė dalis atrodė esanti nukalta kalvio. Nukryžiuotojo skulptūrėlė gulėjo ant griaučių. Kriptos pramuštą stogą duobkasiai pagal galimybes sutvarkė ir vėl užkasė.

XV–XVI ir vėlesniais amžiais parapijos kapinės dažnai būdavo prie bažnyčios – jos šventoriuje. Taigi ankstyvi kapai dabartinių kapinių vietoje gali liudyti ten buvus ir bažnyčią. A. Miškinis spėja, kad dabartinėje vietoje bažnyčia galėjo būti pastatyta prieš 1613 metus, o Mindaugas Paknys straipsnyje apie Žemaitijos regiono katalikų bažnyčias rašo, kad „naują bažnyčią XVII a. viduryje pastatė vyskupas Jurgis Tiškevičius“.

1421 m. Vytautas Medininkų vyskupui ir Žemaitijos parapijų bažnyčioms užrašė įvairiuose valsčiuose buvusios žemės su valstiečiais ir žvejybos teisėmis.

Bronius Kviklys „Lietuvių enciklopedijoje“ (t. 16, p. 525) rašo, kad „1424 m. į Žemaičius atvykęs vyskupas Dziržgavičius jau rado Luokės bažnyčią. Vytautas suteikė jai turtingą beneficiją [...].

XV a. pabaigoj Luokės klebonas Simonas Gardinietis, žuvus Luokės donacijos dokumentui, prašė Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro išduoti naują raštą, patvirtinantį jo pirmtakų padarytą donaciją. Aleksandras 1493 m. rugpjūčio 14 d. patvirtino ankstyvesnę Luokės bažnyčios fundaciją ir ją padidino. [...]“

2013 m. Telšių apskrities archyve vykusioje parodoje tarp kitų 114 dokumentų kopijų Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka eksponavo ir anksčiau paminėtą Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro (Jogailos anūkas) 1493 m. rugpjūčio 14 d. raštą, kuriame nurodyta, kad jis „atnaujina Žemaitijos seniūno Stanislovo Jonaičio Kęsgailos Luokės bažnyčios apdovanojimus turtais ir patvirtina tai bažnyčiai Luokės kaimą, Paškuvėnų, Piečelėnų žemes su valstiečiais, Papilės ir Tauragėnų dvarus, skiria kasmet po penkis jaučius iš Dirvonėnų, Viešvėnų ir Biržuvėnų dvarų, leidžia laikyti Luokėje 5 atleistas nuo mokesčių smukles.“

Stanislovas Jonaitis Kęsgaila Žemaičių seniūno pareigas ėjo nuo 1486 iki 1526 metų. Tikėtina, kad ankstesnių dovanojimų Luokės bažnyčiai dokumentai buvo prarasti, todėl Luokės klebonas

(Nukelta į 82 p.)

(Atkelta iš 81 p.)

Simonas Gardinietis (žinoma, kad jis Luokės klebonu buvo 1490 m.) paprašė juos atnaujinti. Aleksandras patvirtino fundaciją. Paskutinį kartą ji užregistruota 1838 m. rugsėjo 30 d. Telšių apskrities teisme.

1453 m. trečiuoju Žemaičių vyskupu tapo Martynas Luokiškis. Rašytiniai šaltiniai nurodo, kad jis pasižymėjo labai doru gyvenimu. Vyskupystę valdė tik pusę metų, nes greitai mirė.

Iš išlikusių dokumentų ir rašytinių šaltinių žinoma, kad 1466 m. Luokės klebonas buvo Mikalojus (tada pavardžių dar nebuvo). Žemaičių kanauninkas Motiejus jam, taip pat ir Baisogalos bažnyčiai, testamentu paliko knygų.

Anais laikais oficialiai klebonus į parapijas skirdavo vyskupas, bet tą skyrimą dažniausiai nulemdavo daugiau galių turintieji – stambieji žemvaldžiai, Žemaičių seniūnai, kunigaikščiai, karaliai, kartais net popiežius. Dėl tų skyrimų dažnai kildavo ginčų ir nesutarimų. 1502 m. vyskupas Martynas III atsisakė patvirtinti didžiojo kunigaikščio Aleksandro rekomenduotą kunigą iš Krokuvos, nė žodžio nemokantį lietuviškai. Vyskupui buvo pagrasinta, kad jo elgesys užtrauks valdovo nemalonę. Matyt dėl to 1514 m. į Luokės parapiją buvo paskirtas Jonas Sicilietis Amatas. Reikia manyti, kad jis tai jau tikrai kad lietuviškai nieko nesuprato. 1514 m. Luokėje buvo du vikarai – Jurgis Dargužaitis ir Petras Naraitis. 1519 m. Žemaičių kanauninku ir Luokės klebonu tapo Steponas.

Algimantas Miškinis knygoje „Vakarų Žemaitijos miestai ir miesteliai“ (p. 374) pažymi, kad „1521 m. buvo nustatytos Luokės klebono valdos ribos.“

1531 m. Žygimantui Senajam paprašius, popiežius Luokės klebonu patvirtino karališkosios šeimos gydytoją Joną Andriejų Valantiną. Klebono beneficijos jis realiai negavo – gavo tik teisę (ar pažadą) užimti šią vietą mirus ar pasitraukus iš tarnystės tuometiniam klebonui. 1533 m. Jonas Andriejus Valantinas jau buvo Vilniaus kanauninkas bei Trakų prepozitas (gali būti, kad šias pareigas pradėjo eiti anksčiau) ir gyveno Vilniuje. 1541 m. jis iš valdovo išprašė Luokės klebonams teisę laikyti tiek karčemų, kiek jie nori. Taip buvo siekiama padidinti klebonijos pajamas. Ar jis šią beneficiją gavo, žinių neturima. Steponas Luokėje klebonavo iki 1555 metų. A. Miškinis rašo („Vakarų Žemaitijos miestai ir miesteliai“, p. 374), kad iki 1541 m. klebonas kun. Jonas Andriejus miestelyje laikė 4 karčemas. Tais metais jam buvo leista jų atidaryti „kiek panorės“.

1551 m. Žygimantas Augustas padidino Luokės bažnyčios fundaciją. 1582 m. Stepo Batoro pasirašytame dokumente pažymėta, kad po Luokės klebono kun. Benedikto Strijkovskio mirties pastatas paskirtas (duotas globoti) Medininkų (Varnių) vyskupijos arkidiakonijai. Tais metais prie bažnyčios jau buvo špitolė.

Luokės parapija ilgą laiką Žemaičiuose buvo viena iš turtingesnių ir jos klebonai dažniausiai būdavo Varnių prelatai. (B. Kviklys. „Mūsų Lietuva“, t. 4, p. 128).

Plintant protestantizmui, Luokės parapija ir bažnyčia, kaip ir daugelis kitų Žemaitijos bažnyčių, neteko kunigo ir buvo uždaryta (XVI a. vid.). Atkurta vyskupo Merkelio Giedraičio vyskupavimo laikais (1576–1609).

1563 m. Luokės klebono vietą gavo Žygimanto Augusto kapelionas Benediktas Strijkovskis. (Beveik tuo pat metu Varniuose gyveno Motiejus Strijkovskis, karys, keliautojas, istorikas, parašęs pirmąją Lietuvos istoriją („Lenkijos, Lietuvos, Žemaičių ir visos Rusios kronika“, išspausdinta 1582 m. Karaliaučiuje).

Tuo laikotarpiu parapijoms klebonus skirdavo vyskupas, bet klebono statusas nebūtinai įpareigodavo jį gyventi savo parapijoje. Toks paskyrimas pirmiausia užtikrindavo pajamas iš tos parapijos, o patarnavimus tikintiesiems galėdavo teikti samdomi vikarai. Tai, kad karališkųjų dvarų tarnautojai stengėsi įgyti tokią tolimą parapiją, rodo, kad ji buvo žinoma ir pakankamai turtinga.

1587 m. vyskupas Merkelis Giedraitis Žemaičių vyskupystę padalijo į tris dekanatus. Vienas iš jų buvo Luokės.

Kaip rašoma jau minėtoje „Lietuvių enciklopedijoje“ (t. 16, p. 525), „M. Giedraitis išrūpino iš karaliaus Stepono Batoro (greičiausiai Lietuvos didieji kunigaikščiai turėjo Luokės bažnyčios kolatorių teisę) sutikimą, kad Luokės parapijos beneficijos pajamos (kartu su Papilės parapijos – red. p.) būtų skiriamos Varnių katedros giedotojams kunigams išlaikyti.“ Po 1710 m. maro, kai Žemaitijoje labai sumažėjo gyventojų skaičius ir sumenko Luokės parapijos pajamos, Varnių katedros giedotojai 1746 m. kreipėsi į vyskupą Antaną Tiškevičių, prašydami, kad šis Luokės parapiją kartu su jos pajamomis paimtų savo žinion, o jiems (giedotojams) mokėtų kasmetinę algą. Tada Luokės parapija vėl perėjo Žemaičių vyskupų jurisdikcijai.

1647 m. vyskupas Jurgis Tiškevičius Žemaičių vyskupystę padalijo į šešis dekanatus. Luokės dekanato tarp jų jau nebebuvo. Tai rodo, kad Luokės miestelio vaidmuo Žemaitijos dvasiniame ir ekonominiame gyvenime tuo laikotarpiu jau buvo gerokai sumenkęs.

V. Juzumas „Žemaičių vyskupijos aprašyme“ (p. 518–519) pažymi, kad „1648 m. vyskupas Jurgis Tiškevičius čia (Luokėje – red. p.) pastatė naują bažnyčią. Sunku patikėti, kad Vytauto nurodymu 1421 m. statyta pirmoji bažnyčia būtų stovėjusi daugiau negu 220 metų. Čia [antrąją, o gal ir trečiąją] bažnyčią tarp 1421 ir 1648 m. turėjo pastatyti kuris nors vyskupas. Knygoje „Fundacijų ir privilegijų rinkinys“ nurodyta, kad vysk. Kazimieras Pacas 1675 m. savo lėšomis (*sumptibus propriis*) pastatė Luokėje naują bažnyčią. Neįtikėtina, kad per tokį trumpą laiką bažnyčia galėjo pasenti ir pradėti griūti. Šią 1648 m. Jurgio Tiškevičiaus statytą bažnyčią turėjo arba sudeginti švedai, arba ji sudegė kurio nors miestelio gaisro metu.“

A. Miškinis minėtoje knygoje (p. 376) pažymi, kad 1662 m. miestelio inventoriaus „aprašyme nei bažnyčia, nei klebono valda neminima. Galimas daiktas, kad bažnyčia sudegė dar prieš XVII a. vidurio karą, nes 1652 m. Jonas Kazimieras pakartojo jos fundaciją. Tuo metu bažnyčia buvo jau ne ankstesnėje vietoje – kapinėse į šiaurės rytus nuo miestelio, o centre. Kada bažnyčia galėjo būti atkelta, tikslesnių duomenų nėra. Manyta, kad ji „atstatyta XVI a. antroje pusėje“, tad tai galėjo įvykti ir XVI a. pabaigoje, kai po reformacijos Žemaičių vyskupo Merkelio Giedraičio pastangomis bažnyčia vėl ėmė veikti. Spėjama, kad naują jos vietą miestelyje rodo 1613 m. Luokės ženklas LDK žemėlapyje. Sprendžiant iš vėlesnių duomenų, bažnyčia užėmė nedidelę kalvą – neapstatytą vyskupui priklausiusios dvaro sodybos plotą į vakarus nuo aikštės, t. y. vietą, į kurią miestelis iki XVI a. pabaigos dar nesiplėtė. Pastačius bažnyčią vėliau jai paskirtoje vietoje (t. y. dabartinėje), pasak A. Miškinio, „dar XVI a. pabaigoje Luokėje ėmė ryškėti miestelio XX a. vidurio tūrinės erdvinės kompozicijos pradmenys“.

V. Juzumas (p. 518) nurodo, kad 1675 m. statyta bažnyčia per miestelio gaisrą 1766 m. sudegė. 1768 m. Luokės bažnyčios vizitacijos akte pažymėta, kad Luokės bažnyčia yra nauja.

Vyskupui Jonui Lopacinskiui vadovaujant (vyskupo pareigas ėjo 1762–1788 m.) 1778 m. buvo užbaigta pastatyti, o gal tik perstatyta arba atstatyta, iki šiol tebestovinti medinė Luokės bažnyčia. Ją 1774 m. konsekravo Eluzos [titulinis] vyskupas sufraganas Mykolas Chominskis. Kaip matyti iš išlikusių šaltinių, ši bažnyčia greičiausiai Luokėje jau buvo penkta, o gal net ir šešta.

Pasak V. Juzumo, ši bažnyčia „du kartus parapijiečių buvo remontuota, klebono Juozapo Daniusevičiaus (lenk. *Daniusewicz*) rūpesčiu ištapyta, o drožinėti altoriai parapijiečių lėšomis ir to paties klebono rūpesčiu 1888 m. skoningai nulakuoti ir paauksuoti. [...] Bažnyčia Visų Šventųjų titulo. Bažnyčios pašventinimas minimas ketvirtą sekmadienį po Velykų. [...] Kryžiaus kelias įvestas 1842 metais. Šv. Kryžiaus relikvijos gautos 1855 metais. Kitos šventės: 1) Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo, 2) šv. Jurgio, 3) šv. Jono Krikštytojo, 4) šv. Mykolo). [...] Klebonija sena, statyta klebono Martyno Žakevičiaus (lenk. *Żakiewicz*), senajai 1815 m. sudegus. [...] Prie šios bažnyčios kadaise buvo dvi altarijos. Pirmąją 1496 m. lapkričio 10 d. įsteigė Martynas Jadavičius (lenk. *Jodowicz*). Tais metais lapkričio 10 d. surašytu dokumentu Jadavičius altaristos išlaikymui paskyrė 5 valakus sudarantį Raželės kaimą, kuriame vėliau apsigyveno 7 ūkininkai, kitaip sakant, buvo septynios sodybos. Taip pat paskyrė jai 40 kapų lietuviškų grašių. Šiai altarijai Matas Sandeminskis 1610 m. gruodžio 18 d. surašytu testamentu paliko 140 kapų grašių.

Antrąją (Šv. Onos) altariją įsteigė dvarininkas Venckavičius (lenk. *Węckowicz*), užrašęs jai 7 valakus žemės. Netrukus tas pats Venckavičius padidino fundaciją dar aštuoniais valakais žemės. Jo brolienė Regina Bartonickytė-Venckavičienė (lenk. *Węckowiczowa*) 1638 m. paskyrė šiai altarijai 250 kapų lietuviškų grašių, 1649 m. altarista buvo kun. Kryževičius (lenk. *Krzyżewicz*). Abi šios altarijos dar egzistavo paskutinio 1752 m. vykusio vyskupijos sinodo metu. [...] Šv. Onos altarijos pastatai per 1815 m. gaisrą sudegė ir niekas niekada jų nebeatstatė. Jai funduota žemė buvo prijungta prie klebonijos. Švč. Sakramento altarijos pastatai sudegė per 1859 m. gaisrą. Tai įvyko jau atėmus fundacijas, tad, kadangi nebebuvo tikslo, niekas nematė reikalo jos atstatyti."

Daugiausiai žinių apie anksčiau stovėjusias bažnyčias, jų įrangą, interjerą ir turtą galimą sužinoti iš bažnyčių vizitacijos aktų. Lietuvos katalikų mokslo akademijos šaltiniuose X ir XI tomuose yra paskelbti du Luokės bažnyčios istorijai labai svarbūs aktai – 1611 ir 1677 metų. Pirmasis parašytas lotynų kalba, o antrasis – lotynų ir lenkų kalbomis. Tekstus iš lotynų kalbos išvertė JŪRATĖ BORUSEVIČIŪTĖ-TERLECKIENĖ, iš lenkų kalbos – JURGITA GUSTYTĖ-IVINSKIENĖ.

Luokės Visų Šventųjų bažnyčios šventoriaus vartai. 2014 m. Danutės Mukienės nuotrauka

1677 METŲ VIZITACIJA

Luokės bažnyčia buvo funduota Lietuvos kunigaikščio Vytauto Aleksandro, pirmojo Medininkų vyskupystės fundatoriaus, įvedusio katalikų tikėjimą Žemaitijoje. Vėliau Luokės bažnyčia ir parapija atiteko vyskupo stalo valdoms. 1677 m. sausio 24 d. Luokės bažnyčios vizitacijai vadovavo vyskupas Kazimieras Pacas (valdė vyskupiją 1667–1695), kuris tuo metu stovėjusią bažnyčią pastatė savo lėšomis. Bažnyčia buvo pastatyta ant senosios bažnyčios kertinio akmens, bet ant naujų pamatų, to paties Švenčiausio Kristaus Kūno ir Visų Šventųjų titulo. Prieš tai stovėjusi bažnyčia, kuri buvo statyta vyskupo Jurgio Tiškevičiaus (valdė 1633–1649 m.) sugriuvo nuo senumo, nors buvo nesenai statyta. Prieš Tiškevičiaus statytąją buvusi bažnyčia sudegė. Tikslios šių bažnyčių statymo datos nenurodytos.

BAŽNYČIOS PASTATO IR INVENTORIAUS APRAŠYMAS

Bažnyčia 19 uolekčių ilgio ir 7 uolekčių pločio (*uolektis 0,66–0,71 m, taigi bažnyčios ilgis buvo apie 13,5 m, plotis – apie 5 metrai* – aut. p.). Prieangis prieš bažnyčią yra tinkamo dydžio, turintis tris įėjimus, kurie dvigubomis eglinėmis durimis, laikant šešiems geležiniams vyriams užsidaro. Vienas užraktas geležinis ir visi trys įėjimai uždaromi rąstu. Prieangis dvigubom ąžuolinėm durim su šešiais vyriais ir išorine didesne velke uždaromas. Choras virš bažnyčios įėjimo „skirtas muzikai, elegantiškas su kaltinėmis grotelėmis". Sienos (gal choras – aut. p.) remiasi prie įėjimo dviem kolonomis iš abiejų bažnyčios pusių. Pastatas turi 11 didelių (?), naujų, vientiso stiklo langų ir didesnius apvalius – 4. Bažnyčios grindys neišgrįstos, lubos padarytos iš tašytų lentų, bažnyčios sienos iš visų pusių išorėje sutvirtintos tašytomis lentomis – plankomis. Bažnyčios stogas dengtas molinėmis čerpėmis, jas priklijuojant kalkių mišiniu. Bokštas virš bažnyčios, per vidurį, padengtas lentelėmis, virš jo geležinis kryžius su 6 paauksuotais vario rutuliais. Stogo viršūnė (viršus) ir kampai žemyn ištęsti. Dviejuose stogo kraštuose (gal galuose?) yra paauksuoti geležiniai kryžiai, jų viduryje paauksuoti spinduliai. Viduryje bažnyčios, navoje, senas Nukryžiuotasis. 2 dideli suolai prie bažnyčios sienų nauji, trečias senas. Prie durų du seni suolai. Didžiajame altoriuje tik didelis paveikslas, nutaptas drobėje. Viduryje – *Švč. Mergelės Marijos Ėmimas į dangų*, virš jo – *Viešpaties Atsimainymas*. Altoriaus mensa (pagrindas) mūrinis, tru-

(Nukelta į 84 p.)

Kryžius Luokės Visų Šventųjų bažnyčios šventoriuje. 2014 metai. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 83 p.)

putį apgriuvęs matosi relikvijos „kapelyje“ (įduboje relikvijų maišeliams laikyti), kuris yra atviras. Portatilis (konsekruotas akmuo) vientisas, tačiau išplėštas iš altoriaus, prie jo aukojama, neturint kito portatilio. Švč. Sakramento tabernakulis padėtas didžiajame altoriuje, padarytas skrynelių meistro, išpieštas juoda spalva, šonuose nupiešti šv. Petro ir šv. Pauliaus atvaizdai, ant durelių nupieštas kielikas su ostija. Tabernakulis turi keturias kolonas (atramas), uždaromas vidine velke. Raktas saugomas zakristijoje po kitu užraktu.

Dešinėje pusėje už mensos, uždengtos linininu audeklu su antepedijumi, pastatytas kredensas (spintelė) su Švč. Trejybės paveikslu, šalia įvairių, labai senų išdrožinėtų skulptūrų. Dešinėje pusėje, šv. Onos altarijos koplyčioje, altorius drožinėtas, didžiajame paveiksle šv. Ona ir Švč. Mergelė Marija, laikančios Kūdikėlį Jėzų; aukščiau, mažesniame paveiksle, Švč. Mergelė Marija lanko šv. Oną. Skulptūros tame altoriuje drožinėtos, iš šonų senos, vietomis suskilinėjusios. Altorius turi dvi kolonas, viskas buvo paauksuota, jau nusitrynė. Portatilį turi, tik akmenį išplėštą iš senojo altoriaus, tačiau prie jo būdavo aukojama uždengus trimis staltiesėmis. Altoriaus mensa (pagrindas) iš šonų padaryta (sumūryta) be kalkių. Altorius buvo pastatytas ponios Venckevičienės.

Kairėje pusėje, koplyčioje – Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdas, prie kurio žmonės kalba Švč. Mergelės Marijos Rožinio maldą. Toje pačioje koplyčioje yra senojo altoriaus, kadaise pastatyto pono Syndomierskio, fragmentas.

Krikštykla dešinėje pusėje, prie Šv. Onos altoriaus – be grotelių. Krikšto vanduo laikomas variniame inde, kuris yra išskobtame kelme. Vanduo semiamas plieniniu šaukštu. Švęstas aliejus laikomas tame pačiame išskobtame kelme su vandeniu. Aliejaus indas alavinis, senas, dangtelis sulankstytas. Uždengtoje raudonu audeklu skylėtoje skrynelėje saugoma druska.

Bažnyčia turi keturias mūrines kriptas. Pirma – didžiojo altoriaus dešinėje. Ji yra pono Plocharskio. Dėl šios kriptos, kurios remontas kainavo 300 auksinų, brolija bylinėjasi su ponais Kovnacais (Kovnackais) – pono Plocharskio paveldėtojais. Antroji kripta mūrinė, dengta marmuru yra prie šv. Onos altoriaus. Ji ponios Venckevičienės. Trečioji – mūrinė, priklausanti pačiai bažnyčiai. Ketvirtoji – Švč. Kristaus Kūno brolijos yra prie didžiojo altoriaus iš kairės.

Už laidojimą bažnyčios kriptoje buvo imama ne daugiau 5 auksinų, o bažnyčios grindyse – ne daugiau kapos (grašių). O kapinėse laidojama nemokamai, nes nedera pardavinėti Viešpaties žemės.

Kairėje pusėje prie didžiojo altoriaus yra zakristija, kuri uždaroma dvejomis durimis.

Durys į bažnyčią iš seno ąžuolo, su išorine velke ant kabančios grandinės, kitos išeina į šventorių – parapijos kapines; eglinės, uždaromos rąstu. Zakristijoje yra vienas kvadratinis stiklinis langas su geležinėmis grotelėmis. Yra dvi spintos: viena arnotams, turinti šešias skryneles arnotams susidėti, kita – linininiams audeklams, o monstrancijai ir kielikams skirta atskira spintutė.

SIDABRAS

Monstrancija sidabrinė, auksuota, senųjų švedų darbo, tinkamo dydžio, kiek apdaužyta pėda. Viršūnėje krucifiksas melchiorinis, atrodo pirktas brolijos lėšomis, kainavęs 20 vengriškų aukso florinų.

Kryžius sidabrinis, Švč. Kristaus Kūno brolijos, tinkamo dydžio, gėlėta pėda. Kryžiaus galuose keturi evangelistai, viduryje – krucifiksas, kitoje pusėje, po stiklu, – Dievo Avinėlis.

Keturi kielikai, visi paauksuoti, du iš jų turi gėlėtas pėdas. Vienas jų su įrašu ant pėdos: „Šį kieliką dovanoja ponia Regina Šostovicka-Venckevičienė (lenk. *Regina Szostowicka Węnczkiewicza*) Luokės bažnyčios Šv. Onos altarijai. Kitas jų dovanotas dvarininko Chrizostomo Gorskio ir dar vienas iš jų didesnis, jame saugomas tik Švč. Sakramentas, ant jo pėdos – sėdinčių žmonių figūros, dovanotas dvarininko Sondominskio. Šis kielikas turi dangtelį, dovanotą dvarininko Chrizostomo Gorskio. Prie visų kielikų yra patenos, o dar viena didelė patena naudojama ligoniams. Didžiajame altoriuje yra skirtingų žmonių paaukotų 21 votų plokštelė ir daug kitų aukų. Prie Šv. Onos altoriaus – tikrų perlų karoliai, dovanoti Melonijos, Bazilijonų unitų vienuolės.

ARNOTAI IR KITI BAŽNYTINIAI AUDINIAI IR SIUVINIAI

9 arnotai, seni ir nauji, su stulomis ir manipuliais, pasiūti iš įvairių medžiagų, sudėtingai siuvinėti, įvairiaspalviai, 2 dovanoti p. Venckevičienės, po vieną p. Chrizostomo Gorskio ir kilmingojo Stanislovo Žilevičiaus. Viena sena dalmatika.

2 senos kapos, įvairių spalvų, siuvinėtos, viena jų, juodo aksomo p. Kaunackio dovanota. 8 antepedijai, įvairių spalvų, pasiūti iš skirtingų audinių, su įvairiarūšiais išsiuvinėjimais, vienas dovanotas p. Venckevičienės, vienas Chrizostomo Gorskio, vienas labai senas klebono Jakovičiaus.

5 veliumai, įvairiaspalviai, įvairiai puošti ir siuvinėti, dovanoti po vieną Luokės miestelėno Bartolomėjaus, p. Žylevičiaus, Luokės prefekto Komorovskio, p. Jono Vitkaus, p. Stanislovo Strupos. Įvairūs maišeliai ir audeklai. Iš jų vienas dovanotas p. Creptovičienės ir vienas – „nuo špitolės ubagų“.

Korporalai – 10 senų paprastų, dovanoti p. Guževskienės 2, su karūnėlėmis, p. Rimkevičienės 2 ir p. Valentinovičienės be karūnėlių. 3 rankšluoščiai. 20 naujų purifikatorių (linininiai rankšluostėliai).

Albos: 5 senos drobinės, dovanotos plonytės medžiagos su karūnėlėmis nuo p. Šimkevičienės, nuo p. Bobrovskienės, ir naminės medžiagos nuo miestietės Grigelovičienės. 3 kamžos. Viena sena, suplyšusi, kitos dvi dovanotos p. Rimkevičienės ir p. Guževskienės.

METALINIAI BAŽNYTINIAI REIKMENYS

4 alavinės ir 2 varinės žvakidės, 1 alavinis katilėlis švęstam vandeniui. 1 vario

smilkytuvas su nauja lempele. Varinis trikojis švęstai ugniai, žalvarinis senųjų švedų dubenėlis.

KNYGOS

2 mišiolai, 2 agendos, 1 gradualas, didelis psalmynas ir brevijorius. Už viską, įskaitant įrišimą, komendorius mokėjo 16 florinų.

VARPINĖ

Sena, dengta skiedromis. Joje du varpai. Vienas didelis, kitas mažesnis, gamintas iš ketaus ir alavo de caetero, kaip liepė klebonas, už kurį 60 florinų ir 20 auksinų iš dėžutės ir 40 de proprio. Didysis signorius (*w bani*). 5 maži varpeliai sudėti zakristijoje. Už skambinimą varpais žmogui mirus imama ne daugiau pusės auksino.

KAULINYČIA, ALTARIJA, MOKYKLA

Kaulinyčia geros būklės. Mokykla apgriuvusi, sena. Špitolė sukritusi, sena, joje gali gyventi 8 žmonės abiejų lyčių. Už fundaciją moka Kražių vienuolės 50 auksinų.

Prie Luokės bažnyčios yra dvi altarijos. Pirmoji, dovanota p. Jodovičiaus, palivarkas Ražių (dabartiniai Ražiukai), kaimas su 7 valstiečiais ir 5 valakais žemės atiduota valdyti komendoriui. Luokės altarista Nieviardovskis išieškojo tą valdą iš bajorės Kodkovskos. Valdą sudaro: 3 langų troba su kamara, kepykla ir kamara mažos, mažas tvartas, arklidė, pastoginė brikoms, pirtis. Pagal fundaciją palivarko žemėje yra 5 sklypai ir gyvena 7 valstiečiai. Kazimieras Gintautis, Vaclovas Rusaitis, Kazimieras Tauraitis, Andrius Šudnis, Mykolas Šlovis, Dovydas Staiko, Petras Kanstelkaitis. Visi jų moka „flor. 6, gr 6 lit.“

Valstiečiai pareigas atlieka pagal klebono komendoriaus sprendimus, jos nėra sunkios, įstatymų neprašė. Tas pats fundatorius Jodovičius užrašė 10-tinę nuo 5 dvarų, bet ji nebuvo mokama ir po ilgo bylinėjimosi šie dvarai greta Dirvėnų, Žeimelėnų (Žeimuvėnų), Girkontų, Upynos atiteko Kražių vienuolėms. Antrajai altarijai prie Šv. Onos altoriaus nuo seno užrašyti 7 valakai, bet juos pasisavino bajoras Sindomierskis, o altarista Nieviardovskis, prisiekus teisme 7 valstiečiams, juos grąžino, vėliau juos pasisavino bajoras Volotkievičius ir tik testamentu, manoma graužiamas sąžinės, įgaliojo juos grąžinti. Tai pačiai altarijai bajoras Vienskovičius, norėdamas padidinti jos

Po 1934 m. atstatyto Luokės miestelio centras apie 1936-uosius metus (prie šventoriaus dar nėra namo, kuris buvo pradėtas statyti 1938 m.). Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš Luokės bendruomenės archyvo

aprūpinimą, užrašė aštuntą valaką, įdirbamą dvaro teritorijoje, ir grynais 500 kapų (grašių?).

KAMENDORIAUS NAMAS

Viena troba sukritusi, kita perstatyta ten gyvenančio miestiečio.

ALTARISTOS NAMAS

Troba sena, turi 3 langus, kamara su 1 langu ir vidine spyna, troboje yra stalas, suolas, žalias koklinis pečius. Kita troba su 3 langais, kamaroje 1 langas, po kamara – rūsys, durys su kabliu ant vyrių, koklinis pečius, stalas, suolas. Kepykla sena, apgriuvusi, virtuvė ir arklidė naujos, ką tik pastatytos.

***

1819 m. Luokės kapinėse pastatyta nauja medinė koplyčia. 1821–1822 m. Luokės katalikų bažnyčia suremontuota, pakeista didelė dalis jos sienojų. 1841 m. Luokės parapiją aptarnavo 4 kunigai, tada jai priklausė 7 valakai ir 27 margai žemės ir 15 baudžiauninkų. Parpijoje iš viso buvo 7 668 parapijiečiai. 1842 m. Luokės bažnyčios vizitacijos akte pažymėta, kad miestelyje yra parapinė mokykla bei špitolė, bažnyčiai priklauso 7 valakai ir 27 margai žemės, 15 baudžiauninkų, bažnyčios žemę dirba 15 valstiečių šeimų. Tais metais šioje parapijoje buvo 7.668 gyventojai.

Parapijiečius aptarnaudavo 4 kunigai. Veikė altarija. Parapija buvo viena iš turtingiausių Žemaitijoje. 1854 m. Luokės bažnyčia kapitaliai suremontuota. 1865 m. ji buvo dažoma, 1867 m. pastatytas (gali būti, kad ir perstatytas) bažnyčios bokštelis. 1863 m. birželio 12 d. kunigas Justinas Siesickis bažnyčioje lietuviškai perskaitė sukilėlių atsišaukimą ir už tai po sukilimo pralaimėjimo buvo ištremtas į Sibirą. 1884 m. bažnyčia buvo suremontuota (nudažyta, pakeista jos stogo danga). 1888 m. pagal su Kauno gubernijos valdybą suderintą projektą Luokės bažnyčia padidinta, prie jos pristatyta zakristija. 1899 m. prie bažnyčios iškilo medinė varpinė. Tais metais Luokės bažnyčios etninės architektūros kompleksas įgavo vaizdą, artimą tam, kuris yra šiuo metu. 1938 m. Luokės parapija priklausė Varnių dekanatui. Tuo metu parapijoje buvo 5 150 katalikų.

Nuo 2005 metų Luokės Visų Šventųjų bažnyčios kompleksas saugomas valstybės. Jis išsidėstęs ant kalvelės, Telšių gatvėje (Nr. 5). Bažnyčią juosiantis šventorius yra netaisyklingo daugiakampio formos. Jis laužyta tvora apjuosia kalvelę. Medinė bažnyčia yra šiaurės vakarinėje šventoriaus dalyje. Ji išilgine ašimi orientuota šiaurės vakarų-pietryčių kryptimi. Į pietryčius nuo apsidos yra kvadratinio plano varpinė. Tvoros vakarinėje ir rytinėje pusėse – dveji vartai, kuriais galima patekti į šventorių. Visu perimetru šventorius apaugęs senais medžiais. Šalia bažnyčios stovi 1899 m. pastatyta medinė varpinė.

LUOKĖS MOKYKLŲ ISTORIJA

SOFIJA GEDIMIENĖ,
EGLĖ KUČIKIENĖ

Dešinėje – Luokės vidurinės mokyklos II laidos mergaitės su auklėtoja Dana Jatulyte. 1954 metai. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Aldonos Bakšanskaitės rinkinio

Luokės mokyklos mokytojai ir auklėtiniai 1945–1946 metais. Centre sėdi direktorius Žilinskas, šalia jo dešinėje stovi Laima Bagužaitė-Piliutienė, kairėje – mokytoja Bagužienė, prieš ją stovi Danguolė Bagužaitė, mokytojas Dunauskas. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Nijolės Leinartaitės-Lukauskienės rinkinio

Mokykla[1] Luokėje tikriausiai praėjo tokį patį kelią, kaip ir daugelis kitų šio regiono miestelių mokyklų.

XVII a. pr. parapinės mokyklos buvo pradėtos steigti prie bažnyčių. Jose vaikai turėjo būti mokomi „Tėve mūsų“, „Sveika Marija“, pagrindinių tikėjimo dalykų. Buvo siūloma pamokyti juos ir pradinio rašto, gramatikos bei kitų dalykų – atitinkamai pagal moksleivių amžių ir sugebėjimus. Vaikus mokė klierikai, kunigai ar kunigų samdyti mokytojai.

1646 m. vyskupas Jurgis Tiškevičius Apaštaliniam sostui pranešė, kad Žemaičių vyskupystėje prie visų parapinių bažnyčių yra mokyklos. 1648 m. spalio 18 d. Luokės bažnyčios generalinėje vizitacijoje rašoma, kad buvęs mokytojas mirė, mokykla stovi tuščia, bet savo namuose apie 10 vaikų moko vargonininkas. Nurodoma surasti mokytoją, suremontuoti mokyklą ir šventorių. Taigi mokykla Luokėje buvo įkurta dar prieš 1648-uosius metus ir ji turėjo savo pastatą.

1677 m. vizitacijoje rašoma, kad mokykla sena, apgriuvusi, bet veikianti. Mokiniams buvo privalu ne tik mokytis, bet ir dalyvauti bažnytinėse procesijose.

Didelę įtaką mokykloms darė politinė ir ekonominė krašto padėtis. Per karus, nederlius, badmečius ir epidemijas vaikai į mokyklas nesirinkdavo, taigi mokyklos veikdavo su pertraukomis. Kadangi tokios negandos šalį ištikdavo dažnai, tai ir pertraukos mokyklų darbe nebūdavo retos.

Po XVIII a. pradžioje vykusių karų šalis atsigavo labai sunkiai. Iro Lenkijos-Lietuvos valstybė, stiprėjo Maskvos įtaka. Po Trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo Žemaitija, kaip ir beveik visa kita Lietuvos teritorija, atiteko Rusijai. XVII a. pab. – XVIII a. į mokyklas skverbėsi lenkų kalba, nors parapinėse mokyklose vieni poterius kalbėdavo žemaitiškai, kiti lenkiškai. Būta ir lietuviškų giesmių tekstų. Pirmas elementorius su lietuviškais tekstais pasirodė apie1760-uosius metus. Tai iš lenkų kalbos išverstas „Mokslas skaitymo rašto lietuviško dėl mažų vaikų“.

XIX a. pr. lietuvių kalbos dėstymas parapinėse mokyklose jau nebuvo numatomas, nors kai kuriose mokyklose (Plungės, Alsėdžių ir kt.) gimtoji kalba dar buvo dėstoma. Buvo mokoma tik lenkų ir rusų kalbų. Po 1831 m. sukilimo parapinėse mokyklose rusų kalba tapo privaloma.

1836 m. parapinės mokyklos reorganizuotos į valdines. Po ilgų prašymų nuo 1841 m. tik Telšių vyskupijai leista prie bažnyčių vaikus mokyti liturgijos ir skaityti lietuviškai. Padėtis pagerėjo vyskupo Motiejaus Valančiaus laikais. M. Valančius reikalavo, kad prie kiekvienos bažnyčios veiktų parapinė mokykla, todėl tokių mokyklų sparčiai daugėjo.

Parapinės mokyklos buvo uždraustos tik po 1863 m. sukilimo. Tada liko tik valdinės ir jose lietuvių kalbai vietos jau nebebuvo.

Tokia valdinė mokykla Luokėje atidaryta 1851 metais. Yra pagrindo manyti, kad ta valdinė liaudies mokykla turėjo savo pastatą. Jame vėliau veikė pradinė mokykla, tiksliau tik dalis jos, nes visa netilpo, o vėliau, kai buvo pastatyta nauja mūrinė mokykla, senajame pastate veikė žydų mokykla, sovietmečiu gyveno mokytojai, veikė vaikų darželis. Vėliau tą pastatą privatizavo R. Žukauskas. Galop tas namas buvo nugriautas[2].

Žinių apie Luokės mokyklą iki XIX a. turima labai mažai. Tikėtina, kad čia vyko tie patys procesai, kaip ir visose kitose Žemaitijos parapinėse mokyklose. Statistiniai duomenys rodo, kad 1804 m. Luokės parapinėje mokykloje mokėsi 26 mokiniai, 1805 m. – 23, 1807 m. – 18, 1808 m. – 15, 1809 m. – 22, 1810 m. – 27, 1811 m. – 24, 1812 m. – 17, 1813 m. – 18, 1814 m. – 20, 1815 m. – 24, 1822 m. – 78, 1827 m. – 38, 1828 m. – 27, 1830 m. – 27, 1831 m. – 26.

1820 m. Luokės mokykloje mokėsi 6 vaikai. Mokytojas Kasparas Kazlauskas juos mokė skaityti ir rašyti lenkiškai, katekizmo, aritmetikos, gramatikos ir geografijos. Istorikės Aldonos Prašmantaitės knygoje apie Žemaičių vyskupą Juozapą Arnulfą Giedraitį[3] pateikiami duomenys apie mokyklas iš Žemaičių vyskupijos parapijų vizitacijos aktų. Iš jų sužinome, kad 1820–1821 m. Luokės mokykla veikė parapijos prieglaudos patalpose ir buvo išlaikoma klebono. Mokytoju dirbo Jonas Vaškevičius. 1827, 1828 m. Luokėje mokytojavo mokinys Petras Bukontas. Abiem atvejais nurodoma ir mokyklose dėstomi dalykai – skaitymas, rašymas, skaičiavimas,

gramatika, lenkų ir lotynų kalbos, katekizmas, dorovė, istorija. Palyginti su kitomis mokyklomis, Luokėje dėstomų dalykų buvo daugiau.

Nuo 1851 m. iki 1863-ųjų sukilimo Luokės mokyklą lankė: 1851 m. – 41 mokinys, 1853 m. – 7, 1854 m. – 13, 1857 m. – 45, 1858 m. – 22, 1859 m. – 48, 1860 m. – 31, 1861 m. – 32, 1862 m. – 55.

Po 1863 m. sukilimo Žemaitijoje visos parapinės mokyklos buvo uždarytos ir veikė tik valdinės pradžios mokyklos. Nuo 1864 m. iki 1904 m. tose mokyklose buvo dėstoma tik rusiškai, mokytojais galėjo dirbti tik stačiatikių religiją išpažįstantys asmenys, kurie dažniausiai būdavo atkeliami iš tolimų Rusijos gubernijų. Jie nemokėjo lietuvių kalbos, o vaikai nesuprasdavo rusų. Į tokias mokyklas valstiečiai leisdavo tik berniukus, nes, pramokus rusų kalbos, jiems būdavo lengviau tarnauti kariuomenėje.

1905 m. rudenį Luokėje veikiančioje vienklasėje valdinėje pradžios mokykloje mokėsi 68 mokiniai. Mokykla turėjo tris skyrius. Buvo dėstoma tikyba, skaitymas rusiškai, rusų kalba, slavų kalba, aritmetika, dailyraštis, dainavimas, vaizdus mokymas.

Uždarius parapines mokyklas, valstiečiai savo vaikus lietuviškai skaityti mokydavo patys namuose arba jiems samdydavo mokytojus (daraktorius). Jie mokydavo vaikus lietuviškai skaityti, tikybos, rašyti, aritmetikos. Tokį slaptą gimtosios kalbos mokymą skatino ir vyskupas M. Valančius.

Dažnai daraktorių vadovėliu tapdavo Prūsijoje išleista ir knygnešių į Lietuvą atgabenta M. Valančiaus knygelė „Pasakojimai Antano tretininko“. Slaptos daraktorinės mokyklos buvo persekiojamos, bet bausmės, susekus tokias mokyklas, nebūdavo labai griežtos. Be to ir skundikų mažai atsirasdavo. Iš Luokės apylinkių yra žinoma tik viena į apygardos teismą pakliuvusi su daraktoriais susijusi byla. Ji nagrinėta 1886 m. kovo 12 dieną. Tada Povilas Paulauskas iš Petraičių kaimo už 11 vaikų mokymą buvo nubaustas 1 rublio bauda.

Po 1905 m. revoliucijos caro valdžia buvo priversta daryti nuolaidas įvairiose imperijos gyvenimo srityse, taip pat ir švietime. Atsirado galimybė mokyklose dėstyti lietuvių kalbą, nors iš pradžių tai ir nebuvo privalomas dalykas, tai yra jis nebuvo įtrauktas į mokymo programas.

1906 m. buvo sudarinėjamos programos „pradedamosioms mokykloms“. Jose nurodytas savaitinių pamokų, skirtų įvairiems dalykams, skaičius. Didžiausias valandų skaičius tekdavo rusų kalbai.

„Pradedamosios mokyklos“ struktūra buvo tokia: 2 klasės, bet pirmoje klasėje – 3 skyriai, o antroje – 2 . Dėstomi dalykai:

1937 m. Luokės mokyklos auklėtiniai ir mokiniai po 4 skyriaus baigimo. Dešinėje sėdi mokytojai Miknevičiai, kun. Tyla, atstovas egzaminams mokytojas Gaučys. Priekyje sėdi (pasipuošusi tautiniais rūbais) Regina Stonkutė. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Reginos Stonkutės-Žukienės archyvo

pirmoje klasėje – religija, rusų kalba, lietuvių kalba, aritmetika, giedojimas; antroje klasėje – religija, rusų kalba, lietuvių kalba, aritmetika, istorija, geografija, gamtos mokslas, „geometriškas braižinys“, giedojimas[4]. Tuo laikotarpiu mokytojų, galinčių dėstyti lietuvių kalbą, nebuvo daug.

Luokėje 1905–1907 m. mokytojas buvo rusas. Mokyklą lankė apie 50 vaikų. Kai 1907 m. dirbti į Luokę buvo pakviestas mokytojas lietuvis, mokinių skaičius išaugo iki 95 (tarp jų buvo 30 mergaičių). Tais metais nuo rugsėjo 1 d. pradėjęs dirbti mokytojas J. Palukaitis buvo atkeltas iš Kretingos[5]. Patalpose, kuriose veikė Luokės mokykla, vietos buvo nedaug. Dėl šios priežasties kasmet į ją nepriimdavo po 30–50 norinčių mokytis vaikų.

1908 m. rugpjūčio 8 d „Vilniaus Žinios“ (Nr. 176) išspausdino gana didelį straipsnį apie Luokės mokyklą (pasirašė Mokytojas J. P., tikriausiai tai tas pat Palukaitis). Jame rašoma (kalba netaisyta): „Vietinė mokykla įkurta 1865 metais[6]. Praleidus 11 mokytojų, 1907 m. sulaukė mokytojo – lietuvio. Štai skaitlinės, kurios parodo kiek lankė mokinių, tuoj atidengus mokyklą: 1866 metais mokinių buvo 34 (tarp jų 2 mergaitės), iš jų 24 pastojo mokyklon tik sausio–vasario mėnesyje. 1867 met. buvo 23 mokiniai, 1868 m. – 33, 1869 m. – 44 (tarp jų 4 mergaitės), 1871 m. – 37. Taip maždaug lankė mokyklą ir kitais metais, kuriuos iš eilės neminėsiu; paminėsiu čia tik kuomet skaičius mokinių pradėjo kilti: taip 1875 met. pagal užrašą buvo 52 mok., o 1877 jau užrašyta tik 37, 1878 – 35 mok., 1879 – 37, 1880–41, 1888 – 89, 1889 – 58, 1890 – 45, 1893 – 51, 1894 – 61, 1895 – 74 ir 1896 – 89 mok. Iš paskutinių metų pagal užrašą buvo 1905 – 70, 1906 – 68, 1907 – 58 (tarp jų 15 mergaičių), 1908 – 96 (tarp jų 31 mergaitė) ir 30 vaikų nebepriimta dėl vietos stokos; taip pat nebebuvo priimami žydų vaikai (13) dėl vietos stokos. Tos skaitlinės aiškiausiai liudija, kad mokinių skaičius labiausiai pasidaugino 1908 metais, kuomet čion atvyko lietuvis mokytojas. Tokio didelio skaičiaus mergaičių (31) niekados čion nebuvo. Laike 1907/1908 metų, mokslo dienų nuo rugsėjo 10 d. ligi gegužės 1-ai, buvo 159. Vaikų užsirašė 96. Pagal metus įstojus buvo: 7 metų 4 mok., 8 m. – 5 mok., 9 m. – 8 mok., 10 m. – 18 mok., 11 m. – 13 mok.,12 m. – 28 mok., 13 m. – 6 mok.,14 m. – 9 mok., 15 m. – 5 mok. Rugsėjo mėnesyje užsirašė 28 mok., spalių – 45, ir lapkričio (iki 15) – 23 mok. Nuo lapkričio 15-os nebepriimtas nė vienas. Mokyklą lankė: rugsėjo mėnesyje apie 22, spalių – 60, lapkričio – 80–85, gruodžio – 80–85, sausio – apie 75, vasario – 60–65, kovo ir iki 5 balandžio (iki Velykų) – 50–54, po Velykų – 16.

Pirmame skyriuje iš rusų kalbos perskaitė Grigorijevo elementorių „Ruskoje slovo“, iš lietuvių kalbos perėjo Višinskio „Elementorių“ ir Žemaitės „Rinkinėlį“; rašė diktantus: atskirus žodžius ir sakinius; mokėsi iš atminties eilutes. Aritmetika buvo išguldoma lietuvių kalboje; pereita visi veiksmai iki 20 ir dešimtimis iki 100. II skyriuje rusų kalboje perskaityta knyga „Viešnyje Vschody“ ir eilių mokytasi iš atminties. Lietuvių kalboje mokiniai perskaitė Ladislavo „Žiupsnelį“, mokėsi ant atminties eiles, apysakaites perpasakodavo. Diktantą rašė iš

(Nukelta į 88 p.)

Luokės mokyklos mokytojai ir6 skyriaus mokiniai 1939 m. po baigiamųjų egzaminų. Pirmoje eilėje centre – mokyklos vadovas J. Miknevičius, pirmas iš dešinės – žydų mokyklos vedėjas Joffė. Viršuje antra iš kairės stovi mokytoja Kunskaitė. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš reginos Stonkutės_Žukienės rinkinio

(Atkelta iš 87 p.)

Gabrio „Trumpos lietuvių kalbos gramatikos“. Aritmetika – visi veiksmai kiek 100 ir sudėstymas, atimstymas ir dauginimas iki 1000. III skyrius (2 mok.) skaitė iš „Žiupsnelio“ (eilės, apsakymai ir t. t.) ir Mečiaus „Trumpas žemės aprašymas“ (skaitydavo ir perpasakodavo); rašė diktantus kartu su II skyriumi. Rusų kalboje perskaitė „Viešnyje Vschody“ dal. 3. Apart to perėjo trumpą istoriją, geografiją, taip pat rusų kalbos gramatiką. Į mokyklos knygyną daleista išsirašyti šias lietuviškas knygas: 1) Anderseno pasakos 3 egz. – 90 kap.; 2) Lietuvių pasakos 5 egz. – 75 kap.; 3) Robinzonas Kruzo 2 egz. –1 rb. 30 kap.; 4) Turgenev. Mumu 6 egz. – 60 kap.; 5) Turgenev. Putpelė 6 egz. – 30 kap.; 6) Rinkinėlis vaikams. Žem –10 egz – 80 kap.; 7) Mečiaus. Trumpas žemės aprašymas – 10 egz. 3 rb. 80 kap.; Viso labo 42 egz. – 8 rb. 50 kap.; Mokytojas J. P.“

Mokytojas Juozas Jonas Paliukaitis gimė Suvalkijos gubernijoje, Višakio Rūdos apylinkėje, todėl po savo raštais dažnai pasirašinėdamas Višakis arba Višakėlis. 1900 m. jis įstojo į Veiverių mokytojų seminariją ir 1904 m. ją baigė. Nebuvo rusų valdžios mėgiamas, todėl jį kilnojo iš vienos vietos į kitą dirbti mokytojo pagalbininku ir tik 1907 m., kai jis iš Kretingos buvo atkeltas į Luokę, čia jau galėjo savarankiškai eiti mokytojo pareigas. Tais metais jo dėka leidinyje „Mokykla“ buvo paskelbta nemažai publikacijų apie Luokės mokyklą. 1908 ar 1909 metais J. J. Paliukaitis buvo pervestas dirbti į Panevėžio apskrities Naujamiesčio mokyklą – vėl mokytojo pagalbininku. Mirė 1918 m. balandžio 12 dieną.[7]

1908 m. „antrą Kalėdų dieną Luokėj mokyklos būste buvo rengta vaikams eglelė. Ant eglelės į mokyklą atsilankė žmonių labai daug, kambarys buvo kaip kimšte prikimštas. Buvo padainuota keletas lietuviškų dainelių. Vaikai ir mergaitės padeklamavo daug gražių eilių ir sakmių. Abelnai vakaras dideliems ir mažiems patiko, nes panašaus nieko ligi šiol luokiškiai nė girdėti negirdėjo. Tą pirmąjį vakarą įrengė vietinis kamendorius kun. Kaulakis.“[8]

1909 m. mokyklą lankė 40 mokinių (pagal sąrašą 95). Dėl vietos stokos nebuvo priimti 52 mok., neskaitant 16 žydų.[9]

1910 m. sausio 20 d. laikraštyje „Mokykla“ (Nr. 1) paskelbta 1906 m. statistika apie Luokės parapijos (publikacijoje vadinama *parakvija*) gyventojų raštingumą. Rašoma, kad iš Luokės miestelyje gyvenančių suaugusiųjų skaityti moka 361, nemoka – 97. Iš miestelyje gyvenusių vaikų skaityti mokėjo 60, nemokėjo – 15. Tarp Luokės suaugusiųjų raštingų buvo 63, o tarp vaikų – 29. Iš jų tik rusiškai rašyti mokėjo 12. Kartu informuojama, kad iš Luokės parapijos iškeliavusių į Ameriką yra 106.

Lietuvį mokytoją Luokė, matyt, greitai prarado todėl, kad, kaip 1911 m. spalio mėnesį rašė „Lietuvos Ūkininkas“, „Nuo šio rudens čion įsteigė mergaičių pradinę mokyklą. Jau ir mokytoja parvažiavo, tik, deja, nesuprantanti mūsų bočių kalbos – rusė. Antras mėnuo kaip vaikščioja be užsiėmimo, nes negauna nusamdyti mokyklai tinkamo kambario. Dabar turime tris mokytojus – du valsčiaus mokykloje – mokytoją ir mokytojį ir abudu rusu. Tiesa, mokytoja, neva išguldinėja lietuvių kalbą, bet ar daug vertės turi tas išguldinėjimas – nežinau... Už keturių varstų nuo Luokės, Dirvonėnuose, nuo šio rudens įsteigta pradinė mokykla. Mokytojas taip pat rusas.“

Ar veikė Luokėje mokykla Pirmojo pasaulinio karo metais, žinių neturima. Tikėtina, kad veikė, nes „Lietuvos Aidas“ 1917 m. lapkričio 8 d. rašė: „1914 metų knygos rodo [...] Lūkėje 2 mokyklas, 3 kl.“

1918 m. rugsėjo 12 d. „Dabartis“ rašė apie mokyklų komisijos posėdį, vykusį Luokėje (tikėtina, jog jis buvo skirtas daugeliui aplinkinių mokyklų, tarp jų ir Telšių). Pirmininkavo vaitas Skorševskas. Pranešta, kad „Svarbiausi dienotvarkės punktai buvo šie: įsteigimas

Luokės mokyklos mokytojai, mokiniai, jų tėvai 1933 m. prie senojo Luokės mokyklos pastato, kuriame veikė „narodnoje učilišče“, vėliau – pradinė mokykla, iki pastatant dabartinį Luokės mokyklos pastatą, – žydų mokykla, gyveno mokytojai, sovietmečiu veikė vaikų darželis. Pastatas nugriautas 2014 metais. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Zitos Antušaitės rinkinio

vietos antram mokytojui vokiečių mokykloje, turinčioje per 100 vaikų; patobulinimas gimnastikos pamokų; pasirūpinimas reikalingųjų priemonių; rėmimas gyvenimo ūkyje su pagalba mokyklų (renkant dilgėlių lapų, vaisių kauliukų, grybų ir kt.). Ypačiai buvo pabrėžta, kad vaikų švarumas labai pasitaisęs".

Ta pati „Dabartis" sekančiame numeryje paskelbė, kad Luokėje „mokytojauja katalikė mergaitė."[10]

1920 m. kovo 21 d. „Lietuvos Ūkininkas" (Nr. 12) žinutėje iš Luokės pranešė: „Turim liaudies mokyklą, kurią seniau lankydavo 30–40 vaikučių. O šiemet darbščios mokytojos G.[11] dėka lankosi daugiau kaip šimtas." To paties laikraščio publikacijose paskelbta kad, „mokytojos ir mokinių daug pasidarbuota," ruošiant Kalėdų ir Velykų vakarėlius, kuriuose buvo vaidinama, rodomi gyvieji paveikslai, deklamuojama, dainuojama ir šokama.

1932 m. mokykloje buvo 4 komplektai mokinių (iš viso ją lankė daugiau negu 100 vaikų), 1937–1938 m. čia jų buvo 209. Mokyklai priklausė medinis pastatas, dar vienas medinis namas jai buvo nuomojamas. Mokykla turėjo 1,27 ha žemės. 1923 m. Luokėje buvo „dvikomplektė mokykla, jos vedėja Šulcienė, padėjėjas – Stonkus, o 1924 m. dirbo mokytoja Mačernytė.[12]

1930 m. spalio 12 d. „Žemaitis" rašė: „Luokės valsčiuje sutarta nuo šių metų (1930) lapkričio 1 dienos įvesti privalomą mokslą." Ryšium su tuo 1931 m. vasario mėnesį Luokės mokykloje vyko Luokės valsčiaus mokytojų konferencija. Ji buvo informacinio pobūdžio. Tartasi įvairiais pedagoginio darbo klausimais.[13]

1934 m. „Luokės Skyriaus mokytojų basanavičiečių susirinkimas. Išklausytas referatas apie pamokų suskirstymą vienkomplektėje 4 skyrių pradžios mokykloje. Nutarta steigti mokytojų knygyną[14]."[15]

1935 m. kovo 14 d. Telšiuose vyko apskrities tarybos posėdis, kuriame buvo priimtas nutarimais imti 60 000 litų paskolą Plungės miesto tiltui ir Luokės miestelio pradinei mokyklai (6 kompl.) statyti.[16] Statistikoje, kuri pateikta straipsnyje „Telšių apskr. 5 valsčių švietimo reikalai", nurodyta, kad 1937 m. Luokės valsčiaus pradžios mokyklose mokėsi 846 mokiniai[17].

1939 m. mokykla pradėjo veikti naujame moderniame pastate, kurį suprojektavo architektas Steponas Stulginskis. Tais metais Luokės mokykloje mokėsi 300 vaikų[18].

Nuo 1919 m. Luokėje veikė valstybinė žydų pradžios mokykla. Ją 1933 m. lankė 50 mokinių, 1938 m. – 32. Čia buvo dėstoma hebrajų kalba.

---

[1] Didžioji dauguma šiame tekste pateiktos medžiagos yra cituojama iš Kazio Misiaus straipsnio „Žemaičių aukštumos regiono švietimo raida XVI a. –1940 m".

[2] Joana Misiūnienė.

[3] Prašmantaitė A., *Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis*, Vilnius, 2000, 352 p.

[4] *Nedėldienio skaitymai,* 1906-10-04.

[5] *Vilniaus Žinios,* 1907-07-10.

[6] Tai rodo, kad nuo 1862 m. iki 1865 m. Luokėje mokyklos nebuvo. – Sofijos Gedminienės pastaba.

[7] *Darbininkų Balsas,* 1918-05-02.

[8] *Vilniaus Žinios,* 1908-01-31.

[9] *Lietuvos Ūkininkas,* 1909-01-28.

[10] Tai buvo dar kaizerinės Vokietijos okupacijos metas, baigiantis Pirmajam pasauliniam karui.

[11] E. Gintelaitės.

[12] *Lietuvos Žinios*, 1923-08-21; *Žemaitis*, 1924-11-21.

[13] *Žemaičių Balsas,* 1931-02-26.

[14] Čia, matyt, apsirikta parašyti, turėjo būti ne *knygynas*, o *biblioteka.* – Sofijos Gedminienės pastaba.

[15] *Mūsų Kraštas,* 1934-12-16.

[16] *Mūsų Kraštas,* 1903 m.

[17] *Vakarai,* 1937-02-03.

[18] *Vakarai,* 1939-01-19.

Literatūra apie Luokę

1. Almonaitis Vytenis, *Žemaitijos politinė padėtis 1380–1410 metais*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 1998.

2. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. 2: XVI amžius* [sudarė Norbertas Vėlius], Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2001.

3. *Biržulio baseino kompleksinių tyrinėjimų dešimtmetis*, Vilnius: Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejus, 1987.

4. Bružaitė Reda, *Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapinė dvasininkija XV a. – XVI a. trečiajame ketvirtyje* [daktaro disertacija], Vilnius, 2012.

5. Bumblauskas Alfredas, *Senosios Lietuvos istorija 1009–1795*, Vilnius: R. Paknio leidykla, 2005.

6. Butrimas Adomas, *Telšių kraštas. Istorija, kultūra, meno paminklai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005.

7. Daukantas Simonas, *Raštai*, Vilnius, 1976, t. 1, 2.

8. Ivinskis Zenonas, *Lietuvos istorija: iki Vytauto Didžiojo mirties*, Vilnius: Mokslas, 1991.

9. Gudavičius Edvardas, *Lietuvos istorija. T. 1: Nuo seniausių laikų iki 1569 m.*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999.

10. Jankauskas Vidmantas, „1863 m. sukilimo atgarsiai Žemaičių Kalvarijos apylinkėse", *Žemaičių praeitis*, knyga 2, 1993.

11. Juzumas Vincentas, *Žemaičių vyskupijos aprašymas*, Varniai: Žemaičių vyskupystės muziejus, 2013.

12. Kaluškevičius Benjaminas, Misius Kazys, *Lietuvos knygnešiai ir daraktoriai 1864–1904*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 2004.

13. Krasauskas Rapokas, „Katalikų bažnyčia Lietuvoje XVI–XVII amžiuje. Nuosmukio priežastys ir atgimimo veiksniai", *Lietuvos katalikų mokslo akademija: Suvažiavimo darbai: VI*, Roma: Lietuvos katalikų mokslo akademija, 1969.

14. Kristanavičius Bronius S. J., „Katalių bažnyčios padėtis Lietuvoje nepriklausomybės pradžioje", *Laiškai lietuviams*, Čikaga, 1976, Nr. 3.

15. *Kultūrinio landšafto raida Žemaičių aukštumoje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004.

16. Kviklys Bronius, *Mūsų Lietuv*a, Vilnius: Mintis, 1991, t. 4.

17. *Lietuvos apgyventos vietos. Pirmojo visuotintojo Lietuvos gyventojų 1923 m. surašymo duomenys,* Kaunas, 1925, t. 1.

18. Kiaupienė Jūratė, Petrauskas Rimvydas, *Lietuvos istorija. IV tomas. Nauji horizontai*, Vilnius: Baltos lankos, 2009.

19. Lūžys Sigitas, „Senieji paraščių raštai", *Darbai ir dienos*, 2005, Nr. 44.

20. Meilus Elmantas, „Salantų dvaro ir valdos gyvenimas XVIII amžiaus antroje pusėje", *Acta Academia Artium Vilnensis*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2008, Nr. 47–48.

21. Meilus E., *Žemaitijos kunigaikštystės miesteliai XVII a. II pusėje – XVIII a.*, Vilnius, 1997.

22. Merkys Vytautas, *Motiejus Valančius: Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius: Mintis, 1999.

23. Miškinis Algimantas, *Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai: I knyga*, Vilnius: Savastis, 2004.

24. Praspaliauskienė Rima, *Nereikalingi ir pavojingi: XVIII a. pabaigos – XIX a. pirmosios pusės elgetos, valkatos ir plėšikai Lietuvoje*, Vilnius: Žara, 2000.

25. Prašmantaitė Aldona, *Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis*, Vilnius: Diemedis, 2000.

26. Saviščevas Eugenijus, *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409–1566 metais*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010.

27. *Lietuvos istorija* [red. Adolfas Šapoka], Kaunas: Šviesa, 1936.

28. Valančius Motiejus, *Raštai, t. 2: Žemaičių vyskupystė*, Vilnius. Vaga, 1972.

29. Valančius Motiejus, *Namų užrašai*, Vilnius: Baltos lankos, 2003.

30. *Žemaičių istorijos virsmai iš 750 metų perspektyvos* [sudarė Antanas Ivinskis], Vilnius: Aidai, 2004.

Luokės valsčius 1919–1927 metais

1927 m. Lietuvos Savivaldybių departamentas išplatino informaciją, kad bus rengiama knyga apie Lietuvos savivaldybes ir paragino valsčių vadovus atsiųsti savo valsčių istorijas. Lietuvos centriniame valstybės archyve saugoma tais metais sudaryta Telšių apskrities valsčių ir miestų savivaldybių 10 metų (1918–1928) darbų istorijos byla (LCVA, f, 379, ap. 2, b. 1778). Joje kartu su kitomis yra ir 1927 m. Luokės viršaičio D. JAGMINO bei sekretoriaus pateikta informacija apie Luokės valsčiaus veiklą 1919–1926 metais. Spausdiname jos fragmentus. Kalba taisyta.

Dėkojame Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto darbuotojui dr. TOMUI PETREIKIUI už atsiųstą istorijos teksto kopiją.

PRAĖJUSIUS LAIKUS PRISIMINUS

Prieš pradedant aprašinėti Luokės valsčiaus savivaldybės kūrimosi ir veiklos 10 metų istoriją, manau, bus ne pro šalį pažvelgti, kokios bangos siautė Luokės apylinkėse čia viešpataujant kitataučiams.

Pirmiausia kyla klausimas, kada pastatytas Luokės miestelis, kokią nutautinimo politiką vykdė kitataučiai, kaip jie valdė.

Kada atsirado Luokės miestelis mums, luokiškiams, nežinoma. Tai gal žinoma istorikams, bet ne mums, paprastiems žmonėms. Nėra abejonių, jog Luokėje, o kai jos dar nebuvo, tai toje vietoje, kurioje ji dabar yra, gilioje senovėje gyveno vien tik žemaičiai. Tai yra neginčijamas faktas, nes Šatrijos kalne, kurs stovi apie 3 kilometrai nuo Luokės, ir dabartiniu metu iškasamos senovės liekanos, kurias galima priskirti tik žemaičiams. Apie Šatrijos kalną yra iš senovės laikų mus pasiekusių daug padavimų ir visokių legendų.

Dabartinės bažnyčios sienose įrašyti jos statymo metai – 1761. Žmonės pasakoja, jog iš pat pradžių katalikybės platintojai Luokėje buvo įsteigę vyskupiją ir įsteigė ją todėl, kad nuo Šatrijos kalno atbaidytų stabmeldžius, nes šis kalnas buvęs svarbus stabmeldžių centras. Nesigilinsiu į gilios senovės įvykius, nes apie juos galiu rašyti tik iš padavimų, o padavimai kartais gali būti ir klaidingi. Rašysiu trumpai apie tai, ką dar esantys gyvi seniai atsimena. Turbūt nėra kito valsčiaus Telšių apskrityje kaip Luokės, kuris taip skaitlingai būtų kitataučiais apgyventas. Ypač daug čia rusų, yra šiek tiek ir lenkų. Rusai atsirado po lenkmečio, t. y. po 1863 metų. Sukilimui nepasisekus, lenkai dvarininkai išbėgiojo užrubežin. Jų paliktus dvarus rusų valdžia paėmė į savo rankas ir ten apgyvendino rusų kolonistus. Tokiu būdu buvo apgyvendinti Patumšių, Kaunatavo ir Pervainių dvarai. Vėliau rusus apgyvendino Dirvonėnų dvare. Šio dvaro savininkas Pilsudskis įsiskolino Žemės Bankui ir nebejsteigė grąžinti skolų. Tada šiame dvare Žemės Bankas ir apgyvendino rusus. Paminėtuose dvaruose žemės galėjo gauti tik rusai. Čia rusai ir lenkai smarkiu tempu varė nutautinimo darbą. Visur, kur tik galima, jie kišo savo knygas, išspausdintas rusų raidėmis. Tuo metu lenkų knygos nebuvo uždraustos. Rusai manė tokiu būdu greičiau surusinti žemaičius. Tuo pat metu savo darbą varė ir lenkų dvarininkai. Tiems darbininkams, kurie mokėjo poniškai kalbėti, duodavo didesnį užmokestį. Nežiūrint visų pastangų, žemaičiai liko žemaičiais ir savęs neišsižadėjo.

Luokės miestelis pastatytas kalvotoje vietoje, iš jo matyti Telšių miesto bažnyčia. Kalnuotos taipogi ir Luokės apylinkės, nes pro čia eina Telšių kalnai. Netoliese – 229 metrų (228,7 m – red. p.) aukščio Šatrijos kalnas, nuo kurio matyti gražūs reginiai.

Prieš karą Luokės valsčius priklausė Šiaulių apskričiai. Savivaldybė nuo seno turėjo nuosavą medinį namą su 1 dešimtine daržo. Prieš karą valsčius turėjo savo teismą. Viršaičiai buvo renkami 3 metams atviru balsavimu. Daug kaimų, kurie dabar priklauso Luokės valsčiui, rusų laikais priklausė Telšių apskrities Varnių valsčiui, tarp jų Žylakiai, Patumšiai, Gaulėnai, Maudžiorai, Barvydžiai, Žaduvėnai, Soblaukė, Leinartiškė ir Skliausčiai, o Ubiškės ir Parakauskių kaimai, dabar priskirti Telšių valsčiui, tuomet priklausė Luokės valsčiui.

Valsčius savo veikla prieš karą niekuo nepasižymėjo. Dauguma viršaičių buvo mažamoksliai ir visai beraščiai, todėl visą tvarką, kaip norėjo ir kaip jiems buvo pelningiau, vedė sekretoriai. Vienas paskutinis iš jų Verisovas Luokės valsčiuje viešpatavo 13 metų. Gyventojai jį vadino „gubernatoriumi“.

1914 metais, prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, viskas ėjo senomis vėžėmis iki 1915 metų balandžio mėnesio15 dienos. Tą dieną užėjo vokiečiai ir valsčiaus viršaitis Gelgutas su minėtu sekretoriumi pabėgo Rusijon, išveždami svarbesnius dokumentus ir pinigus. Likusius dokumentus, knygas ir baldus okupantai sunaikino, o dalį išplėšė vietos gyventojai. Valsčiaus žemė buvo nedirbama. Valsčiaus butas, likęs be priežiūros, vietos gyventojų buvo visai išdraskytas: buvo išimti visi jo langai, išplėštos grindys, išgriauta krosnis ir kt. Įsitvirtinus vokiečių valdžiai, jos parėdymu valsčiaus butas buvo šiek tiek suremontuotas ir jame apgyvendintos kelios karo pabėgėlių šeimynos. Vėliau į šį butą perkėlė, žinoma vokiečiai, žydų pradžios mokyklą. Okupacijos laikais savivaldybė neveikė, viskas buvo žandarų raukose.

PIRMASIS LUOKĖS VALSČIAUS KOMITETAS

Vokiečiams atsitraukiant 1918 metų gruodžio mėnesį valsčiaus komitetui išrinkti buvusiame valsčiaus name buvo sušauktas gyventojų susirinkimas. Valsčiaus name buvo vien tik sienos ir molio krūvos, likusios nuo sugriautų krosnių. Jokių stalų, suolų bei kitų baldų nebuvo. Tas molio krūvas prezidiumas panaudojo vietoj tribūnos. Tada buvo išrinktas pirmasis Luokės valsčiaus komitetas. Jį išrinkus jokių pinigų neturėta, o reikalų buvo galybė. Reikėjo suremontuoti raštinės butą, pasamdyti sekretorių, nupirkti reikalingiausius raštinės reikmenis. Tuojau buvo padaryta rinkliava ir iš surinktų pinigų įsigyta reikalingų knygų, valsčiui išnuomotas kitas butas, o valsčiaus namą nutarta skubiai suremontuoti. Sekretorius p. Petras Bielskis, dabar karo valdininkas Kaune, sutiko laikinai dirbti negaudamas atlyginimo. Buvo surastos dvi anksčiau, dar rusų laikais, valsčiui priklausiusios spintos, nežinia iš kur pervežtos vokiečių kelios kėdės ir staliukai (tie baldai ir dabar yra valsčiaus valdybos nuosavybė). Netrukus buvo pasamdyta valsčiaus milicija (6 žmonės), surinkta lėšų savivaldybės išlai-

kymui ir atidaryta pradžios mokykla.

1919 metų sausio mėnesio pradžioje užplūdo bolševikai ir visa valsčiaus milicija perėjo bolševikų pusėn, išskyrus du milicininkus, kurie atsisakė tai padaryti, ir, bolševikams pasitraukus, buvo vėl priimti milicijon.

Bolševikų laikais savivaldybės veikla buvo sustabdyta, o vietoj jos veikė koks tai Raudonosios armijos komitetas. Prieš bolševikų antplūdį atidarytos mokyklos veikla nebuvo sustabdyta. Valsčiaus name veikė raudonosios armijos štabas, todėl, prasidėjus mūšiui su vokiečiais, tas namas daug nukentėjo. Sausio mėnesio pabaigoje, vadovaujant dvarininkui Sagatauskui, vėliau buvusiam Luokės rajono milicijos viršininkui, bolševikai iš Luokės buvo išmušti. Atsitraukdami jie paliko nukautą kareivį ir daug amunicijos bei šiaip iš žmonių išplėšto turto. Dalis grobio teko vietos gyventojams, o likusią dalį vakare sugrįžę miestelin bolševikai atsiėmė, žinoma, papildydami jį iš gyventojų tuo, kas jiems atsitraukiant buvo dingę. Bolševikai miestelyje nebeapsistojo, o pasitraukė į Upynos bažnytkaimį (Luokės valsčius) ir čia įsitvirtino. Iki vasario 27 d. Luokėje nebuvo jokios valdžios, nes nei bolševikai, nei vokiečiai nesirodė. Tik vasario 27 d. apie 12 valandą pasirodė bolševikų žvalgai ir paskui juos visas chuliganų ir driskių pulkas, kuriame buvo apie 4 000 žmonių, turėjusių didelę atsargą ginklų ir amunicijos. Užėmusi miestelį minėta gauja visą naktį nerimo, plėšė gyventojus ir kėlė gatvėse didžiulį triukšmą, šaudė ir mėtė raketas. Ryte visas pulkas iššygiavo Telšių link, bet apie 10 valandą ties Biržuvėnų dvaru susidūrė su vokiečiais. Po 4 valandas trukusio mūšio vokiečiai privertė bolševikus visam laikui apleisti Luokę. Bolševikai paliko apie 60 užmuštų, daug sužeistų ir apie 200 į nelaisvę patekusių savo kovotojų. Visos bolševikų turėtos ginklų atsargos ir amunicija atiteko vokiečiams. Beveik visų miestelio namų langai per mūšį buvo išbyrėję, o vienas namas apdaužytas armotos sviedinio. Bolševikams pasitraukus, tuoj vėl pradėjo veikti valsčiaus komitetas.

Iš pradžių Luokės valsčius buvo priskirtas Kuršėnų apskričiai. Ją panaikinus, Luokę priskyrė Telšių apskričiai.

Iki 1920 metų gegužės mėnesio nebuvo geros tvarkos, nes valdybos nariai ir tarnautojai nuolat keitėsi. Kiekvienas mėgino užvesti savitą tvarką, bet iš to nieko gero neišėjo, nes neturėta jokios tokio darbo patirties. Jokių aplinkraščių ir nurodymų nė iš kur nebuvo gaunama. Patyrusių darbuotojų nebuvo, todėl ir dirbo kas kaip sugebėjo. Iš tų laikų dokumentų negalima nieko suprasti, todėl negalima susidaryti aiškaus vaizdo apie tais laikais atliktus darbus. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad tais metais nieko nebuvo nuveikta, o iš tikrųjų dirbta daug ir labai daug padaryta. Žinoma, reikia tinkamai įvertinti visas buvusias aplinkybes. Reikia prisiminti ir tai, kad savivaldybė savo lėšomis išlaikė 6 policininkus, mokėjo algas jiems, mokytojams ir iš savo lėšų išlaikė mokyklas, maitino vokiečių kareivius, vėliau – ir lietuvių (išlikusiuose dokumentuose rašoma apie išlaidas naujokių maitinimui).

Luokės bendruomenė valsčiaus salėje. Sėdi kairėje antras J. Kirlys, septinta – O. Kirlienė. Dešinėje stovi P. Daraškevičius, kuris tuo metu vadovavo „Kiaušininei". Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Mato Kirlio archyvo

TARYBA

Sukūrus pirmąjį valsčiaus komitetą, jo pirmininku buvo išrinktas Tomas Gelgutas iš Luokės miestelio, tas, kuris rusų laikais paskutinis dirbo viršaičiu. Jis, kurį laiką ėjęs šias pareigas, jų atsisakė. Pirmuoju viršaičiu buvo išrinktas Domas Antušas, ūkininkas iš Luokės miestelio, kasininku – Antanas Dombrauskis iš Pašatrijos kaimo. Jie valsčiaus reikalus tvarkė iki 1920 metų gegužės mėnesio 30 dienos. To laikotarpio tarybos veiklos dokumentų neišliko.

1920 metų gegužės 30 d. susirinko naujai išrinkta taryba ir buvo perrinkta Valdyba. Viršaičiu išrinktas Tomas Stasiulis, padėjėju – Stasys Sireikis, kasininku – Antanas Grušas.

Valdybos nariai nuolat keitėsi. 1921 metų liepos 10 d. susirinko antroji taryba ir vėl buvo išrinkta kita valdyba. Viršaičiu tapo Stasys Kairys, padėjėju – Stasys Matutis, kasininku – Antanas Jogminas. Jie dirbo iki 1924 metų lapkričio 15 dienos.

Tada valsčiui pradėjo vadovauti trečioji taryba, kuri išrinko naują valdybą.

Pirmojoje ir antrojoje taryboje buvo po 23 tarybos narius, o paskutinėje – 28. Į tarybą, kaip iš pradžių, taip ir dabar, dažniausiai patenka tokie asmenys, kurie neturi mažiausio supratimo apie savivaldybės tvarkymą ir darbą. Dėl to jie ne tik kad nepadeda dirbti, bet dar ir trukdo pasiekti užsibrėžtų tikslų. Dauguma tarybos narių, ypač valstybės kūrimosi laikotarpiu, jautėsi esą visagaliai, ir, nežinodami savo kompetencijos, daug kartų kišosi ne į savo reikalus, bandydami įvesti savo tvarką, priimdavo tokius nutarimus, už kuriuos vėliau būdavo traukiami atsakomybėn.

Štai tarybos 1920 metų rugpjūčio 2 d. protokolo Nr. 20 punktas 4: 10-iai tarybos narių balsavus už ir 7 susilaikius nutarta prašalinti (atleisti iš darbo – red. p.) Luokės pašto įgaliotinį Jankauską už tai, kad jis paštą vežė per Kuršėnus, o ne per Telšius, kaip kad taryba buvo nutarusi. Kitas nutarimas – dėl Luokės miestelyje per jomarką loterijos metu įvykusių riaušių. Nutarime, tarp kitko, pasakyta „tankiai ir pati milicija matyti su netuščia galva, todėl valsčiaus taryba perspėja gerb. miliciją, kad blaiviau užsilaikytų".

1921 metais milicija valdybos paprašė skirti pastotę, kad galėtų nuvežti sergantį suimtąjį į Telšius. Viršaitis, nenorėdamas

(Nukelta į 92 p.)

(Atkelta iš 91 p.)

duoti pastotės, šį klausimą įtraukė į tuo metu posėdžiavusios tarybos, kuri nutarė postotės neduoti, darbotvarkę. Telšių apskrities viršininkas rugsėjo 15 d. raštu Nr. 4192 pareikalavo tarybos pasiaiškinti, kuo remiantis buvo atsisakyta suteikti postotę. Pasiaiškindama taryba parašė: „Taryba nutarė neduoti pastoties nuvežimui Juozo Ribinskio į Telšius dėl to, kad jis, sveikas būdamas, vogė arklius“. Toliau tarybos 1922 metų liepos 1 d. protokole Nr. 1, p. 6 yra įsikarščiavusių tarybos narių priimtas nutarimas, už kurį jie buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn, bet, priėmus amnestijos įstatymą, ši byla liko numarinta. Minėtas nutarimas skamba taip: „Vagių klausimas. Mūsų valsčiaus Smilgių kaimo gyventojas Tonaitis Kazys, garsaus plėšiko Prano Reikauskio, kuris dabar antrusyk iš milicijos rankų pabėgo, – pirmas sėbras buvo suimtas už pavogimo arklio ir dabar paliuosavo po kaucijos. Taryba, tą matydama, griežtai reikalauja Apskrities Viršininko, kad minėtas Tonaitis būtų kuo veikiausiai suimtas ir uždarytas kalėjime su visais savo sėbrais Ribinskiu Juozu ir Reikauskiu Pranu be jokių paliuosavimų, nors 100 000 auks. kaucijos uždėtų. Jeigu Apskrities Viršininkas atmestų tą mūsų nutarimą-reikalavimą, tai mes kreipsimės į Krašto Apsaugos Ministeriją arba mes patys visus vagis kaip šunis iššaudysim, kad jau milicija nebegali tokių paukščių suvaldyti, tai mes patys darysime tvarką.“

Ir visa eilė tarybos nutarimų skamba panašiai. Jų daugybė Apskrities valdybos panaikinti (pakeisti). Anksčiau pateiktos nutarimų ištraukos aiškiai rodo, kokie buvo tarybos nariai – jos veikėjai.

Tarybos nariai amžinai prieštarauja visoms naujovėms, pavyzdžiui, telefono įvedimui, buto remontui ir panašiai. Dėl mokyklų išlaikymo taip pat būta tokių išsireiškimų: „Kam tiek daug reikalinga mokyklų, ir taip jau daug turime bahūrų“. Jų supratimu, tik bemokslis gali būti doras žmogus. Vienas mokytojas dėl kai kurių išlaidų pradėjo susirašinėjimą su taryba, reikalavo kad jam tas išlaidas grąžintų, nes tas reikalavimas esąs pagrįstas įstatymais. Vienas tarybos narių išsireiškė: „Kas mums įstatymai, mes patys įstatymai“. Mokytojas pranešė Valstybės gynėjui ir tarybos narys liko patrauktas atsakomybėn. Nežiūrint to, kad ką nors būtinai reikia padaryti, bet jei tai susiję su išlaidomis, taryboje visada tai sutinkama su didžiausiu pasipriešinimu. O juk nuo tarybos valsčiuje beveik viskas ir priklauso.

VALDYBA

Kaip jau anksčiau minėta, valdybos nariai nuolat keitėsi. Šiuo metu, skaičiuojant nuo 1919 metų, jau dirba aštuntas viršaitis ir ketvirtas kasininkas. Reikia pažymėti, kad šie valdybos narių kaitaliojimai vyko dėl tuo metu vykusios stiprios partinės kovos. Nuolat keičiami valdybos nariai negalėdavo valsčiui daug naudos duoti, nes jie per dažnai keitėsi, net nespėdavo gerai susipažinti su savo pareigomis, kai jas jau reikėdavo perduoti kitos valdybos nariams. Kasininkai Dombrauskis ir Grušas dirbdami abu padarė po keliolika tūkstančių litų trūkumų. Jų bylos iki šiol teisme neištirtos. Ar jie tuos trūkumus padarė iš blogos valios, ar tai įvyko dėl netinkamai vestos atskaitomybės, sunku pasakyti. Dėl atskaitomybės vedimo jie nebuvo gavę jokių instrukcijų, kasos knyga pradėta vesti tik nuo 1921-ųjų metų pradžios. Įvairios revizijos, tikrindamos tas kasininkų vestas knygas ir dokumentus, dirbdavo po keliolika dienų, bet joms nepasisekė nieko blogo nustatyti.

1926 metų vasario mėnesį laikinai viršaičio pareigas einančio Jono Sėbos veiklą už netinkamą pareigų atlikimą suspendavo Telšių apskrities valdyba. Valdybos numatytų darbų nebuvo atlikta. Pildė vien tik aplinkraščiais pavedamus darbus.

Viršaičio Kairio laikais pastebėta, kad trūksta miško medžiagos, jam iškelta byla. Valdyba tais laikais nerodė jokios iniciatyvos, daug darbų, kuriuos tuo metu skubiai reikėjo užbaigti, nėra atlikta iki šiol. Nuo 1923 metų rengėsi suremontuoti valsčiaus namą, į sąmatas įtraukė tam tikras sumas, rengėsi pastatyti per Vaidės upę betoninį tiltą, atitinkamose bylose yra su tuo susijusių susirašinėjimų, bet nieko nepadaryta. 1922 metais buvo nutarta svaigiųjų gėrimą pardavinėjimą paimti į savo rankas, bet tas sumanymas liko neįvykdytas. Ir daugybė kitų darbų, kurie priklausė nuo valdybos veiklumo, liko neatlikti. Tik tada, kai pradėdavo spausti apskrities valdyba, kai kurie darbai būdavo atliekami. Valdyba ant tiek jautėsi bejėgė, kad perdavė tarybai vykdomąją valdžią, pvz., tarybos posėdžių metu vykdavo varžytinės. Valdybos nariai dirbo be entuziazmo ir neturėdami ryžto jos kompetencijai priskirtus darbus atlikti tinkamai.

VALDYBOS TARNAUTOJAI IR RAŠTINĖS TVARKA

Tarnautojų buvo įvairių ir jie taip pat dažnai keitėsi. Tarp jų tokių, kurie sugebėtų gerai tvarkyti reikalus, nebuvo, o pasamdyti kitų (gerų specialistų) valsčius negalėjo, nes taryba mokėjo labai mažus atlyginimus ir geresnieji tarnautojai ieškojo geresnių darbo vietų. Atsirado ir tokių, kurie, negalėdami pragyventi iš gaunamos algos, ieškojo nelegalaus uždarbio. Vienas iš sekretorių, Šulcas, už kyšių ėmimą buvo prašalintas iš pareigų ir teismas jam priteisė 6 mėnesius kalėjimo. Nuo Luokės valsčiaus veiklos 1919 m. pradžios iki šiol jame dirbo 9 sekretoriai ir tiek pat raštininkų. Tokia šių kadrų kaita taip pat darė blogą įtaką raštinės darbui. Tarnautojus labai neigiamai veikia tai, jog jie yra kaip ir išmesti iš valstybės tarnautojų gretų ir neturi savo statuto. Nuo tarybos priklauso jų materialinė gerovė ir net tarnautojų likimas, todėl kartais tarnautojas yra priverstas pataikauti tarybos nariams, nors tai ir susiję su netvarka ir nuostoliais.

Iš raštinėje tarnautojų įvestos tvarkos matyti jų sugebėjimai dirbti. 1919 ir 1920 metų bylų beveik visai nėra, o iš esamų beveik visai nieko negalima suprasti. Tų metų knygose matosi mažamokslių braižas. Tas gal gali būti pateisinamas tuo, jog tuo laikotarpiu mažai būdavo gaunama instrukcijų.

Nuo 1921 metų buvo jaučiamas apskrities valdybos suinteresuotumas valsčiuje įvesti geresnę tvarką. Tuo laikotarpiu čia pradėjo lankytis valdybų instruktoriai, dažniau buvo atliekamos revizijos. Tais metais buvo rasta trūkumų, iš pareigų atleistas kasininkas. Apskrities Valdybos nurodymu buvo pradėtos pildyti naujos apskaitos knygos. Bylose matosi daugiau aplinkraščių ir nurodymų. Nuo tų metų valsčiaus raštinėje jau buvo geresnė tvarka ir ji kasmet tobulėja.

PRIVALOMOS IŠLAIDOS

Išlaidų savivaldybė iš karto turėjo gana daug, nes, kaip jau minėta, mokėjo algas milicijos tarnautojams, mokytojams, turėdavo rūpintis pro šalį praeinančiais kareiviais (reikėdavo juos maitinti, teikti jiems pastotes). Einant laikui savivaldybėms nebereikėjo mo-

kėti atlyginimų milicijos tarnautojams, mokytojams, bet tuo pačiu sumažėjo ir savivaldybių pajamos.

1924 metais valdyba sumanė pastatyti areštinę, nes iki to laiko tam namas buvo nuomojamas iš privačių asmenų. Dėl neveiklios valdybos namas areštinei pastatytas netinkamas. Byla perduota teismui, kad kaltininkai būtų patraukti atsakomybėn.

Daug išlaidų valdyba patyrė 1920 metais per naujokų šaukimą, nes naujokus reikėdavo kelias dienas maitinti.

Valsčiaus savivaldybė aprūpina mokyklas patalpomis ir elektros energija, apmoka ūkio išlaidas, remontuoja patalpas, baldus, nuomoja kambarius mokytojams, juos ir mokyklas aprūpina malkomis.

Luokės valsčiuje šiuo metu yra 13 komplektų, todėl ir išlaidų daug. Dauguma mokyklų yra bažnytkaimiuose ir kaimuose, jos veikia pastatuose, kurie dažniausiai netinka mokykloms, o kai nėra geresnių trobesių ir už netinkamus reikia mokėti nuomą. Yra vilties, kad ateinančiais metais valsčiuje bus dar tankesnis mokyklų tinklas ir tai sudarys galimybę geriau plėtoti švietimo veiklas.

Luokės paštas ir jo darbuotojai: pašto viršininkas Pranas Gaurylius, pašto tarnautojai Šulaitytė, Juozas Martinkus (pirmas iš dešinės). Ketvirtas asmuo neatpažintas. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Gaulėnų muziejaus rinkinių

SUSISIEKIMAS

Anksčiau artimiausia geležinkelio stotis buvo Kuršėnai, kurie nuo Luokės yra už 55 kilometrų. Asfaltuotų kelių (plentų) visoj apylinkėj nėra. Iš Luokės atsišakoja 6 keliai, iš kurių 4 (Telšių, Tryškių, Kuršėnų ir Šaukėnų) yra pirmos rūšies vieškeliai. Į Pavandenę ir Varnius – antros rūšies. Per valsčiaus teritoriją eina dar ir du kiti keliai: nuo Užvenčio į Tryškius ir nuo Biržuvėnų į Žarėnus – antros rūšies. Pirmos ir antros rūšies kelių yra apie 50 su viršum kilometrų. Paprastų kelių (trečios rūšies) yra apie 80 kilometrų. Keliai taisomi gyventojų jėgomis, todėl jei kuri kelio atkarpa tenka nerangiems piliečiams, kelias lieka nesuremontuotas, pavasarį ir rudenį sunkiai pravažiuojamas. Baudas už neremontuojamus kelius gyventojai moka didžiules; jei tuos pinigus ūkininkas kitam atiduotų, jis už juos galėtų tą kelią tinkamai prižiūrėti.

Nuo 1925 metų, griežtai to reikalaujant apskrities savivaldybei, valsčiuje daugiau dėmesio buvo skiriama keliams. Iš gyventojų gauta daug visokių nusiskundimų dėl to, kad griežti kelių priežiūros reikalavimai, bet pavyko pasiekti, kad keliai taptų pakenčiami.

1927 metais kelių remonto darbai taip pat griežtai prižiūrimi. Jau ir gyventojai pradeda suprasti, kad iš pataisytų kelių ne kam nors kitam, o jiems patiems daugiau naudos. Dabar jau galima sakyti, kad keliai valsčiuje yra patenkinamos būklės ir gerai, kad tai padaryta savo jėgomis, kad nereikėjo į pagalbą kviesti jokių dešimtininkų ir kt.

Dauguma tiltų valsčiuje yra mediniai, jie pakenčiamos būklės. Buvo planuojama pastatyti kelis didesnius cementinius tiltus, bet nebuvo lėšų, tai pasitenkinta 30-čia cementinių tiltelių, kurie padaryti naudojant vamzdžius.

Dabartiniu metu artimiausia geležinkelio stotis yra Tryškiuose – už 12 kilometrų nuo Luokės. Pravedant šią geležinkelio liniją gyventojai daug žygių darė, daug nutarimų buvo priimta, daug raštų valdžiai siųsta, kad ji būtų tiesiama arčiau Luokės, bet tai nieko nepadėjo.

Pašto vežiojimui Luokės miestelyje yra žyginių arklių stotis, kurios išlaikymas savivaldybei kainuoja nemažus pinigus.

SVEIKATOS REIKALAI

Luokės valsčiaus savivaldybė savo ligoninės neturi, tai prisieina neturtinguosius ligonius siųsti į apskričių ligonines. Iš pradžių tiems reikalams savivaldybė lėšų neturėdavo, bet nuo 1923 metų savivaldybė pradėjo ligoninėms mokėti už ligonių gydymą. Nuo to laiko valsčiaus gyventojų, be savivaldybės žinios besigydančių ligoninėse, skaičius vis auga. Apie juos savivaldybė sužino tada, kai ligoninės pateikia apmokėjimui sąskaitas. Vienas ligonis savivaldybei kartais kainuoja 3 000 litų ir daugiau. Štai, pavyzdžiui, Ona Moraškaitė Telšių ligoninėje buvo gydoma nuo 1925 metų pradžios iki 1927 metų gegužės mėnesio. Už jos gydymą sumokėta daugiau negu 3 000, o ji vis tiek mirė.

Šiais 1927 metais Luokės valsčiaus valdyba beturčių gydymui turės sumokėti apie 10 000 litų, t. y. 25 proc. visų išlaidų. Galima numatyti, kad šios išlaidos kasmet didės ir jos savivaldybei pasidarys sunki našta.

PREKYBA IR PRAMONĖ

1922 metais taryba buvo nutarusi paimti valsčiaus žinion svaigiųjų gėrimą pardavinėjimą. Tam buvo padaryta viskas, ko reikėjo: surastas butas ir pardavėjas, bet trūko lėšų ir energingų žmonių, todėl šis sumanymas nuėjo niekais ir degtinės pardavinėjimas vėl atsidūrė žydų rankose. Savivaldybė savo nuosavos prekybos bei pramonės įstaigos neturi. Miestelio ir apylinkės prekyba yra žydų rankose. Jie iš užsienio gabena visai netinkamas prekes. Nėra ko ir stebėtis, kad Vokietijoj gaminamos prekės su užrašais „tik dėl Lietuvos“, nes geresnes prekes čia mažai kas vartoja ir tie prekybininkai neišlaiko konkurencijos.

DABARTINĖ PADĖTIS

Dabartiniu metu Luokės savivaldybėje gyvenimas yra normalus. Visi savivaldybei pavedami darbai yra atliekami stropiai. Viliamės, kad savivaldybės darbas kasmet tobulės. Apskaitos knygos vedamos ir raštinėje dirbama laikantis iš apskrities valdybos gaunamų nurodymų. Jų laikomės ir spręsdami iškilusius nesusipratimus.

Pasirašo:
Valsčiaus viršaitis D. Jagminas ir sekretorius Dliniauskas 1927 m. rugsėjo 20 d.“

TADAS BLINDA: didvyris ar razbaininkas?

SOFIJA GEDIMIENĖ, EGLĖ KUČIKIENĖ

Buvęs XIX a. karčemos pastatas, prie kurio užmušė Tadą Blindą. Fotografuota sovietmečiu, kai pastatas dar buvo išlaikęs savo pirminę formą. Nuotrauka iš Jono Bielskio rinkinio

XX a. Luokės vardą išgarsino Blindos legenda. Išpopuliarino ją G. Landsbergio-Žemkalnio parašytas sceninis veikalas „Blinda, svieto lygintojas (Žemaičių razbainikas)“, kuris buvo daug kartų vaidintas įvairiose scenose. Jame T. Blinda vaizduojamas kaip taurus kovotojas už teisybę ir skriaudžiamųjų užtarėjas. Sovietmečiu valdžiai ši T. Blindos legenda buvo ideologiškai naudinga. Apie T. Blindą sukurtame filme, R. Šavelio romane ji dar gerokai ir pagražinta. Vyresnio amžiaus luokiškiai, kurie apie T. Blindą ir jo veiklą yra girdėję iš savo senelių ir tėvų (Blindos amžininkų), atvirai šaipydavosi iš jo.

Kraštotyrininkas Jonas Andriusevičius ilgai rinko medžiagą apie Blindą. Jam per kelis metus pavyko iš dalies atkurti T. Blindos biografiją. Iš J. Andriusevičiaus paskelbtų straipsnių sužinome, kad Tadas Blinda, sūnus Tado, gimė 1846 m. (data apytikslė) pabaigoje Luokės parapijos Kinčiulių kaime. Tėvai buvo ūkininkai ir valdė poros valakų dydžio (apie 40 ha) ūkį. Tado tėvas dar turėjo ir valdišką tarnybą – buvo miškininkas, arba, kaip tada vadindavo, medininkas. Ūkio vairas buvo motinos rankose (jos mergautinė pavardė – Bukontaitė). Tadas turėjo dar ir brolį, kuris, neva, mokęsis kunigų seminarijoje, už kažkokius prasižengimus iš ten buvęs pašalintas ir ištremtas į Sibirą. Taduką motina labai mylėjusi ir, kaip žmonės sako, „leidusi į valias“.

1867 m. sausio 15 d. motina, būdama jau senyvo amžiaus, užrašė visą ūkį sūnui Tadui „amžinam valdymui ir laikymui jo žinioje“, sau palikdama geroką išimtinę. Tų pačių metų vasario 7 d. Tadas, tuomet 20 metų jaunikaitis, buvo sutuoktas su aštuoniolikmete Barbora Viktoravičiūte iš Jucių kaimo. Užsakai buvo paskelbti ir santuoka įregistruota Luokės bažnyčioje. Netruko šeimoje gimti trys dukros – Ieva, Ona ir Marijona.

Jaunasis šeimininkas ūkiu mažai tesidomėjo, žemę išnuomodavo, o pats, susiradęs bendraminčių, dingdavo iš kaimo net po kelias savaites. Tai turbūt ir buvo tie žygiai, kurie jį taip išgarsino net tolimiausių parapijų kampeliuose.[1]

T. Blindos biografiją papildo dokumentas, kurį rado ir 1993 m. paskelbė istorikas Kazys Misius. Pilnas šio dokumento tekstas paskelbtas R. Praspaliauskienės knygoje „Nereikalingi ir pavojingi“:

„1877 m. balandžio 27 d. Kauno gubernatoriaus pranešimas Vilniaus generalgubernatoriui

Šiaulių apskrities pirmosios nuovados pristavas pranešė man, kad balandžio 22 dieną, penktą valandą vakaro, per prekymetį Luokės miestelyje, netoli žydo Jovelio Lapideso karčemos, Luokės valsčiaus valstietis Tadas Blinda, gretimų apylinkių didžiausias vagis ir arkliavagis, bei kiti asmenys, kurie yra nežinomi, tarpusavyje susikiviršijo, o paskui pradėjo muštynes, kurias nuraminti atvyko tūkstantininkas su policijos tarnautojais, viršaitis, du žandarų puskarininkiai. Jie pradėjo vaikyti susirinkusiuosius, tačiau aikštėje buvę žmonės, išgirdę, kad muša Blindą, tiek vyrai, tiek moterys ir vaikai, puolė į muštynių vietą ir, čiupę kas pakliuvo, daužė Blindą ir šaukė jog jį reikia užmušti. Pasipildavo akmenys arba smūgiai į policininkus arba kitus asmenis, bandžiusius ką nors sulaikyti ar išvaikyti. Vietos tūkstantininkas Aleksejevas muštynių pradžioje gavo akmeniu į galvą ir be sąmonės nugriuvo ant žemės, todėl jį nunešė namo, buvo taip pat apkultas ir viršaitis.

Buvęs mugėje Blagoveščensko[2] stačiatikių cerkvės šventikas Rozovas, eidamas prie vietos, kur susirinkusi minia mušė Blindą, mėgino prabilti į žmonių sąžinę, bet ir į jį pradėjo mėtyti akmenis bei purvą. Pagaliau buvo pakviestas Luokės klebonas, kuris, atvykęs į piktadarystės vietą, taip pat bandė įkalbėti minią ir, pasinaudojęs šiokia tokia sumaištimi, paliepė įnešti Blindą į karčemą, kas ir buvo padaryta, tačiau vos tik jie suspėjo užsisklęsti karčemos duris ir paguldyti Blindą į lovą, apspitusi minia pradėjo mėtyti akmenimis į langus: buvo girdėti šauksmas, jei neatiduosią Blindos, padegsią karčemą, tada klebonas liepė išgabenti Blindą iš karčemos pro užpakalines duris ir per daržą nunešti į valsčiaus valdybą. Kai jį (Blindą) išvedė, vėl puolė žmonių minia ir, nepriėjus valsčiaus valdybos, Blindą pagrobė ir pradėjo jį akmenimis bei kuolais mušti per galvą. Klebonas, matydamas, kad ir jo įtikinėjimai negelbsti, rado būdą pergabenti Blindą vežime į arešto namus, apsuptus tvora, dėl kurios ten žmonės negalėjo pakliūti.

Į arešto namus nuvežtas Blinda dar truputėlį kvėpavo, nieko nekalbėjo, o nepraėjus nei valandai mirė. Pristavas, apžiūrėjęs mirusįjį, galvoje rado kelias žaizdas ir kai kur įlaužtą kiaušą. Muštynėse dalyvavo ne vietiniai gyventojai, bet atvykę į mugę iš kitų Telšių apskrities parapijų. Buvo apie 300 žmonių, beveik visi įtūžę.

Nurodyti septyni asmenys, mušę Blindą, iš kurių penki buvo areštuoti, dar neatėjus teismo tardytojui, apie kitų dviejų, iš Telšių apskrities, suėmimą ir išsiuntimą pranešta Telšių apskrities ispravnikui. Apie tai turiu garbės pranešti Jūsų Prakilnybei.

Gubernatorius (Bazilevskis)“

Ir dar viena ištrauka iš anksčiau minėtos knygos: „1876 m. naktį iš spalio 17 į 18 d. Telšių apskrityje buvo užpulti valstiečio Kazimiero Braso namai. Plėšikai surišo K. Brasą ir jo žmoną, ėmė reikalauti pinigų. Valstietis atidavė jiems 13 sidabro rublių, 3 rublius kredito bilietais bei 66 varines kapeikas. Plėšikams to nepakako, jie dar įvairiais būdais kankino valstietį – badė adata krūtinę, dėjo prie kūno degančius šiaudus. Kazimieras Brasas liko gyvas ir teigė tarp plėšikų atpažinęs Šiaulių apskrities valstietį Tadą Blindą.“ (Iš Kauno gubernatoriaus pranešimo)

Nusikaltėlis, valstietis iš Luokės Tadas Blinda oficialiai nebuvo nuteistas. Jis buvo įtariamas keliais nusikaltimais ir savo elgesiu toli gražu nepriminė teisuolio ar „svieto lygintojo“.

[1] Andriusevičius J., „Tado Blindos pėdsakų beieškant“, *Kraštotyra*, 1986, Nr. 20).
[2] 1865 m. taip buvo pavadinti Kolainiai – aut. p.

Luokės jaunieji sportininkai. Nuotraukos šaltinis: http://www.luokessportas.lt/sportas/

LUOKĖS SPORTO KLUBAS

(Atkelta iš 29 p.)

ruose. Luokėje taip pat organizuojami krepšinio turnyrai, viename įdomiausių turnyrų dalyvavo ne tik Luokės moksleivių ir Luokės vyrų krepšinio komandos, bet ir garbūs svečiai iš Vilniaus ir Klaipėdos universitetų.

Luokės vyrų futbolo komanda dalyvauja tiek Telšių rajono salės futbolo pirmenybėse tiek įvairiuose seniūnijų vasaros futbolo turnyruose. Kiekvienais metais įvairių švenčių proga Luokės mokyklos stadione organizuojami futbolo turnyrai, kuriuose dalyvauja ne tik aplinkinių seniūnijų futbolo komandos, bet ir svečiai iš kitų rajonų (Šiaulių, Klaipėdos universiteto futbolo komanda ir kt.). Luokės vidurinės mokyklos futbolininkai taip pat garbingai gina mokyklos vardą įvairiose turnyruose. Varniuose vykusiose finalinėse futbolo turnyro „Amžiaus taurei laimėti“ varžybose iškovota II vieta. Tarpmokyklinės futbolo 8x8 varžybose Telšių apskrities futbolo federacijos pereinamai taurei laimėti iškovota I vieta. Futbolo linksmosios vasaros stovyklos uždarymo varžybose Kaune pelnyta I vieta. 2013 m. vykusiame futbolo turnyre „Golas“ klasės komanda iškovojo III vietą.

Luokės vidurinės mokyklos vaikų kvadrato komanda gali pasigirti pergalėmis ne tik Telšių rajono pirmenybėse, bet ir nacionalinėse moksleivių kvadrato pirmenybėse. 2012 m. Luokės vaikų komanda Lietuvos respublikinėse varžybose iškovojo II vietą, o 2013 m. Lietuvos respublikinėse varžybose liko ketvirta.

Luokės vidurinės mokyklos lengvaatlečiai dalyvauja moksleivių įvairių nuotolių bėgimo varžybose. Geriausiai iki šiol sekėsi Luokės lengvaatlečiui Kornelijui Klimui. Jis dalyvauja rutulio stūmimo ir disko metimo rungtyse. Disko metimo rungtyje savo amžiaus grupėje jis patenka tarp penkių geriausių metikų Lietuvoje. Sportininko kelią Kornelijus pradėjo Telšių sporto mokykloje.

Luokės seniūnijos Viekšnalių kaimo moterų tinklinio komanda dalyvauja įvairiose seniūnijų turnyruose. Šiais metais komanda planuoja dalyvauti Telšių rajono moterų tinklinio pirmenybėse.

Stalo tenisas populiarus žaidimas tarp įvairaus amžiaus Luokės seniūnijos gyventojų. Aktyviausiai stalo tenisą žaidžia ir įvairiuose turnyruose miestelio garbę gina šio žaidimo veteranai.

Nuotraukose: Luokės krepšininkai ir jaunieji sportininkai su savo ugdytojais. Nuotraukų šaltinis: http://www.luokessportas.lt/sportas/

Sakmėmis apipinta, poetus įkvepianti Šatrija

Živilė SIMUTYTĖ

Šatrijos kalno fragmentai. 2014 metai. Danutės Mukienės nuotrauka

Sakmėmis apipintas, poetus įkvepiantis Šatrijos kalnas, dar kitaip vadinamas Pašatrijos, Luokės piliakalniu arba tiesiog Šatrija. Tai piliakalnis Telšių rajone, esantis 2,7 km. į pietryčius nuo Luokės miestelio. Kalnas virš jūros lygio iškilęs 228,7 metrų. Jo vakarinis ir rytinis šlaitai labai statūs, daugiau kaip 25 m aukščio. Nuo Šatrijos kalno matosi Telšių katedros bokštai, kiti didesni kalnai – Girgždūtė, Moteraitis, Sprūdė, net už 35 km esantis Medvėgalis.

Šatrijos piliakalnis yra vienas žymiausių archeologinių paminklų ne tik Žemaitijoje, bet ir visoje Lietuvoje. 1835 m. jo teritorijoje buvo vykdomi archeologiniai kasinėjimai. Jų metu rasta IX–XII a. degintinių kapų, laidojimo urnų, ašarinių puodelių, dubenuotųjų akmenų, gintaro ir stiklo papuošalų, akmeninių kirvukų. Archeologų manymu, XIV a. kalvos viršuje yra stovėjusi medinė pilis, o kalno pašlaitėse žmonės gyveno jau nuo II a. pr. Kr.

Šatrijos kalnas yra apipintas daugybe legendų, kurios jam tarsi suteikia magiškumo ir mistiškumo. Yra manoma, kad minėtasis piliakalnis prieš įvedant krikščionybę buvo vienas pagrindinių pagonių tikėjimo centrų, simbolių Žemaitijoje. Gal dėl to net ir šiandien pasakojama, kad ant kalno nuo seno renkasi visos Žemaitijos raganos. Su raganomis pasakojimuose siejamas ir kalno atsiradimas. Vienoje iš legendų teigiama, kad raganos žemėmis apipylė kalno vietoje stovėjusią bažnyčią ir nuo to laiko vietoj bažnyčios stūkso kalnas. Yra užrašyta ir padavimo versija, kurioje bažnyčią žemėmis apipylė velniai, o ne raganos. Dar kitų luokiškių pasakojimuose raganos ir velniai veikė išvien. Vienoje iš gražiausių kalno atsiradimo legendų pasakojama apie milžiną Alcį ir jo žmoną gražuolę Jauterytę. Kalnas esą kapas, kurį milžinas supylė savo žmonai. Kita versija pasakoja kiek linksmesnę istoriją. Kalbama, kad kažkada per kalvotąją Žemaitiją ėjęs milžinas prisipylė pilnas kišenes žemių. Pavargo, prigulė pailsėti ir užmigo. Bemiegant pelės jam pragraužė kišenes. Prabudęs milžinas įsiuto ir sušuko: „Ak jūs nenaudėlės, kaip duosiu su šatra!“ Esą taip atsirado kalnas ir jo pavadinimas. Dar kita legenda pasakoja, kad kartą ėjo per kaimą milžinas ir nešėsi kepurę žemių. Sulojo šunys, milžinas išsigando ir ėmė bėgti. Kepurė jam iškrito iš rankų, ir toje vietoje atsirado Šatrija. Kartais pasakojimai sujungiami į vieną, ir pateikiami kaip ta pati legenda. Dėl šių pasakojimų ir savo pagoniškus laikus siekiančios istorijos, kalnas yra mėgiamas senosiomis žemaičių tradicijomis besidominčių žmonių. Jau daug

Šatrijos apylinkės. 2014 m. Danutės Mukienės nuotrauka

metų trečiąjį liepos šeštadienį ant kalno renkasi senojo žemaičių tikėjimo puoselėtojai ir čia švenčia ugnies deivės Gabijos šventę.

Šatrijos kalnas yra Varnių regioninio parko teritorijoje. Turistus šios vietovės traukia savo išskirtinio grožio kraštovaizdžiu. Nenuostabu, kad jis žavi, įkvepia ir menininkus, kad poetai šias apylinkes ir savo kūriniuose įamžina. Maironis eilėraštyje „Šatrijos kalnas“ aprašė tiek ankščiau minėtas raganų puotas, tiek legendą apie milžiną, Luokės krašto ir jos didžiojo kalno – Šatrijos – grožį:

„Į Žarėnus miškais nuo Šiaulių
Jei pro Luokę kada bekeliausi,
Nepamiršk sustabdyti arklių
Ir ten kalną užlipti aukščiausį.

Piktos raganos kaip kitados
Šatrijos nebelanko bent dieną;
Bet jos aukštį pasiekt be maldos
Pakeleivį baugina ne vieną.

Atsikvėpęs giliai krūtine,
Kai nuo kalno pažvelgsi aplinkui,
Tai tik plunksna rašyt auksine
Pavesta Lietuvos dailininkui!

Kaip į atlaidus einą būriai,
Šlama girios aplinkui dievotai;
Už jų dunkso kiti pagiriai,
Ir mėlsvų ežerų tviski plotai.

Štai tenai iš Tyrulių Venta,
Pasisukus kairėn nuo Kuršėnų,
Nebemato Dubysos greta
Ir per Kuršą banguoja ant Lėnų.

Bet Dubysai Žemaičių kalnai
Meilesni negu muižės raudonos;
Jai svajojas tėvai-milžinai,
Kloja patalą smeltys geltonos.

Kad vidurdieny saulė aukštai
Iš pietų prasijuoks į Žemaičius,
Nuo viršaus Šatrijos išmatai
Nesuskaitomus kryžkelių skaičius.

Už tų kryžkelių, sodžių, laukų,
Kiek akis tik apimti begali,
Užmatai iki Plungės miškų
Vis Žemaičių žaliuojančią šalį.

Štai antai mėlynoj tolumoj
Iš po žemių bekyšąs skruzdynas –
Tai Varniai, pasislėpę lomoj!
Pasistiepk!.. ir Telšiai, jų kaimynas!

Šatrijos kalnas. 2006 m. Danutės Mukienės nuotrauka

Bet tuščia bežvalgais Palangos,
Pasistiepęs, kiek galint, ant pirštų!
Neišgirsi nei marių bangos,
Nors bedūkdama liautis užmirštų.

Nesimato nei bonių naujų
Aukšto Šidlavo, Kelmės, Skaudvilių,
Nei Žemygalos medžių trijų,
Nors jie vaizdūs už keleto mylių.

Bet vidurnakty čia neramu:
Tartum dvasios po žemių vaitoja;
Girios krūpčioja slaptingumu,
Trinksi kalnas, lyg raiteliai joja.

Gal tai raganos verkia dievų,
Dėl kurių šventą ugnį kūreno,
Ir nuo kalnų, kalnelių, kalvų
Čia sau renkas iš įpročio seno.

Gal kryžiuočiai, šaly svetimoj
Neatradę kapuose ramumo,
Tebeklaidžioja čia tamsumoj,
Nusiminę Malburgo tolumo.

Gal Žemaičių šalies milžinai,
Pasigedę senovės gadynės,
Laukia šauklio, kad vėl kruvinai
Stot į kovą ir ginti tėvynės.

Šatrija, tu senute meili,
Per tiek amžių iš aukšto žiūrėjus!
Daug, oi daug apsakyti gali
Apie mūsų didžius pranokėjus.

Į Žarėnus miškais nuo Šiaulių,
Jei pro Luokę diena bekeliausi,
Nepamiršk paganyti arklių
Ir ten kalną užlipti aukščiausį.“

Šatrija kūrybai įkvėpė ne tik XIX a. pabaigos poetus, bet ir vėlesnių laikų kūrėjus. Eduardas Mieželaitis rašė: „Šitas kalnas ne pats aukščiausias žemėje – yra ir aukštesnių. Bet nuo šio kalno gali apžvelgti labai tolimus mūsų pačių gintarinius akiračius. Ir todėl mums Šatrija – aukščiausias kalnas.“

Šatriją savo kūriniuose mini ir poetas Kazys Bradūnas, nemažai kitų autorių.

Gražiai ir vaizdingai 1937 m. vykusioje žemaičių dienoje kalną apibūdino žemaičių poetas Pranas Genys: „Šatrija. Paslaptingoji Šatrija. Gyvoji Šatrija. Dvasingoji Šatrija. Joks kitas vardas Žemaičių žemėje nėra toks garsus ir kartu garbingas, kaip tu, Šatrija. Kūdikio lopšyje tu įsmigai į mūsų širdis, augi jose, kai mes augame, gyveni su mumis ilgas dienas, ilgus metus. Tik mes mirštame, o tu vėl eini į kitų širdis ir taip amžinai esi gyva mumyse, mūsų tautoje. [...] Matome tave iš visų užkampių, iš visų tolumų, nuo visų aukštumų, iš visų kelių ir slėnių, iš visų miestų ir sodų. Tamsią naktį laukiame tavo ženklo, nereiškiančio pavojų, bet ženklo pakilti dvasioje, prašviesėti savo esmėje, susicementuoti atkakliame savo žemaitiškume ir tėvų kalbos meilėje, laimėti kultūroje ir žengti žingsnį pirmyn.“

Šatrijos kalną savo kūriniuose yra pavaizdavę daug iškilių Lietuvos ir užsienio dailininkų, tarp jų ir Antanas Žmuidzinavičius, Gerardas Bagdonavičius, talentingasis Mikalojus Konstantinas Čiurlionis.

ŽEMAIČIŲ TARMINĖS LITERATŪROS VERTĖ

GIEDRĖ PETREIKIENĖ

Viešai pradėjus kalbėti apie žemaičių tarme parašytos literatūros problemas, kurių viena iš ašių – mažas literatūrologų dėmesys, kilo šioks toks susidomėjimas. Patriotiškieji žemaičiai į tarminę literatūrą žiūri beveik absoliučiai teigiamai ir toliau didina leidžiamų knygų skaičių. Tuo tarpu literatūrologai dar gana įtarūs ir kelia esminius klausimus (dar ne visai viešai), galinčius nustatyti žemaičių tarminės literatūros padėtį Lietuvos kontekste. Ar žemaičių tarme parašyta literatūra turi meninę vertę, ar vertinga tik tuo, kad tarminė? Ar verta ją versti į bendrinę lietuvių kalbą ir padaryti prieinamą visiems? Į šiuos klausimus negalima vienareikšmiškai atsakyti. Pirmiausia derėtų išsiaiškinti, ką tarmė gali suteikti kūriniui.

Žemaičių tarminė literatūra nėra vienalytė: kiekvienas rašytojas yra individualus, turintis savo stilių. Ryškėja skirtumai tarp skirtingų rašytojų kartų: vyresnei kartai būdingi regionalistiniai bruožai, gyvai susieti su etnografine regiono specifika. Tuo tarpu jaunoji karta savo kūryba dažnai paliečia bendralietuvines temas, įneša modernių formų. Sakymo ir rašymo teorijos klasikas Walteris J. Ongas teiga, kad, kol kalba neturi nusistovėjusių rašybos taisyklių, tol rašte neišvengiama sakytinės kalbos įtakos.

Tarmė yra tai, kas jungia autorius bei padidina skaitytojo ir rašytojo betarpiškumą. Žemaičių tarme parašytos literatūros atveju tai pasireiškia dviem aspektais: sakytinės kalbos ypatumai suteikia naujų raiškos galimybių ir yra linkę vėl tapti sakytine kalba. Žemaičių tarmė pati savaime turi specifinių sintaksės, leksikos ir stiliaus ypatybių, kurios yra unikalios: žemaitiški žodžiai yra trumpi (atkreiptinas dėmesys, kad rašytinėje kalboje yra priešingai: dėl balsių padvigubėjimo ir leksikos skirtumų bendrine kalba dažnai užrašoma trumpiau nei žemaičių tarme), kalba šiurkštoka, rupoka. Visa tai neišvengiamai persikelia ir į literatūrą.

Su tarme pirmiausiai siejama leksika. Kadangi kasdienėje žemaičių kalboje yra nemažai svetimybių, jos ir dirbtinis sakinių sužemaitinimas ilgainiui gali tapti ir žemaičių rašto problema (kai kuriais atvejais gelbsti redaktoriai ir leidėjai). Vis dėlto tarmybės nėra visuotinai paplitusios, ir tai, kas būdinga vienai patarmei, nebūtinai būdinga kitai. Autorius pats pasirenka, kaip kalbės – visuotine tarmine ar namų kalba. Kritiškai žiūrint, žemaitiška literatūrinė leksika turi ir kitų silpnybių: ji lieka tokia pati, nepriklausomai nuo to, ar pasakojama apie XIX a., ar apie XX a. – nors yra žinoma, kad žemaičių tarmė sparčiai keičiasi ir siaurėja vartosenos plotas. Taip pat kai kurie nuolat besikartojantys žemaitiški žodžiai ima tapti banaliu motyvu, pvz., žodžių „brėkšti“ („temti“), „rokoutīs“ („kalbėtis“) išvengia retas rašytojas, dažniausiai poezijoje. Dažnai autoriai nežino pakankamai daug žemaitiškų žodžių, todėl savo nedidelį tarmybių žodyną pernelyg dažnai eksploatuoja. Kita vertus, žemaitiška žodžių daryba stiliui įneša gyvumo, ypač kalbant apie vardų užrašymą. Kiekviename regione egzistuoja skirtingos sakytinės kalbos vardų ir pavardžių tradicijos. Tai gerai iliustruoja etnologo Petro Kalniaus ekspedicijoje sutikto vyro pasakojimas:

– Laba dėina, ar Ontė īr nomūs?

– Če tuoks nagīven. Jegu to ėiškā Antana, tai Antans īr išvažiavės i Plungė.

– No gerā, Antans ar Ontė, īr vėins ė tas pats – mes žemaitē jog esam pratė sakītė Ontė.

– Kap jūs esat pratė, če jau jūsa reikals, bet pasė anuo vards īr ne Ontė, o Antans.

– No, po teisībė, pasė anuo vards ī ne Antans, o Antanas.

Žemaitiškai literatūrai būdingi vardai, nėra nė vieno bevardžio epikos personažo, dažnas jų turi ir pavardę, net lyrikoje vardas ir pavardė yra dažni: Žvinklys Pranis (Pranciškus Žvinklys) ir Vaškys Ontė (Antanas Vaškys) jau yra tapę kone liaudies herojais. „Savais“ skaitytojams juos daro ir vardų formos: Žemaitijoje pavardė sakoma prieš vardą (nuo seno būdinga prisistatyti pavarde, o ne vardu), o vardas sutrumpinamas taip, kad dažniausiai susideda iš dviejų skiemenų. Vadinasi, vardų ir pavardžių formos, atėjusios iš sakytinės kalbos, iš tiesų sukuria betarpiškumą.

Kur kas specifiškesnė sritis – žemaitiška sintaksė, kurios esminis bruožas – lakoniškumas. Epikoje tai trumpi sakiniai: „Kas če dabā sopras kėinuo če īr teisībė. Rėk ė tuokiū, rėk ė kėtuokiū. Rėk vėsuokiū žmuonieliu“. Lyrikoje – trumpos rimuotos eilutės: „Dėlst mienou dongou... / Nodėla žėids unt bevardė. / Nīkst vardā ėr veidā ėš atbokosės atmintėis... / Tiktā nieks naėšdėlda kasdėinė varga ėš paprastuos žmoniūm lėmtėis“.

Trumpi, kartais nutrūkstantys sakiniai rodo sakytinės kalbos tėkmę – natūraliai perteikiamas kalbos srautas, ne visada sakinius siejant vienus su kitais, be jokių tarpininkų kalbama tiesiogiai skaitytojui. Kita vertus, lakoniškumas pasireiškia ne tik trumpais sakiniais, bet ir sunkiai apčiuopiamiu žodžių taupumu, leidžiančiu gana paprastai kalbėti apie tokius dalykus, apie kuriuos kalbėti sudėtinga, pvz., erotiką, mirtį.

Žemaičių tarmė suteikia galimybę fizinius potyrius ir dvasinius išgyvenimus aprašyti mažiau betarpiškai, todėl kalba dažnai tampa tiesmuka, rupi, kas yra ne tarminės literatūros trūkumas, o privalumas, nes tai labai sunku perteikti kita, net labai artima bendrine, kalba. Visa sintakse ir leksika kartais konstruojamas žemaitiškas humoras – visiškai nebūdingas aukštaičių patarmėms (o pastaruoju metu randasi ir nuomonių, kad lietuvių literatūroje humoro visai nėra). Tokiuose tekstuose supriešinamas romantinis ir buitinis vaizdas, taip sukeliant komiškumą. Kalba yra labai atvira, vartojami žemosios leksikos žodžiai, taip sukuriant sakytinės kalbos srautą. Žemaitiškam humorui būdingos kai kurios karnavalo ypatybės, pvz., mezaljansai (priešingybių sugretinimas), dažnai kuriami per santykį su kitais tekstais: dažniausias motyvas – liaudies daina, saulėlydis, tradicinės įžangos „kai aš jaunas buvau“. Vis dėlto šie motyvai arba iš karto performuluojami („tupiu prie langelio“), arba ryškiai supriešinami: „Debesū rauduonė drīžė – / Če pat vakars. / Grėtā briekš. / Iš sosieda laukū grīžės / Golio lovuo – kāp nutriekšts.“ Humorą taip pat galima sieti su šiuolaikiniu žemaičių liaudies folkloru – antisakmėmis: anot Linos Būgienės, „nūdienę gyvosios tradicijos antisakmę galėtume apibrėžti kaip mitologinės sakmės ir anekdoto paribyje besiformuojantį pereinamąjį žanrą, pasižymintį anekdoto forma [...] ir mitiniu, sakmišku turiniu“. Lygiai taip pat žemaitiškoje poezijoje autoironiškieji personažai pasitelkia anekdotines situacijas, bet neišvengia ir liaudiškųjų, mitinių motyvų. Vis dėlto ne visada pasirenkama tinkama humoro forma. Kartais kalba pasidaro pernelyg vulgari, neestetiška, todėl sumen-

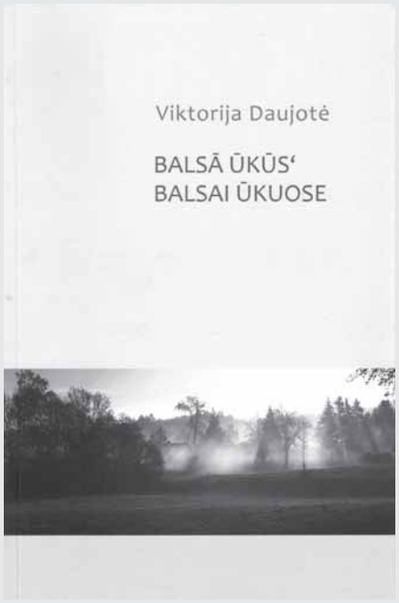

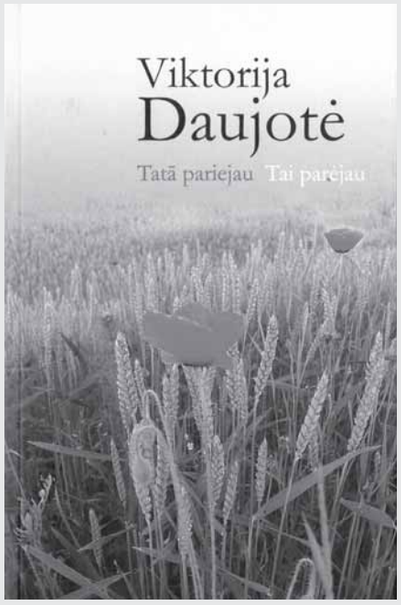

Viktorijos Daujotytės (Viktorija Daujotė) knygų, parašytų žemaičių ir lietuvių kalbomis, viršeliai. 2010, 2012, 2015 m. Vilniuje išleido Regionų kultūrinių iniciatyvų centras. Viršelių dailininkė Rymantė Rybakovienė

kina ir humorą. Vis dėlto, ne skaitant, o klausant susidaro gerokai teigiamesnis įspūdis ir tai sietina su kita literatūros tarmiškumo specifika.

J. W. Ongas sakytinę teksto išraišką elektroniniais įrenginiais – radiju, televizija ir pan. vadina antriniu oralumu, tačiau žemaitiškas antrinis oralumas apima kur kas daugiau. Apklausiant žemaičių tarme skaitančius asmenis, nustatyta, kad tarminių knygų platinimas veikia ne pagal rinkos ekonomikos, o pagal bendruomeninius dėsnius. Apklausus žemaitiškai rašančius autorius paaiškėjo, kokiais konkrečiai būdais yra įgarsinama jų kūryba. Daugumoje Žemaitijos mokyklų ir bibliotekų vyksta vis dažniau žemaičių tarmei skiriami vaikų ir suaugusiųjų raiškiojo skaitymo konkursai. Taip pat vyksta skaitymo vakarai, kartais skirti vien žemaičių tarmei. Išskirtinis atvejis – Viktorijos Daujotės kūrybos skaitymas, nes renkamasi skaityti ne tik žemaitiškus tekstus, bet ir jų „vertimus“ į bendrinę kalbą. Autorė liudija: „Didžiausia staigmena buvo tai, kad gana didelę programą iš šitų eilėraštėlių buvo susidaręs Albinas Keleris. Ir skaitė kaip rimtą dalyką“. Tokie skaitymai dažniausiai įtraukia bendruomenes į savo (arba kitos) tarmės pažinimą. Atskirai vyksta ir tarmių populiarinimo renginiai, kurių metu dažniausiai patys autoriai pristato ir perskaito savo kūrinių. Patys autoriai geriausiai gali perteikti kūrinio intonacijas ir nuotaikas.

Augenijus Zabitis išvardija daugybę renginių: „tarmiškos kūrybos konkursų baigiamosios šventės, kultūriniai renginiai Vilniuje, Kaune, Molėtų raj.one(„Pagulbio atlaidai“), Žemaičių kultūros draugijos organizuojamos išvykos (Gargždуose, Palangoje, Plungėje, Klaipėdoje, Šilutėje, Raseiniuose [...], literatų susibūrimai Skuodę, Mosėdyje, Kelmėje, Rietave, Gargždуose, Šilutėje, Kaunatavoje, Biržuose, Pakruojo dvare ir kt.“ .

Šiandien tarminis kūrinys, kuris yra užrašytas ir išspausdintas, dažniau adresatą pasiekia ne rašytine, o sakytine forma per tarmių populiarinimui skirtus renginius, nes, pvz., knygoje išspausdintą eilėraštį dėl nedidelių leidinių tiražų turi galimybę perskaityti mažai kas, o išgirsta vienokiu ar kitokiu būdu gana didelis skaičius žmonių.

Apie naudojamą kitą antrinio oralumo būdą – dainas – yra kalbėjęs prof. Alekso Girdenio sūnus Povilas Girdenis, kuriantis dainas pagal tėvo eiles: „Pirmąsias žemaitiškas dainas ėmiausi kurti iš pykčio, iš tuos zlastės, kaip sako žemaičiai. Zlastės, kuri apėmė, kai eilinį kartą išvydau ir išgirdau scenoje nei šiaip, nei taip žemaičiuojantį artistą, visa savo esybe skelbiantį publikai, jog dabar ne tik būtina, bet ir privaloma garsiai juoktis, kadangi skamba be galo, be krašto juokinga žemaičių tarmė“.

Kai kurie žemaitiški eilėraščiai kuriami kaip dainų tekstai, derinami su kompozitoriais, pvz., Juozo Elekšio eilėraščiams muziką kuria nemažai kompozitorių ir meno vadovų, dainas atlieka įvairios kapelos.

Gana išskirtinis reiškinys, kad žemaičių poetų dainos tampa kone liaudies dainomis, kurių „autoriaus jau niekas nebežino“. Su tuo susidūrė A. Zabitis: „Rietave ir Gargždуose girdėjau dainą „Apie Zuosė“, kurios autoriaus atlikėjai nežinojo“. Minėtasis J. Elekšis tęsia: „ansamblis „Joldija“ Ipolito Petrošiaus ir mano dainą „Deinioukiam, žemaitė“ dainavo laidoje „Duokim garo!“, o mano sukurtą „Telšių šokis“ – po savaitės. Gaila, abiem atvejais autoriai nepaskelbti“ (šiuo atveju lieka neaišku, ar atlikėjai autoriaus nežinojo, ar sąmoningai apsisprendė jo nenurodyti). Galima daryti išvadą, kad autorystės problema egzistuoja, nes žemaitiškos dainos, perėjusios per raštą, nepraranda sakytinės kalbos ypatybių, yra lengvai įsimenamos ir greitai pasklinda iš lūpų į lūpas – kaip ir senosios folkloro dainos. Tarminė kūryba dažnai nesąmoningai priimama kaip liaudies kūryba.

Teatras, daugiausia mėgėjų, Žemaitijoje nuo seno užima išskirtinę padėtį: žemaitiškus spektaklius pagal Butkų Juzės pjeses Palangos gimnazistai statė jau nuo XX a. trečiojo dešimtmečio. Į Telšiuose steigiamą Žemaičių teatrą ketinta pasikviesti Juozą Miltinį, kuris žadėjo į savo studiją priimti tik žemaičius dramaturgus (šis teatras Antrojo pasaulinio karo metais buvo įsteigtas be J. Miltinio). 1969 m. Telšiuose įkurtas Žemaitės dramos teatras, kuriame 1983 m. vaidintas spektaklis pagal apsakymą „Marti“ (rež. Antanas Milinis), ir šis vaidinimas, anot Petro Bielskio, „kaip meninę ir kultūrinę vertybę iškėlė žemaičių kalbą“. Po Nepriklausomybės atkūrimo Telšiuose vaidinta daug žemaitiškų spektaklių, pas-

(Nukelta į 100 p.)

(Atkelta iš 99 p.)

taruoju metu veiklą ir susidomėjimą šiek tiek pristabdo dešimtmetį užsitęsęs teatro pastato remontas. Iškilo Klaipėdos universiteto, Bilionių (Šilalės r.) ir Skuodo teatrai. Skuode spektaklius stato žemaitiškų pjesių rinkinio „Meilė ne žaislas“ autorius Edmundas Untulis. E. Untulio dramos nėra skirtos tik skaityti – rašant jas iš karto buvo projektuojama į spektaklius, todėl tose užrašytose dramose žodis itin gyvas, tik trumpam sustabdytas, kad vėl virstų sakytine kalba. E. Untulio spektaklius vaidina Skuodo, Kretingos, Telšių, Šilalės, Mažeikių, Plungės, Klaipėdos rajonų mėgėjų teatrai. Spektakliai kuriami ne tik pagal pjeses, bet ir pagal eilėraščius. Anot A. Zabičio, „spektakliai pagal Pranio Žvinklio kūrybą [A. Zabičio poeziją] [statyti] Skuodo Bartuvos vidurinėje mokykloje (2009 m.), Skuodo Kaimo verslų, amatų ir paslaugų mokykloje (2015 m.)“. Pastarasis atvejis rodo, kaip viena tarminės kūrybos forma paskatina kitą, kad aktorius, perteikiantis tekstą spektaklyje, pereina į autorinę poziciją: spektaklyje pagal E. Untulio dramą „Kormē unt dėdelė kelė“ („Kurmiai ant didelio kelio“) našlio Žvinklio Pranio vaidmenį atliko A. Zabitis, vėliau pasirinkęs šio personažo vardą savo literatūriniu slapyvardžiu. Šiuo slapyvardžiu paskelbta A. Zabičio poezija vėl grįžo į sceną poetinių spektaklių pastatymais (sakytinė kalba ' raštas ' sakytinė kalba ' raštas ' sakytinė kalba). Toks atvejis rodo, kad tarminė literatūra išlieka arti sakytinės apyvartos sferos, o rašytinių ir sakytinių tekstų apyvartos sferos kur kas glaudžiau susijusios nei nacionalinės literatūros, kuriamos bendrine kalba, atveju.

Būtų galima kelti klausimą, kuo žemaičių tarme vaidinama drama skiriasi nuo bendrinės kalbos dramų. Pirmiausia, kaip minėjo E. Untulis, taip lengviau įsijausti aktoriams. Natūraliai lengviau įsijaučia ir žiūrovai. Vis dėlto ne tik dėl kalbos: žemaitiškose dramose keliamos mažų miestelių gyventojams aktualios problemos, jos nėra „vertimai“ iš bendrinės (ar net užsienio kalbos), o ateina iš artimiausios aplinkos. Verta paminėti, kad žemaitiški tekstai, nors ir rečiau, įgarsinami ir kitaip. Kalbinama kūrėja Zita Budrienė užsiminė: „Per Aukštaitijos radiją šnekėjau, pasakiau žemaitišką eilėraštį ir Panevėžy pradėjo knygas pirkt“. Neabejotinai tas knygas ėmėsi pirkti Panevėžyje gyvenantys žemaičiai, nes kitų tarmių atstovams žemaitiški tekstai yra sunkiai paskaitomi. Vis dėlto iš apibendrintų žiniasklaidos tyrimų aprašymų, kurie nėra itin išsamūs, galima susidaryti įspūdį, kad regioninis radijas ir televizija populiarumu nusileidžia regioninei spaudai, todėl rinkdamiesi žiniasklaidos priemones autoriai orientuojasi į rašytinę spaudą, o ne į garsą perteikiantį radiją ir televiziją. Galima manyti, kad taip daroma praktiniais sumetimais. Gana reti yra ir vaizdo įrašai: „Stanislovas Kubeckas net išleido dvi videokasetes, kur jis deklamuoja žemaitiškai“; garso įrašai su žemaitiškais intarpais: pvz., įrašytame poezijos pavasario renginyje „Poezijos ir muzikos valanda tamsoje“ Vaclovas Krugelis skaito savo žemaitišką eilėraštį (tiražas 14 egzempliorių). Tarminiai tekstai tampa meditacijos priemone: Ją [žemaitišką poeziją] relaksacijai naudoja žinomas Palangos Sveikatingumo komplekso vadovas Dainius Kepenis. Dukart per metus Vilniuje, o dar dažniau Žemaitijoje yra vedamos žemaitiškos mišios, remiantis J. Elekšio ir Ipolito Petrošiaus parašyta votyva.

Vienu iš didžiausių pasiekimų galėjo tapti (ypač dėl to, kad tai itin aktualu skaitytojams) apie 1997–2001 m. išleista garsinė knyga „Kuotrė“ (plungiškio diktoriaus Sigito Kubiliaus skaitomas to paties pavadinimo Edvardo Rudžio kūrinys), kuri skirta Lietuvos aklųjų bibliotekos abonentams. Tai yra pirmoji žemaitiška knyga, prieinama žmonėms su regėjimo sutrikimais. 2014 m. iš garso kasetės ši knyga konvertuota į CD laikmeną MP3 formatu (tiražas – 16 kompaktinių garso diskų). Deja, šios garsinės knygos yra prieinamos tik ribotam abonementų skaičiui.

Manytina, kad toks užrašytų tekstų grįžimas į sakytinę kalbą yra gajus visose tarmėse, tačiau žemaičių tarmėje jis yra dažnesnis ir ryškesnis. Grįžę prie iškeltų klausimų, konstatuojame, kad žemaičių tarme parašytų kūrinių nereikia versti į bendrinę kalbą, nes jie unikalūs tuo, kad yra tarminiai. Čia neturima omenyje gretutinių tekstų, nes jie, dažniausiai pagal vidinę intuiciją rašomi pačių autorių, iš esmės gali būti laikomi naujais kūriniais. Reikėtų pakeisti požiūrį į tarminę literatūrą. Tarminė literatūra nėra tarmės konservavimo ir pagerbimo aktas. Tarminė literatūra yra naujos, kitokios literatūrinės raiškos galimybė, integrali lietuvių literatūros dalis. Vieni į bendrinę kalbą išversti kūriniai turėtų (ir turi) didesnę meninę vertę, kiti – mažesnę, tačiau netektų to, ką suteikia tarmė – giliųjų sakytinės kalbos klodų, autentiško natūraliosios kalbos potyrio ir galimybės neapsiriboti kodifikuotu raštu.

---

[1] ONG Walter, J. *Orality and Literacy*: *the Technologizing of the Word*, London, 2002, p. 103–104.

[2] KALNIUS Petras, *Žemaičiai*: *XX a. – XXI a. pradžia,* Vilnius, 2012, p. 311.

[3] KLEINAUSKIS Albertas, *Pėlvūza pliorpalaa*, Plungė, 2004, p. 35.

[4] DŽERVIENĖ Teklė, *Žali žuolelė,* Vilnius, 2011, p. 317.

[5] ŽVINKLYS Pranis [ZABITIS, Augenijus], *Gėismės apie gyvėnėma ė meilė*. *Tau ir man,* Vilnius, 2007, p. 6.

[6] BŪGIENĖ Lina, „Nūdienos žemaičių sakmė: tarp anekdoto ir siaubo istorijos“, *Tautosakos darbai*, 2007, t. 34, p. 76.

[7] Daugiau žr. TRAKYTĖ Giedrė, „Ar žemaitiškos knygos sulaukia savo skaitytojų?“, *Žemaičių žemė*, 2015, nr. 1(95), p. 10–12.

[8] DAUJOTYTĖ Viktorija. Interviu. Kalbino Giedrė Trakytė]. Vilnius, 2015 m. kovo 20 d. Autorės archyvas.

[9] ZABITIS Augenijus. Atsakymai į anketos klausimus. Sudarė Giedrė Trakytė. Mosėdis, 2015 m. kovo 18 d. Autorės archyvas.

[10] GIRDENIS Povilas, „Apie vargstančią zylutę, nelaimingą senbernį ir vargšą studentą kaimo šventėje“, *Žemaičių kultūros savastys*: *nuo Vilniaus kalvų prie Baublio slenksčio*, Vilnius, 2012, p. 100.

[11] ZABITIS Augenijus. Atsakymai į anketos klausimus. Sudarė Giedrė Trakytė. Mosėdis, 2015 m. kovo 18 d. Autorės archyvas.

[12] ELEKŠIS Juozas. Atsakymai į anketos klausimus. Sudarė Giedrė Trakytė. Vilnius, 2015 m. kovo 21 d. Autorės archyvas.

[13] BIELSKIS Petras, „Žemaičių šnektos ir teatras“, *Žemaičių kultūros savastys*: n*uo Vilniaus kalvų prie Baublio slenksčio*, Vilnius, 2012, p. 12.

[14] *Ten pat*, p. 13.

[15] Dėl patalpų trūkumo spektakliai vaidinami mažoje salėje, amfiteatre arba išvykose.

[16] „Visi vaidinimai dažniausiai yra susiję su kaimu, jo kasdienybe, todėl atsiranda mažiau problemų, ieškant kostiumų ar dekoracijų. Spektakliuose netrūksta veiksmo, aistrų, gyvenimiškų situacijų. Įdomu tai, kad vaidinimuose aktoriai kalba žemaitiškai. Pasižiūrėti spektaklių noriai ateina ir jauni, ir seni. Kadangi bilietų pirkti nereikia, žmonių susirenka pilnos salės“, – žiūrovų aktyvumu džiaugėsi Z. Grudienė [teatro vadovė]“ (žr. DRAGŪNAS Saulius, „Teatras – vieta, kurioje atrandi kitokį save“, *Šilalės žinios*, 2012 m. kovo 1 d., p. 5.).

[17] ZABITIS Augenijus. Atsakymai į anketos klausimus. Sudarė Giedrė Trakytė. Mosėdis, 2015 m. kovo 18 d. Autorės archyvas.

[18] BUDRIENĖ Zita. Interviu. Kalbino Giedrė Trakytė. Telšiai, 2015 m. kovo 25 d. Autorės archyvas.

[19] SAVONIAKAITĖ Vida, „Šiuolaikiniai žemaičiai ir lietuvininkai“, *Lietuvos kultūra*: *Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos papročiai* [Sud. Žilvytis Šaknys], Vilnius, 2012, p. 201–202.

[20] ELEKŠIS Juozas. Atsakymai į anketos klausimus. Sudarė Giedrė Trakytė. Vilnius, 2015 m. kovo 21 d. Autorės archyvas.

[21] KRUGELIS Vaclovas, „Sukudęs klumpę“; „Ruoka šou“, *Poezijos ir muzikos valanda tamsoje* [CD], Vilnius, 2007, CD 2, įr. 10.

[22] ELEKŠIS Juozas. Atsakymai į anketos klausimus. Sudarė Giedrė Trakytė. Vilnius, 2015 m. kovo 21 d. Autorės archyvas.

[23] ELEKŠIS Juozas; PETROŠIUS Ipolitas, *Žemaitiška votyva*: *mišios žemaičių dounininkų tarme etnografiniams ansambliams arba nepilnos sudėties chorams*, Telšiai, 2013. 14 p.

[24] Konsultuotasi su Lietuvos aklųjų bibliotekos Garsinių leidinių redakcija, tačiau ši tikslių išleidimo metų negalėjo pateikti. Metai apibrėžti peržiūrėjus Lietuvos aklųjų bibliotekos 2002–2014 m. išleistų garsinių leidinių elektroninius katalogus.

LOUKĖS ANEKDUOTĀ

BŪS GREIČIAU

I Loukės juomarka važiava buoba so vīru. Onkstėi rīta buoba ėšvėrė batviniu so mėsa. Vīrū ipīlė batviniu, vo sau prisidiejė mėsuos sakīdama: „Tu, tievā, valgīk batvinius, vo aš mėsa. Būs greičiau“. Vīrs sreb batvinius ė nieka nesaka. Pavalgės ėšėjė arklė kinkītė. Buoba tou tarpu prisidiejė i kriežieli sveista, kiaušiniu, išėjė i kėima, atsisieda i vežėma, apsėkomšė ė lauk, kada važious. Vo vīrs tou tarpu ėškinkė arkli, ožsisieda ont anuo ėr saka juodams buobā: „Aš raits, vo to, buoba, važiouta. Būs greičiau“. Juomarkė abodo sosėgerėna. Gerā pajiemėn važiou numuo. Bevažioujont ta buoba jiemė ėr ėškrėta ėš vežėma. Valuojės ont kėlė, riek, šauk, vo vīrs ė saka: „Kas riek, teriekie, kas šauk tešaukie, vo vedu, buoba, važioukem“.

NEVALĪVA MERGA

Bovusi labā graži ėr turinga merga, alė žmuonės šnekiejė, kad esonti baisi nevala. Vaikiū labā patėkosi ta merga ėr ons priprašės piršlė važioutė i piršlības. Nuvaževėn. Meilė prijiemė, vaišėna. Puo keik laika piršlīs išėjė arkle veizietė. Grīža labā susirūpinės, kad arklīs apsėrgės, vo če negaus reikalingu vaistū. Gaspadėnė jiemė klausinietė, kuokiū vaistū reik. Vo reik nugrumdītė nu alkūniu dounas tešla, ožsėlėkosė nu keliū minkīmu, ėr keliū mienesiu senoma sāšlavū ėš kerčiuos. Apsidžiaugė ėr muotina, ėr duktie, ka tuo gera pas anus i valias, ėr jiemė gromdītė tešla, šloutė truoba. Piršlīs tėk ož keporės ėr karto so vaikiu pruo durės. Teisībė, ka merga nevala.

UŽSIČIAUPK!

Buvau dā nedėdelė, ka tetošis lėipė nueitė i Loukė švėntuos ognėis pameštė. Reikiejė eitė par opė, par kurėn nebova tėlta, tėk rōstgalis pamests. Labā bijuojau eitė ėr pradiejau kriuoktė. Tetošis tėk pasižiūriejė ėr surėka: „Užsičiaupk!“. Užsėčiaupiau ėr išėjau. Eidama tėltu galvuoju, ka napažiūriečiō i vondėni, ka neīkrisčiō. Akurat! Pažiūriejau – pliumt ėr īkritau. Laimė, kad buvau užsičiaupusi. Je ne, būčiau prigierusi.

Ėšlipau ėš vondens, einu tuoliau. Žiūru – vėinuos truobalės stuogs kėlnuojas. Tėn vīrs so pačia baisiausė rėijas. Aš ėr pagalvuojau: kad tāp vėins ėš anūn ožsėčiauptom, tai truobalės stuogs nesėkelnuotom.

JŪZAPIELI, GREITIAU!

Užauga mūsa rugė. Tāp stombė, kad negaliejė sorėštė. Atėjė muotriškelė bulbiu skostė talkininkams. Pončius parsijousė, sakies torėnti 89 metus. Sakau mamā: „Eiso ėr aš rugiū rinktė“. Vuo ta muotriškelė ėr saka: „Kon to rinksi, juk dā pėimū tebesi, dā paauk. Eiso geriau aš“. Ėr ėšėjė. Pjuovė septīnės dalgės. Vo muotriškelė atiteka Jūzapū. Anam baisė nepateka, kad tuokė sena paskīrė. Ka ons pradiejė dalgiu švaistītīs, gaspadėnė ė saka: „Jūzapieli, pjauk pruotingā“. Vo ons ė saka: „Pjauso, kuol ana nuspruogs“. Vuo ta muotriškelė nie par naga neatsilīkt, varpa tėk šmaukšt Jūzapū ėr vis šnek: „Jūzapieli greičiau, Jūzapieli greičiau“. Tik met pieda puo pieda ėr nepamatīsi, kāp ana pajem tūn pieda, kada suriš.

Atnešė padvečerka. Jūzaps atsėgolė ėr pradiejė kraujės spjaudītėis – tāp anūn ta muotriškelė nuvarė.

Vuo tau ėr būs jūktīs ėš sena žmuogaus!

KĀP TAPTĖ PUONO

Babūnelė pasakuojė, ka pristuojė pri anuos vėina turtinga ūkininka duktie, ka ėšmuokītu anūn lenkiškā šnekietė ėr skaitītė. Juk puono nabūsi, nemuokiedams lėnkiškā. Babunelė varga, varga, šėp tėp išmuokė kelis žuodžius, vuo so skaitīmu – nie ėš vėitas. Nu ėr metė tus muokslus.

Alė vėina sekmadīni veiz babunelė, ka ta mergėkė bažnīčiuo tor runkuos ton patė lėnkiška maldaknīgė, ėš katruos muokinuos skaitītė. Pasijieme tun maldaknīge ėr tik krutėn lūpas, tik krutėn – skaita tatā. Nusidīvija babunelė, kas anūn baėšmuokė.

MUOKĪTS VAIKIS

Vėinū tievū vāks ėšvažiava i miesta muokītīs. Parvažiava puo kīk laika atuostuogu. Vuo jau pasėpūtės, nabžėna nie kāp bašnekietė. Pradiejė gėrtīs, kad jau so pačiu klebuonu galietom luotīniškā sosėšnekietė – tuoks dabā īr muokīts. Muotina tėk šuokinie aplinkū, juoke darbelė nadūd. Kāp sosieda valgītė ėr ton kėš, ėr anon, ale tam vės naskanė. Kāp padavė tušīnis so mėsa, ė pradieja ons šnekietė: „Nenorum mesorum”. Muotina klausuos, klausuos, ė mėslī, ka sūnus luotīniškā šnek, nes nieka nagal soprastė. Alė tievs soprata. Trenkė i stala, ė sošoka: „Imk šakiuorum i ronkiuorum, ė ėik mieštė miešliuorum“. Vaikis kāp mat išmuoka žmuoniškā šnekieti, i juokiūn blīnu nabreikiejė.

MEILĖS AKIS

Vėina karta i Loukės juomarka atvīka čiguonā. Bovau tumet dā pusmergė. Ėr atėja veins čiguons pas mona tieva pėina vākū prašītė. So čiguonu bova ėr anuo pati, ėr vāks. Tas čiguons gražus kap lielė, vo čiguonė – nuors i kanapės statīk. Kāp ta čiguonė nuėjė, tievs ė paklausė, kāp če atsėtėka, ka ons tuoks gražus vīrs, tuokė negražė patė pajiemė. Čiguons tarė: „Pajimk, puonali, mona akė ė paveiziek i mona patė. Ėr pamatīsi, ka gražesnės vėsamė tabuorė nier“. Kāp čiguonā nuėjė, tievs ė saka: „Kon tat meilė so žmuogum dara“.

MEILĖ

Atvažiava vaikis pirštėis. Tievs ė klaus:
–A mīliesi sava patė?
–Kon tatā?
–No sava patė?
–No tatā! – nusėstebiejė vaikis.
Ons mat ė nažinuojė, ka sava patė rėk mīlietė.

PASAKUOJĖMS APLE DOUNAS KEPĖMA

Vėinuo suoduo gīvena apsėleidosi gaspadėnė. Napatėka nie vīrū, nie vākams tas anuos neviežlīboms. No ale kūn. Juk jau anuos pardėrbtė nebgaliejė. Vėina karta anėi pasėvadėna kriaučio. Jau tas kriaučius bova pri anūn bovės. Tāp nabnuoriedams, tāp nabnuoriedams, bat atvažiava. No, ale kūn – mėslėj: benė padėrbso kuoke tau sarmata, ka to monės daugiau nabvadintomi. Vėina dėina sosėtaisė gaspadėnė dūnelė keptė, vo kriaučius tū tarpu ėšėjė ė paleida kiaulės. Tuos kiaulės pradiejė rabietė, melžtuvės vartītė. Gaspadėnė tik kū bova padiejusi tešla ont lėžės. Išgėrda ėr... pati par durės tū kiau-

(Nukelta i 102 p.)

Užgavieniu persirėngielė Loukie. XXI a. pradė. Baliutavičiaus Sėmuona portėgrapėjė

Gabėjės švėntė unt Šatrėjės kalna. 2006 metā. Puotuograpė Benešienė Vilėjė

Raganātės Loukės Mīkuolioka juomarkė. Puotuograps nežėnuoms. Portėgrapėjė ės Loukės bėndruomenės archīva

(Atkelta iš 101 p.)

liu gaudītė. Vo kriaučius tū tarpu apsėžvalgė, apsėžvalgė... Veiz, ka puo sūlo nagėnė gol. Tėk šmukšt tūn nagėnė unt lėžės puo tūn mėnklė ė pats atsėsieda. Siūn kap niekur nieka. Lėja gaspadėnė, ronku nanusėpluovusi apdailėna, apdailėna tūn kepalieli ė tėk šlumšt puo pečiaus... Ė pati apsėdžiaugė: „Kāp gerā nosmoka!“ Rīta meta gaspaduorius praša dūnas. Gaspadėnė: „Vākā, bieket īneškėt... Īnešė dūnas kepalioka. Papūlė kāp tik tas so nagėnė. Gaspaduorius pjaun, pjaun, žilėn, žilėn... Nikāp... Ka paspaudė gerā – šniūkšt ėr ėšlinda nagėnė. Vo gaspadėnė tik runkuoms sopluojė: „Šitā tau vīra! Kūlė, vietė, malė ė nagėnės namatė...“

ATBULA BUOBA

Bova labā atbula buoba. Kon tėk anā liūb sakīs, ana vės atbulā darīs. Jeigu sakīs „šalta“, ana sakīs „karšta“. Vīrs galvuojė, galvuojė, kāp anō nosėkratītė, ė sugalvuojė. Ėja abodo pri opės. Par anon bova līpts – stuors rōsts. Vīrs užėjė ont lėipta ėr priėjės vėdori, saka sava patė, kon tėk ožlėposė ont rōsta: „Muotin, tėk ėk līgė, tėk nesėkraipīk, vo īkrėsi“. Buoba: „Vuot ė kraipīsūs!“

Vīrs, atsidūrė kėtamė krontė, tīčė palaukė, kuol buoba priėjė pati opės vėdori, kor bova gėliausė ė viel praša: „Tėk jau dabā, muotin, nasėkraipīk, vo tėkrā ka ikrėsi“.

Vot ė kraipīsūs, vot ė kraipīsūs“, – nepasėdūd buoba. Kāp tėk pradiejė kraipītīs, pliumt ė īkrėta i opė. Vīrs šauk: „Muotin, tėk neik ėšėlgā opės, eik skersā, vo nuskėsi“. „Vot ė eiso ėšėlgā“, – sošoka buoba, murkteliejė i duburki ė nuskėnda. Tāp vīrs ė atsėkratė atbuluos buobas.

KĀP ŽONSĖ DALĖNA

Puons Gurskis pamatė, kad puo anuo daržus vākščiuo mužėka žonsės. Lėipė anūn sogautė. Mužėks turiejė žonsė ėškeptė ė tinkamā padalintė visā Gurskė šeimīnā. Mužėks davė puonū galva – kap vėsa dvara galvā, puonė – ūdega, ka ana kap ūdega, vės puonū ės paskuos, puonaičiams – puo kuojelė, ka gerė medžiuotuojė būtom, ka tievū pieduom sektom, panaitiems – puo sparnioka, ka turietom kou ės tievū lėzda ėsskrėstė, vo sauož gera dalėnėma pasėlėka patė žonsė.

Puons apduovenuojė pruotinga mužėka ė paleida. Sužėnuojė mužėka bruolis ė nutarė nuneštė puonū dvė žonsės. Puons lėipė anas padalintė līgė visā šeimīnā. Pavīduolis bruolis turiejė šauktės i pagalba bruoli. Tas pridiejė pri vėinuos žonsėis galvuos dā dvė ėr saka, ka būs trīs. Tāp pridiejė puo dvė kuojės, puo do sparnus, puo dvė ūdegas. No ė visīms išėja puo tris. Vo anam irgi trīs žonsės. „Dabā aš tamė dvare siedo ėr žonsīna jiedo“.

VĖSĖ TRĪS PRAVERS

I veina biedna mergelė īsiveizliejė našlīs ė do jaunė vaikė. Ėr vėsė anėi atėjė pas klebuona. Klebuons ė klaus mergėkės: „Tā so katrou tavėm sorėštė?“ Vuo ta ė saka: „Kap mon, tuokė biednā, vėsė trīs pravers“.

Teksts parėngts pagal inpormacėjė, pateikta 2002 m. Telšiūs sudarītamė rinkinie „Luokės etnografinis ansamblis „Šatrija“. Rinkinīs parėngts igīvendėnont pruojekta „Tradicėnės kultūras vertībiu registros“. Tekstus šifrava Ričkutė Milda

LOUKIŠKIU ORACĖJĖS

PĖRŠLĖ ORACĖJĖ Ė IŠPĖRKTOVĖS

– Važiavuom, važiavuom pri panelės, žaliū rūtu kvietkelės. Mūsa bova 999. Privažiavuom dėdė opė. Kas anuos bova dėdoms – gaidė žingsnė platoms, katies kelė gėloms – naparbrėndama ėr naparšuokama. Reik tėltus statītė. Nuvažiavuom i meška miedžiu kėrstė. Kas tuo meška dėdoms, kas tū miedžiu stuoroms. Pastatiem tėlta. Parvažiavuom opė ė privažiavuom kalnus, nie šuoktė naparšuokamus, nie lėptė naparlėpamus. Pradiejuom kastė ė ėšbaidiem paukščius. Ka jiemė tū paukščiu plunksnas krėstė – ėšmušė devīnis šimtus mūsų bernieliu.

Pamatiem švėiselė ė užvažiavuom paveizietė, bene če īr mūsa mergelė, žaliū rūtu kvietkelė. Raduom kėima vartus ožkeltus, doris oždarītas. Mas tus vartus ėšdraskiem, doris ėškieliem ė i truoba sovėrtuom.

– A īr če musa mergelė?
– Gal ė īr.
– Mas nuoram anūn gautė. Ar douset?
– Je turieset bernieli, slaunu artuojieli, gal ė dousma.
– A būs mūsa arklems stainės, vo kuočams vazaunės?
– Je nebūs vazauniu, pastatīsat i žardėinas.
– A būs arkliams avižū?
– Je nebūs avižū, gauset spaliu pirmlakū.
– A būs kepuriems gembės?
– Je nebus gembiu, pakabinsat ont vuožė ragū.
– A būs pīraga kupruojėnčė, alaus putuojėnčė?
– Būs, būs.
– A būs mona vaikiukams puo mergelė, vuo mon seniukū, kad ė buobelė?
– Būs, būs.

TEISIEJA ORACĖJĖ

Metunsė šiunsė, tunsė ėr anunsė, kada ketės šunis pjuovė, šonis gėiduojė, vo zuikis būgna mošė, tou kartu vėlks, trenksma ėšgėrdės, didelė parsėgonda ėr ėš tuo striuoka jiemė liektė. Baliekdams šuoka par kėmsa ė išspīrė vaikioka. Ons bova tuoks spraunus, kap ežīs, tuoks mitrus, kap apatinis girnu akmū. Tas vaikiuks nutvierė vėlkū už oudeguos. Vėlks, kāp lieke par Barvīdžiu suoda, nutrūka anuo ūdega, vo vaikiuks pavėrta. Paskou ėš anuo ėšauga dėdelis melagis ėr vagis. Ons pasišuovė i piršlius, atvažiava i Loukė, kalė, malė devinės lėižuvės, kuol apgava mūsų Petruonelė. Vuo kāp apgava? Ons sakė, kad jaunikis Judeikis Ontuons īr ėš dėdelė dvara, ka tuo dvara stuogā lašinės kluoti, takā sūrės ėšgrinstė, šulinė medaus pripėltė, ka tėn īr alaus ežerā, arielkas prūdā. Diel tuo mūsa Petruonelė ėr pasižadiejė ož tuo vaikė eitė. Vuo kāp nuvažiavuom paveizietė, raduom truobelė ėš medė, šiaudās kluota, vuo longus nekurius so lėntikiem ožtaisītus. Sopratėn, ka esam apgautė, nutariem ton pėršli melagi pasūdītė. Dabā pasakīket, kon su tou melagiu darītė?

– A palaipintė i žarda ėr so šunimis ožpjūdītė?
– Ne!

Užgavėnių „obagā" Loukie (pri suodības Telšių gatvie. Puotuograps nežėnuoms. Portėgrapėjė iš Zinas Limontātės-Žičkienės rinkėnė

– A ož karklīna pastatītė ė baravīku kuotās ožmoštė?
– Ne! Ne!
– Ar pakartė ėr pri dongaus priartintė?
– Pakartė! Pakaitė!

Pakuorėn daug nauduos turiesma: ėš pėršlė makaulės būs liktarna, ėš ausū – tuorielkas, ėš plaučiu – dumplės, ėš ronku – grieblīs, ėš letenu – koltuvės.

ORACIJA ĪTEIKUNT GASPADINĖ RUGIŪ VAINIKA

Parein keleivis, kor pernā rudeni bova ėšėjės.

Išvežė moni i aukštus kalnus, ėšbarstė puo vėina grūda. Pajiemė žombi, akiečias, sumaišė i jūda dumbla. Atėja žīma, apsnėga, apšala kap oula apkalā. Praleida kelis mienesius, atein puons juo mīlėsta ėš didžiuos padvarėjis. Rond moni ėšstīposi, ėšdrīskosi, kap vašks pageltuonavosi. Parėjis saka: „Prietelka, kun darīsma so Dieva duovana?" Sosomdė šimta jaunū bernieliu ont nokėrtėma, baltūn galvieliu ont sorėšėma. Nukerta, sorėša, ont dėrvas pastatė ėr kepurė apmuovė. Praleida puora savaičiu, parvežė i dėdelė padvarėjė ė sukėša i pėrtė. Par dėdelė ognėis degėma, dūmu rūkėma nusvėla mona ūstā. Atliekė kap čiguonā so šakarās, so makarās... Tuol daužė, kuol mona kaulus padaužė. Dabā sopratau ont tuo sava pagraba, alaus padarīma, pīraga ėškepėma, alaus putuojėnčė, pīraga kupruojėnčė, svėista bačka, sūriu kapa, parša penieta arba kou turieta, tris dėinas paulevuotė. Prašuom: gaspadėnė – vainėka, gaspaduoriou – kas belėka.

ORACĖJĖ ĪTEIKONT GASPADUORIŪ LAZDA

Vo aš gasaduoriū – lazda, kad ateinonti meta saulė tekont i svėrna doris pabaršKintomi, ėr šeimīna prėkeltomi i laukus rugiū pjautė, rėštė ėšleistomi. Vo pats paveizietė i mumis nuors so tu lazdelė pasėrėmdams ateitomi.

Teksts parėngtas pagal inpormacėjė, pateikta 2002 m. Telšiūs sodarītamė rinkinie „Luokės etnografinis ansamblis „Šatrija". Rinkinī parėngts īgīvendėnont pruojekta „Tradicinės kultūros vertybių registras". Tekstus šipravo Ričkutė Milda

Vaizdas nuo Šatrijos kalno. 1937 metai. Fotografas Stasys Vaitkus. Nuotrauka saugoma Šiaulių „Aušros muziejuje, ŠAM Poz. Nr. 1649/VI-1. Šaltinis: www.limis.lt

PADAVIMAI APIE ŠATRIJOS KALNĄ

Seniai, labai seniai po mūsų kraštą vaikščiojo milžinai. Jie buvo labai dideli ir stiprūs. Kartą numirė vieno milžino motina. Sūnus labai gailėjosi jos ir graudžiai verkė. Nuo tų ašarų atsirado ežeras pagal Guivėnų mišką. Dabar tas ežeras Aklaežeriu vadinamas. Tada milžinas nusimovė nuo rankos pirštinę, prisėmė į ją žemių ir, nunešęs ten, kur gulėjo jo motina, supylė didelį kapą. Taip ir atsirado Šatrijos kalnas.

Papasakojo Albinas Stibikas iš Luokės, gimęs 1914 metais.

Kartą senovėje žmonės sugalvojo pastatyti bažnyčią. Bet, ką tik per dieną pastatydavo, ryte viską rasdavo užpilta žemėmis. Tada vienu metu susirinko labai daug žmonių ir pastatė beveik visą bažnyčią iš karto. Naktį įpykę velniai ėmė didžiuliais maišais nešti žemę ir vėl viską užpylė. Taip atsirado Šatrijos kalnas. Įlinkęs jis dėl to, kad tuo metu, kai velniai nešė žemę, viename maiše pasitaikė didžiulis akmuo. Krisdamas žemyn jis įlaužė bažnyčios stogą ir įlenkė kalną.

Velniams buvo gaila palikti bažnyčią, nepasinaudojus ja. Tada jie prasikasė urvą ir pro jį į bažnyčią sunešė savo turtus.

Papasakojo Emilija Bagdonienė, gyvenusi Baltakiškės kaime, gimusi 1905 metais.

Senų senovėje ant vieno kalno susirinkdavo raganos. Jos šokdavo ir linksmindavosi kasnakt, kol užgiedodavo gaidžiai. Vieną naktį jos taip įsismagino, kad nebeišgirdo net kaip sugydo gaidžiai. Kai patekėjo saulė, jos baisiausiai išsigando, pagriebė savo šatras ir nuskrido. Tik viena ragana nerado savo šatros. Ji vis lakstė ir šaukė: „Kur mano šatra?“ Nuo to laiko ir pavadino tą kalną Šatrijos vardu.

Papasakojo Elena Žarienė iš Luokės, gimusi 1893 metais.

Labai seniai, kai pasaulyje dar nebuvo Šatrijos kalno, gyveno raganos ir velniai. Jie buvo piktuoju. Velniai sugalvojo ir pasistatė kalną, kad būtų matyti visas kaimas. Ant jo užkėlė du didelius katilus ir pripylė dervos. Raganos pamatė tą kalną ir panoro jį atimti iš velnių. Atskrido jos su grūstuvėmis pas velnius ant kalno ir sako: „Atiduokite mums tą kalną“, mes neturime kur šokti per Jonines“. Velniai nenori atiduoti ir sako: „Jums kalną atiduosime tik po šimto metų“. Raganos supyko ir pavertė visus velnius medžiais, nors velnių ir buvo prisirinkę labai daug. Raganos ir katilus nusviedė nuo kalno. Ten, kur greta dabar yra du kalniukai, tai apvirtę katilai. Raganos Joninių naktį atskrenda ant kalno ir šoka, šluotas apžergusios, o velniai, paversti medžiais, liūdnai žiūri į jas. Nuo laužuose sukūrentų pelenų kalnas padidėjo, o jo viršūnė nupliko nuo ugnies.

Papasakojo Kazimiera Eirošienė iš Rainių kaimo, gimusi 1899 metais.

Ten, kur dabar yra Šatrijos kalnas, senovėje stovėjo bažnyčia. Į ją melstis susirinkdavo davatkos. Kartą supyko raganos ant tų davatkų ir sugalvojo apipilti bažnyčią žemėmis. Tada atnešė viena ragana du skreitus žemių ir supylė ant bažnyčios. Trečią kai nešė, sugiedojo gaidys. Ragana išsigando ir papylė žemių šalia. Raganos vardas buvo Šatrija. Tai jos vardu kalnas ir buvo pavadintas, po kuriuo liko užpilta bažnyčia, o greta – mažesnis kalnas, pavadintas Raudonkalniu.

Papasakojo Jonas Stripeika iš Luokės, gimęs 1908 metais.

Kartą keliavo milžinas, apsiavęs medinėmis klumpėmis. Jam beeinant į klumpes pribiro smilčių. Pasidarė sunku eiti ir milžinas nusimovė apavą, iškratė iš jo ten susikaupusį smėlį. Taip ir atsirado tas kalnas, žmonių dabar Šatrija vadinamas.

Papasakojo Petronėlė Virmauskienė iš Luokės apylinkių, gimusi 1905 metais.

Vieną kartą keliavo milžinas. Jo kišenė buvo pilna žemių. Pavargo jis ir atsisėdo pailsėti po medžiu. Tik prisėdo – ir užmigo. Tuo metu pro šalį bėgo maža pelytė. Pamačiusi miegantį milžiną, aštriadantė, nieko nelaukusi, ėmė ir pragraužė jo išsipūtusią kišenę. Žemė išbyrėjo ir atsirado didelis kalnas. Pelytė pasislėpė. Netrukus milžinas pabudo. Ogi žiūri: priešais – didžiulis kalnas. Dirst į kišenę, o ši – kiaura. Baisiausiai supyko milžinas už tokį piktą darbą ir kad suriks: „Kai dėsiu aš jums su šatra!“ Nuo to laiko žmonės tą kalną Šatrija ir vadina.

Papasakojo Emilija Ginčiauskienė iš Užvenčio, gimusi 1910 metais.